

YİTİK MİRAS'ın Dönüş Öyküsü

T.C.
KÜLTÜR BAKANLIĞI
Ministry of Culture and Tourism

YİTİK MİRAS'ın Dönüş Öyküsü

Değişik yollarla yurtdışına çıkarılan, iadesi
sağlanan ve halen yurtdışında bulunup iadesi
çalışmaları sürdürülen kültür varlıklarımız

T.C. KÜLTÜR BAKANLIĞI
ANITLAR VE MÜZELER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

ISBN 975-17-3057-0
T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları: 2908
e-posta: anitlamuzeler@kultur.gov.tr
www.kultur.gov.tr

Proje Danışmanı
M. Aykut ÖZET

Genel Yayın Yönetmeni
Ümit Yaşar GÖZÜM

Proje Koordinatörleri
Mehmet YILMAZ, Münevver EMİNOĞLU
Aynur ÖZET, Gül PULHAN

Redaksiyon
Pınar AYDEMİR, Dr. Haydar DÖNMEZ

Yayın Hazırlık
Cenap IŞIK, Nurhan TURAN, Meral ÖZDEMİR,
İlknur SUBAŞI, Melek ÇANGA, Esra AKÇA,
Yasemin KÖSEKUL, Nihar ERGÜRER, Aşlıhan TEKEREK

Harita
Filiz METİNCAN
Hatice ÇERMİK

Katkıda Bulunanlar
Nilüfer ERTAN, Bekir GÜNEL, Hüseyin ŞEN

Yararlanılan Arşivler
Yayında yer alan resimler için, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü ve
bağlı müzelerinin arşivleri ile değişik yayınlardan yararlanılmıştır.

Dizgi
Can DEMİRSOY, Zühal DEMİRCİ

Tasarım
Yeşim BALABAN

Renk Ayrımı
Mavi

Baskı
Şefik Matbaası

© Bu yayının, 20 Eylül 2002 tarihinde imzalanan protokol çerçevesinde Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık tarafından
Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü için Ocak 2003'te 2000 adet basılmıştır. Bu eserin tüm hakları saklıdır.
Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün yazılı izni olmadan hiçbir parçası elektronik, mekanik, fotokopi vb.
araçlarla veya diğer kaydedici cihazlarla kopyalanamaz, aktarılamaz ve çoğaltılamaz.

YİTİK MİRAS'ın Dönüş Öyküsü

Değişik yollarla yurtdışına çıkarılan, iadesi sağlanan ve halen yurtdışında bulunup iadesi çalışmaları sürdürülen kültür varlıklarımız

T. C.
KÜLTÜR BAKANLIĞI
Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü

SUNUŞ

Birçok uygarlığı topraklarında barındırmış, binlerce yıllık insanlık tarihinin her aşamasını dolu dolu yaşamış Anadolu topraklarında kazılarla ortaya çıkan kültür varlıkları, her çağda insanların ilgisini çekmiş ve Anadolu her zaman bu ilginin odağı olmuştur.

Bu bağlamda Avrupa'daki ülkeler ve Amerika Birleşik Devletleri müzelerini Anadolu'da bulunan ve illegal yollarla yurtdışına kaçırılan eserlerle doldurmuşlardır.

1950'li yıllardan itibaren büyük bir hız kazanan eski eser kaçakçılığı; 1973, 1983 ve 1987 yıllarında çıkartılan kültür varlıklarını koruma kanunlarıyla engellenmeye çalışılmıştır. Ancak ülkelerin bu eşsiz eserlere sahip olma arzusu ve bu konudaki sınırsız para harcama olanakları kaçakçılığı organize hale getirmiş ve dolayısıyla bu talan durdurulamamıştır.

1980 yılından başlamak üzere kültür varlığı kaçakçılığı ile sistemli bir mücadeleye girişen Bakanlığımız Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü bu tarihten itibaren yurtdışına kaçırılan eserlerin tekrar yurda dönüşlerini sağlamış, çalınan pek çok kültür varlığı ait oldukları topraklara kavuşmuştur.

Karun hazineleri olarak adlandırılan altın ve gümüş buluntu topluluğu ile Elmalı hazinesi olarak bilinen ünlü sikke grubu, yurda dönüşü sağlanan ve gerek yurtiçinde gerekse yurtdışında en çok ses getiren önemli grupları oluşturmuşlardır.

Bugüne kadar aidiyeti ve nerede olduğu belirlenmiş eserlerimizin yurdumuza iadesi amacıyla ikili görüşmeler sürdürülmektedir.

Ayrıca İzmir ili Bergama ilçesi Pergamon örenyerinde 1868-1878 yılları arasında yapılan kaçak kazılar sonucunda bulunan mimarî öğeler halen Berlin'deki Bergama Müzesi'nde korunmaktadır. Bir sanat şaheseri olan Bergama Sunağı ile 1871-1890 yılları arasında kaçak kazılarla tahrip edilen Troya'dan kaçırılan eserlerin de Türkiye'ye iadesi için çabalar sürdürülmektedir. Antalya Kumluca yöresinde 1960'lı yılların başında yapılan kaçak kazılar sonucu yurtdışına kaçırılan Kumluca defnesinin Türkiye'ye verilmesi konusunda da görüşmelere devam edilmektedir.

Yurdumuza iadesi sağlanan kültür varlıkları, ortaya çıkarıldıkları bölgelerde bulunan müzelerimizde çağdaş müzecilik anlayışına uygun olarak teşhir edilmekte olup yurtdışı serüvenleri ve yurda dönüş hikâyeleri ayrıntılı olarak ziyaretçilerin bilgisine sunulmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti topraklarında bulunarak yurtdışına kaçırılmış olan kültür varlıklarımızın yurdumuza dönmesi her Türk vatandaşı gibi bizleri de ziyadesi ile memnun etmektedir.

İade çalışmaları sürdürülen eserler ile ilgili tüm imkanlarımızı seferber ederek kültür varlıklarımızın ait oldukları bu topraklara dönmelerini sağlayacağımızdan hiç kuşku olmasın. Hangi döneme ve medeniyete ait olursa olsun bugün bizim olan bu mirası yabancı ülkelerde bırakmaya asla gönlümüz razı olmaz.

Bunu sağlamanın bizim en önemli vatandaşlık görevlerimizden biri olduğunu unutmadan, bütün ilgili kişiler ve kurumlar el ele verip eserlerimizin ülkemize getirilmesi için ne gerekiyorsa yapmalıyız.

Bu yayının hazırlanmasında emeği geçen Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğümüzün değerli yönetici ve uzmanları ile yayının baskısını üstlenerek devlet-özel sektör işbirliğinin güzel bir örneğini sergileyen Yapı Kredi Kültür Sanat ve Yayıncılık'ın değerli yöneticilerine teşekkür ediyorum.

Doç. Dr. Hüseyin ÇELİK
Kültür Bakanı

Ö N S Ö Z

İnsanlığın var oluşundan bu yana birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış olan Anadolu, tarifsiz zenginlikte tarihî eserleri barındırmaktadır. Böyle bir coğrafyada yaşamının ayrıcalığı ne kadar fazla ise, üzerimize düşen sorumluluğu yerine getirmenin de o denli zor olduğunun bilinciyle hareket etmek durumundayız.

Topraklarının tümü açık hava müzesi niteliğinde olan ve hemen hemen her yerinde kültür varlığına rastlanan ülkemiz, bunun doğal sonucu olarak eski eser kaçakçılığı konusunda en fazla zarar gören ülkelerden biri haline gelmiştir. Değişen yaşam şartları, hızlı kentleşme, nüfus artışı, doğal kaynakların giderek artan bir şekilde tahribi, endüstrileşme ve teknik gelişmeler, bilinçli veya bilinçsiz ellerin gerçekleştirdiği tahribat ile kültür varlıklarımızın yağmalanması, geçmişten günümüze kalan kültürel değerlerin korunmasını zorunlu kılmaktadır.

Ülkemizdeki korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının tespiti, bakımını, korunmasını, değerlendirilmesini ve tanıtımını sağlamak, ayrıca kaçakçılığını önlemek amacıyla Kültür Bakanlığı imkânlar çerçevesinde çok yönlü çalışmalarını sürdürmektedir. Bakanlık, bu görevi yerine getirirken, başta emniyet güçleri olmak üzere pek çok kuruluşla işbirliği yapmaktadır.

Yasadışı yollarla yurtdışına kaçırılmış eserlerimizin geri alınabilmesi için uluslararası platformlarda yoğun bir mücadele sürdürülmekte, hukuksal yollarla, ikili görüşmelerle ve anlaşma yoluyla pek çok eserimizin iadesine yönelik çalışmalar devam etmektedir. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, bu görevi yerine getirirken, Dışişleri Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı İnterpol Daire Başkanlığı ve Gümrük Müsteşarlığı ile koordineli olarak çalışmaktadır.

Bu çerçevede, dava ve ikili görüşmeler yoluyla ve İnterpol aracılığıyla bugüne kadar ülkemize toplam 14.692 adet eser iade edilmiştir. Bunların 10.343 adedini Boğazköy Tabletleri, 1.679 adedini ise Elmalı Sikkeleri oluşturmaktadır. İade edilen eserlerimizin, 3.971 adedi 1997 tarihinden sonra ülkemize kazandırılmıştır. Bunların içinde ABD'den iadesi sağlanan Elmalı Sikkeleri, Lidya Hazinesi, Divriği Ulu Camii'ne ait ahşap panel, Zeugma ören yerinden kaçırılan mozaik, Nuruosmaniye Kütüphanesi'nden çalınan Kur'an-ı Kerim sayılabilir. İngiltere'den Manş Denizi'ndeki bir batıktan çıkarılan Roma Dönemi eserlerinin, Heathrow Havaalanı'nda ele geçirilen eserlerin; Danimarka'dan Konya Beyşehir Eşrefoğlu Camii kapısı panellerinin ve İngiltere'de bulunan bronz heykelin iadesi sağlanmıştır. Dava ve ikili girişimler sonucunda ülkemize iade edilen yurtdışındaki eserlerimize sahip çıkmamız uluslararası platformda etkisini göstermiş ve son yıllarda Almanya, İtalya, Amerika ile İngiltere gümrüğünde yakalanan Anadolu kökenli eserlerimiz ülkemize iade edilmiştir.

Bugüne kadar ülkemizden kaçırılan eserlerden İznik kökenli Bizans Dönemi'ne ait bir kurşun mühür, Perge Herakles Lâhdi'ni tamamlayan iki parça, Osmanlı giysi koleksiyonu, bronz vazo gibi kültür varlıkları, çeşitli Türk veya yabancı kişi ve kuruluşlar tarafından, koleksiyonlarından veya satın alınarak ülkemize geri kazandırılmışlardır.

Kültür Bakanlığı'na halen yurtdışında bulunan ve ülkemizden yasadışı yollarla çıkarıldıkları delillerle veya bilimsel raporlarla kanıtlanmış pek çok eserin geri kazanılması için uğraş verilmektedir. Bunların içinde; halen Almanya'da bulunan Boğazköy Sfenksi, Bergama Zeus Sunağı, Aphrodisias İhtiyar Balıkçı Heykeli, Konya Beyhekim Camii Mihrabı, Hacı İbrahim Veli Türbesi Sandukası, bir bölümü Almanya'da bir bölümü Rusya Federasyonu'nda olan Troya Eserleri, ABD'de bulunan Herakles Heykeli'nin üst yarısı, Kumluca Eserleri, Danimarka'da bulunan Selçuklu Bronz Sfenks Figürini, Seyyid Mahmut Hayranî Türbesi'ne ait sanduka, Cizre Ulu Camii kapı tokmağı, İsviçre'de Lidya Eserleri, İtalya'da Lidya Yazıtı gibi eserler için Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla ilgili ülke makamları nezdinde görüşmeler sürdürülmektedir.

Bunların dışında, iadesi sağlanamayacak eserlerin ise hangi müze veya koleksiyonerin elinde bulunduğu Bakanlığımızca takip edilmekte, hangi eserimizin kimin elinde olduğunun mümkün olduğu ölçüde bilinmesine çalışılmaktadır. Bu da Anadolu kökenli eserlerin yurtdışında satılmasında caydırıcı rol oynamaktadır.

Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün ilgili yönetici ve uzmanlarınca hazırlanan bu yayınlara, dava ve ikili görüşmeler yoluyla ülkemize iadesi sağlanan eserlerimiz ve halen yurtdışında bulunan, iade çalışmaları sürdürülen eserlerimizin tanıtılması amaçlanmıştır.

Bu yayının, kültür varlıklarının kendi topraklarında kalması ve yasadışı yollarla yurtdışına kaçırılanların iade edilmesi görüşünden hareketle hazırlanmıştır. Çeşitli yollarla yurtdışına kaçırılmış kültür varlıklarımızla ilgili derli toplu bir yayının olma özelliği taşımasıyla bir ilki gerçekleştirdiğimiz bu yayının hazırlanmasında emeği geçen çalışma arkadaşlarımı teşekkürlerimle kutluyorum.

Ayrıca, sürekli işbirliğinin güzel örneğini sergileyerek bu yayının baskısını üstlenen Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık A.Ş. ve Vedat Nedim Tör Müzesi'nin değerli yöneticilerine teşekkür ediyorum.

"İnsanlığın ortak mirası kültür varlıklarının yeri, ait oldukları topraklardır" sözünü gerçekleştirmek için sizleri her platformda kamuoyu oluşturmaya davet ediyoruz.

Dr. Alpay PASİNLİ
Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürü

Giriş

KÜLTÜR VARLIĞI KAÇAKÇILIĞI

Kültür varlığı kaçakçılığı, ülkelerin ekonomik koşullarına, eğitim düzeyine ve kültürel bakış açısına bağlı olarak, yasadışı yollarla gerçekleştirilmektedir. Kültürel miras açısından zengin, ekonomik ve eğitim düzeyi açısından ise daha az gelişmiş olan Türkiye, Mısır, Yunanistan, İtalya ve bazı Güney Amerika ülkelerinde kültür varlıklarının tarihsel süreç içinde öneminin ve değerinin anlaşılmasından sonra kültür varlığı kaçakçılığı bir kazanç kaynağı haline gelmiştir.

Ülkelerin gelişmişlik düzeylerine oranla kültürel ve ekonomik açıdan yetersiz ve bilinçsiz kesimler içerisindeki bazı grup veya kişiler, kültür varlığı kaçakçılığını bir iş haline getirmişlerdir. Yaptıkları tahribat, tarihsel açıdan çok büyüktür. Kültür varlıklarımızın yoğun olduğu köy ve kasabalarda yaşayanlar, yurtiçinde ve yurtdışında belli merkezlerdeki kültür varlığı tacirleri tarafından kullanılmaktadır. Öyle ki, kültür varlıklarımız el değiştirerek koleksiyonculara, özel müzelere, hatta kendi müzelerimize kadar gelebilmektedir. Bu kültür varlıkları yurtdışına çıkarıldıkları zaman, bazı ülkelerin gümrüklerinde düzenlenen belgeler bir çeşit köken belgesi işlevini gördüğünden yurtdışında dolaşımını kolaylaşmaktadır.

Ülkelerin kültürel bakış açısına bağlı olarak; kültür varlıklarının sanatsal değerinin bilincinde olan, övünülecek metanın para değil, sanat olduğuna inanan ve Rönesans Dönemi'ndeki ifadesiyle "sanat kalıcı, yaşam geçici" ilkesine inananlar yurtiçinde ve yurtdışında tarihî veya çağdaş sanat eseri toplamaktadırlar. Bu tutku, kültürel birikim ve bakış açısının eksikliği nedeniyle çoğu zaman yanlışlara yol açmakta, kültür varlıklarını doğal ortamlarından koparmakta ve koleksiyonların bir parçası haline getirmektedir.

KÜLTÜR VARLIĞI KAÇAKÇILIĞININ TARİHÇESİ

Kültür varlığı kaçakçılığının Hititler döneminden beri yapılmakta olduğunu biliyoruz. Hititler, Asurlular ve İranlılar savaşlarda yendikleri milletlerin eserlerini bir zafer nişanesi olarak götürmüşlerdir.¹ Ülkemizdeki Lidya döneminden kalma tümülüslerde yapılan kazılarda, mezar odasının tümülüsün merkezinde değil, her tümülüste

¹ E. Akurgal, *Anadolu Uygarlıkları*, 1988: 268.

farklı yerlerde bulunduğu görülmektedir. Bunun, hem o çağdaki mezar soygunculuğunu engellemek, hem de ölülerinin rahatsız edilmesini önlemek amacıyla yapıldığı bilinmektedir.

Tarihin en insafsız kültür varlığı soygunculuğunu Romalılar yapmış, MÖ 1. yüzyılın ilk yarısında diktatör Sulla ve onun arkasından birçok Roma İmparatoru, Anadolu ve Yunan yarımadalarından yüzlerce değerli eseri Roma'ya götürmüşlerdir.²

Akdeniz ve Ege kıyılarında bulunan antik yerleşmelerdeki mimari elemanların birçoğu, Bizans imparatorları tarafından İstanbul'a getirilmiş ve çeşitli binalarda devşirme malzeme olarak kullanılmıştır. Doğu Roma İmparatorluğu'nun başkenti İstanbul'da İmparator Jüstinyen döneminde inşa edilmiş olan Ayasofya'nın sütunları, Batı Anadolu'daki ören yerlerinden biri olan Efes'ten getirtilmiştir.³

Osmanlı Dönemi

Eski eser kaçakçılığının önlenmesi çalışmaları Osmanlı İmparatorluğu döneminden beri devam etmektedir. Ancak Osmanlı'nın ekonomik ve teknolojik açıdan Batı'ya bağımlılığı, ülkenin kalkınması için yabancılara devamlı davetkâr durumda bulunması, kültür varlıklarının korunmasına ilişkin bilinçsizlik, doğru yaklaşımları bir ölçüde engellemiştir. Örneğin yabancı demiryolu inşaat şirketleri, Osmanlı İmparatorluğu'na teknolojiyi ve ulaşım kolaylığını getirirken, bir yandan da eski eser tahribatını ve kaçakçılığını artırmışlardır. 1856 yılında bir İngiliz şirketi tarafından gerçekleştirilen İzmir-Aydın demiryolu inşaatının eski eser tahribatına neden olduğu, İzmir Demiryolu Müdürü Delarke'nin Sadaret'e gönderdiği bir dilekçede belirtilmektedir. Delarke, dilekçesinde Efes'te, Ayasuluk civarında, demiryolu inşaatı sırasında üzerinde yazılar bulunan işlenmiş bir mermer blok bulduklarını, kale duvarını kesmek zorunda kaldıklarını ve daha birçok şey bulacaklarına emin olduklarını beyan ederek, kendi gözetiminde bir müze kurulmasını talep etmiş ve bu talep 1863 tarihli padişah emriyle uygun bulunmuştur.⁴

Anadolu'yu Bağdat'a bağlayan demiryolu yapımına ilişkin anlaşmalar da kültür varlıklarının tahrip edilmesine sebep olmuştur. Haydarpaşa-İzmit demiryolu hattının Ankara'ya kadar uzatılmasına ilişkin 4 Ekim 1889 tarihli anlaşmanın⁵ yirmi ikinci maddesinde ve Ankara'dan Kayseri'ye, Eskişehir'den Kütahya'ya ve Afyonkarahisar'dan Konya'ya ulaşacak olan demiryolu hattının inşasıyla ilgili olarak 5 Mart 1903 tarihinde imzalanan anlaşmada yer alan imtiyaza göre, demiryollarını inşa edecek şirketler, çalışmalar sırasında herhangi bir izin almadan arkeolojik kazı yapabilecektir. Bu madde, yabancı şirketleri demiryollarının yapımı sırasında bilinçli veya bilinçsiz olarak höyük ve ören yerlerine yöneltmiştir. Denetimsiz yapılan bu kazılarda kaç eserin çıkarıldığı bile bilinmemektedir.⁶

Avrupa'da eski eserlere ilginin Rönesans çağında başlamasına karşın, ilk müze fikrinin gelişmesi 18. yüzyıl ortalarına rastlar. İtalya'da Pompeii ve Herkulaneum'un kazılması, arkeoloji ilminin gelişmesine neden olmuştur. Winkelmann'ın bu eserler üzerinde yaptığı çalışmalar Batılı aydınları etkilemiş ve bunun sonucunda eski eser elde etme arzusu körüklenmiştir.⁷

² E. Akurgal, *a.g.e.* 1988: 268.

³ M. Cezar, *Sanatta Batı'ya Açılış ve Osman Hamdi*, 1971: 216.

⁴ R. Kocabaş, "Müzecilik Hareketi ve İlk Müze Okulunun Açılışı", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 1969: 21,74,75.

H. Karaduman, *a.g.e.* s. 11-12.

H. Karaduman, *a.g.e.* s. 12.

⁵ M. Albayrak, *Osmanlı-Alman İlişkilerinin Gelişimi ve Bağdat Demiryolunun Yapımı*, 1995: 14.

⁶ H. Karaduman, "Eski Eser Kaçakçılığı" *1988 Yılı Anadolu Müzesi Konferansları*, 1999: 5,12.

⁷ M. Cezar, *a.g.e.* 1971: 216.

1. Harpyler Anıtı

Atina Akropolü'ndeki ünlü Parthenon Tapınağı ve çevresi 1687 yılında, burada Osmanlılara ait bir cephanelik olduğu gerekçesiyle, Venedikli Amiral Marozoni tarafından tahrip edilmiştir. MÖ 5. yüzyılda yapılmış Parthenon Tapınağı'nın ünlü metop levhaları ile çeşitli mimari parçaları, 1799-1802 yıllarında Büyükelçi Lord Elgin tarafından Londra'ya götürülmüş ve İngiliz hükûmetine satılmıştır. Bu eserler daha sonra British Museum'a verilmiştir.⁸

İngiliz hükûmetinin eski eserlere yönelik ilgisi, Osmanlı başkentindeki büyükelçilerin tarihi eserlerle yakından ilgilenmelerine yol açmıştır. Bir İngiliz büyükelçisi İstanbul'da ele geçirilmiş bazı mimari parçalarla mermer bir lâhit kapağını Türkiye dışına çıkarmak için izin istemiş ve bu izni almıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki eski eserler 19. yüzyılda İngiltere, Fransa, Almanya ve Avusturya'daki müzelere çeşitli yollarla gönderilmiştir. Yakın Doğu'daki ilk arkeolojik araştırmalar Mısır'da başlatılmıştır. Napoleon Bonaparte'ın 1798'de Mısır'ı istila etmesinden sonra yanındaki bilim adamları eski eserleri araştırmaya başlamışlardır. Bu arada pek çok hiyeroglif yazıtlı taş, papirüs, heykel ve lâhit toplanarak Fransa'ya gönderilmiştir. Ancak İngiliz Amiral Nelson, Fransızları yenince, bu eserler 1801 yılında İngilizlere verilmiştir. Bunlar, bugün British Museum'dadır.⁹

Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde Irak'ta Ninova, Nimrut ve Babil kentlerinde yapılan kazılarda bulunan eserlerin pek çoğu Batı ülkelerindeki müzelere taşınmıştır. Asur kazılarında bulunan eserlerin bir kısmı Almanlara verilmiştir. Gemiye yüklenen bu eserler, Birinci Dünya Savaşı sırasında İtilâf Devletleri'nin gemiye el koymaları ve içindeki eserleri Lizbon Limanı'na boşalttırmaları sonucunda el değiştirmiştir. Portekizliler eserlere el koymuşlar ve geri vermeye yanaşmamışlardır. Nipur şehrinin bulunduğu yerde, Niffer Höyüğü'nde Amerikalılar tarafından 1888-1900 yıllarında yapılan kazılarda bulunmuş binlerce tablet, Pennsylvania Üniversite Müzesi'ne gönderilmiştir. 1898'de Babil kazılarında bulunan sırlı tuğlalar, Berlin Müzesi'ne götürülerek, orada birleştirilmiş ve ünlü "İştar Kapısı" yeniden yapılmıştır.

⁸ F. Gerçek, *Türk Müzeciliği*, 1999.

⁹ M. Cezar, *a.g.e.* 1971: 232.

Bu kazılar dışında Suriye, Lübnan, Filistin ve Ürdün'de yapılan kazılarda bulunan eserler de aynı âkıbete uğramıştır. Kudüs kazısında bulunan eserler, İngilizler Bağdat'a girince, Londra'ya gönderilmiştir. Ürdün'de Mşatta kazısında bulunan sarayın önemli bölümleri, Alman İmparatoru II. Wilhelm'in II. Abdülhamid'e başvurusu ve gerekli izni alması sonucunda Berlin'e taşınmıştır.¹⁰

Osmanlılar, kültür varlıklarını korumaya yönelik tedbirleri zaman içinde almıştır. 9 Ağustos 1858 tarihli Ceza Kanunnamesi'nin 133. maddesi ile kutsal ve anıtsal yapılara yönelik tecavüzler cezalandırılmıştır. 26 Nisan 1863 tarihli bir emirnameden, kazı ruhsatının belirli şartlara bağlandığı, bulunacak âsâr-ı atîkadan ikili olanlardan ancak bir adedinin götürülebileceği ve müzenin eser yönünden zenginleştirilmesinin amaçlandığı anlaşılmaktadır. Bu ilk yasal düzenlemelerden önce, fıkıh kitaplarında eski eserden ancak "maliki ve sahibi belli olmayan" taşınabilir eşyalar dolayısıyla bahsedilmiştir.¹¹

Likya bölgesinin önemli antik kentlerinden Ksanthos'ta (Kınık) ilk araştırmalar 1838 yılında İngiliz Araştırmacı Charles Fellows tarafından yapılmıştır. 1838-1840 yıllarında yapılan kazılarda ele geçirilen eserler, bu arada Harpyler Anıtı'nın kabartmaları ile çeşitli mimarî parçalar, British Museum'a götürülmüştür. Ksanthos'taki kazılar, 1881-82 ve 1892 yıllarında O. Benndorf başkanlığında bir heyet tarafından sürdürülmüştür. Ksanthos Nereidler Anıtı'na ait kabartma ve heykeller de British Museum'a taşınmıştır (Resim: 1-2).

2. Nereidler Anıtı

¹⁰ M. Cezar, *a.g.e.* 1971: 249.

¹¹ A. Mumcu, "Eski Eserler Hukuku ve Türkiye" *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1969: 68.
H. Karaduman, *a.g.e.* s. 8-9.

3. Mausolos ve karısı Artemisia

1846 yılında İngiltere'nin Türkiye Büyükelçisi Lord Straford Canning'in Padişah Abdülmecid'den aldığı izinle, antik Halikarnassos'ta (Bodrum) 1506 yılında St. Jean Şövalyeleri tarafından yaptırılan kalenin duvarlarında bulunan Mausoleum frizleri sökülerek İngiltere'ye götürülmüştür. Dünyanın Yedi Harikası'ndan biri olan Mausoleum bir Pers satrapı olan Kral Mausolos'un mezar anıtıdır. MÖ 4. yüzyılda inşa edilen anıtın kabartmalı frizleri devrin ünlü heykeltıraşları Skopas, Leokhares, Bryaksis ve Timotheus tarafından yapılmıştır. İngiltere'ye götürülen eserler arasında Kral Mausolos ve karısı Artemisia'ya ait heykeller de bulunmaktadır (Resim: 3).

İngiliz araştırmacı Sir Charles Newton, 1856-57 yılında Mausoleum kalıntılarında ilk kazıları başlatmıştır. Bu kazılar sonucunda bulduğu eserleri gemilere yükleyerek İngiltere'ye, Londra'daki British Museum'a götürmüştür. Bu buluntular arasında ünlü kabartmalarla, anıtın en üstünde duran *quadrigae* (dört atlı araba) ve at heykeli parçaları ile bazı aslan heykelleri bulunmaktadır (Resim: 4). Aynı yıl C. T. Newton, Datça Yarımadası'nın batı ucunda bulunan Karia bölgesi antik kentlerinden Knidos'taki kazıları başlatır. Newton 1856-59 yıllarında sürdürdüğü kazılarda ele geçirilen çeşitli buluntuları, oturur biçimdeki Tanrıça Demeter Heykeli'ni de Londra'ya British Museum'a gö-

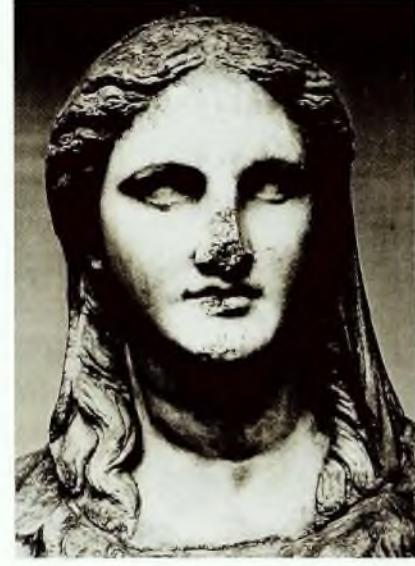

4. Mausoleum Kabartmaları

türmüştür (Resim: 5). Knidos yakınlarında bir anıt mezar olan Aslanlı Mezar da bu arada kazılmış ve buluntular götürülmüştür.

1866'da İngiliz mühendis T. Wood, Ayasuluk'ta kazılara başlamış ve tepenin aşağısında uzanan ovada Efes Artemis Tapınağı'nı bulmuştur (Resim: 6). T. Wood'dan sonra D. G. Hogarth da Artemis Tapınağı kazılarında çalışmıştır. İngilizler buluntuların bir kısmını İngiltere'ye götürmüşlerdir. British Museum'da Artemis Tapınağı'ndan büyük mimari parçalar bulunmaktadır. Osman Hamdi Bey'in müdürlüğü zamanında Efes'te hem İngilizler hem de Avusturyalılar çalışmıştır. 1884 tarihli Âsâr-ı Atika Nizamnamesi'nin yayınlanmasından sonra da kazının başında bulunan kişiler, bazı önemli eserleri ülkelerine gizlice götürmeye çalışmışlardır. Müze Müdürü Halil Ethem Bey, kazı çalışmalarını gözden geçirmek üzere Efes'e geldiğinde, durumun farkına varmış, ancak eserlerin Avusturya'ya naklini önleyememiştir. II. Abdülhamid, Avusturya İmparatoru'na hoş görünmek amacıyla, kazıdan çıkan tüm eserleri Avusturyalılara hediye etmiştir. Ancak Meşrutiyet'in ilanından sonra Avusturyalılara kazı izni verilmemiş, bazı eserlerin iadesi istenmiş, Halil Ethem Bey'in girişimleri sayesinde altı yedi heykel ülkemize yeniden kazandırılmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son zamanlarında yasal düzenlemelerin yeterli olmaması, keyfi yönetimler ve kamuoyunun ilgisizliği sonucu kültür varlıklarımız bilinçsizce yağmalanmıştır. Bu yağmaya karşı ilk yasal düzenleme 13 Şubat 1869 tarihinde uygulamaya konmuştur. Bu nizamname ile izinsiz eski eser araştırması yapılamayacağı, izinli araştırmalarda eserlerin başka ülkelere götürülemeyeceği, bir kişinin mülkü içerisinde ortaya çıkan eski eserlerin kendisinin malı olacağı gibi hükümler bulunmaktadır.

5. Tanrıça Demeter Heykeli

6. Ephesos Artemision

7. Troia Hazinesinden Bir Örnek

8. Troia Hazinesi

Bu dönemin en çok bilinen kaçakçılık olayını, Troia'da 1870 yılında kazılara başlayan H. Schliemann gerçekleştirmiştir. Homeros'un İlyada'sında adı geçen Troia kentini bulmak isteyen Schliemann, 1873 yılında Priamos hazinesi olarak yanlış adlandırdığı eserleri eşi Sophia'nın yardımıyla yurtdışına kaçırmıştır¹² (Resim: 7-8).

1877-1878'de, İzmir ili, Bergama ilçesinde Bergama ören yerinde Alman mühendis Carl Humann, başkanlığında yapılan kazılarda, Bergama Zeus Sunağı'na ait kabartmalar bulmuş ve İstanbul'daki Alman Büyükelçisi'ne çektiği telgraf ve yazdığı mektuplarda padişahın ikna edilmesini istemiştir. Bu eserler sandıklara konularak önce Dikili'ye götürülmüş, oradan da gemiye yüklenmiştir. Zeus Sunağı'na ait bu parçalar Berlin Devlet Müzesi'ne konmuştur. Müzede onarılacak ayağa kaldırılan, İkinci Dünya Savaşı sırasında Rusya'ya götürülen ve savaş sonrasında Almanya'ya iade edilen bu görkemli sunak, müzenin "Pergamon Müzesi" olarak adlandırılmasına neden olmuştur (Resim: 9). Aynı müzede Bergama Athena Kutsal Alanı Giriş Kapısı restore edilerek sergilemeye konmuştur (Resim: 10).

1874 tarihli Âsâr-ı Atika Nizamnamesi, Maarif Nazırı Ahmet Cevdet Paşa ve Müze Müdürü Dr. Dethier zamanında çıkarılmıştır. Bu nizamnamenin üçüncü maddesine göre, keşfedilmemiş olan eski eserler her nerede bulunursa bulunsun, devlete ait-

¹² S. Lloyd, *Türkiye'nin Tarihi*, 1997: 55.

tir. Fakat izinli olarak araştırma yapanların bulacakları eski eserlerin 1/3'ü devlete, 1/3'ü bulana, 1/3'ü de arazi sahibine ait olacaktır. Eski eserleri bulan, bunları kendi arazisinde bulmuş ise 2/3'ü kendisine, 1/3'ü devlete ait olacaktır. Tüzüğün otuz ikinci maddesi, yabancıların hisselerine düşen eserlerin 1/3'ünü ülke dışına çıkarabilme hakkını da hükme bağlıyordu.

Osman Hamdi Bey'in 1885 yılında Maarif Nezareti'ne yazdığı bir yazıda; Bağdat ve Musul vilayetlerinde 1842 tarihinden beri yapılan kazılarda kültür varlıklarının yağma edildiği, Hilfe dolaylarında Burculbirs, Cümcümah, Deylem ve Ebuhabbo'da İngilizlerin yaptığı kazılara ilişkin kayıt defterlerinin incelenmesinden, 5.536 eserin ortaya çıktığı, ancak bunun 623 parçasının Müze-i Hümayun'a kaldığı, bunların da önemsiz eserler olduğundan teşhire değer görülmediği, Londra'ya götürülen eserlerin ise çok önemli olduğunun anlaşıldığı belirtilmektedir.¹³

Çandarlı Köyü'nün güney kıyısında, Aliğa yakınında, Myrina'da S. Reinach ve Pottier tarafından 1881 yılında yapılan kazılar sırasında ele geçirilen pişmiş toprak figürinlerin büyük bir kısmı İstanbul'a getirilmiş, bir kısmı da Fransızlara verilmiştir.

Edremit Körfezi kıyısındaki Behramkale'de Assos Harabeleri'nde 1881-1884 yıllarında F. H. Bacon ve J. T. Clarke başkanlığında Amerikalılar tarafından bulunan eserler ve Athena Tapınağı kabartmaları Amerika'ya götürülmüştür.

Van çevresindeki bazı eski eserlerin ve çivi yazılı anıtların gezginlerin ilgisini çekmesi sonucunda 1898-99 yıllarında Van Toprakkale'de Lehmann-Haupt yönetimin-

9. Bergama Sunağı

10. Bergama Athena Kutsal Alanı Giriş Kapısı

¹³ K. Su, *Osman Hamdi Bey'e Kadar Türk Müzesi*, 1965: 21.
H. Karaduman, *a.g.e.* s. 10-11.

11. Trysa Anıtı Kabartmalı Frizleri

de kazılar yapılmıştır. 1879-1880'de İngilizlerin yaptığı kazılarda bulunan eserlerin birçoğu British Museum'a götürülmüştür.

Antalya Körfezi'nin batısında Likya bölgesinde Trysa'da (Gölbaşı) 1881 ve 1882 yıllarında yapılan kazılarda Viyana Üniversitesi profesörlerinden Benndorf'la birlikte Mimar Niemann çalışmıştır. Trysa kazısında Pers döneminden kalma bir mezar anıtı ortaya çıkarılmıştır. Gölbaşı-Trysa anıtına ait kabartmalı panolar ile birlikte çeşitli pişmiş toprak vazolar, mermer heykeller ve tunç eserler II. Abdülhamid'in izni ile Avusturyalılara verilmiş, eserlerin bir kısmı da İstanbul'a getirilmiştir (Resim: 11).

1884 yılında kabul edilen Âsâr-ı Atika Nizamnamesi ile devlet yasal olarak kültür varlıklarının tamamını sahiplenmiş, kültür varlıklarının yurtdışına çıkarılması yasaklanmıştır. Osman Hamdi Bey zamanında hazırlanıp yürürlüğe konan bu nizamname ile eski eserlerin korunması için yasal dayanak oluşturulmuştur. Osman Hamdi Bey'in etkin müze müdürlüğü ile, katıldığı kazılar sonucu müzeye eser kazandırılması ve yabancıların yağmalarına engel olunması, döneminin önemli kazanımları arasında yer almaktadır. Bunu 23 Nisan 1906 tarihli Âsâr-ı Atika Nizamnamesi takip etmiş ve bu nizamname ile İslam eserleri de devlet malı sayılmıştır.¹⁴

¹⁴ H. Karaduman, *a.g.e.* 1999: 10-11.

Bergama-Aydın demiryolu üzerinde ve Aydın'ın 37 km. batısında bulunan Menderes Magnesia'sında 1892 yılında Almanlar tarafından kazı yapılmıştır. Kazıyı C. Humann yönetmiştir. Magnesia kazısında bulunmuş tapınak frizlerinin İstanbul'a götürülmesine karşılık bazı Hellenistik çağ heykelleri ve başka buluntular Almanlara verilmiştir.

Aydın ili, Söke ilçesinde, Güllübahçe'deki Priene ören yerinde ilk kazıyı 1868 yılında yine C. Humann yapmıştır. Daha sonra 1895-1899 yıllarında T. Wiegand'ın başkanlığında yapılan kazılar sonucunda kentin tüm önemli yapıları ortaya çıkarılmıştır (Resim: 12). Buluntuların bir kısmı Osmanlı hükümetinin izni ile Almanlara verilmiş, büyük bir kısmı ise İstanbul Müzesi'ne getirilmiştir.

Aydın ili, Söke ilçesi, Balat köyündeki antik Miletos kentinde kazılara ilk defa Berlin Müzesi müdürlerinden Schoene tarafından başlanmış ve bunu 1896'da T. Wiegand'ın yaptığı kazı izlemiştir. Miletos kazılarında ele geçirilen bazı eserler, Sultan II. Abdülhamid'in emriyle Almanlara hediye edilmiştir. Bu kazılar sırasında bulunan MS 2. yüzyıla ait anıtsal Güney Agora Kapısı bugün Berlin Pergamon Müzesi'nde sergilenen en önemli eserler arasında yer almaktadır (Resim: 13).

12. Priene Athena Tapınağı

13. Milet Güney Agora Giriş Kapısı

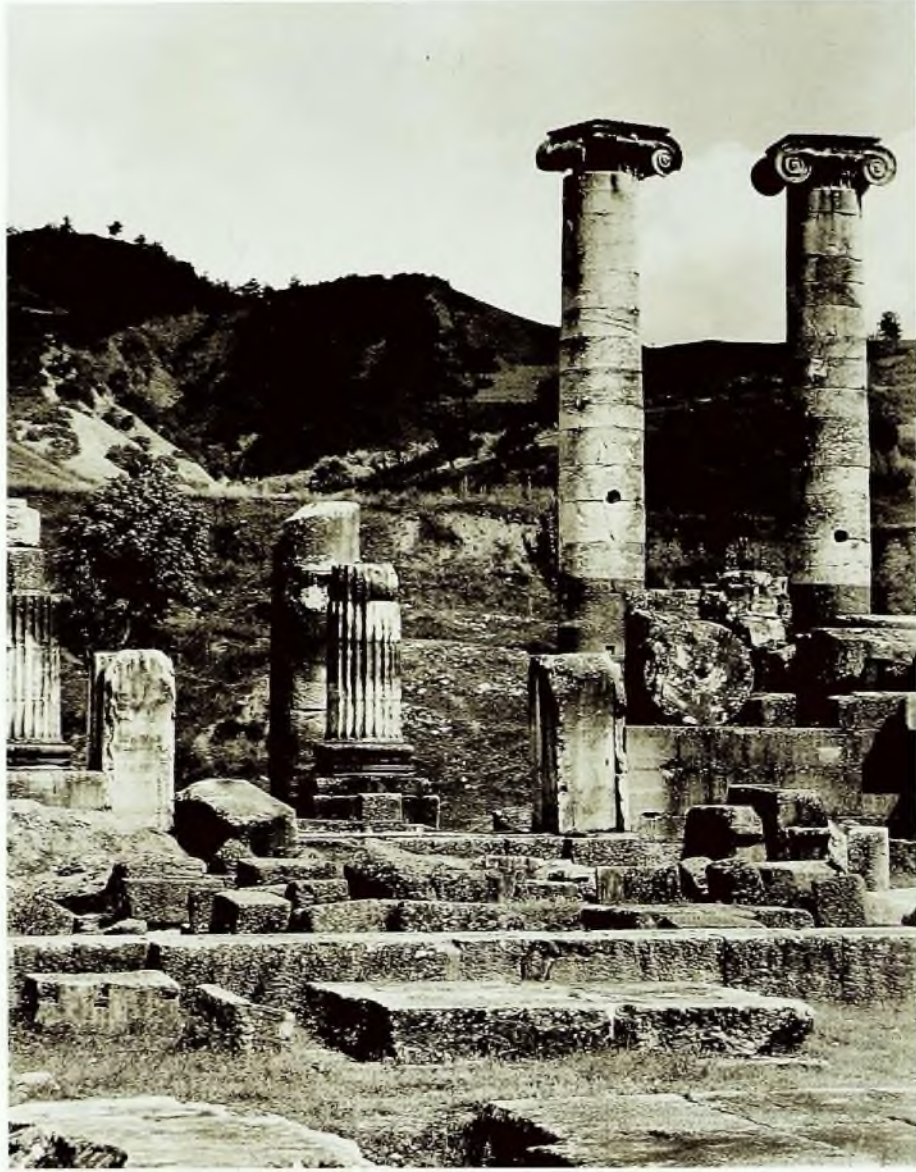

Aydın ili, Söke ilçesi, Yenihisar köyündeki Didyma Apollon Tapınağı'nda 1895-1896 yıllarında Fransız Hascoulier yönetiminde ilk kazılar yapılmıştır. Hascoulier'in kazısı sonucunda bazı eserler İstanbul'a, pek çok mimarî parça da Louvre Müzesi'ne götürülmüştür. Didyma Apollon Tapınağı kazısı 1904'te tekrar başlamış ve 1913 yılına kadar T. Wiegand başkanlığında aralıklarla devam etmiştir. Apollon Tapınağı'nın 1924-25 yılı kazılarında bulunan mimarî parçaların bir kısmı da Bakanlar Kurulu kararı ile Berlin Müzesi'ne verilmiştir (Resim: 14).

Yine o yıllarda Didyma'dan Miletos'a uzanan kutsal yolun iki tarafına sıralanmış olan antik çağa ait oturan giyimli kadın ve erkek heykelleri (Brankhidler) ile bir aslan heykeli British Museum'a götürülmüştür.

Çorum ili, Boğazkale ilçesinde, Boğazköy'de yapılan kazılarda, Hitit kraliyet arşivine ait onbin dört yüz civarında tablet ve iki sfenks bulunmuş ve bulunan eserler İmparatorluk Müzesi olan Müze-i Hümayun'a (İstanbul Arkeoloji Müzeleri) gönderilmiştir. Almanlarla varılan anlaşma gereğince tabletler ve iki sfenkse ait parçalar, 1915 ve 1917 yıllarında, temizleme, onarım ve yayın çalışmalarının yapılması için otuz üç sandık içinde, iki parti halinde, Berlin'e gönderilmiştir. Onarımları tamamlanan üç bin civarında tablet ile bir sfenks ve bu sfenkse ait kanat parçaları 1924-1942 yıllarında iade edilmiştir. 1987 yılında ise geriye kalan yaklaşık yedibin dört yüz tabletin iadesi sağlanmış ve Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde koruma altına alınmıştır.

15. Sardes Artemis Tapınağı

Miletos antik kentinin 15 km. kuzeydoğusunda Myus'ta (Avşarkale) ilk kazı, Alman Araştırmacı Theodor Wiegand tarafından yapılmış, burada bulunan mimari parçalar ile araba yanlışlarını gösteren arkaik kabartmalar Berlin'e götürülmüştür.

1900 yılında Frigya Krallığı'nın başkenti Gordion'da Amerikalı bilim adamları (G. A. Körte kardeşler) kazı yapmışlar ve ele geçirilen eserlerin çoğu İstanbul'a getirilmiş, bir kısmı da kazıyı yapanlara verilmiştir.

Gaziantep ili, Nizip ilçesi yakınlarında, Geç Hitit çağının önemli merkezlerinden olan Zincirli'de 1879 yılından itibaren yapılan araştırmaları İngiliz Charles Wilson ve Stevenson, Alman C. Humann, von Luschan ve Otto Puchstein birlikte yürütmüşlerdir. Zincirli kazıları 1901-1902 yıllarında von Luschan tarafından yapılmıştır. Bulunan eserlerin bir kısmı İstanbul Eski Şark Eserleri Müzesi'ne, diğerleri ise yurtdışına götürülmüştür.

Gaziantep ili, İslahiye ilçesinde Geç Hitit şehirlerinden Sakçagözü'nde bulunan şehir kapısına ait büyük orthostat levhaları Almanlar tarafından Berlin'deki Perga-

mon Museum'a götürülmüştür. "Maraş stelleri" olarak bilinen Geç Hitit çağına ait kabartmalı taş eserler de yine aynı müzeye taşınmıştır.

Cumhuriyet Dönemi

Atatürk, Kurtuluş Savaşı'ndan sonra, Türk toplumunu ulus yapma ve onu çağdaş ülkelerin seviyesine çıkarma çabası içine girmiş ve kültür politikasını da buna göre belirlemiştir. Cumhuriyet döneminde kültür varlığı kaçakçılığı büyük ölçüde engellenmiştir. Bu dönemde kaçırılan eserler daha çok küçük boyutludur. Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde çıkan 1906 tarihli Âsâr-ı Atika Nizamnamesi, bazı değişiklikler yapılarak 1973 yılına kadar uygulanmıştır. 1973 yılında 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu yürürlüğe girmiş, daha sonra 1983 yılında 1710 sayılı kanun iptal edilerek, yerine 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu uygulamaya konmuştur. 1987 yılında da bu kanunun bazı maddeleri 3386 sayılı kanun ile değiştirilmiştir.

Kurtuluş Savaşı sırasında, Manisa, Salihli yakınlarında, Sard Mustafa Köyü'ndeki Sardes ören yerinde ilk kez 1853'te Bintepeleer tümölüslerinde Prusyalı Spiegelholt başkanlığında kazı yapan Amerikalılar, kazı yerinde bulunan önemli eserleri elli altı sandığa yerleştirerek İzmir'e nakletmişler, oradan da 1922 yılında Amerika'ya götürmüşlerdir. 1924 yılında Sard'da kazı yapma talebinde bulunan Amerikalılara, Sard eserleri geri verilmedikçe, bundan böyle Türkiye dahilinde hiçbir Amerikalı'ya kazı izni verilmeyeceği bildirilerek, kararlı bir tavır sergilenmiştir. Bunun sonucunda elli üç sandık eser ve otuz Lidya altını ile yüz yirmi sikkenin 1924 yılında iadesi sağlanmıştır¹⁵ (Resim:15).

Cumhuriyet döneminde küçük eserlere yönelik kültür varlığı kaçakçılığı devam ederken Lidya eserleri ve Elmalı sikkelerinin ülkemize iadesi sağlanmış ve böylece kaçakçılığı önlemek için yürütülen çalışmaların güzel örneklerinden biri ortaya konmuştur. Bu eserlerin ülkemize iadesi sağlanarak, ülkemizin kültür varlıklarına sahip çıktığı ve ülkelerin kökeni belirsiz kültür varlıklarını koleksiyonlarına almamaları gerektiği uluslararası platformlarda açıkça anlatılmıştır. Ayrıca bazı ülkelerdeki müzeler bu uygulamayı başlatmış ve nereden geldiği belli olmayan eserleri satın almayı bırakmışlardır. Bunun yanı sıra bazı ülke gümrüklerinde ele geçirilen Anadolu kökenli eserler ülkemize bildirilmiş ve yapılan girişimler sonucu iadeleri sağlanmıştır.

KÜLTÜR VARLIĞI KAÇAKÇILIĞININ NEDENLERİ

Yurtiçinde

Ülkemiz topraklarında daha önce yaşamış medeniyetlere ait olan kültür varlıklarının gelecek nesillere aktarılması ve çıkarıldıkları veya bulundukları ortamda kültür bütünlüğü içerisinde korunması bilinci, ülkemizde henüz tam olarak yaygınlaşmamıştır. Kültür varlıklarının tarihsel, sanatsal ve bilimsel açıdan değerli olmaları, koruma altında olmamaları, cezai yaptırımların yetersiz olması, yasaya aykırılığına karşın ticaretini cazip hale getirmektedir. Kültür varlıklarının ülkemize ait olduğu ve korun-

¹⁵ A. M. Mansel, "Halil Edhem ve Sard Eserleri", *Halil Edhem Hatıra Kitabı*, 1948: 1-12.
H. Karaduman, *a.g.e.* s. 16-17.

ması gerektiği bilincine sahip olmayan bireyler, ülkemizin ekonomik koşullarına bağlı olarak kısa yoldan para kazanmaya yönelmektedirler.

Eğitim kurumlarında, sanat tarihi derslerinde kültür varlığı kavramına ve korunmasına yönelik bilgilere yer verilmesi, kitle iletişim araçlarının etkili kullanılması, radyo/televizyon kanallarında ve yazılı basında bilgi verici ve eğitici programlar ile makaleler yayınlanması, kültür varlığı kavramına ve korunmasına katkı sağlayacaktır.

Kültür Bakanlığı'nın genel bütçe içindeki yerinin çok az olması nedeniyle Bakanlığımız ve bağlı birimler donanım, onanım ilişkin harcamalarda ve eski eser satın alımlarında kaynak sıkıntısı çekmektedir. Yurtiçinde yasadışı yollarla elde edilen kültür varlıklarına yüksek fiyat veren kültür varlığı tacirleri yurtdışında kültür varlığı pazarlarının oluşturulmasına ve kültür varlıklarının yüksek fiyatlarla alıcı bulmasına neden olmakta, bu girişim, vatandaşların müzelere eser getirmelerini engellemekte ve kültür varlıklarının yurtdışına kaçırılmasına yol açmaktadır.

Bakanlığımıza bağlı müze ve ören yerlerinde koruma, güvenlik görevlisi ve bekçi sayısı yetersizdir. Koruması yetersiz müzelerde, ören yerleri ve arkeolojik alanlarda yapılan hırsızlık ve tahribatlar gün geçtikçe artmaktadır. Ancak eksik kadrolar Bakanlığımızca sürekli talep edilmesine rağmen, Maliye Bakanlığı'ndan sağlanamamaktadır. Ayrıca arkeolog, prehistoryen, etnolog, filolog, antropolog, sanat tarihçisi, yazıbilimci, sümerolog, hititolog, nümizmat, paleontolog ve benzeri meslek gruplarından olan ihtisas elemanlarına acilen ihtiyaç duyulmaktadır.

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu 1983 yılından beri uygulanmaktadır. Ancak gerek cezai yaptırımlar gerekse ikramiyeler günümüz koşullarında yetersiz kalmaktadır. Kültür varlığı bilincini geliştirmek ve kaçakçılığı caydırabilmek amacıyla yeniden düzenleme çalışmaları yapılmaktadır.

Mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne ait olan cami, mescit, türbe ve külliyeleerde hırsızlık olaylarının, son yıllarda artması nedeniyle Bakanlığımız, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın cami, mescit, türbe ve külliyelelerinde bulunan teberrukat eşyalarından 2863 sayılı kanun kapsamına girenlerin fotoğraf ve envanter bilgilerinin çıkarılması, kendi bünyesinde kaçakçılık ve istihbarat bürosunun kurulması ve söz konusu eşyaları sergileyecek müze teşkilatının oluşturulması konusunda Vakıflar Genel Müdürlüğü ile irtibat halindedir. Yapılan çalışmalar sonucunda da Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün kendi bünyesinde kaçakçılık ile ilgili bir birim kurularak 2002 yılında faaliyete geçirilmiştir.

Yurtdışında

Bugün Avrupa ülkelerinde ve ABD'de çok sayıda Anadolu kökenli kültür varlığı bulunmaktadır. Kültür varlığı kaçakçılığını teşvik eden ve cazip kılan yurtdışından gelen taleplerdir. Bulundukları ortamda kültür bütünlüğü içerisinde tarihsel ve bilimsel olarak betimlenebilen kültür varlıklarının tek başına herhangi bir müzede veya koleksiyonda bulundukları zaman tarihsel süreç içinde değerlendirilmeleri oldukça güçtür. Avrupalıların kendi medeniyetlerini arama ve öğrenme isteği, kültürel miras açısından zengin Akdeniz ülkelerindeki kültür varlıklarının Avrupa'ya ve ABD'ye taşınmasına neden olmuş ve götördükleri kültür varlıklarıyla müzelerini eğitim mer-

kezi haline getirmişlerdir. Vergi sisteminin katı olduğu ABD gibi ülkelerde sanat eserleri ve tarihî eserlerin müzelere bağışlanması yolu ile sağlanan vergi indirimleri, eser için kaçakçılara ödenen miktardan çok daha fazla olmaktadır. Böylece elde ettiği eseri müzelere hibe eden kişi, vergi indiriminden büyük çıkar sağlamaktadır. Yurtdışındaki bu vergi muafiyeti tarihî eser kaçakçılığına pazar yaratmakta, bunu desteklemektedir. Özel kurumlar da kültürel miras açısından zengin ülkeler de gizli taleplerini sürdürmeye devam etmektedir.¹⁶

Yurtdışına kaçırılan kültür varlıklarının kendi ülkelerine iadesi konusundaki uluslararası düzenlemeleri kültürel miras açısından zengin bazı ülkeler imzalamış, bazı pazar ülkeleri ise imzalamamıştır. Ancak mevcut anlaşmaların da bu sorunun çözümünde fazla bir yaptırım gücü bulunmamaktadır.

KÜLTÜR VARLIĞI KAÇAKÇILIĞININ ÖNLENMESİ AMACIYLA YAPILAN ÇALIŞMALAR

Yurtiçinde

Kültür varlığı kaçakçılığını önlemek için Bakanlığımız ve ilgili kuruluşlar arasında çok yönlü çalışmalar yürütülmektedir.

Yurtiçinde çalışan eserlerin fotoğraflı envanter bilgileri, Bakanlığımıza bağlı tüm müze müdürlüklerine, özel müzelere, koleksiyonerlere, eski eser ticareti yapanlara ve müzayede evlerine gönderilmekte, yurtdışına çıkışlarının önlenmesi amacıyla fotoğraflı envanter bilgileri, Gümrük Müsteşarlığı, Denizcilik Müsteşarlığı, İçişleri Bakanlığı, Sahil Güvenlik Komutanlığı'na gönderilerek tüm gümrük kapılarımız uyarılmaktadır. Kaçakçılığı yapanların yakalanması amacıyla valilikler, müzelerimiz, İçişleri Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı, Sahil Güvenlik Teşkilatı ekipleri ile koordinasyon sağlanmaktadır.

2863 sayılı kanun kapsamında Bakanlığımıza bağlı tüm müze ve ören yerlerindeki kültür varlıklarının fotoğraflı envanter bilgileri çıkarılmaktadır. Bu işlem, ülkemizde gerçekleştirilen bilimsel kazı ve araştırmalar sonucu bulunan eserlere ve halkımız tarafından edinilen ve müzelerimize kazandımları varlıklara da sürekli uygulanmaktadır. 2863 sayılı kanun çerçevesinde koleksiyonerlerde ve özel müzelerde bulunan eserlerin fotoğraflı envanterleri ilgili müze müdürlükleri kontrolünde koleksiyonerler ve özel müze müdürlüklerince yapılmakta ve her yıl Bakanlığımızca denetlenmektedir.

Kaçakçılık olaylarının ülkemizin sosyo-ekonomik yapısına olan olumsuz etkilerinin, tarihî eser kaçakçılığı ile aynı boyut kazandığı, maddî değerlerle ölçülemeyecek kayıplara yol açtığı bilinen bir gerçektir.

Bu nedenle, gerek doğrudan mücadele içerisindeki resmi birimlerin gerekse yazılı-görsel medyanın ve eğitimcilerin eski eser kaçakçılığı konusunda gerekli hassasiyeti göstermeleri gerekmektedir.

¹⁶ H. Karaduman, a.g.e.1999: 16.

Ülkemizde bu konuda işbirliğine giden bakanlık ve birimler şunlardır:

BAŞBAKANLIK

Gümrük Müsteşarlığı, Gümrükler Genel Müdürlüğü, Gümrük Muhafaza Genel Müdürlüğü, Denizcilik Müsteşarlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Diyanet İşleri Başkanlığı, Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü.

ADALET BAKANLIĞI

Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü.

KÜLTÜR BAKANLIĞI

Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Müze Müdürlükleri, Dış İlişkiler ve AT Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü, Kütüphaneler Genel Müdürlüğü.

DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI

Yurtdışı Tanıtma ve Kültür İşleri Genel Müdürlüğü.

İÇİŞLERİ BAKANLIĞI

Emniyet Genel Müdürlüğü, Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı, Interpol Daire Başkanlığı, Asayiş Daire Başkanlığı, Jandarma Genel Komutanlığı, Kaçakçılık İstihbarat Harekât Bilgi İşlem (KİHBİ) Daire Başkanlığı, Sahil Güvenlik Komutanlığı.

Eğitim Faaliyetleri

Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü uzmanları, Bakanlığımız ile işbirliği içinde çalışan kurumların kendi bünyelerindeki eğitim çalışmaları kapsamında “Kültür Varlığı Kaçakçılığının Önlenmesi ve Mevzuatı” konulu seminerler vermektedirler.

Bakanlığımız bünyesindeki müze müdürlüklerince il güvenlik mensuplarına, ören yerlerinde ve yakın çevresinde oturan vatandaşlarımıza, illerdeki ilk ve orta dereceli okul öğrencilerine kültür varlıklarının tanıtılması, korunması, kaçakçılığın önlenmesi konusunda seminer ve konferanslar verilmekte, müze ve ören yerlerini tatilci rehberli geziler düzenlenmektedir.

Müzayedeler

Yurtiçi ve yurtdışı müzayedeler takip edilmekte ve değişik kaynaklardan elde edilen kataloglar incelenerek, ülkemizden alındığı belirlenen kültür varlıkları ile ilgili gerekli girişimler yapılmaktadır.

Yurtdışında

Ülkemizden yasadışı yollarla yurtdışına kaçırılan Anadolu kökenli kültür varlıklarının iadesi amacıyla herhangi bir müze veya ören yerinden çalınanlara ilişkin fotoğraflı envanter bilgileri Dışişleri Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı Interpol Dairesi

kanalıyla yurtdışı temsilciliklerimize iletilmektedir. Söz konusu kültür varlıkları; müze, koleksiyoner ve müzayede evlerinde araştırılmakta, çalıntı olan herhangi bir kültür varlığının tespiti halinde, İnterpol kanalıyla iadesi sağlanmaktadır.

Eğer kültür varlığı, kaçak kazılarla bulunup kanunsuz yollarla yurtdışına çıkarılmışsa, 1970 tarihli UNESCO Sözleşmesi veya ikili anlaşmalar ile iadesi sağlanmaya çalışılmaktadır. Avrupa Arkeolojik Mirasın Korunması Sözleşmesi ülkemizce 1999 yılında onaylanmıştır. Ancak diğer ülkeler henüz onaylamadığı için uygulanmaya başlanmamıştır.

Kültür varlıklarının kanunsuz yollarla yurtdışına çıkarıldığı belgelerle ispatlandığında iadesi talep edilmekte, isteğin kabul edilmemesi halinde ise yurtdışında bulunan avukatlık firmaları aracılığıyla dava yoluna gidilmektedir.

KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARININ KORUNMASIYLA İLGİLİ MEVZUAT

1983 yılında yürürlüğe giren 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun bazı maddeleri, 1987 yılında 3386 sayılı kanun ile değiştirilmiştir.

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun amacı (madde 1): Korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili tanımları belirlemek, yapılacak işlemler ve faaliyetleri düzenlemek, bu konuda gerekli ilke ve uygulama kararlarını alacak teşkilatın kuruluş ve görevlerini tespit etmektir.

Bu kanunun yirmi üçüncü maddesine göre korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıkları şunlardır:

"Jeolojik, tarih öncesi ve tarihî devirlere ait, jeoloji, antropoloji, prehistorya, arkeoloji, sanat tarihi açılarından belge değeri taşıyan ve ait oldukları dönemin sosyal, kültürel, teknik ve ilmi özellikleri ile seviyesini yansıtan her türlü kültür ve tabiat varlıkları; her çeşit hayvan ve bitki fosilleri, insan iskeletleri, çakmak taşları (sileks), volkan camları (obsidyen), kemik veya madeni her türlü âletler, çini, seramik, benzeri kap ve kacaklar, heykeller, figürinler, tabletler, kesici, koruyucu ve vurucu silahlar, putlar (ikon), cam eşyalar, süs eşyaları (hülliyyat), yüzük taşları, küpeler, iğneler, askılar, mühürler, bilezik ve benzerleri, maskeler, taçlar (diadem), deri, bez, papirüs, parşömen veya maden üzerine yazılı veya tasvirli belgeler, tartı araçları, sikkeler, damgalı veya yazılı levhalar, yazma veya tezhipli kitaplar, minyatürler, sanat değeri taşıyan gravür, yağlı boya veya sulu boya tablolar, muhallefat (relique), nişanlar, madalyalar, çini, toprak, cam, ağaç, kumaş ve benzeri taşınır eşyalar ve bunların parçaları.

Halkın sosyal hayatını yansıtan, insan yapısı araç ve gereçler dahil, bilim, din ve mihanikî sanatlarla ilgili etnografik nitelikteki kültür varlıkları, Osmanlı padişahlarından Abdülmecit, Abdülaziz, V. Murat, II. Abdülhamit, V. Mehmet Reşat ve Vahdetin'e ait ve aynı çağdaki sikkeler, bu kanuna göre tescile tâbi olmaksızın yurtiçinde alınıp satılabilirler".

Bu madde kapsamına girmeyen sikkeler bu kanunun genel hükümlerine tâbidir. Bu kanunun beşinci maddesi; "Devlete, kamu kurum ve kuruluşlarına ait taşınmaz-

lar ile özel hukuk hükümlerine tâbi gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan taşınmazlarda varlığı bilinen veya ileride meydana çıkacak olan korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları devlet malı niteliğindedir” ve yirmi dördüncü maddesi; “Devlet malı niteliği taşıyan korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıklarının Devlet elinde ve müzelerde bulundurulması ve bunların korunup değerlendirilmeleri Devlet’e aittir. Bu gibi varlıklardan gerçek ve tüzel kişilerin ellerinde bulunanlar, değeri ödenerek Bakanlık tarafından satın alınabilir” hükümleri ile ülkemizdeki taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarının devlete ait oldukları, bunlardan özel ve tüzel kişilerin ellerinde bulunanların da devletin kontrolü altında bulunduğu vurgulanmıştır.

Ayrıca kanunun dördüncü maddesine göre; “Bakanlıkça daha önce tespiti yapılan veya mevcudiyeti bilinen taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının dışında; taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarını bulanlar, malik oldukları ve kullandıkları arazinin içinde kültür ve tabiat varlığını bilenler veya yeni haberdar olan malik ve zilyetler bunu en hızlı haberleşme aracı ile köylerde muhtar veya güvenlik makamlarından birine, ilçe ve illerde en yakın müze müdürlüğüne, kültür müdürlüğüne, güvenlik makamlarına ve mülki idare amirlerinden herhangi birine bildirmeye mecburdurlar.”

Müze, Özel Müze ve Koleksiyonculuk

2863 sayılı kanunun yirmi altıncı maddesine göre; “Bakanlıklar, kamu kurum ve kuruluşları, gerçek ve tüzel kişilerle vakıflar, Kültür Bakanlığı’ndan izin almak şartıyla, kendi hizmet konularının veya amaçlarının gerçekleştirilmesi için her çeşit kültür varlığından oluşan koleksiyonlar meydana getirebilir ve müzeler kurabilirler. Ancak, gerçek ve tüzel kişilerle vakıflar tarafından kurulacak müzelerin faaliyet konuları ve alanları, yapılacak başvuruda beyan olunan istekleri değerlendirerek, Kültür Bakanlığı’nca verilecek izin belgesinde belirlenir”. Bu kanuna bağlı olarak çıkarılan 15 Mart 1984 tarih ve 18342 sayılı Resmî Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren “Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelik” çerçevesinde koleksiyonculuk yapmak isteyenlere müze müdürlüklerince belge verilmektedir. Koleksiyonerler bağlı oldukları müze müdürlüklerince yılda bir defa denetlenmektedir.

Yine aynı kanuna bağlı olarak çıkarılan ve 22 Ocak 1984 tarih ve 18289 sayılı Resmî Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren “Özel Müzeler ve Denetimleri Hakkında Yönetmelik” gereğince bakanlıklar, kamu kurum ve kuruluşları, gerçek ve tüzel kişilerle vakıflar, Kültür Bakanlığı’ndan izin almak şartıyla kendi hizmet konularının veya amaçlarının gerçekleştirilmesi için yönetmelikte belirtilen şartlar çerçevesinde her çeşit kültür ve tabiat varlığından oluşan müzeler kurabilirler.

Define Kazıları

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nun ellinci maddesi ile Medeni Kanun’un 772. ve 773. maddeleri uyarınca hazırlanan, 27 Ocak 1984 tarih

ve 18294 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren "Define Arama Yönetmeliği" hükümlerine göre, define aramak isteyenlere Kültür Bakanlığı'nca define arama ruhsatnamesi verilebilir. Bakanlığımıza yapılan başvurular, ilgili müze müdürlüklerimizce incelenmekte, kültür ve tabiat varlığı olarak belirtilen yerler ile tespit ve tescil edilen sit alanları ve mezarlıklar içinde olmayan, define kazısı yapılmasında sakınca bulunmayan yerlere yönetmelikte belirtilen şartlar çerçevesinde izin verilmekte, sonuç raporları Genel Müdürlüğümüzce değerlendirilmektedir.

Kültür Varlığı Ticareti

2863 sayılı kanunun yirmi beşinci maddesi, "Dördüncü maddeye göre Kültür Bakanlığı'na bildirilen taşınır kültür ve tabiat varlıkları ile yirmi üçüncü maddede belirtilen korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıkları, Kültür Bakanlığı tarafından bilimsel esaslara göre tasnif ve tescile tabi tutulurlar" ve "Tasnif ve tescil dışı bırakılan ve müzelere alınması gerekli görülmeyenler, sahiplerine bir belge ile iade olunurlar. Belge ile iade olunan kültür varlıkları üzerinde, sahipleri her türlü tasarrufta bulunabilirler". Bu kapsamda yirmi yedinci maddeye göre "Yirmi beşinci madde gereğince tasnif ve tescil dışı bırakılan ve devlet müzelerine alınması gerekli görülmeyen korunması gerekli taşınır kültür varlıklarının ticareti Kültür Bakanlığı'nın izni ile yapılır" hükmü ve bu kanuna bağlı olarak çıkarılan 11 Ocak 1984 tarih ve 18278 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren "Taşınır Kültür ve Tabiat Varlığı Ticareti ve Bu Ticarete Ait İşyerleri ile Depoların Denetimi Hakkında Yönetmelik" hükümlerine göre Bakanlığımıza yapılan başvurular, ilgili müze müdürlüklerimizce incelenmekte, kanun kapsamına girmeyen eserlerin alım satımı için uygun görülen başvurulara eski eser ticaret ruhsatı verilmektedir. Ticaret ruhsatı sahipleri, ilgili müze müdürlükleri tarafından her zaman denetlenebilmektedirler.

Yurtiçinde Alım Satım

2863 sayılı kanunun yirmi üçüncü maddesinde belirlenen ve yine aynı kanunun 3386 sayılı kanunla değişik yirmi dördüncü maddesine dayalı olarak çıkarılan, 3 Mayıs 1988 tarih ve 19803 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren "Etnografik Nitelikteki Taşınır Kültür Varlıkları Hakkında Yönetmelik" in üçüncü maddesine göre " Müze koleksiyonlarını tamamlayıcı nitelikte olmayan ve belge değeri taşımayan etnografik nitelikteki kültür varlıkları ile Osmanlı padişahlarından Abdülmecit, Abdülaziz, V. Murat, II. Abdülhamit, V. Mehmet Reşat ve Vahdettin'e ait ve aynı çağdaki sikkelerin alımı, satımı ve devri serbest olup ayrıca tescile tabi değildirler." Bu eserler yurtiçinde alınıp satılabilirler, ancak yurtdışına çıkarılamazlar.

Mevzuat Değişiklikleri

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ve buna bağlı olarak çıkarılan yönetmeliklerin günümüz koşullarına uyarlanması amacıyla bazı değişiklikler yapılmaktadır. 2863 sayılı kanuna bağlı olarak çıkarılan ve 15 Mart 1984 tarih 18342 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelik'in on dördüncü maddesinde de-

ğişiklik yapılmasına ve koleksiyonculuk belgesinin iptaline dair ek madde ilave edilmesine yönelik olarak hazırlanan “Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik” 18 Mayıs 1998 tarihli ve 23346 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 29 Nisan 1999 tarih ve 23680 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan bir yönetmelikle söz konusu yönetmeliğin on dördüncü maddesi yeniden değiştirilmiş ve ek madde birin (a) bendi yürürlükten kaldırılmıştır.

Yurtdışına Çıkarma Yasağı

2863 sayılı kanunun beşinci ve yirmi dördüncü maddeleri gereği devlet malı niteliği taşıyan, devlet elinde ve müzelerde bulundurulması ve korunup değerlendirilmesi devlete ait olan kültür ve tabiat varlıklarımız, aynı kanunun otuz ikinci maddesine göre yurtdışına çıkarılamazlar. Ancak, aynı maddeye göre kültürel tanıtım amacıyla “millî çıkarlarımız dikkate alınarak, bunların her türlü hasar, zarar, tehdit veya tecavüz ihtimaline karşı, gideceği ülke makamlarından teminat almak ve sigortalanmak şartı ile yurtdışında geçici olarak sergilendikten sonra geri getirilebilirler.”

Yurtdışına Çıkarılamayacak Etnografik Nitelikteki Kültür Varlıkları

“Etnografik Nitelikteki Taşınır Kültür Varlıkları Hakkında Yönetmelik”in dördüncü maddesine göre “Jeolojik, tarih öncesi ve tarihî devirlere ait olup; jeoloji, antropoloji, prehistorya, arkeoloji, sanat tarihi açılarından belge değeri taşıyan ve ait oldukları dönemin sosyal, kültürel, teknik ve ilmi özellikleri ile seviyesini yansıtan her türlü kültür ve tabiat varlıkları ile Osmanlı İmparatorluğu dönemi sonuna kadar olan Türk milletinin gelenek ve göreneklerini, dinî inançlarının sembolize eden, nadir olan, müze koleksiyonlarını tamamlayıcı nitelikte bulunan, belge değeri taşıyan etnografik nitelikteki kültür varlıkları ile Millî Mücadele’ye, Türkiye Cumhuriyeti tarihine ve Atatürk’e ait korunması gerekli taşınır kültür varlıkları, yurtdışına çıkarılamaz.”

Yurtdışına Çıkarılacak Etnografik Nitelikteki Kültür Varlıkları

“Etnografik Nitelikteki Taşınır Kültür Varlıkları Hakkında Yönetmelik”in beşinci maddesine göre, “dördüncü madde kapsamı dışında kalan etnografik nitelikteki taşınır kültür varlıkları yurtdışına çıkarılabilir. Yurtdışına çıkarılmak istenenlerin kontrolü Kültür Bakanlığı’na bağlı müzelerce yapılır.”

ULUSLARARASI İŞBİRLİĞİ

Kültür Bakanlığımız, kültürel ve doğal varlıkların uluslararası alanda korunması, bilimsel ve teknik açıdan değerlendirilmesi, ülkemizden mevzuatımıza aykırı olarak yurtdışına kaçırılan eserlerimizin iadeleri ile ilgili alınan ulusal tedbirlere ek olarak, Interpol, Avrupa Konseyi ve UNESCO gibi uluslararası kurumlar ile işbirliği içinde çalışmaktadır.

Uluslararası Kriminal Polis Örgütü (INTERPOL)

Bugün 179 üyesi olan, İnterpol'ün temelleri; uluslararası özellik taşıyan suç ve suçlularla daha etkin, daha süratli ve sürekli bir şekilde mücadele edebilmek, ülkeler arasında ortak bir polisiye işbirliği mekanizması oluşturmak amacıyla ilk kez, 1914 yılında Monaco'da on dört ülkenin polis ve yargıçlarının katılımlarıyla düzenlenen "1. Uluslararası Kriminal Polis Kongresi" ile atılmıştır.

1923 yılında Viyana'da "Uluslararası Polis Komisyonu"nın teşkil edilmesiyle resmî statü kazanarak kurulmuş, 1946 yılında merkezi Paris'e alınmıştır. 1956 yılında İnterpol adını almış, 1989 yılında da merkezi Lyon'a taşınmıştır.

Ülkemiz İnterpol'e, Ulu Önder Atatürk'ün imzasını taşıyan 8 Ocak 1930 tarih ve 8761 sayılı kararname ile üye olmuştur.

Avrupa Konseyi (AK)

Avrupa Kitası'nın en eski ve en demokratik ülkelerini bir araya getiren hükümetlerarası bir örgüt olup 1949 yılında kurulmuştur. Merkezi Strasburg'dadır.

Ülkemizin de kurucu üye olarak içinde bulunduğu AK'nin; insan hakları, hukuk alanında işbirliği, ekonomik ve sosyal konular, eğitim, kültür, spor, gençlik, sağlık ve çevre alanlarında çok yönlü faaliyetleri bulunmaktadır.

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO)

İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan ulusalcılık akımları sonucu, 1945 yılında elli bir kurucu üye ile oluşturulan "Birleşmiş Milletler" örgütü içinde UNESCO, özellikle çatışma nedeniyle zarar gören kültürel varlıkların onarılması ve gelecekte doğal yollarla veya insan eliyle gerçekleştirilecek tahribat ve yıkımdan korunması ana fikri ile kurulmuştur.

Merkezi Paris'te olan UNESCO, savaş sonrası dönemde eğitim, bilim ve kültür aracılığı ile uluslararası işbirliğini ilerletmek yoluyla barış ve güvenliğe katkı sağlamak amacıyla tesis edilmiştir. Ülkemiz 1980 yılı itibarıyla UNESCO'nun faal üyesidir.

UNESCO ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE'NİN ÜYE OLDUĞU KURULUŞLAR

Uluslararası Müzeler Konseyi (ICOM)

UNESCO'nun teşebbüsü ile 1947 yılında Paris'te kurulmuş olan ICOM'a Türkiye 1970 yılında üye olmuştur. ICOM Tüzüğü çerçevesinde "Türkiye Milli Komitesi Yönetmeliği", 11 Aralık 1970 tarih ve 13691 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Amacı; Türkiye müzelerini, müzecilik mesleğini uluslararası seviyeye yükseltmek, müzeleri ve müzecilik mesleğini korumak ve geliştirmek, bilgilerin yayılmasına yönelik işbirliğini sağlamaktır.

Kültürel Varlıkların Korunması ve Restorasyonu Çalışmaları Uluslararası Merkezi (ICCROM)

Koruma ve restorasyon alanında UNESCO'ya bağlı bir kuruluş olup 1959 yılında Roma'da kurulmuştur. Türkiye'nin 1969 yılında üye olduğu kuruluşun merkezi Roma'dadır. Amacı; kültürel varlıkların korunması ve restorasyonu alanlarında üye ülkelere gerekli bilimsel ve teknik destek sağlamak, düzenlediği kurslarla uygulama çalışmalarına yönelik yerel işgücü oluşturmak ve standartları yükseltmektir.

Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS)

UNESCO'nun bir kolu olarak 1965 yılında Paris'te kurulan kuruluşa Türkiye, 1974 yılında üye olmuştur. Merkezi Paris'te bulunan ICOMOS Tüzüğü'nün ilgili hükümlerine uygun "Türkiye Millî Komitesi Yönetmeliği", 18 Mayıs 1974 tarih ve 14890 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Amacı; Türkiye'deki anıtların ve sitlerin incelenmesini özendirerek, korunmasını ve değerlendirilmesini sağlamak, bu eserlere diğer ülkelerin ilgisini yönlendirmek ve bilgilerin yayılmasına yönelik uluslararası işbirliğini teşvik etmektir.

KÜLTÜREL VE DOĞAL VARLIKLARIN KORUNMASI ALANINDA TARAF OLDUĞUMUZ ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER

Avrupa Konseyi Bünyesinde

1. Avrupa Kültür Antlaşması

Amacı; Avrupa kültürünün korunması, geliştirilmesi, uygarlık, tarih ve dillerinin bilimsel incelemelere açılmasıdır.

Paris : 19 Aralık 1954 Türkiye : 17 Haziran 1957

2. Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi

Amacı; kentsel ve kırsal çevreleri geliştirme çabalarına yönelik bölgelerin ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan kalkınmaları sırasında mimari mirasın korunması ve bu korumanın yaygınlaştırılması ile gelecek nesillere kültürel kaynaklar sistemi devretmektir.

Granada : 3 Ekim 1985 Türkiye : 20 Nisan 1989

3. Avrupa Arkeolojik Mirasın Korunması Sözleşmesi (Gözden Geçirilmiş, No: 143) Amacı; tarihi ve bilimsel çalışmalara konu olan taşınır ve taşınmaz arkeolojik mirasın korunması ve değerlendirilmesidir.

Valetta : 17 Ocak 1992 Türkiye : 30 Mayıs 2000

UNESCO Bünyesinde

1. Silahlı Bir Çatışma Halinde Kültür Mallarının Korunmasına Dair Sözleşme (Tatbikatına Ait Tüzük ve Protokol.) Amacı; 1809 ve 1907 tarihli La Haye Sözleşmeleri ile 1935 tarihli Washington Paketi'nde tespit edilen prensipler çerçevesinde, dünya kültürüne ait eserleri olabilecek her türlü saldırılardan korumaktır.

La Haye : 14 Mayıs 1954 Türkiye : 10 Nisan 1965

2. Kültür Varlıklarının Kanunsuz İthal, İhraç ve Mülkiyet Transferinin Önlenmesi ve Yasaklanması İçin Alınacak Tedbirlerle İlgili Sözleşme

Amacı; devletlerin sahip olduğu kültürel varlıkların hırsızlık, kaçak kazı, yasadışı ithal, ihraç ve mülkiyet transferinin önlenmesi için uluslararası saygı, manevi sorumluluk ve bilinçlenmeyi geliştirmektir.

Paris : 17 Kasım 1970 Türkiye : 16 Ocak 1980

3. Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme

Amacı; kültürel ve doğal varlıkları geleneksel, sosyal ve ekonomik şartların değişmesi sonucu bozulma ve her türlü tahribe ilişkin tehditlerden korumaktır.

Paris : 16 Kasım 1972 Türkiye : 20 Nisan 1982

YURTDIŞINA KAÇIRILAN TÜRKİYE KAYNAKLI ESERLERİN İADESİ KONUSUNDA TARAF OLDUĞUMUZ ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER

Avrupa Konseyi (Avrupa Arkeolojik Mirasın Korunması Sözleşmesi)

“Arkeolojik Mirasın Korunması Avrupa Sözleşmesi (No: 66)”, ilk kez 6 Mayıs 1969 günü imzaya açılmış ve yirmi iki ülke tarafından imzalanmıştır.

Ülkemiz, “kaçırılan kültürel varlıkların kaynak ülkeye iadesini sağlayan” bir hüküm içermesi nedeniyle, anılan sözleşmeye taraf olmamıştır. Daha sonra, genel istek doğrultusunda Malta’da 1992 yılında yeniden imzaya açılan şekli (Gözden Geçirilmiş, No: 143), ülkemiz tarafından 5 Ağustos 1999 tarihinde kabul edilmiş, 8 Ağustos 1999 gün ve 23780 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak, 30 Mayıs 2000 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşme kapsamında iadesini talep ettiğimiz herhangi bir eserimiz bulunmamaktadır.

UNESCO (Kültür Varlıklarının Kanunsuz İthal, İhraç ve Mülkiyet Transferinin Önlenmesi ve Yasaklanması İçin Alınacak Tedbirlerle İlgili Sözleşme)

UNESCO Genel Konferansı’nın 12 Ekim-14 Kasım 1970 tarihlerinde Paris’te gerçekleştiği XVI. dönem toplantısında; “Kültür Varlıklarının Kanunsuz İthal, İhraç ve Mülkiyet Transferinin Önlenmesi ve Yasaklanması İçin Alınacak Tedbirlerle İlgili Sözleşme”, 14 Kasım 1970 günü kabul edilmiş, ülkemiz tarafından da 6 Ocak 1980 tarih ve 16861 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe geçirilmiştir.

Anılan sözleşme kapsamında alınan kararların, üye devletlere yaptırım gücü bulunmamasına rağmen, “Kültürel Varlıkların Ülkelerine İadesi veya Kanunsuz Alıkoyma Durumunda Geri Verilmesini Teşvik Etme Hükümetlerarası Komite” toplantılarına Bakanlığımızca katılarak, halen Berlin Müzesi’nden iadesi sağlanamayan Boğazköy Sfenksi’ne ilişkin görüşlerimiz savunulmakta, komite ve üye devletlerin dikkatleri çekilmeye ve eserlerin kaynak ülkeye iadeleri teşvik edilmeye çalışılmaktadır.

ÜLKEMİZİN TARAF OLMADIĞI UNESCO BÜNYESİNDE HAZIRLANAN UNIDROIT SÖZLEŞMESİ

1970 UNESCO Sözleşmesi'nin pratikte uygulanışını kolaylaştırmak ve tamamlamak amacıyla merkezi Roma'da bulunan ve Uluslararası Özel Hukukun Birleştirilmesi Enstitüsü (UNIDROIT) tarafından hazırlanan "Çalınmış ve Kanunsuz Şekilde İhraç Edilmiş Kültürel Varlıkların Geri Verilmesi"ne ilişkin sözleşme taslağının üye ülkelerin de görüşleri alınarak düzenlenmesi çalışmaları ile ilgili uluslararası konferanslara ülkemiz 1991-1995 yıllarında katılmıştır. Sözleşme, çalınmış ve kanunsuz ihraç edilmiş kültürel varlıkların geriye kazandırılmasında devletlerin özel kanunlarının tanınmasına ve uygulanmasına yöneliktir.

Ülkemiz ve üye ülkeler tarafından değiştirilmesi önerilen maddeler, 7-24 Haziran 1995 tarihlerinde Roma'da yapılan son diplomatik konferansta görüşülmüş ve sözleşme kabul edilmiştir. Ancak sözleşmede ülkemiz açısından sakıncalı maddeler bulunmaktadır. 1 Temmuz 1998 tarihinde yürürlüğe giren sözleşme, ülkemiz tarafından onaylanmamıştır. Pek çok pazar ülke de UNIDROIT sözleşmesi'ni imzalamamıştır.

KÜLTÜR VARLIKLARININ KORUNMASI VE AİT OLDUĞU ÜLKELERE İADESİ KONUSUNDA TÜRKİYE'NİN YAPTIĞI İKİLİ ANLAŞMALAR

Özbekistan: 13 Nisan 1998 tarihinde, Türkiye Cumhuriyeti hükümeti ile Özbekistan Cumhuriyeti hükümeti arasında Taşkent'te "Kültürel Varlıkların Kaçakçılığının Önlenmesi ve İadesinin Sağlanması Konusunda Karşılıklı Yardım Anlaşması" imzalanmıştır. Söz konusu anlaşma, 22 Temmuz 1998 tarih ve 23410 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Makedonya: Dönemin Kültür Bakanı'nın 4-8 Haziran 1998 tarihlerinde Makedonya'ya yaptığı resmî ziyaret sırasında, eski eser kaçakçılığı hususunda işbirliğine yönelik bir anlaşma yapılması konusunda mutabakata varılmıştır. Bu nedenle, taslak anlaşma metni hazırlanarak ilgili makama gönderilmiştir.

Bulgaristan: Ülkemizden yasadışı yollarla yurtdışına kaçırılan kültürel ve doğal varlıklarımızın alıcı ülkelere ulaştırılmalarında ilk duraklardan biri konumunda olan Bulgaristan ile 4 Aralık 1997 tarihinde "Kültür, Eğitim ve Bilim Alanında İşbirliği Anlaşması" imzalanmıştır. Bu anlaşmanın on dokuzuncu maddesinde taşınabilir miras için taraflar kültürel mirasın yasadışı ithal ve ihracının önlenmesinde, yasal mülkiyet haklarının yeniden tesisinde ve ait olduğu ülkeye iadesinde işbirliği yapacakları belirtilmiştir.

Türkmenistan: Türkmenistan Devlet Başkanı'nın 1996 Kasım ayında ülkemizi ziyareti sırasında, Türkmenistan tarafınca tarafımıza sunulan, Türkiye Cumhuriyeti hükümeti ile Türkmenistan hükümeti arasında "Yasadışı Yollarla Dolaşan Kültürel Eserlerin Yakalanması ve İade Edilmesi Konularında Gümrük İşbirliği Anlaşması", 12 Kasım 1998 tarihinde Aşgabat'ta iki ülke Kültür Bakanları tarafından imzalanmıştır.

1. DAVA VE GÖRÜŞMELER YOLUYLA
İADESİ İSTENEN ESERLERİMİZ

BOĞAZKÖY SFENKSİ

Çorum'un Boğazkale ilçesinde, Hititlerin başkenti Boğazköy'de (Hattuşa) Almanya ile Osmanlı İmparatorluğu tarafından ortak yürütülen kazılara, 1906-1907 ve 1911 ve 1912 yıllarında Alman bilim kurumları adına Hugo Winckler ve İmparatorluk Müzesi (Müze-i Hümayun) mensubu Theodor Makridi katılmıştır. Birinci Dünya Savaşı nedeniyle kazıya ara verilmiş, savaşın bitiminden uzun bir zaman sonra 1932-1939 yıllarında Alman arkeolog Profesör Kurt Bittel'in gözetiminde kazılara tekrar başlanmıştır. Ancak, bu çalışmalar da İkinci Dünya Savaşı'nın araya girmesiyle durdurulmuş, daha sonra kazılar Dr. Peter Neve başkanlığında devam etmiş ve 1993 yılından itibaren de kazının başkanlığını Dr. Jürgen Seeher üstlenmiştir.

Yapılan kazılarda Hitit kraliyet arşivine ait on bin dört yüz civarında tablet ve iki sfenks bulunmuş ve bulunan eserler İmparatorluk Müzesi olan Müze-i Hümayun'a (bugünkü İstanbul Arkeoloji Müzeleri) gönderilmiştir. Almanlarla varılan anlaşma gereğince tabletler ve iki sfenkse ait parçalar, 1915 ve 1917 tarihlerinde, temizleme, onarım ve yayın çalışmalarının yapılması için iki parti halinde otuz üç sandık içinde Berlin'e gönderilmiştir. Onarımları tamamlanan üç bin civarında tablet ile bir sfenks ve bu sfenkse ait kanat parçaları 1924-1942 yıllarında iade edilmiştir. 1979 yılında ise geriye kalan yaklaşık yedi bin dört yüz tabletin iadesi için girişimlere başlanmış ve 1987 yılında bu tabletlerin iadesi sağlanarak, Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde koruma altına alınmıştır.

Arşivlerimizde eserlerin yalnızca konservasyon amacıyla gönderildiğini gösteren onlarca resmî belge olmasına rağmen, iade edilmeyen ve halen Berlin Devlet Müzeleri'nde bulunan diğer Boğazköy sfenksinin iadesi için 1938 yılına kadar görüşmelere devam edilmiştir. Ancak İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ve savaş sonrasında ise Berlin Pergamon Museum'un Doğu Almanya'da kalması üzerine ilişkiler kesilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin 1973 yılında Doğu Almanya'yı resmî olarak tanımasından sonra sfenksin iadesi ile ilgili görüşmelere 1974 yılında yeniden başlanmıştır. 24 Temmuz 1987 tarihinde sfenksin iadesi amacıyla UNESCO'ya başvurulmuştur. 13 Ekim 1987 tarihinde Berlin'de sfenksin iadesi için yapılan görüşmelerde, belgeler incelendikten sonra görüşmelerin başlaması kararlaştırılmış, anlaşma bir nota teatisi ile belgelenmiştir. 28-29 Mart 1990 tarihlerinde ülkemize gelen Demokratik Alman Cumhuriyeti heyeti ile görüşmeler yapılmış ve sfenksin iadesine ilişkin teklifi ülkelere götürmeleri ve üç ay içerisinde cevap vermeleri istenmiştir. Ancak iki Almanya'nın 4 Ekim 1990 tarihinde birleşmesiyle askıya alınan konunun yeniden gündeme gelmesi amacıyla, 1991 yılında Federal Almanya Cumhuriyeti'ne bir nota verilmiştir. Almanya Dışişleri yetkililerinin dosyalarını henüz tamamlayamamış olmaları ve verilen sürenin fazlasıyla aşılması nedeniyle konunun UNESCO Kültürel Malların İadesi Komitesi'ne bildirilmesi uygun görülmüştür. Berlin'de 7 Şubat 1994 tarihinde

belgelerin karşılıklı incelenmesi için yapılan toplantıda, Alman tarafı sfenksin mülkiyetinin Türkiye'ye ait olduğunu çürütecek herhangi bir belge gösterememiştir.

16-19 Eylül 1996 tarihlerinde Paris'te yapılan IX. UNESCO toplantısında, sfenksin ülkemize iadesi için Almanya ile ikili görüşmeler yapılması gündeme getirilmiş ve Alman hükümeti temsilcisi de sorunun ikili görüşmelerle halledilmesinin daha uygun olduğunu belirtmiştir. Bu amaçla, yetkili ve konunun uzmanı bir Alman heyeti 1996-1997 yıllarında ülkemize davet edilmiştir. Ancak davetimize bir cevap alınamamıştır.

UNESCO Kültürel Malların İadesi Komitesi'nin 1999 Ocak ayında yapılan toplantısında Almanya ile bilgi ve belge değişimine devam edilmesi konusunda tavsiye kararı çıkarılması sağlanmıştır. Dışişleri Bakanlığı tarafından söz konusu tavsiye kararına istinaden, bilgi ve belge alışverişi yapılması için Almanya Dışişleri Bakanlığı'na 8 Eylül 2000 tarihli bir nota verilmiştir. UNESCO Kültürel Malların İadesi Komitesi'nin 2001 yılı Mart ayında yapılan toplantısında konu tekrar gündeme gelmiş ve ikili toplantıların devamı şeklinde bir tavsiye kararı daha çıkarılmıştır.

Sfenks'in Özellikleri

Mısır Krallığı'nın Önasya dünyası üzerindeki politik ve kültürel hegemonyası, MÖ 15. yüzyılın sonuna doğru yok olmuş ve Hitit Krallığı, II. Tuthaliya çağından itibaren, Önasya'da etkin bir devlet haline gelmiştir (Büyük Hitit Krallığı MÖ 1470/1460-1190). Hititlerin Önasya kavimlerini askerî, politik ve kültürel yönden etkileyişi, MÖ 1190 yılına, Büyük Hitit Krallığı'nın yıkılışına kadar devam etmiştir. Bu dönem Orta Anadolu Hitit şehirleri, Boğazköy-Hattuşa, Alishar, Alacahöyük ve Maşat Höyük'te yapılan kazılarda zengin buluntular ele geçirilmiştir. Hititlerin başkenti Hattuşa ve önemli bir kült yerleşmesi olan Alacahöyük'ün şehir kapılarındaki bekçiler apotropeik aslan ve sfenksler, Hitit sanatında önemli yeri olan hayvan betimlerinin en iyi örnekleridir. Bu Hitit kapılarının dış yüzlerinde, kapı pervazlarını oluşturan monolit taşlar üzerinde yontulmuş aslan ve sfenksler, protom şeklinde (bedenin ön kısmı) heykel olarak üç boyutlu işlenmiştir (Resim 16-17). Hattuşa, Yerkapı sfenkslerinin bedeni, kapı geçidi yüzünde kabartma olarak verilmiştir. Bunlar kapı mimarlığının bütünlüğünü tamamlayan öğelerdir.¹

16. Boğazköy Sfenksi

Hitit başkentinin en güney noktasında bulunan Yerkapı sfenksleri, kapı aslanlarında bulunan yontu özelliklerini en özgün biçimde yansıtmaktadır. Kapı geçitlerini koruyan sfenkslerden biri Berlin'de, biri de İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ne bağlı Eski Şark Eserleri Müzesi'nde sergilenmektedir.

Profesör Muhibbe Darga, son yıllarda Peter Neve'nin yaptığı restorasyon ve düzenlemelerle sur bedenleri arasında yer alan sfenksli kapının savunma işleminin yanı sıra arkasındaki kutsal yapı kompleksleriyle, kültürde de bir rolünün olduğu düşüncesini öne sürmüştür. Sfenkslerin işlenişinde ve detaylarda kapı aslanlarından farklı özellikler bulunmaktadır. Sanatçının sfenksleri yontarken bütün ağırlığı sfenks-

¹ A. M. Darga, *Hitit Sanatı*, 1992: 78-113

lerin başlarında yoğunlaştırdığı görülmektedir. Gövdeler dışarıya taşkın, fazla detaylı olmayan, küt bacaklı beş parmaklı aslan pençesi şeklinde ayakları kapı aslanlarına koşut biçimde yontulmuşlardır. Kuyrukları yukarı dikilmiş, uçları spiral şeklinde sona ermektedir. Sfenkslerin gövdeleri üzerinde birkaç birimden oluşan kanatlar paralel ve eğik uyumlu çizgilerle tasvir edilmişlerdir.²

Birinci sfenks ile birlikte iade edilen kanat parçaları bizdeki sfenkse ait parçalardır. Çünkü Berlin'deki sfenkste bizdeki parçalara uyacak eksiklik bulunmamaktadır. Ancak bu parçalar kanadın tümünü oluşturmadığı gibi elimizde bu kanadı tamamlayacak parçalar bulunmamaktadır. Ayrıca Berlin'e götürülen sfenksin yarısının fotoğrafları Kurt Bittel, Helmuth Bossert ve Otto Puchstein'in yayınlarında³ görülmektedir. Sfenks parçalarının hepsinin kazıdan çıkmadığı, Yerkapı'da yerinden sökülmüş olduğu açıktır.

İstanbul'da bulunan kanat parçalarının üzerinde bir yazıt bulunmaktadır. Bu yazıtta Hitit hiyeroglif yazısıyla bir prens adının okunduğu; "Prens/Kral oğlu"nın aynı zamanda DUB.SAR=Yazıcı unvanıyla da işaretlendiği Profesör Muhibbe Darga tarafından belirtilmektedir. Ancak bu yazıtın orijinal mi yoksa graffiti mi olduğu konusu kesinlik kazanmamıştır.⁴

Sfenksler kadın başlı olarak tasvir edilmektedir. Kareye yakın yüz biçimi, dolgun yanaklı kartal burunlu olarak betimlenmiştir. Gözler başka bir maddeden kakma olarak yapılmış, hafif kabarık kaşları olup, basık bir alın üzerinde saçlar ortadan ayrılmıştır. Saçların devamı çok iri gösterilmiş, kulağın arkasından başlayıp göğüs üzerinde spiral şekilde biten hator modeli saç mevcuttur. Saçların üzerinde bir çift boy-nuzlu başlık bulunmaktadır. Küçük çenenin üzerinde, kapalı, ince dudakların uçları yukarı kalkık işlenerek, arkaik gülümsemenin ortaya çıktığı ve sfenkslere özgü esrari karakterin betimlenmiş olduğu yine Profesör Darga tarafından belirtilmektedir.⁵

² A. M. Darga, *a.g.e.* 1992: 119-120.

³ O. Puchstein, *Die Bauwerke*, 1912: 7-12.
H. Bossert, *Altanatolien*, 1942:44-64.
K. Bittel, *Die Boğazköy Kleinfunde*, 1967: 5-14.

⁴ A. M. Darga, *a.g.e.* 1992: 120.
H. Bossert, *a.g.e.* 1942: Lev.155.

⁵ A. M. Darga, *a.g.e.* 1992: 120.

BERGAMA SUNAĞI

İzmir ili, Bergama ilçesinde, antik Pergamon kentinde bulunan sunak, Pergamon Kralı II. Eumenes (MÖ 197-159) zamanında inşa edilmiştir. Bugün yalnız birkaç basamağına ait kısım ve temel izleri yerinde kalan sunak, Bergama Krallığı'nın Galatlara karşı kazandığı başarının simgesi olarak dikilmiştir.¹ Tanrılarla Gigantların savaşını gösteren frizlerdeki esas gruba bakarak sunağın, Athena ve Zeus'a adandığı söylenebilir. Pergamon'un ana tanrıçası ile bütün tanrıların başı olan babası, karanlığın güçlerine karşı ön saflarda duran savaşçılardır.

Sunağın yapılışı Athena kutsal alanının yenilenmesi ile yakından ilgili olmalıdır. Hatta sunak, belki de, II. Eumenes'in zafer kazandıran kent tanrıçasına sunduğu esas adaktı. Sunak, Arkaik dönemden beri bilinen bir kurban sunağı şeklindedir. Ancak boyutları o kadar büyütülmüştür ki, artık bir tapınakla bağlantısı anlaşılamayacak kadar kendi ağırlığı olan bir yapı olmuştur.²

¹ C. Bayburtluoğlu, *Arkeoloji*, 1982: 182.

² W. Radt, *Pergamon*, 2002: 168.

³ E. Akurgal, *Anadolu Uygarlıkları*, 1988: 340.

Sunak, "üç katlı bir podyum üzerinde yükselir. Ortasındaki mermer sunak masasını üç bir yanından at nalı şeklinde İon düzenindeki bir stoa çevreler. Mermer sunak masasının bulunduğu üstü açık dikdörtgen platforma, batı yönünden yirmi basamakla çıkılıyordu. Yapı böylece aşağıdan yukarıya dört kademe halinde yükseliyordu."³ (Resim: 18a-b).

Pergamon Sunağı, mimarlık ve heykel sanatlarının en iyi şekilde kaynaşmış olduğu bir anıttır. "Kabartmalar ikinci planda kalmayıp yapının kendisi kadar önemlidir. 120 m. uzunluğunda ve 2.30 m. yüksekliğinde olan friz üzerinde yüksek kabartma halinde Tanırlarla Gigantların savaşı tasvir edilmiştir."⁴

"Gövdelerin biçimlendirilmesinde, devinimlerin verilmesinde, bakışların duygululuğunda ve konu düzeninde gerçekçiliğin doruğuna ulaşılmıştır."⁵

"Yapımında birçok usta çalıştığı halde eser, tek bir elden çıkmışçasına birlik gösterir."⁶

"... Mermer sunak masasının yer aldığı platformun üç tarafını çeviren duvarlar boyunca, Herakles'in oğlu Telephos'un doğduğu andan Pergamon'u kurduğu güne kadar olan efsanevi yaşamı anlatılmıştır."⁷

18a. Bergama Sunağı

⁴ E. Akurgal, *a.g.e.* 1988: 342.

⁵ G. Richter, *Yunan Sanatı*, 1984: 142.

⁶ C. Bayburtluoğlu, *a.g.e.* 1982: 182.

⁷ E. Akurgal, *a.g.e.* 1988: 342.

“Sunağın mimarî parçaları ile tüm kabartmaları, 1871 yılında Alman mühendis Carl Humann tarafından yapılan araştırma sırasında, Yukarı Agora’dan Heroon’a uzanan alanda Bizans kent duvarı içinde bulunmuştur”.⁸

Pergamon ören yerinde, Carl Humann tarafından yapılan kaçak kazılar sonucu bulunan eserlerin yasadışı yollarla Berlin’e nasıl taşındığı Carl Humann’ın kazı günlüğünde ve diğer yayınlarda anlatılmaktadır.⁹

1878 yılında kazı izni verildikten sonra, Bergama’da yapılan kazıların ilk üç yılında çıkarılan eserlerin, devlete ait olan üçte birlik kısmı takdir edilen meblağ karşılığında Almanlara verilmiştir. Bu kazıların dördüncü ve beşinci yıllarında çıkarılan eserlerin bir kısmının Almanya ile yapılmış olan anlaşma uyarınca, daha önce çıkarılıp Almanya’ya taşınmış olan eserlerin devamı oldukları için, bir kısmının da padişah izin verdiği için Almanlara bırakıldığı görülmektedir. 1990’lı yıllarda Bergama’da, Bergama Sunağı’nın geri getirilmesi için bir kampanya başlatılmış ve kampanya Bakanlığımızca da desteklenmiştir.

Pergamon kazısını yapan Carl Humann, 1888 yılında, Suriye’nin kuzeyindeki bir arkeolojik kazıya katılmış, 1891’den 1894’e kadar Türkiye’de Magnesia adlı diğer bir Hellenistik kentteki kazıları yapmıştır. Son yıllarını Priene’deki kalıntıları gün ışığına çıkarmakla geçirmiş ve 12 Nisan 1896’da İzmir’de ölmüştür.

Ünlü, Alman sanat tarihçisi Philipp Vanderberg’in Carl Humann’ın *Chronik Der Ausgrabungen Von Pergamon* (Bergama Kazı Güncesi) adlı yayınından esinlenerek yazdığı eserinden, Pergamon antik kentinin keşif hikâyesini özetleyerek şöyle aktarabiliriz:¹⁰ “Carl Humann’ın ağabeyi Franz Humann, Padişah Abdülaziz’den, 1864’te, Ege Bölgesi’nde dört önemli karayoluyla bir demiryolu hattının inşaa ruhsatını almıştır. İnşaat Mühendisi Carl Humann, önce ağabeyi Franz’a yardım etmek için Türkiye’ye gelmiştir. Carl Humann Bergama’yı ilk kez 1865’te görmüş ve Bergama’daki bir tepe ilk bakışta dikkatini çekmiştir. 1871’de yol inşaatına başladıktan kısa süre sonra, Humann Bergama’ya taşınmış ve vakit buldukça kale tepesine çıkıp topladığı antik taş parçalarını evine götürmüştür. O sırada Türkiye’ye bir ziyarette bulunan Berlin Kraliyet İnşaat Akademisi Doçenti ve İşleri Bakanlığı Müsteşarı Friedrich Adler’e keşfinden bahsetmiş, ancak Adler Bergama’ya gidecek vakti olmadığı için, Humann’ın anlattıklarını not edip bunları Berlin’de yetkili kişilere ileteceğine söz vermiştir.

Humann bir süre sonra bir telgraf almıştır. Telgrafta Almanya’dan önemli şahsiyetlerden oluşan bir grubun İstanbul’a geleceği haber verilmektedir. Grup daha sonra Bergama’ya gelip Humann’ı görece ve notunda bahsettiği kale tepesini teftiş edecektir. İstanbul’a gelenler arasında Profesör Ernst Curtius da vardır. Curtius, Berlin Müzesi’nin müdürü ve o yıllarda Almanya’nın en önemli arkeoloğudur.

Ernst Curtius, yanında birkaç kişiyle 1871 yılı Eylül ayı sonunda İzmir’e gelir. Humann misafirleri karşılayarak Bergama’ya götürür ve tepeye çıkar. Profesör Curtius burada çok değerli kalıntıların yattığını hemen anlar. “Buradaki paha biçilmez bir hazine. Bu kalıntılar Avrupa’daki müzeleri ihya eder. Bergama’nın bu kadar zengin hazinelerle dolu olduğunu tahmin etmezdim” diyerek düşüncelerini saklayamaz.

⁸ E. Akurgal, *a.g.e.* 1988: 340.

⁹ *Der Pergamon Altar, Entdeckt Beschrieben und Gezeichnet Von Carl Humann*, 1959.
Chronik der Ausgrabungen Von Pergamon, Dortmund, 1963.
F. K. ve E. Dorner, *Von Pergamon Zum Nemrud Dağ*, 1989.

P. Vanderbeg, *Das Versunkene Hellas, Die Wiederentdeckung Des Antiken Griechenland* 1984: 168-210.

¹⁰ P. Vanderbeg, *a.g.e.* 168-210.

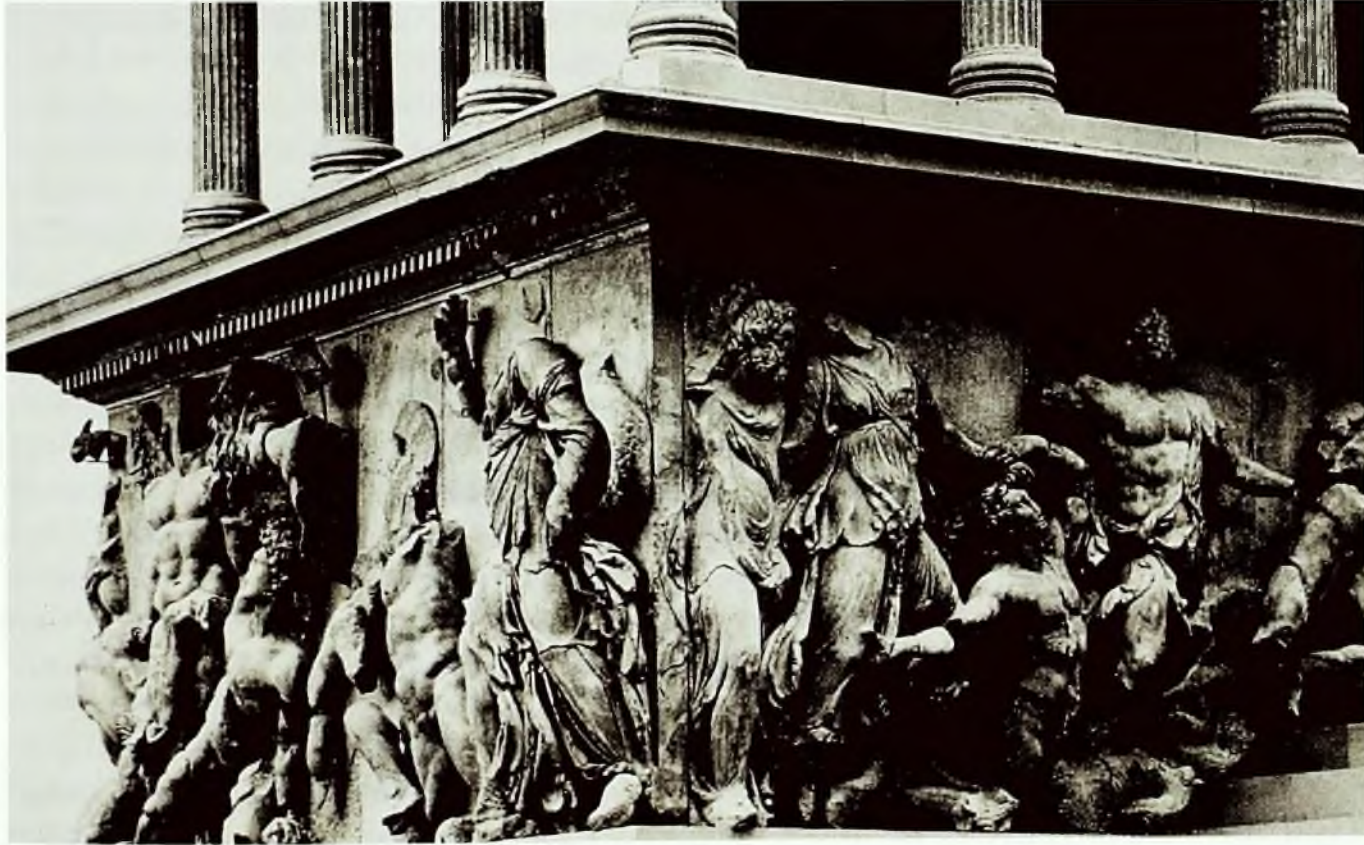
Humann, Curtius'u Bizans duvarına götürür. Profesör Curtius, duvardaki mermer taşların tepedeki diğer kalıntıların hepsinden daha eski olduğunu anlar ve antik taşların daha sonraki bir çağda bu duvarı örmekte kullanılmış olabileceğini söyler.

Berlin Müzesi'nin Heykel Bölümü'ne yeni atanan müdür Humann'a Bergama kale tepesindeki duvarı yıkıp mermer plakaları ortaya çıkarmak için ne kadar zaman ve para gerektiğini sorar ve resmî bir kazı fermanı çıkarmasını ister. Berlin Müzesi Heykel Bölümü'nün yeni müdürünün adı Alexander Conze'dir. Conze, arkeolog olarak kazılar yapmış tecrübeli birisidir. Müzenin depolarında envanter çalışması yaparken, bazı rölyefli mermer plakalar gözüne çarpmıştır. Mermerlerin nereden geldiğini sorduğunda, birkaç sene önce Anadolu'daki bir inşaat mühendisi tarafından gönderildiğini öğrenmiştir.

Humann, tam yedi yıl (1871'den itibaren) Berlin Müzesi'ne sandıklarla eser yol-lamış ve bunu, İstanbul'daki makamlardan izin almadan, gizlice yapmıştır. Berlin'deki Kültür Bakanlığı, Alman Velihtı'na, Babilî'den kazı izni alınması için başvurmuş ve Humann'ın çıkardığı bütçe Berlin'de onaylanmıştır.

Berlin Müzesi Heykel Bölümü Müdürü Conze bu arada Bergama'dan gelen rölyefli mermer plakaların ne olduğunu anlamıştır. Romalı yazar Lucius Ampelius, *Dünya Harikaları Üzerine* (*De Miraculis Mundi*) adlı eserinde Bergama'daki bir "dünya harikası"ndan bahsetmektedir. Münihli Arkeolog Heinrich Brunn, Ampelius'un kitabını incelemiş ve 1872'de yazdığı bir makalede bu kitaba değinmiştir. Ampelius kitabında: "Bergama'da büyük mermer bir sunak var. Kırk ayak yüksekliğindedir. Muthiş heykeller içerir. Bunlar Devler Savaşı'nı gösterir." demektedir.

18b. Bergama Sunağı (Detay)

19. Bergama Sunağı (Görünüm)

Berlin Müzesi'nden Alexander Conze, Carl Humann'a 1 Temmuz 1878 tarihli mektubunda, Bergama'da kazılacak şeyin bu "sunak" olduğunu, rölyeflerin bir "Devler Savaşı"nı betimlediğini açıklamaktadır.¹¹

Osmanlı Maarif Nazırı Münif Paşa, 6 Ağustos 1878 tarihinde Alman İmparatorluğu'nun yeni İzmir Konsolosu Tettenborn adına Bergama'da kazı izni çıkarmış ve kazı için bir yıllık süre tanımıştır. Kazıyı yapan kişinin Osmanlı Asâr-ı Atika Nizamnamesi'ne uyması şart koşulmuştur. Osmanlı Müzeler Müdürlüğü veya yerel makamlar kazıya nezaret etmek üzere bir memur atayacak, bu memurun maaşı kazı sahibi tarafından ödenecektir. Ortaya çıkan eski eserler hiç zarara uğratılmaksızın deftere kaydedilecek, defter ayda bir Müzeler Müdürlüğü'ne sunulacaktır. Eserlerin üçte biri kazı yapana, üçte biri arazi sahibine, üçte biri devlete olmak üzere taksim edilecek kadar güvenli bir yerde muhafaza edilecektir.

Arazi de kamu malı olduğu için eserlerin üçte ikisi devlete gidecektir. Alman Kültür Bakanı, Şansölye Bismarck'a kontratı gösterince, Bismarck İstanbul'daki elçisine talimat vererek Osmanlılarla yeniden masaya oturulmasını ve eserlerin yarısının Almanya'ya kazandırılmasını istemiştir. Humann 5 Eylül 1878'de Dikili'ye giden gemiye binmiş, İzmir'den gerekli araç gereci getirmiş ve 9 Eylül 1878'de dünya harikası sunağı bulmak için kazıya başlamıştır.

On iki Eylül akşamı tepedeki duvardan on bir adet rölyefli mermer plaka sökül-müştür. Humann bunların üzerindeki rölyeflerde "Devler Savaşı"nın anlatıldığını an-lar. Artık Zeus Sunağı'nı bulduğuna dair hiçbir kuşkusu bulunmamaktadır. Bu, arke-

¹¹ P. Vanderberg, *a.g.e.* 1984: 168-210.

oloji dünyasındaki en önemli keşiflerden biridir. Humann bir yandan başarısını haykırmak ister, öte yandan kazıya nezaret eden Ali Rıza Bey'e ve Osmanlı makamlarına en ufak bir ipucu vermemek için susmak durumunda kalır. 12 Eylül 1878'de Conze'ye yazdığı mektupta; "Bunların hepsini Berlin'e nasıl taşıyacağız? Ali Rıza'ya daha böyle bir yığın kırık dökük taş çıkaracağımızı, Berlin'in çok uzak olduğunu, eğer işimizin devam etmesini istiyorsak, Berlin'e mutlaka bir şeyler göndermemiz gerektiğini söyledim ve yapılacak en akıllıca işin şimdiden Berlin'e ilk parçaları göndermek olduğunu anlattım. O da bunu çok doğru buldu. Zaten sadece kâğıt üzerinde var olan Âsâr-ı Atika Nizamnamesi'nden haberi bile yok. İrade'nin beşinci bendi, buluntuların yerel makam tarafından saptanacak bir yerde muhafaza edilmesi gerektiğini söylüyor. Bu da ancak İzmir olabilir. Şimdi size şöyle bir teklifim var: Bu işin kokusu çıkmadan rölyefleri tepeden aşağı indirteyim, ahşap burada çok pahalı da olsa, sağlam sandıklara koyayım ve Dikili'ye taşıtayım. Orada kimse sandıkları İzmir istikametli bir gemiye yükletmemi engellemez. İzmir'deki Diran Efendi'yi hemen yoklayıp beni İzmir Limanı'na kontrolsüz sokmalarını sağlarım. Sonra da sandıkları İzmir'de Hollanda veya İngiliz bandıralı bir şilebe yükleyip Rotterdam'a veya başka bir limana yollarım. Eğer güçlük yaratılırsa gemim İzmir yerine Syra'ya gider, oradaki Alman Konsolos Klöbe yükü nakleder. Böylece sonradan hiç kimse sandıkların yerini bulamaz. Biz de bunların size altı yıl önce ve geçen sene gönderdiğim rölyeflerden olduğunu söyleriz. Ama mutlaka Prens Reusch'tan rica ediniz ki İzmir Valisi Hamdi Paşa'ya şahsî bir mektup yollayıp bana yardımcı olmasını istesin."¹²

Humann, Berlin Müzesi'ne yazdığı bu mektupta yeni masrafları için de ek para talep etmektedir. Humann mektubuna Berlin'den uzun süre cevap bekler. Anlaşılan, rölyefleri apar topar bir gece yansı yurtdışına kaçırma önerisi, Berlin Müzesi'nden Alexander Conze'yi şaşırtmıştır. Conze belki de hiçbir şey yapmayıp Humann'ın tek başına harekete geçmesini beklemekte, suça ortak olmak istememektedir. Humann, İzmir Valisi Hamdi Paşa'yla ustaca pazarlık ederek onu, buluntuları ikiye bir Almanya lehine paylaştırmaya ikna eder. Valinin memurlarından biri olan Diran Efendi ve paylaşmayı yürütecek Osmanlı Bankası'nın Alman müdürü tarafsız gözlemci olarak bölüşmeye nezaret edecektir. Kazı devam ederken, Humann İzmir Valisi'yle kalan üçte birlik payı da almak üzere pazarlığı sürdürür. Humann bu iş için Babilî'ye yirmi bin Mark teklif eder. Bu ise bin altın lira demektir. Paha biçilmez bu hazine, Berlin'de diplomatik trafiği artırmıştır. 1879 yılı başında Alman savaş gemisi "Comet" Dikili açıklarında demirlemiştir. Dört top ve altmış dört mürettebata sahip olan donanma gemisi antik yükü götürmeye gelmiştir, ama yük tahminlerden de ağırdır. Dünya harikasının parçalarını içeren ilk on sandığı nakletmek için "Comet" gemisi Dikili-İzmir arasındaki altmış deniz millik yolu dört kere gidip gelmiştir. Sandıklar İzmir'de Avusturya Lloyd'una ait bir buharlı gemiye yüklenip Trieste'ye taşınmış, 1879 yılı Şubat ayında ilk rölyefler Berlin'e varmıştır. Bu arada sadrazam hâlâ devlete kalacak olan üçte birlik paydan feragat etmeye yanaşmamaktadır. Alexander Conze, İstanbul'a gelir ve yeni Alman Büyükelçisi Kont Matzfeld'i araya sokar, ancak saraydan kesin bir yanıt gelmemektedir.

12 P. Vanderberg, *a.g.e.* 1984: 168-210.

Carl Humann'ın, Alman sefirinin ve Conze'nin bütün çabalarına karşın, kazı izni bir yıl daha uzatılmaz. Humann altı Ağustos'ta kazıyı durdurur. Bu arada rölyefler "Comet" gemisi aracılığıyla İzmir'e, oradan da dolambaçlı yollardan Berlin'e taşınmaktadır. Humann bütün bunları büyük gizlilik içinde yapar, özellikle gazetelerde bir satırlık haberin bile çıkmasını önlemeye çalışır. Derken kazı izni dört ay uzatılır ve artık olayı gizlemeye gerek kalmaz, Berlin'de yayınlanan "Nationalzeitung"da bir yazı Almanları coşkuya boğar. Öteki gazeteler de yazarlar ve bütün dünya bir anda Bergama'yı konuşmaya başlar"¹³ (Resim: 19).

Philipp Vanderberg'in Carl Humann'ın kazı günlüğünden yararlanarak anlattığı gibi, yıllar boyunca sunağın en önemli parçaları Berlin'e gizlice yollanmıştır.

Bergama Sunağı taşınmaz bir kültür varlığıdır. Bu abidevi eser, o zaman yürürlükte bulunan 1874 tarihli Asâr-ı Atîka Nizamnamesi'nin hükümlerine aykırı olarak, haber verilmeksizin parçalara ayrılmış ve yasadışı yollarla kaçırılmıştır. Almanlar, bir dünya harikası keşfettiklerini anlamalarına karşın, bu gerçeği herkesten gizlemiş, Osmanlı Devleti'nin ekonomik sıkıntısından istifade etmiş ve Osmanlı üzerindeki nüfuzunu kullanmıştır.

Berlin Müzesi'ne yıllar boyu sandıklarla gönderilen Bergama Sunağı'na ait eserler üzerinde çalışmalar yapılmış ve bu görkemli eseri sergilemek amacıyla yeni bir müze binası inşa edilmiştir. Bu yeni müze, sunağın ait olduğu kente atfen "Pergamon Museum" olarak adlandırılmıştır. 1888 yılında sunağın planının çıkarılması, parçaların ait oldukları yerlerin bulunmasını ve sunağın ayağa kaldırılması çalışmalarının hızlanmasını sağlamıştır. Böylece Zeus Sunağı dünyaca ünlü konumuna kavuşmuştur. 1902-1908'de eski Pergamon Museum sergisinde ünlü kabartmalar kul lanılmıştı ve frizler yapının dört tarafında yer almaktaydı.¹⁴

İkinci Dünya Savaşı sırasında Berlin işgal edilince, Leningrad'a götürülen sunak, beş yüz kutu arkeolojik eserle birlikte 1955-57 yıllarında Berlin'e iade edilmiştir. Bergama Zeus Sunağı'nın restorasyon çalışmalarının tekrar başlaması ve yeni bir görüşle ele alınması bu tarihten sonraya aittir. Bu kez sunak cephesi merdivenli podyum, sütunlu galeri olarak bir duvarın önüne, mekânın her tarafından görülecek şekilde yerleştirilmiştir. Bu yapıya ait bazı parçalar yerine konmayarak çeşitli frizler salonda sergilenmiştir. Ayrıca, sunağın bugünkü restorasyonu sırasında bazı detayların araştırılarak, aslına daha uygun bir şekilde yapılması yöntemi seçilmiştir.

¹³ P. Vanderberg, *a.g.e.* 1984: 168-210.

¹⁴ W. Radt, *Pergamon*, 1999: 168-180.

APHRODISİAS İHTİYAR BALIKÇI HEYKELİ

Aydın ili, Karacasu ilçesi, Geyre Köyü yakınlarındaki, antik Aphrodisias kentinde Profesör Kenan Erim başkanlığında sürdürülen kazılar sırasında 1989 yılında Tiberius Portikosu'ndaki havuzda mermer bir baş bulunmuştur.

Bu başın, 1904 yılında Fransız Arkeolog Paul Gaudin tarafından yürütülen izinli kazılar sırasında bulunup gizlice yurtdışına kaçırılan ve daha sonra Berlin Pergamon Museum'a satılan gövdeye ait olabileceği düşüncesiyle, bizzat Profesör Kenan Erim tarafından araştırma yapmaya başlanmış, ancak Profesör Erim'in ani ölümü ile konunun yakın takipçisi Profesör Jale İnan olmuştur. Yapılan girişimler sonucu heykelin tüm kopya kalıbı Berlin'den getirilmiş ve gövdenin başa tam olarak oturduğu görülmüştür.

Bu gerçeğin ortaya çıkmasından sonra, sorun Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla Alman Federal Dışişleri Bakanlığı'na iletilmiştir. Bu başvurudan bir sonuç alınamaması üzerine yetkili ve konunun uzmanı bir Alman heyet, 1996 yılında ülkemize davet edilmiştir. 19 Şubat 1997 tarihinde Dışişleri Bakanlığı'nda gerçekleştirilen toplantıda Almanya'da bulunan eserlerimize ilişkin davetimizin Dışişleri Bakanlığı'nca tekrarlanmasına karar verilmiştir. Konu ile ilgili olarak, Dışişleri Bakanlığımız kanalıyla yetkili bir Alman heyeti ülkemize yeniden davet edilmiş, bu çerçevede 1997 yılında alınan yazıda Almanya'da bulunan eserlerimizin iadeleri amacıyla yapılan ikili toplantılarda hukukî zemin içerisinde anlaşmaya varılmasının zor olduğu, konunun siyasi boyutlarının da göz önüne alınması gerektiği, Alman tarafının anılan toplantıların sürekli yapılmasına karşı oldukları öğrenilmiş ve davetimizi kabul etmeye yanaşmadıkları bildirilmiştir.

Söz konusu eserin iadesi hususu, Almanya'da bulunan eserlerimizin iadesi müzakerelerinde gündeme getirilmektedir. 1989 yılında Tiberius Portikosu'nda bulunan baş, 24 cm. yüksekliğinde, 17 cm. genişliğinde, 22 cm. derinliğindedir. İnce kristalli beyaz mermerden yapılmış, doğal büyüklükte, sakallı bir ihtiyar başıdır. Başın sakalsız ve saçsız yerleri cilâlanmıştır. Yüz hatları tüm detayları ile işlenmiştir. Ağız hafifçe açık ve üst dişler gözükmektedir. Gözler içe doğru çöktük, kaşlar öne doğru çıkmıştır. Sol gözde hafif şaşılık vardır. Göz bebekleri oyularak belirlenmiştir. Alında iki kırışık çizgi vardır. Büyük çene kısmında sakalla birleşir, seyrek bir sakal vardır. Başın ön kısmındaki saçlar dökülmüştür. Saçlar yanlardan ve tepeden enseye doğru karmaşık olarak uzamaktadır. Sol kulağın üst kısmı, burnun sol tarafı kırıktır. Sağ alın ve sol gözün üzerinde aşınmalar vardır. Hissiz, sarkmış, bozulmuş kaba bir vücuda sahiptir. Boyun ve vücut damarlarının işlenişi görünmektedir. Detaylar çok özenli çalışılmıştır. Bu tarz heykellerin orijinallerine Hellenistik dönemde rastlanmaktadır. Söz konusu heykel, Hellenistik dönemde yapılan orijinal bir heykelin Roma çağı repliğidir (Resim: 20).

Baş ile gövdenin alçı kopyasının birleştirilmiş şekli, 27 Ağustos 1991 tarihinde Aphrodisias çalışma heyetince, Aphrodisias Müze Müdürlüğü'ne teslim edilmiştir.

20. İhtiyar Balıkçı Heykeli

TROYA ESERLERİ

Çanakkale ili, Tevfikiye köyü yakınlarındaki bugünkü adı Hisarlık olan antik Troya kenti, yalnızca efsanelere konu olmasından dolayı değil, Anadolu'da ilk kazı yapılan yerlerden biri olması ve doğu-batı, kuzey-güney arasındaki rolünden dolayı da önemli bir kültür mirasıdır. İki kıta arasında ticaret yolu üzerinde yer alan bu yerleşme, tarihte birçok doğal afet ve savaşla karşılaşmıştır. Kent, tarih boyunca dokuz kez yıkılıp yeniden kurulmuştur.

Troya kentindeki ilk kazılar, 1870-1890 yıllarında Heinrich Schliemann, 1893-1894 yıllarında Wilhelm Dörpfeld, 1932-1938'de Cincinatti Üniversitesi adına C. William Blegen tarafından gerçekleştirilmiştir. 1988 yılından sonra ise buradaki kazı çalışmaları Tübingen Üniversitesi adına Profesör Manfred Korfmann'ın başkanlığında uluslararası bir ekiple yürütülmektedir.

İlyada'da anlatılanlardan yola çıkarak, Homeros'un Troya'sını bulma girişimi Heinrich Schliemann tarafından başlatılmıştır.

21. Sarkaçlı Büyük Diadem

1871 yılında Schliemann Hisarlık'taki höyükte çalışmaya başladı. Homeros'un İlyada'da sözünü ettiği kentin höyüğün alt tabakalarında olduğunu sanıyordu. Bu nedenle üst katlardaki çalışmalarını yürütürken çok özenli davranmadı. 1873'te bazı sur parçaları ile karşılaştı. Surların arasında altın eşyalara rastladı. Bulduğu hazinenin Kral Priamos'a ait olduğunu düşündü ve Homeros'un Troya'sını bulduğuna inandı. Hazineyi Türkiye dışına kaçırmak için kansından yardım istedi. Şubat 1874'te Hisarlık'ta yeniden çalışmalara başlamak isteyen Schliemann'a Osmanlı makamlarınca çalışma izni verilmedi ve kazılarda bulduğu eserleri kanuna aykırı olarak Türkiye dışına kaçırdığı için hakkında dava açıldı. Bunun üzerine çalışmalarını Yunanistan'da sürdürdü. 1878'de İthake'de giriştiği kazı çalışmalarından bir sonuç alamaması üzerine, Schliemann Hisarlık'ta yeniden çalışmaya başladı. 1882-1883'te üçüncü, 1888'deki ölümüne kadar dördüncü kazısını yaptı.¹

Heinrich Schliemann 1871-1890 tarihlerinde on yedi grup eser bulmuş ve bu eserleri yasadışı yollarla yurtdışına kaçırmıştır. Bu hazinelerden en çarpıcı olanı "Hazine A" buluntusudur. Efsanevi hazine, altın ve gümüş yaklaşık 8.833 parçaydı.

22. Çift Kulplu Altın Sos Kabı

¹ M. Siebler, *Troia-Homer-Schliemann. Mythos und Wahrheit*, 1990: 95-160.

24. Antropomorfik Bronz Vazo

23. Dar Boyunlu Altın Küçük Şişe

Söz konusu hazine buluntularında yer alan eserlerden bazıları şunlardır:

Sarkaçlı büyük diadem (Resim: 21), çift kulplu altın sos kabı (Resim: 22), dar boyunlu altın küçük şişe (Resim: 23), antropomorfik bronz vazo (Resim: 24), altın alın bandı (Resim: 25), sepet şeklinde altından pendentifli küpe (Resim: 26), altın saç buklesi halkaları (Resim: 27), altın küpeler (Resim: 28), çift spiralli altın burma گردانlık (tork) (Resim: 29), minik altın boncuk ve pendentiflerden oluşan kolye ve benzerleri (Resim: 30), altından bilezik (Resim: 31), mantar şeklinde objeler (Resim: 32), altından kadeh (Resim: 33).²

Schliemann'ın amaçlarını gerçekleştirmedeki inatçılığı, insanlara ve arkeolojik buluntulara karşı olan tutumu, onun birçok yönden suçlanmasına neden olmuştur. Bugünün gözüyle bakıldığında, bu eleştirilerin haklı nedenlere dayandığı söylenebilir, çünkü o bulduğu eserleri yasal olmayan yollardan yurtdışına kaçırarak bir arkeolojik eser araştırmacısıydı ve hep öyle anıldı.³

1945 yılına kadar Berlin'de sergilenen eserler hakkında İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra herhangi bir bilgi alınmamıştır. Bulunan eserler, günümüzde çoğunluğu Rusya Federasyonu ve Almanya başta olmak üzere dünyanın değişik ülkelerine dağılmıştır. Günümüzde, büyük bölümü Rusya Federasyonu'nda olduğu belirlenen eserlerin ülkemize iadesi amacıyla yoğun girişimler sürdürülmektedir.

² Pushkin Museum ve Leonarda Arte, *The Treasure of Troy*, 1996.

³ Troia Kazı Başkanlığı, *Troia Rehberi*, 1999.

ALMANYA'DAKİ TROYA ESERLERİ

Dışişleri Bakanlığı kanalıyla temin edilen 1991 tarihli Troya kataloğunun incelenmesinden, dört yüz seksen civarında eserin Almanya'da olduğu belirlenmiş ve Başkonsolosluğumuzca Almanya'da bulunan eserlerimizin listesi verilerek, iadeleri hususunda tedbirlerin alınması için gerekli girişimler yapılmış, fakat cevap alınamamıştır. Almanya'da bulunan Troya eserlerinin ülkemize iadesi ile ilgili girişimler devam etmektedir.

RUSYA FEDERASYONU'NDAKİ TROYA ESERLERİ

İkinci Dünya Savaşı sırasında kaybolduğu sanılan Troya eserlerinin büyük bölümünün Moskova'daki Pushkin ve St. Petersburg'daki Hermitage Müzesi'nde saklandıkları 1990 yılı sonlarında öğrenilmiş ve derhal resmî girişimlerde bulunulmuştur.

1990 yılı sonlarında Almanya ile SSCB arasında imzalanan "Dostluk, İyi Komşuluk ve İşbirliği Anlaşması"nın on altıncı maddesi kapsamında "Yasal Takipçi" sıfatıyla taraf olduğumuz bildirilmiş, 28 Mayıs 1991'de ön girişimlerde bulunulmuş ve Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı'na bir nota verilmiştir.

Rusya Federasyonu'nun 20 Mayıs 1992 günü aldığı karar çerçevesinde, Troya eserlerinin farklı durumu hukuksal anlamda vurgulanarak bir kez daha iadeleri talep edilmiş, 20 Aralık 1992'de Rusya Federasyonu Müsteşarı'na tekrar nota verilmiştir. 12 Şubat 1993'te Dresden'de Rus-Alman Komisyonu'nun yaptığı toplantıda (10-11 Aralık 1993), Troya eserlerinin Almanya'ya iadesini öngören bir protokol imzalandığı öğrenilmiş, anılan görüşmelere Türkiye Cumhuriyeti'nin de katılması amacıyla bir nota verilmiştir.

1993 yılında yetkili bir Rus heyeti ülkemize davet edilmiş, 15 Mart 1993'te Başbakanımızın Moskova ziyaretleri sırasında görüşmelere ilişkin protokolün onuncu maddesi kapsamında Rusya Federasyonu heyetine yönelik davetimiz tekrarlanmıştır.

25. Altın Alm Bandı

26. Sepet Şeklinde Altından Pandantifli Küpe

27. Altın Saç Buklesi Haikalan

28. Altın K peler

1994 yılında Rusya Federasyonu'nun Troya eserlerinin geleceği konusunda UNESCO kapsamında alınacak karara göre hareket edeceği öğrenilmiş ve UNESCO nezdinde girişimde bulunulması istenmiştir. 31 Ağustos 1994-5 Eylül 1994 tarihlerinde Rusya Federasyonu yetkililerinin ülkemizi ziyareti sırasında konunun uluslararası platformda değerlendirileceği tarafımıza bildirilmiştir. Ardından 1-4 Kasım 1994 tarihlerinde heyetimiz Moskova'ya davet edilmiş ve sergi öncesinde Pushkin Müzesi'ndeki Troya eserleri gösterilmiştir.

Troya eserleri 1996 yılında Pushkin Müzesi'nde sergilenmeye başlanmış, T.C. hükümeti hiçbir temsilcisini göndermeyerek sergiyi protesto etmiştir. Ardından, Rusya Federasyonu Devlet Duması'nın (Parlamento), 5 şubat 1997 tarihinde ikinci Dünya Savaşı sırasında SSCB'ye getirilen ve halen Rusya Federasyonu topraklarında bulunan kültür hazinelerini kendi malları olarak kabul ettiği öğrenilmiştir.

Ancak, Devlet Duması'nın bu kararının Federasyon Konseyi'nce 5 Mart 1997 tarihinde onaylandığı, Devlet Başkanı Boris Yeltsin'in de söz konusu yasayı uluslararası hukuk normları hesaba alınmadan tek taraflı çıkarlara yönelik olarak hazırlanması sebebiyle "veto" ettiği, Dışışleri Bakanlığı tarafından öğrenilmiştir. Dışışleri Bakanlığı kanalıyla Troya eserlerinin sahibinin Türkiye olduğu bir kez daha vurgulanmış ve yasa tasarısına ilişkin gelişmeler hakkında bilgi verilmesi istenmiştir.

26-30 Mayıs 1997 tarihlerinde gerçekleştirilen 19. Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu sırasında, Troya Standı'nda toplanan imzaların Dışışleri Bakanlığımız kanalıyla Rusya Federasyonu Kültür Bakanlığı'na iletilmesi istenmiştir.

1997 yılında, ikinci Dünya Savaşı sırasında edinilen eserlerden tamamen farklı konumda olan Troya eserlerinin hukuksal, bilimsel ve ahlaksal açıdan Troya'ya iade-lerinin gerekliliği vurgulanmış, ayrıca Rusya Federasyonu'nun Avrupa Konseyi'ne  ye olmak için başvuruda bulunduğu göz önüne alınarak, Avrupa Konseyi Daimi Temsilcililiğimizle irtibata geçilerek,  ye devletleri ikna edici lobiler oluşturulması ve Rus-

ya Federasyonu'nun, ancak elindeki eserleri ait olduğu lkeye iade etmesi koşuluy-
la, konsey üyeliğine kabul edilmesi gerektiği görüşünün diğer lkelere anlatılması
Dışışleri Bakanlığı'ndan istenmiştir.

1997 yılında dönemin Rusya Federasyonu Devlet Başkanı tarafından veto edilen
yasa, Rusya Federasyonu Devlet Duması'nın oturumunda tekrar kabul edilmiş, Fede-
rasyon Konseyi'nin 16 Nisan 1997 tarihli toplantısında tasarının Mayıs ayında tekrar
oylanmasına karar verilmiştir.

Federasyon Konseyi'nin 14 Mayıs 1997 tarihli oturumunda, İkinci Dünya Sava-
řı sonucunda SSCB'ye getirilen ve halen Rusya Federasyonu topraklarında bulunan
kültür hazinelerine ilişkin yasa tasarısının Başkan Yeltsin'in vetosu aşılarak kabul
edildiği, ancak Yeltsin'in uluslararası hukuka aykırı olduğu gerekçesiyle yasanın ip-
tali için Anayasa Mahkemesi'ne başvurduğu Dışışleri Bakanlığı tarafından öğrenilmiş,
gelişmeler hakkında bilgi verilmesi istenmiştir.

Rusya Federasyonu Anayasa Mahkemesi'nin söz konusu yasanın bazı maddele-
rini 10 Ağustos 1999 tarihli karar ile Anayasa'ya aykırı bulunduğu ve bazı maddelerin-
deki hükümlerin Anayasa'ya uygunluğunun kontrol edilmesine karar verdiği kararda,
İkinci Dünya Savaşı'na Almanya'nın safında katılan lkelere vatandaşları ile kurum-
larının ve Almanya safında yer almayan lkelere söz konusu kültür varlıklarının ia-
desini talep edebilecekleri hususlarına yer verildiği bildirilmiştir.

29. Çift Spiralli Altın Tork

30. Minik Altın Boncuk ve Pandantiflerden Oluşan Kolye

Ayrıca Alman ve Rus politikacıların, İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra çalınan sanat eserlerinin karşılıklı iadesi konusunda mutabakat sağladıkları yine Dışişleri Bakanlığı'ndan öğrenilmiştir.

Rusya'da bulunan eserlerin iadesini sağlayacak bir uzlaşma politikasının Rusya Federasyonu ile birlikte belirlenmesi gerektiğine ilişkin bir not, 28 Mart 2001 tarihinde Bakanlık Makamı'na gönderilmiştir.

2001 yılında Itar-Tass ajansının bir haberinde, Rusya Federasyonu Başbakanı Kasyanov'un, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Sovyetler Birliği'ne getirilmiş kültürel varlıkların geri verilmesine ilişkin yasanın işleyişinin geliştirilmesi amacıyla imzaladığı bir karara göre, Devlet Kültür Varlıklarının İadesi Komisyonu'nun lağvedildiği, bunun yerine Rusya Federasyonu Kültür Bakanı başkanlığında kurumlararası bir konsey kurulacağı ve ilgili makamların 2002 yılı sonuna kadar kültür varlıklarının ait oldukları önceki devletlere ilişkin listeler hazırlamalarını istediği, Dışişleri Bakanlığı tarafından bildirilmiştir.

Rusya Federasyonu'nda bu tür gelişmeler olurken, Troas Bölgesi 1996 yılında sorumlu bakanlıkların onayı ile "Tarihî Milli Park" ilan edilmiş ve "UNESCO Dünya Kültür Mirası Listesi"ne alınması sağlanmış, ayrıca Troya eserlerinin geniş kapsamlı sergilenebileceği bir müzenin Troya'da kurulmasına karar verilmiştir.

17 Mart 2001 tarihinde Almanya'nın Stuttgart Kenti'nde Çanakkale ve İstanbul Arkeoloji Müzeleri ile diğer on iki müzeden derlenen eserlerin bulunduğu "Troia - Düş ve Gerçek" isimli serginin açılışı yapılmıştır. Sergide Türkiye'den eserlerin yanı sıra Belçika, Bulgaristan, Fransa, İngiltere, Gürcistan, İtalya, Yugoslavya, Avusturya, İsveç, İspanya, Vatikan, Çin Halk Cumhuriyeti ve Almanya'dan da eserler bulunmaktadır. Eserler 17 Mart - 17 Haziran 2001'de Stuttgart'ta, 14 Temmuz - 14 Ekim 2001 tarihlerinde Braunschweig'da, 15 Kasım 2001 - 1 Nisan 2002 tarihleri arasında Bonn'da sergilenmiştir. Serginin bir bölümü "Troya, Efsane ile Gerçek Arası Bir Kente Yolculuk" adıyla İstanbul, Yapı Kredi Kültür Merkezi, Vedat Nedim Tör Müzesi'nde 3 Ekim 2002 - 15 Şubat 2003 tarihleri arasında sergilenmiştir.

31. Altın Bilezik

32. Mantar Şeklinde Objeler

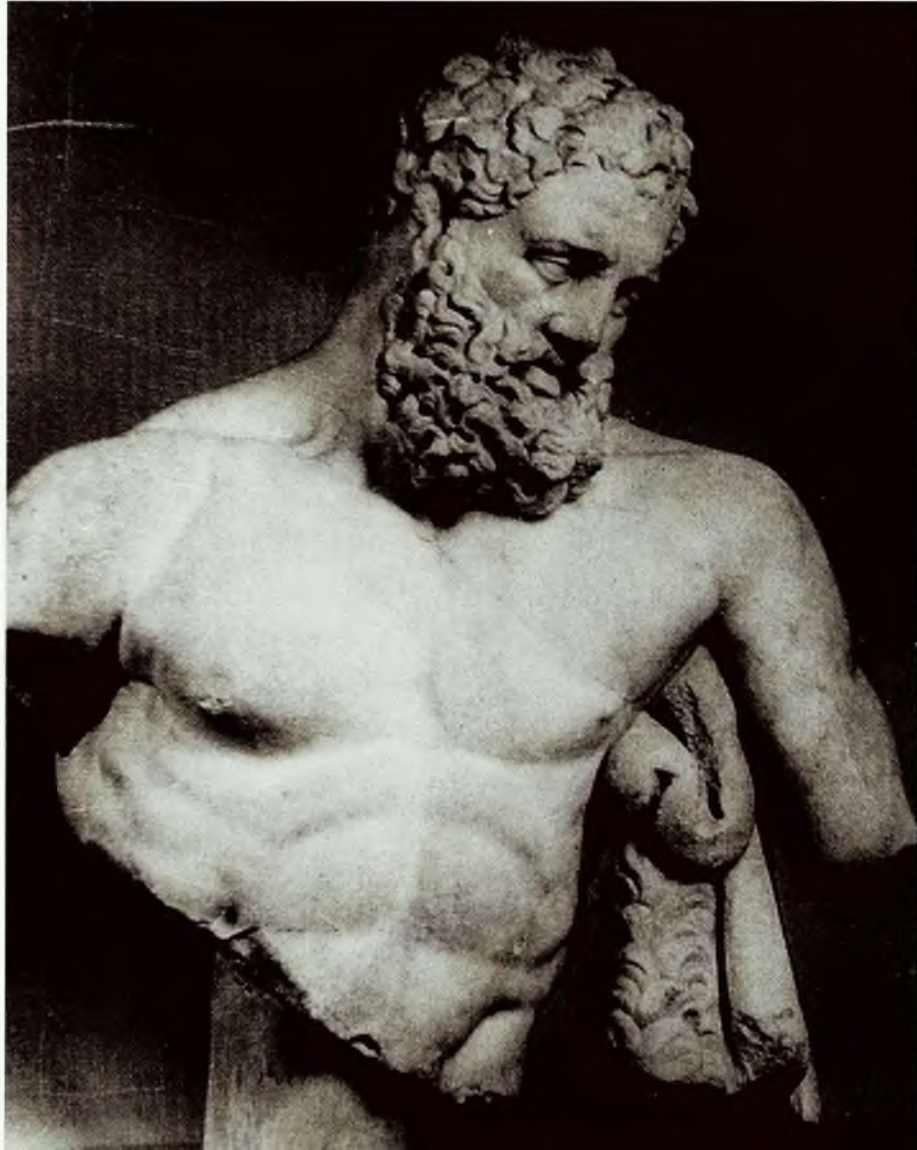
33. Altın Kadeh

HERAKLES HEYKELİ

1980 yılında Perge ören yerinden bilimsel kazılar sonucu alt yarısı çıkarılan ve halen Antalya Müzesi'nde sergilenmekte olan Herakles Heykeli'nin üst yarısının Amerika'da, Boston Museum of Fine Arts ve Shelby White-Leon Levy adlı koleksiyonerlerin mülkiyetinde olduğu *Glories of the Past* adlı katalogda yayınlanması üzerine öğrenilmiştir (Resim: 34).

1990 yılında Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla, avukatlarımız tarafından gerekli girişimlerde bulunulması istenmiştir. Heykelin alt bölümü üzerinden alınan mulaj, Perge'de bilimsel kazılar yapan Profesör Haluk Abbasoğlu ve Profesör Jale İnan'ın raporları ve diğer belgeler 1991 yılında New York Başkonsolosluğumuza gönderilmiştir.

Alçı kopya ile yapılan ilk denemede, eserin oturtulduğu suni destek nedeniyle Müze ve Levy-White çifti önce parçaların birbirine ait olmadığını öne sürmüşler, ancak heykelin üst bölümü ile alt bölümü üzerinden yeniden alınan alçı mulajlar, Profesör Jale İnan'ın da yardımlarıyla 1992 yılında karşılaştırılmış ve parçaların birbirine ait olduğu ispat edilmiştir (Resim: 35). Müze ve Levy-White ile karşılıklı her iki tarafın haklarını sorunun çözümüne kadar saklı tutan durum muhafazası anlaş-

34. Herakles Heykeli

35. Herakles Heykeli

36. Herakles Heykeli

masına gidilmiştir. Bu arada, 30 Haziran 1993 yılında her türlü olasılık göz önüne alınarak, eserin iadesinin dava yoluyla sağlanması için onay alınmıştır. Ülkemizi temsil eden avukatlık firması; müze ve Levy-White çiftinin eseri iade etme aşamasına geldiğini, ancak kabul edilemez öneriler ileri sürdüklerini, dava yoluna gitmek için hazırlık yaptıkları sırada karşı tarafın eseri iade etmeyi düşündüğünü söylediğini bildirmiştir. Ancak avukatlık firmamızın, Levy-White çifti ve avukatları ile yaptıkları bir toplantıda, eseri iade edebileceklerini, buna karşın Türkiye Cumhuriyeti'nin koleksiyonlarında bulunan diğer eserlerle ilgili herhangi bir talepte bulunmayacağı hususunda garanti istediklerini belirtmişlerdir.

Levy-White çiftine ait eserlerin bulunduğu *Glories of the Past* kataloğundaki eserler ve Boston Museum of Fine Arts'ta bulunan bazı eserlerin avukatlarımız tarafından çekirtilmiş fotoğrafları ilgili müzelerimizce incelenmiştir. Çoğunluğunun Anadolu kökenli olduğu tespit edilen Levy-White çiftinin koleksiyonundaki eserler arasında ayrıca Burdur-Boubon ören yerinden bronz bir heykelin daha bulunduğu tespit edilmiştir.

Levy-White çiftine, diğer Anadolu kökenli eserlerle ilgili herhangi bir garanti verilemeyeceği Bakanlığımızca belirtilmiştir. Müze ve Levy-White'tan heykelin üst yarısını koşulsuz iade etmeleri istenmiş, aksi takdirde bu eserle ilgili dava açılacağı 1996 yılında avukatlık firmamızca bildirilmiştir. Heykelin Türkiye Cumhuriyeti'ne koşulsuz iade edilmesi teklifimizi müzenin, bazı şartların yerine getirilmesi koşuluyla, kabul edebileceği avukatlarımız yoluyla bildirilmiştir. Bunun üzerine şartlara açıklık getirilmesi amacıyla 1997 yılında avukatlarımıza karşı tarafın avukatları ile görüşülmesi gereken hususlar bildirilmiştir.

Müze, eserin bütün olarak (üst ve alt yansının birleştirilerek) ve diğer Anadolu kökenli eserlerle birlikte kısa dönemli sergilenmesini gündeme getirmiş, Türkiye Cumhuriyeti'nden eserin serbest piyasa değerini ödemesi durumunda iade edilebileceğini belirtmiştir. Ayrıca heykelin alt ve üst yansının birleştirilerek bir çeşit sahiplik ve Türkiye'nin iade talebini geri çekmesi taraftan oldukları avukatlık firmasından öğrenilmiştir (Resim: 36).

Ancak basında ve kamuoyunda, heykelin ülkemize iadesiyle ilgili yasal sürenin dolması konusunda endişeler sık sık gündeme getirilmektedir. Konu ile ilgili avukatlarımızla yapılan telefon görüşmesi sonucunda 1994 yılında yapılan ve her iki tarafın haklarını koruyan durum muhafazası anlaşmasının halen geçerli olduğu, ancak bunun bir garantisi olmadığı ve Amerika Birleşik Devletleri yasalarına göre çok uzun bir süredir dondurulmuş olduğundan anlaşmanın bozulabileceği bildirilmiştir.

2000 yılında konu ile ilgili olarak Dışişleri Bakanlığımız aracılığıyla yeniden girişimde bulunulmuş olup gerekirse dava yoluna gidilmesi düşünülmektedir.

HEYKELİN ÖZELLİKLERİ

Antalya Müzesi'nde 4.7.81 envanter numarası ile sergilenmekte olan Herakles Heykeli'nin alt yansı, 1 Eylül-8 Ekim 1980 tarihlerinde Profesör Jale İnan başkanlığında Perge'de yapılan kazılar sırasında kentin Güney Hamamı'nda, VII No.lu mekâ-

nın kuzeyindeki duvarın nişi önünde on bir parça halinde bulunmuştur. Parçalar birbirine eklenerek, heykelin alt yarısı bütünlenmiştir. Heykelin MÖ 4. yüzyılın ünlü heykeltıraşlarından Lysippos'un Herakles Farnese'sine dayanan bir kopya olduğu anlaşılmıştır. Sağ taşıyıcı ayak kaide üzerine tüm tabanı ile temas etmiş, sol ayağın tabanının altına ise sandal köselesi görünümünde bir dolgu ilave edilmiştir. Kaidenin ön cephesinde Klaudios Peison tarafından ithaf edildiğini belirten 'Klaudios Peison Anetheken' yazıtı bulunmaktadır. Herakles sağ kolunu dirsekten bükük olarak geri çekmiş olup elinin tersi ile kalçasına dayanmaktadır. Heykelin sol tarafında boğa başı, Herakles sopası ve üzerine atılmış aslan postundan oluşan bir destek mevcuttur. Şimdi mevcut olmayan sol kolu ile Herakles bu desteğe dayanmaktadır. Elinin postun üzerine dayandığına işaret eden iki puntelli kalmıştır. Aslanın ağzının yalnız yukarı kısmı kalmış, gözler iyice kısılmış, dişler meydandadır. Yeleli iri bukleler halinde gösterilmiştir. Figür sol baldırının yanında kuvvetli bir destekle boğa başına bağlıdır. Boğanın sağ boynuzu şimdi kırık olmakla beraber, ucuyla baldırın sol tarafına bitişiktir. Bu kuvvetli desteğin üzerinde boğanın kulağı gösterilmiştir. Herakles sopasıyla, sol bacak arasına uzanan aslanın postu yukarıda sol uyluğa bitişik olarak işlenmiştir. Aşağıda ise pençe bir taraftan diz altında bacağı, diğer taraftan postun Herakles sopasına bitişik olarak işlenen bölümüne bitişmektedir. Boğanın ağız aşağıda kısmen kaideye gömülmüştür. Burun delikleri ve onun üzerindeki kırıksıklıklar ornamental işlenmiştir. Herakles sopası, alttan iki boynuzun arasına oturmaktadır. Figürün kasları tüm detaylarıyla Barok üslupta şekillendirilmiş olup özellikle bacaklarda ornamental olarak işlenmiştir¹(Resim: 37).

Profesör Jale İnan tarafından o dönemdeki kazılarda heykelin üst yansının bulunmadığı, ancak işçiler tarafından gece kaçak kazı yapılmış olabileceği belirtilmiştir. Profesör Haluk Abbasoğlu ise, Herakles Farnese heykelinin üst yansının 1980 yılında yapılan kazılarda aynı yerde bulunmuş olması gerektiğini, Klaudios Peison tarafından bağışlanan heykellerin yalnızca Perge'de hamamın bu mekânında bulunduklarını, bu yapıda belirtilen tarihler dışında hiçbir kazı yapılmadığını, bunun ancak yasal olmayan yolla bulunup yurtdışına kaçırılmış olabileceğini belirtmiştir.²

Herakles Heykeli'nin Amerika, Boston Museum of Fine Arts'taki üst yarısı Perge heykel okulunun tüm görkemli işçilik çalışmalarını aksettirmektedir.

Bu heykel, üst gövde parçası ve baş öne ve sol omuza eğik durumda işlenmiştir. Baş kıvrıkcık bukleli saçlı, güçlü enselidir. Figürün sakalları gür ve kıvrıkcık yapımıdır. Sakal üzerinde matkap izleri açıkça belli olmaktadır. Göz bebekleri işlenmemiş olan heykelin burnu kırık değildir. Hafif açık ağızlı ve bıyıklıdır.

Herakles sol kol altındaki sopasına dayandığı için gövde s kıvrımlıdır. Gövde adaleleri belirgin işlenmiştir. Dirsek üstünden kırılan kol altında aslan postu ve sopası bulunmaktadır. Postun üzerindeki işlemeler belirtilmiştir. Bu eser üzerinde Geç Klasik ve Helenistik çağın Barok ifadesi, üzgün patetik ifade kendini göstermektedir.

Halen Amerika Birleşik Devletleri Boston Museum of Fine Arts ve Shelby White-Leon Levy isimli koleksiyonerlerin mülkiyetinde olan Herakles Heykeli'nin üst yansının ülkemize getirilerek Antalya Müzesi'nde korunmakta olan alt yansıya birleştirilip tamamlanması gerekmektedir. Böylece Perge Güney Hamamı'na ait olan yapıt bir bütün olarak ait olduğu topraklara kavuşmuş olacaktır.

37. Herakles Heykeli (Alt Kısım)

¹ J. İnan, *Herakles Heykeli Fragmanı Raporu*, 1991.

² H. Abbasoğlu, *Rapor*, 1991.

KUMLUCA (SION) ESERLERİ

Antalya ili, Finike ilçesi yakınlarındaki antik adı Corydalla olan Kumluca'da 1963 yılında kaçak kazılar yapılmıştır. Yapılan incelemelerde burasının MS 6. yüzyıla tarihlenen bir Bizans kilisesi kalıntısı olduğu anlaşılmış, bazı gümüş ve bronz eserler ile küçük eser parçaları ele geçirilmiştir. Söz konusu eserler Antalya Müzesi'nde koruma altına alınmıştır. 1967 yılında Dumbarton Oaks Müzesi tarafından yayımlanan katalogun on sekizinci sayfasında *Church Treasure* başlığı altında verilmiş 63-70 sıra numaralı eserlerin Antalya yakınından gelme dini bir define olduğu ve yarısının Dumbarton Oaks'ta bulunduğu belirtilmektedir. Antalya, Kumluca, Corydalla antik kentinden gelme eserler ile ilgili bilgiler ve fotoğrafların bu katalogda yayınlanması üzerine, Dumbarton Oaks Müzesi ile eserlerin iadesi konusunda temasa geçilmiştir.

Ancak müze, eserlerin 1963 yılı sonlarında İsviçre'deki bir koleksiyonerden iyi niyet çerçevesinde satın alındığını belirterek iade konusuna olumsuz yaklaşmıştır. Buna karşılık olarak, Bizans konusunda çalışan Dumbarton Oaks Müzesi'nin ülkemizde yaptığı çalışmalara kısıtlama getirilmiştir.

Dumbarton Oaks Müzesi Müdürü Giles Constable ülkemize gelerek dönemin Kültür Bakanı ile yaptığı görüşmelerde Antalya Müzesi'nde bulunan parçaların ABD'ye götürülerek onarımlarının yapılmasını ve eserlerin yüz yıl süreyle müzede teşhir edilmesini önermiş ancak bu önerisi kabul edilmemiştir.

38. Kumluca Eserleri (Yazıtlı Lamba)

Görüşmeler 1984 yılına kadar sürmüş, 1984 yılında Dumbarton Oaks Müzesi Müdürü Constable ülkemize tekrar gelerek dönemin Kültür Bakanı ile görüşmeler yapmıştır. Yapılan görüşmelerde Dumbarton Oaks Müzesi'nde bulunan Kumluca kökenli eserlerin mülkiyetinin ülkemize devredilmesi, her iki ülkede bulunan eserlerin onarımları ve yayın işinin ortak bir kurul tarafından ele alınması konularında anlaşmaya varılmıştır. Ancak Constable tarafından Büyükelçiliğimize verilen mektupta, yapılan anlaşmalara aykırı olarak, sağlam eserlerin iadesi ve ortak kurulun oluşturulması beklenmeden, ülkemizde bulunan parçaların derhal Dumbarton Oaks Müzesi'ne teslim edilmesi istenmiştir.

1987 yılında Müze Müdürü Dr. Robert W. Thompson, görüşmelere yeniden başlanması konusunda bir mektup yazmıştır. 1989 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde dönemin Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürü ve Büyükelçilik Müsteşarımız, Dumbarton Oaks Müzesi Müdürü ve Susan Boyd ile görüşme yapmış ve görüşmelere yeniden başlamasını istemişlerdir. Müze yetkilileri konuyu Harvard Üniversitesi yetkilileriyle görüşeceklerini belirtmişlerdir.

Dumbarton Oaks Müzesi 1984 yılından beri yapılan yazışmalardan haberdar olmadığını bildirerek yazışma örneklerini istemiştir. Bunun üzerine, yazışma ekleri gönderilerek Müze yetkilileri ile görüşme yoluna gidilmesi, Dışişleri Bakanlığı'ndan istenmiştir. Ülkemizde 1991 yılında oluşturulan bilim heyeti, Dumbarton Oaks Müzesi'ni ziyaret ederek Kumluca eserlerini incelemiştir. Görüşmeler sırasında Dumbarton Oaks Müzesi'nin, eserlerin ülkemizden çalınarak kanunsuz yollarla götürüldüğü-

39. Kumluca Eserleri (Kandil)

40. Kumluca Eserleri (Tepsi)

41. Kumluca Eserleri (Başlıklı Sütun)

nü, kabul ettiği ve eserlerin tümünün onarımına ve yayınlanmasına olumlu yaklaştığı halde, yapılan anlaşmalara uymayıp eserlerin iadesine olumsuz baktığı gözlenmiştir. Müzede üç vitrin içinde büyük on sekiz parça eserin sergilendiği tespit edilmiş, ayrıca müze sorumlularınca depodaki iki parçanın onarımının sona erdiği öğrenilmiştir. 1991-1996 yıllarında Dışişleri Bakanlığı ve ilgili avukatlık firmamız aracılığıyla girişimlerimiz devam etmiştir.

2000 yılında Kültür Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı yetkilileri ile Dumbarton Oaks Müzesi ve Harvard Müzesi yetkilileri arasında, Kumluca eserleri hakkında karşılıklı bilgi alışverişi, koleksiyonun incelenmesi, restorasyon ve mülkiyet durumunun belirlenmesi ile ilgili müzakerelerin yeniden başlatılması Dışişleri Bakanlığı'ndan istenmiştir.

Dumbarton Oaks Müzesi ile Harvard Üniversitesi yetkilileri söz konusu eserlerin restorasyonu, sergilenmesi ve akademik amaçlarla tetkiki konularında ülkemizle işbirliği yapmaya hazır olduklarını ve ilgili kuruluşlarımızın temsilcileriyle Dumbarton Oaks Müzesi'nde görüşmekten memnuniyet duyacaklarını belirtmişlerdir.

ESERLERİN ÖZELLİKLERİ

Müze yetkilisi Susan A. Boyd'un raporunda; Türkiye'nin güneybatısındaki Kumluca kasabasında köylüler tarafından bir kilisede MS 6. yüzyıla ait gümüş, dini eşyalardan oluşan bir define bulunduğu, eserlerin sadece altar malzemeleri değil, kadehler, lambalar, buhurdanlık, mimari elemanlara ait gümüş kaplamalar, küçük sütunlar, sütun kaideleri, başlıklar, gümüş levhalardan oluştuğu, bunların bir zamanlar Hagia Sophia'da olduğunu bildiğimiz türden ünik mabet eşyalarının bulunan örnekleri olduğu, bu hazinenin yansıının Antalya Müzesi'nde olduğu ve bazı objelerin İsviçre ve İngiltere'deki özel koleksiyonlara dağıldığı, definenin tek bir atölyede çeşitli tekniklerin ve stillerin bir arada kullanılması ve Bizans kilisesine ait çok sayıda dini eşyalar

42. Kumluca Eserleri (Censer)

43. Kumluca Eserleri (Kitap Kabi)

olması ile objelerdeki yazıtların zenginliği açısından oldukça önemli olduğu, diğer bir önemli noktanın da eserlerin birçoğunda I. Jüstinyen döneminde Konstantinopolis'te yapıldıklarını gösteren damgalar olduğu, eserler üzerinde bulunan ithaf yazıtları ve monogramlardan eserlerin büyük bir kısmının bir hayırsever olan Piskopos Eutykhianos tarafından Sion Kilisesi'ne hediye edildiğinin anlaşıldığı ve güney Likya dağlarındaki bir manastır için olağanüstü bir hediye olduğu, kilisenin MS 6. yüzyılda kurulduğundan Vita Nicolai Sionitae tarafından bahsedildiği, müzedeki eserlerin özetle dinî objeler: iki çift kitap kabi, altıgen buhurdanlık, amfora, sürahi, altı kadehe ait parça, yedi adet çokgen şamdan, dört adet kafes şeklinde işlemeli lamba, (bunların çoğu Piskopos Eutykhianos tarafından hediye edilmiş) mimarî elemanlara ait kaplamalar: Sütun, sütun başlığı ve kaideleri, düz ve yazıtlı varaklar, (bunların üzerindeki yazıtlarda Paregoros ve Theodore adlı iki piskopostan bahsedilmektedir) diğer objelerin ise dinî olmayan kaplar, ezilmiş parçalar, pense ve altın bir piskopos asası olduğu belirtilmiştir¹ (Resim: 38-39-40).

Antalya Müzesi uzmanlarınca hazırlanan raporda müzede sergilenen ve MS 6. yüzyıla tarihlendirilen bu kilise malzemelerinin, iki kupa, iki tepsi, üzeri altın kakmalı kabartmalı zincirle asılı buhurdan, haç şeklinde iki kandillik, üzeri yazıtlı iki yuvarlak kandillik, üzeri yazıtlı altın kakmalı iki tepsi, bir yuvarlak kap, kupa şeklinde yazıtlı bir kap parçası, üzeri yazıtlı bir buhurdanlık ağzı ve ne olduğu belirlenemeyen çeşitli gümüş parçalardan oluştuğu, ayrıca depoda da çeşitli büyüklükte ne olduğu belli olmayan parçaların mevcut olduğu belirtilmiştir. Halen Antalya Müzesi'nde korunan eserlerle Dumbarton Oaks Müzesi'nde bulunan ve İstanbul'da I. Jüstinyen döneminde yapılan eserler aynı grubu oluşturmaktadır (Resim: 41-42-43). Bu nedenle Dumbarton Oaks Müzesi'nde bulunan eserlerin ait olduğu yer olan ülkemize iadesi gerekmektedir.

¹ S. Boyd, *The Sion Treasure, Status Report*. Objelerin üzerinde kontrol damgaları ve patriğin isminin (Eutykhianos) yanı sıra "Holy Sion" (Kutsal Sion) yazısının bulunduğunu, bunun eserlerin belli bir kilisede 565 ve 575 yılları arasında yapıldığına işaret ettiğini belirtmektedir.

İSVİÇRE ZÜRİH HAVAALANI'NDA ELE GEÇİRİLEN KÜLTÜR VARLIKLARI

1998 yılında Türkiye'den İsviçre'ye gönderilen bir kutu içinde bazı kültür varlıkları ele geçirilmiştir. Konu, Dışişleri Bakanlığı tarafından Bakanlığımıza bildirilmiştir. Söz konusu eserlerin fotoğrafları temin edilerek Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi Müdürlüğü uzmanlarına incelettirilmiştir. Bu eserlerin birçoğunun Anadolu kökenli ve orijinal olduğunun belirlenmesi üzerine, konu Adalet Bakanlığı'na intikal etmiş ve hazırlanan istinabe evrakı 2000 yılında İsviçre polisine ve Adalet Bakanlığı'na iletilmiştir. Sorumlular hakkında ülkemizde kamu davası açılmıştır.

Bakanlığımız, kültür varlıklarımızın ülkemize geri dönmesini ikili görüşmeler yoluyla sağlamaya çalışmaktadır. İsviçre makamlarınca söz konusu eserlerin, "sadece delil olarak kullanılmak üzere", Türkiye'ye iadesine karar verildiği, ancak Türkiye'deki hukuki sürecin bitiminde "Ceza İşlerinde Karşılıklı Adli Yardım Avrupa Sözleşmesi"nin altıncı maddesi uyarınca söz konusu eserlerin İsviçre'ye geri gönderilmesinin gerekebileceği, eğer yetkili Türk mahkemesi eserlerin müsadere edilmesine karar verecek olursa durumun yeniden değerlendirileceği belirtilmiştir.

Zürich Havaalanı'nda ele geçirilen kültür varlıklarının çoğunluğunu altın, gümüş ve bronz sikkeler, süs eşyaları, heykel başı, cam kaplar ve pişmiş topraktan yapılmış eserler oluşturmaktadır.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi Müdürlüğü uzmanlarının verdikleri rapora göre, büyük bir kısmı Anadolu kökenli ve orijinal olan bu eserler Anadolu ören yerlerinde yapılmış kaçak kazılarda ele geçirilmiş olmalıdır. Bu grup içinde yer alan gümüş bir *phiale*, Friglere özgü, *omphaloslu* bronz kâselerin ve cam kapların benzeri olarak yapılmış olup çiçek taç yapraklı, etrafı şerit dudaklıdır (Resim: 44). Bu *phiale*'nin Lidya bölgesinde Pers yönetimi sırasında bir tümülüse mezar armağanı olarak bırakılmış olması büyük bir olasılıktır.

44. Gümüş Pers Phialesi

45. Buzacı Başı Altın Kûpe

46a. Koku Şişesi

46b. Cam Bardak

47. Bronz Demeter Başı

Bu grupta yer alan buzağı başlı altın bir küpenin de mezar armağanı olduğunu ve Anadolu'da Hellenistik çağda imal edildiğini benzerlerine bakarak söylemek olasıdır¹ (Resim: 45).

Grupta cam eserler de bulunmaktadır. Yılan başlı bronz bilezikler Roma dönemine ait olup benzerlerine müzelerimizde rastlanmaktadır. Eserler arasında kalıba üfleme yapılmış, üzerinde *amphora* ve *kantharos* gibi bazı kapların kabartma olarak betimlendiği bir koku şişesi de yer almaktadır² (Resim: 46a). Bu şişe MS 1. yüzyıla tarihlenmektedir. Bir cam bardak üzerinde ise gene kalıba üfleme olarak yapılmış, sarmaşık, asma ve üzüm ile başak motifleri bulunmaktadır (Resim: 46b). Bu eser Geç Roma çağına tarihlenebilir.

Bu grupta yer alan bronz Demeter başının Anadolu'da benzerlerine rastlanan bir Roma eseri olduğu uzman raporunda belirtilmiştir (Resim: 47).

Büyük grubu oluşturan sikkeler Hellenistik, Roma, Bizans³ altın, gümüş ve bronz olarak ayrılmış, büyük bir kısmının orijinal, bazılarının da sahte olması olasılığı belirtilmiştir (Resim: 48). Altın Bizans sikkeleri ile gümüş Hellenistik⁴ ve Roma sikkelerinin ve bronz sikkelerin Anadolu buluntusu olduğuna inanılmaktadır.⁵ Fakat, orijinal ya da sahte oldukları ancak eserlerin iadesinden sonra yapılacak müze çalışmaları sırasında kesinlik kazanacaktır.

48. Altın, Gümüş, Bronz Sikke Örnekleri

¹ I. Bingöl, *Anadolu Medeniyetleri Müzesi Antik Takılar*, 1999: 63-66.

² C. Lightfoot, "A Roman Glass Flask in Gaziantep Museum", *Anatolian Studies*, 1985.

³ D. R. Sear, *Byzantine Coins and Their Values*, 1987.

⁴ M. Arslan ve C. Lightfoot, *Greek Coins' Hoards in Turkey*, 1999.

⁵ M. Arslan, *Roman Coins*, 1992.

CENEVRE’DE TANIS ANTIQUITIES FİRMASI’NDA BULUNAN LİDYA ESERLERİ

New York’ta 16-22 Ekim 1998 tarihinde düzenlenen Uluslararası Sanat ve Antika Tüccarları Show’unda on üç parça Lidya eserinin satışa çıkarılacağı öğrenilmiş ve satış durdurulmuştur. Bu eserlerin 1993 yılında New York Metropolitan Müzesi’nden geri alınan Lidya eserlerine çok benzediği bilinmektedir.

Bu konuda Bakanlığımız tarafından yapılan araştırmada, eserlerin önce merkezi Paris’te bulunan Galerî Blondeel-Deroyan tarafından satışa sunulduğu ve galerinin internetteki ilan sayfasında “Lidya kaynaklı ve Kroisos dönemi takıları” olarak tanımlandığı bilinmektedir. Bu galerî eserleri daha sonra Cenevre’de “Tanis Antiquities” adlı firmaya satmıştır.

Bu eserlerin Bakanlığımız uzmanlarının da katılacağı bir komisyon tarafından incelenmesi istenmiştir. Cenevre Havaalanı Serbest Bölgesi’nde 28 Mart 2001 tarihinde bir uzmanlar toplantısı gerçekleştirilmiştir. Bu toplantıda Bakanlığımızı Uşak Müze Müdürü Kazım Akbıynkoğlu, karşı tarafı Alman Arkeolog Dr. Barbara Depport-Lippitz temsil etmiştir.

Bu grup içinde yer alan kayık biçimli küpelerin 1965 yılında Uşak ili Güre beldesindeki Toptepe Tümülüsü’nden çıkarılan küpelere çok benzediği ve bunların kâhplarının da Uşak Müzesi’nde bulunduğu bu toplantıda ve daha sonra düzenlenen raporda belirtilmiştir. Ayrıca granüle yapım teknikli iki saçaklı küpe ve ördek figürlerinin de Uşak-Güre Tümülüs buluntuları ile benzerlik taşıdığı ifade edilmiştir.

Ülkemize iadesi sağlanan Karun Hazinesi’nin Amerika Birleşik Devletleri’ne kaçınılırken, önce İsviçre’ye oradan da Amerika’ya götürüldüğü belgelerle kanıtlanmıştır. Halen Cenevre’de bulunan ve satışı düşünülen eserlerin de bu gruba ait olduğuna inanılmaktadır. Bakanlığımız söz konusu eserlerin Lidya kökenli olması nedeniyle iadesi için dava açma yoluna gidebilecektir.

İTALYA İNTERPOLÜ'NÜN ELE GEÇİRDİĞİ LİDYA YAZITI

İtalya İnterpolü'nce yetmiş dört adet eserin ele geçirildiği İçişleri Bakanlığı, İnterpol Daire Başkanlığı tarafından 14 Kasım 1997 tarihinde bildirilmiş ve söz konusu eserlerin Anadolu kökenli olup olmadıklarının saptanması istenmiştir.

Yakalanan eserlere ait fotoğraflar Anadolu Medeniyetleri Müzesi uzmanlarınca incelenmiş, hazırlanan raporda, bir adet yazıtlı mermer adak taşının kesinlikle Anadolu kökenli olduğu, ancak diğer eserlerin genel özellikler taşımasından dolayı Anadolu'ya ait olduklarının iddia edilmesinin mümkün olamayacağı belirtilmiştir. Daha sonra söz konusu yazıtın fotoğrafları Akdeniz Üniversitesi Eski Çağ Dilleri ve Kùltürleri Bölümü'nden Profesör Sencer Şahin'e gönderilmiş ve incelemesi istenmiştir.

Profesör Sencer Şahin'in konuyla ilgili raporunda, yazıtın Anadolu kökenli olduğu, 1987 yılında Johannes Nolle¹ tarafından *Epigraphica Anatolica* isimli dergide yayımlandığı, daha sonra Hasan Malay tarafından yine aynı dergide 1992 yılında yayımlandığı, Lidya'daki Apollon Aksyros kültü için bilimsel delil olarak gösterildiği ve bu tanrının kültünün sadece Batı Anadolu'da antik Saittai kenti civarındaki bugünkü Saraycık çevresinde olduğunun bilindiği ifade edilmiştir.

İtalya İnterpolü'nce ele geçirilen yazıt bir kefaret yazıtıdır ve sadece Anadolu'nun Lidya bölgesine özgüdür (Resim: 49). Yazıtın başında verilen tarihleme (Sulla takvimi) sadece Lidya'da görölmektedir.

Profesör Sencer Şahin'in raporunda yazıtın çevirisi; "300 yılında (MS 215/6 Yılı), Ksandikos ayında, on ikinci günde, Tanrı'ya karşı işledikleri cürüm nedeniyle: Melite ve Makedon, Eia'nın ağını ve başka şeylerini çaldılar; bu sebeple Tanrı tarafından cezalandırıldılar. Anne ve babaları kendi selametleri için Apollon Aksyros'a danıştılar ve adağı şükranla yerine getirdiler" şeklinde verilmektedir.

¹ J. Nolle, *Epigraphica Anatolica*, 1987: 101-110.
H. Malay, *Epigraphica Anatolica*, 1992: 112-116.

49. Lidya Steli

KOPENHAG DAVID'S SAMLING KOLEKSİYONU'NDA BULUNAN ÜÇ ESER

Cizre Ulu Camii kapı tokmağı, Diyarbakır'dan çalınan bronz sfenks figürünü ve Akşehir, Seyyid Mahmut Hayranî Türbesi'nden çalınan sandukanın David's Samling Koleksiyonu'na ait *Louisiana Revy, Kunst Fra Islams Verden* (1987) ve *Islamic Art, The David Collection* (Kopenhag 1990) adlı kataloglarda yayımlanmasından sonra eserlerin ülkemize iadesine yönelik ilk girişimler başlatılmıştır. Üç esere ait iade talepleri-mizle ilgili olarak müze yetkilileri, Danimarka'nın pazar ekonomisi uygulayan bir ülke olduğuna işaretle kültürel varlıkların iadesine ilişkin uluslararası sözleşmelere imza atmadıklarını ve David Samling Müzesi'nin özel bir müze olduğunu belirtmişlerdir.

Buna rağmen Dışişleri Bakanlığı'ndan 2 Eylül 1996 tarihinde Danimarka ile ülkemiz arasında 20-21 Haziran 1995 tarihlerinde kültür ve eğitim alanında imzalanan *memoranduma* dayanılarak, Kopenhag Büyükelçiliğimiz ile müze yetkilileri arasında bir görüşme yapılmasının Danimarka Dışişleri ve Kültür Bakanlıkları nezdinde sağlanması istenmiştir.

Büyükelçiliğimizin, Müze Müdürü Dr. Kjeld Von Folsach ile 30 Ekim 1996 tarihinde yaptığı toplantıda müze müdürü, koleksiyonlarında bulunan üç eserin Avrupa sanat piyasalarından kendilerine intikal ettiğini bildirmiş ve eserlerin müzeye geliş şekilleri ile ilgili ayrıntılı bilgi verilebileceğini ve iade talebimizin üç eserle sınırlı tutulup tutulmayacağının belirtilmesini istemiştir. 17 Ocak 1997 tarihinde de söz konusu üç eserin müzeye geliş şekillerine ilişkin yazılı başvuru yapılması gerektiği ve iade talepleri ile ilgili müzakerelerde bu aşamada üç eser üzerinde durulmasının düşünüldüğü Dışişleri Bakanlığı'na bildirilmiştir.

Kopenhag Büyükelçiliğimizce söz konusu eserlerin ülkemize iadelerinin değerlendirilmesi amacıyla eserlerle ilgili dosyaların hazırlanarak konuyla ilgili uzmanların David's Samling Müzesi yetkilileri ile görüşmeler yapmak üzere Danimarka'da görevlendirilmeleri istenmiştir.

Müze yetkilileri ile ön görüşme yapmak üzere, eserlere ait dosyalar büyükelçiliğimize gönderilmiş ve büyükelçiliğimizce gerekli yazışmaların çevirisi yapılarak müze yetkililerine iletilmiştir. Ancak müze müteveli heyeti, sergilenecek eserlerin alımında yasalara uygun davranmaya azamî özen gösterdiğini belirtmiştir. Müze yetkilileri ülkemize ait eserlerin satın alınma aşamasında iyi niyetli oldukları ve söz konusu eserlerden Cizre Ulu Camii kapı tokmağının 1973, Seyyid Mahmut Hayranî Türbesi'ne ait sandukanın 1976, Diyarbakır Müzesi'nden çalınan bronz sfenks figürünün 1978 yılında müze envanterine kaydedildiğini, dolayısıyla eserlere uzun süredir sahip bulunduklarını belirtmişlerdir.

David's Samling Müzesi'nde bulunan Anadolu kökenli eserlerin ülkemize iadesi ile ilgili toplantı yapılacağına Kopenhag Büyükelçiliğimizce bildirilmesi üzerine, toplantıya katılmak üzere 8-12 Ekim 2001 tarihlerinde Türk ve İslam Eserleri Müzesi Müdürü Dr. Nazan Ölçer ile Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü arkeologu Nuran Turan görevlendirilmiştir.

11 Ekim 2001 tarihinde David's Samling'in avukatlık bürosunda yapılan toplantıya Dr. Nazan Ölçer, Cemal Erbay, David's Samling Yönetim Kurulu Başkanı Eric Hoffmeyer, Yönetim Kurulu üyesi ve kültür danışmanı Peder Mortensen ve avukatları Hjele, Gersted & Mogensen firmasından Aage Spang-Hanssen katılmışlardır. Diyarbakır'dan çalınan Selçuklu bronz sfenks figürini, Cizre Ulu Camii kapı tokmağı, Seyyid Mahmut Hayranî sandukası ve Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde bulunan Kur'an-ı Kerim'e ait iki sayfa ile ilgili bilgiler ve yayınlardan oluşan dosyalar müze yetkililerine verilmiştir.

Toplantıda, iade girişiminde bulunduğumuz eserlerin tarih sırasına göre yayımlandıkları yerler, envanter bilgileri, iade taleplerimizi ile ilgili bilgileri içeren bir sunuş yapılarak eserlerin ülkemize aidiyeti hakkında bilimsel veriler ortaya konmuştur. İade talebinde bulunduğumuz eserlerin dışında David's Samling Koleksiyonu'na 1999 yılında giren, Akkoyunlu Uzun Hasan'a ithaf edilmiş bir metre yüksekliğindeki bir şamdan konusunda yetkililerin dikkati çekilmiştir.

1978 yılında Profesör Ülker Erginsoy'un makalesinde yayımlanan şamdan, Ankara Hacı Bayram Veli Türbesi'ne aittir.¹ 1994 yılında Sotheby's'te satışa çıkarılan şamdan müzayededen çekilmiştir. Yapılan araştırmalarda Hacı Bayram Veli Türbesi'nde esere ait envanter bilgisi bulunamamış ve herhangi bir belgeye rastlanmamıştır. Ancak zamanında vakıf eserleri üzerindeki yazının, eserin aidiyeti konusunda en somut belge sayılacağı belirlenmiştir. İkili görüşmeler sonucunda eserin İngiliz yasa-larına göre Hacı Bayram Veli Türbesi'ne kaydedildiğine ilişkin kanıt gerektiği belirtilmiştir. Söz konusu şamdan müzayededen çekilmiş ve Sotheby's firması tarafından sahibine iade edilmiştir. Yapılan girişimlere rağmen eserin sahibi olan şahıs, şamdanı ülkemize iade etmeyi kabul etmemiştir. Söz konusu şamdanın daha sonra David's Samling tarafından satın alındığı anlaşılmıştır.

Toplantıda eserlerin bize aidiyetinin bilgi ve belgelerle ispat edilmesinin yanı sıra bir müze veya koleksiyonun kökeni bilinmeyen çalıntı bir eseri almasının uluslararası ahlaka uygun olmadığı vurgulanmıştır. Ayrıca Türkiye ile Danimarka arasında imzalanan Kültür İşbirliği ile ilgili *Memorandum*'dan söz edilmiş ve komite yetkilileri bundan haberdar olmadıklarını belirtmişlerdir.

Komite Başkanı E. Hoffmeyer, Türk elçilerinin daima koleksiyona davet edildiğini, geçmişte yapılanları şu ana uygulamanın pek makul olmayacağını, tabii ki uzlaşmaya varmak istediklerini, ancak geçmişten bugüne atlanamayacağını, yirmi beş yıldır komite üyeliği yaptığını, çalıntı eser satın almak istemediklerini, eserlerin alımı söz konusu olduğunda, daima bir tartışma olduğunu ve bazen eserleri almadan geri göndermeyi düşündüklerini, eserlerin nasıl geldiğinin önemli olduğunu belirtmiştir.

¹ Ü. Erginsoy, *İslam Maden Sanatının Gelişmesi*, 1978.

Kültür Bakanlığı Temsilcisi Dr. Ölçer bazı konuları ispat etmeye gerek bile olmadığını, her şeyin açık olduğunu, sonradan problem olacağını düşünerek İran kökenli eserleri müzesine satın almak istemediğini, bunun bir ahlak kaygısı olduğunu belirtmiştir. Dışişleri Bakanlığımız temsilcisi ise iyi niyetli alıcının gelen eserin kökenini araştırması gerektiğine değinerek, koleksiyonun bu eserleri karmakarışık almadığını, belli bölgelerden gelen eserleri özellikle seçtiğini ifade etmiştir.

Koleksiyon yetkililerinin bugüne kadar bu şekilde bilgilendirilmedikleri ve söz konusu eserlerin ülkemize aidiyeti ile ilgili önemli belgelerin varlığı hususunda bir fikirleri olmadığı toplantı sonunda anlaşılmıştır. Toplantı sonucunda mütevellî heyeti üyeleri David Koleksiyonu'nun iyi niyetli olduğunu, yeni malzemelerin, tarafımızdan gündeme getirilen yeni iddiaların araştırılacağını, bizi dinlediklerini ve sunduğumuz belgelerin inceleneceğini belirtmişlerdir. Bakanlığımızca ikili görüşmelere devam edilecektir.

SEYYİD MAHMUT HAYRANÎ TÜRBESİ'NE AİT SANDUKA

Konya ili, Akşehir ilçesinde bulunan ve Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 15 Kasım 1985 gün ve 1569 sayılı kararı ile tescil edilmiş bulunan Seyyid Mahmut Hayranî Türbesi, Selçuklu dönemine aittir. Türbeye ait, Türk tahta işçiliğinin ve oyma sanatının en güzel örneklerinden olan sanduka mezarlardan birinin Kopenhag'da David's Samling Koleksiyonu'nda bulunduğu öğrenilmiştir. Şu anda yerinde sadece, tahta ile yapılmış, dört adet sanduka mezar bulunmaktadır. Anadolu-Bağdat demiryolları Genel Müdürü Hügnen'in Konya'da oturan Alman konsolosunun teşviki ile memurlarından Efkarıyan isimli bir şahsı kullanarak sandukaları çaldırttığı ve Almanya'ya götürürken yakalandığı bilinmektedir. Ceviz ağacından yapılmış üç sanduka ve üçgen çatılı tabutlardan ikisi İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi'ne verilmiş, ancak birisi bulunamamıştır.²

Türk ve İslam Eserleri Müzesi Müdürü Dr. Nazan Ölçer'in yaptığı araştırmaya göre, Konya Akşehir'de ölen Seyyid Mahmut Hayranî'nin Türbesi'ndeki üç sanduka ve üç tabuttan birinin çalındığına ait belge, 29 Kanun-u evvel 326 (11 Ocak 1911) tarihini taşımakta ve tabutlardan birinin dört yıl evvel, yani 1907 yılında çalındığından bahsedilmektedir. Bununla ilgili yazı Konya Evkaf Müdürü Mehmed Reşad tarafından Müze-i Hümayûn Müdüriyeti'ne yazılmıştır. Sandukalar ve tabutlar, bu yazı üzerine önce Konya'da Evkaf Müdüriyeti'ne, daha sonra Çinili Köşk'e oradan da Türk ve İslam Eserleri Müzesi'ne getirilmiştir. Halen İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nde koruma altında bulunan sandukalardan birisi (191 envanter numaralı), Seyyid Mahmut Hayranî'nin kardeşi Necmeddin Ahmed'in ceviz sandukasıdır. Sanduka'nın baş tarafındaki alt ve üst çerçevelerde birer satırlık, ayak tarafında da dört satırlık yazı bulunmaktadır. Bu sandukanın üstünde tabut kısmı bulunmaktadır. Tabutun baş, sağ, sol yanlarında sülüs yazılar mevcuttur, ayak tarafında sandukayı yapan sanatkâr Neccar Halilzade Rüstem'in imzası bulunmaktadır.³

² İ. H. Konyalı, *Nasrettin Hoca'nın Şehri Akşehir Tarihi Turistik Kılavuz*, 1945.

³ İ. H. Konyalı, *a.g.e.* 1945.

Mükemmel bir işçilikle yapılmış olan (193 envanter numaralı) sanduka, Seyyid Mahmut Hayranî'ye ait sandukadır. Sandukanın baş yüzünde, sağ yanında ve sol yanında Selçuklu dönemi sülüsüyle yazılmış yazılar mevcuttur. Bu sandukanın tabut kısmı iyi korunmuş durumdadır. Sandukanın üzerinde yer alan tabutun bütün yüzlerinde yazılar mevcuttur.⁴

Müzenin 194 envanter numaralı sandukası, yapılış tarzı ve malzemesi itibarıyla diğer sandukalarla benzer özelliktedir. Boyu 1.98 m., eni 69 cm., yüksekliği 76 cm. dir. Sandukanın baş tarafında, çiçekli kabartma zemin üzerine iki satır yazı, sağ ve sol yüzünde iki satır yazı bulunmaktadır. Ayak tarafında zengin işlemeli zemin üzerinde bir yazı vardır. Yazıya göre bu sanduka Seyyid Mahmut Hayranî'nin oğlu Seyyid Ali'ye aittir, ancak ölüm tarihi bulunmamaktadır. Sandukanın üstündeki tabut kısmı yukarıda bahsedildiği gibi bulunamamıştır⁵ (Resim: 50).

Söz konusu tabutun David's Samling koleksiyonunda olduğunu 1990 yılında yayınlanan katalogdan öğrenmiş bulunmaktayız. Katalogda sandukanın, Akşehir'deki Seyyid Mahmut Hayranî Türbesi'ne ait üç sandukadan biri olduğu, sandukaların 1900 yıllarında kaybolduğu, ikisi ve koleksiyonda bulunan 26/1976 envanter numaralı tabutun alt kısmının Birinci Dünya Savaşı sırasında ortaya çıktığı ve halen Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nde olduğu belirtilmiştir. Koleksiyondaki tabutun, Seyyid Mahmut Hayranî'nin büyük oğlu Seyyid Ali İbn Muhammed'e ait olduğu ve Seyyid Ali'nin 1340 yıllarında öldüğü, stil olarak birbirine benzeyen üç sandukanın da bu dönemde yapılmış olabileceği ifade edilmiştir. Ahşap tabut üzerinde asma, *lotus* yapraklarıyla uyumlu bir dekorasyon arasında sülüs yazısıyla yazılmış dinî cümlelere yer verdiği ve cümlelerden birinin "Mezar cennetin bahçesidir" olduğu belirtilmiştir.

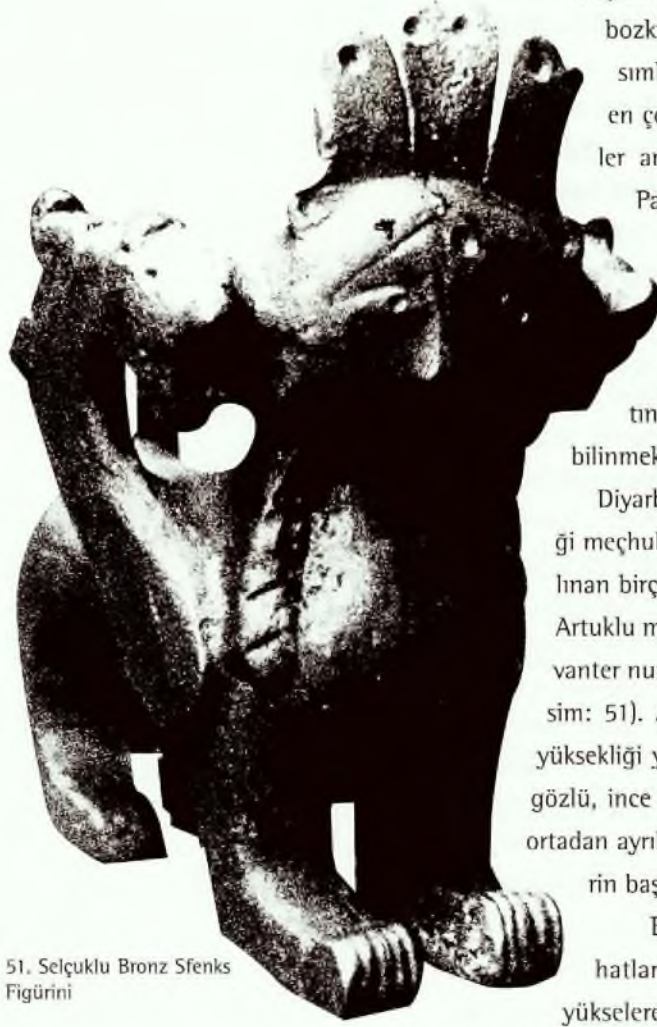

50. Seyyid Mahmut Hayranî Türbesi'ne Ait, Seyyid Ali İbn Muhammed'e Ait Tabut

⁴ İ. H. Konyalı, *a.g.e.* 1945.

⁵ İ. H. Konyalı, *a.g.e.* 1945.

SELÇUKLU BRONZ SFENKS FİĞÜRİNİ

51. Selçuklu Bronz Sfenks Figürini

Selçuklu emirleri yapılarını tabiatüstü kuvvetlere karşı korumak amacıyla, bozkır kültüründen arta kalan bir alışkanlıkla sanatçılarına sihirli ve tılsımlı olduklarına inandıkları figürler yaptırmışlardır. Bunlar arasında en çok görülen ve tabiatüstü bir yaratık olan kadın başlı sfenks, Türkler arasında ilk devirlerden beri ressam ve heykeltıraşlarca işlenmiş, Pazınk gibi en eski Türk kurganlarından çıkan eserler arasında bu figürün örnekleri görülmüştür. Ayrıca Saka ve Hunlardan sonra bozkır kültüründe gelişen Kırgız sanatında ve Göktürkler, Karahanlılar, Gazneliler, Selçuklular gibi büyük Türk imparatorlukları sanatında çok tanınan bir figür olmuştur. Selçuklu sanatında sanatkarların bu figürleri seramik ve maden üzerine işledikleri bilinmektedir.¹

Dişarbakır Müzesi'nde 23 Aralık 1979 Pazar günü saat 08.30'da kimliği meçhul silahlı kişiler müzeye girerek bir soygun gerçekleştirmişlerdir. Çalınan birçok eser arasında, Mardin'in Zerk ilçesinde Tilbisim köyündeki bir Artuklu mezarında ele geçirilmiş ve Dişarbakır Müzesi'ne getirilerek 627 envanter numarasıyla kaydedilmiş bronz sfenks figürini de bulunmaktadır (Resim: 51). Artuklulara ait ve koruyucu özelliği olduğu düşünülen sfenksin yüksekliği yaklaşık 10-13 cm. uzunluğu 10 cm.'dir. Sfenks ay yüzlü, badem gözlü, ince kaşlı, yuvarlak dolgun yanaklı, ufak ağızlı olarak betimlenmiştir, ortadan ayrık ve başının iki yanından sarkan uzun örgülü saçlara sahiptir. Eserin başında neyi simgelediği bilinmeyen üç dilimli bir taç bulunmaktadır.

Başka bir örneği olmayan ve Selçuklu sanatının karakteristik yüz hatlarını taşıyan bu eserin kanatları iki yandan kulak hizasına kadar yükselerek ejder başı biçiminde, kuyruğu "s" harfi gibi kıvrılarak ağız açık bir ejder figürü ile sonuçlanır. Söz konusu eserin fonksiyonu bilinmemektedir. Profesör Nejat Dişarbekirli, duruşundan, karnında bulunan bir santim çapındaki yuvarlak bir delikten bu sfenksin daha büyük başka bir eserin üstüne eklenmek üzere yapıldığını ve bir çadırın orta direğinin ucuna koruyucu olarak takıldığını düşünmektedir.²

Profesör Şerare Yetkin, eserin dekoratif amaçlı olarak bir çeşmede kullanılmış olabileceğini fakat mezarlıkta bulunmuş olması nedeniyle kap veya kutu şeklinde bir buhurdanlığın kapağını süsleyen bir parça olabileceği şeklinde görüş belirtmektedir.³

Profesör Ülker Erginsoy sfenks-ejder kompozisyonunun güneş-ay veya aydınlık-karanlık sembolü olarak kullanıldığını belirterek, eserin bir çadır tepeliği olabileceği görüşünü ileri sürmüştür.⁴

Bir çadır tepeliği olamayacak kadar küçük olan bu eserin Profesör Yetkin'in belirttiği gibi buhurdanlık kapağı olarak yapıldığı düşünülmektedir.

¹ N. Dişarbekirli, *Türk Kültürü*, 1968.

² N. Dişarbekirli, *a.g.e.* 1968.

³ Ş. Yetkin, *Türk Kültürü*, 1964.

⁴ Ü. Erginsoy, *İslam Maden Sanatının Gelişmesi*, 1978.

CİZRE ULU CAMİİ KAPI TOKMAĞI

Cizre Ulu Camii kapısında mevcut bulunan iki adet kapı tokmağından birinin Aralık 1969'da çalınması üzerine, 20 Nisan 1974 tarihinde diğer kapı tokmağı ve çalınan tokmağa ait arslan başı Mardin Müzesi'ne teslim edilmiştir. Eserler güvenliğinin yeterli olmaması yüzünden 26 Nisan 1976 tarihinde İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi Müdürlüğü'ne gönderilmiş ve envantere geçirilmiştir.

Cizre ilçesinde, Artukoğulları devrine ait Ulu Camii'nin mihrabı karşısında, arabesk motifli, madeni plaka ve dövme çivilerle kaplanmış ahşap kapı kanatları üzerinde yer alan kapı tokmakları yaklaşık 24x28 cm. ebadındadır (Resim: 52). Başları sağa ve sola dönük, ön ayaklarıyla biri diğerine bağlı iki ejder figürünü ihtiva etmektedir. Ejderlerin belinde birer düğüm ve kuyruklarında da birer doğan (veya kartal) başı bulunmaktadır. Her iki ejderin göğüsleri hizasında, kaplan başına benzeyen bir hayvan başı bulunmaktadır. Ejderler kulaklı olup açık ağızlarıyla kanatlarını ısırılmaktadır. Asya kültürlerinde yer alan ve kökeninin Orta Asya olduğu düşünülen ejder (dragon) motifi, Uzak Doğu'da Çin, Yakın Doğu'da Sümer sanatına girmiş, Sasani, Hunlar ve İskitlerde, Ortaçağ Türk devletlerinde, çeşitli örnekleriyle, uzun ömür, şifa, saadet, bolluk, bereket, kötü ruhlardan ve düşmanlardan koruyucu bir inanç sembolü olmuştur. On iki hayvanlı Türk takviminde de yer alan ejder motifleri, Türklerin İslamiyet'i kabul etmelerinden sonra da özelliğini kaybetmemiş, doğal ve stilize edilmiş olarak taş, çiniye, kumaşa, halıya ve başka malzemelere işlenmiş ve süsleme motifi olarak kullanılmıştır. Orta Asya Türk sanatından Hint ve İran sanatına, Büyük Selçuklular yolu ile de Anadolu Selçuklu sanatına giren ejder motifi, Abbasi ve Bizans sanatında da görülmekte, dolayısıyla Türk sanatından İslam ve Hristiyan sanatına giren unsurlar arasında yer almaktadır.¹

Selçuklu Sultanı I. Alaeddin Keykubad, Konya'yı, 1221 yılında geniş bir sur ile çevirmiş ve sur duvarlarını aslan, kanatlı melek, fil, gergedan gibi figürlü eserlerle süslemiştir. Kale kapıları üzerinde de çift başlı kartallar ve ejderler yer almıştır. Şehri kötü ruhlardan korumak ve şehir sakinlerine sağlık ve mutluluk aşılamak inancıyla yerleştirildiği düşünülen bu figürlerin benzer örneklerine birçok yerde rastlanmakta, kervansaraylar, dâr-üş-şifâ'lar ve türbeler üzerinde de görülmektedir.²

Cizre Ulu Camii kapı tokmaklarındaki ejder figürleri Selçuklu Artukoğlu devrinde Selçuklu sanat eserlerinde, birer anlam taşıyan hayvan figürleri arasında sık kullanılan örneklerdendir.³

52. Cizre Ulu Camii Kapı Tokmağı

¹ M. Önder, "Selçuklu Ejderi", *T.T.O.K. Belleteni*, 1966: 2-4.

² M. Önder, *a.g.e.* 1966.

³ M. Önder, *a.g.e.* 1966.

NURUOSMANİYE KÜTÜPHANESİ'NDEN ÇALINAN KUR'AN YAPRAKLARI

ÖZEL BİR KOLEKSİYONERE SATILMAK İSTENEN KUR'AN YAPRAĞI

Amerika Birleşik Devletleri'nin Houston kentinde yaşayan bir tarihî eser koleksiyoneri olan Abolala Saudavar, Houston Başkonsolosluğumuza 6 Kasım 1990 tarihinde bir mektup göndermiş ve mektupta, kendisine Londralı bir aracı tarafından satın alması için teklif edilen Kur'an-ı Kerim sayfalarının İstanbul Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde bulunan el yazması bir Kur'an-ı Kerim'den yırtılarak çalınmış olduğunu ihbar etmiştir.

Duyarlı bir koleksiyoner olan Abolala Soudavar tarafından temin edilen fotokopiler, İstanbul Nuruosmaniye Kütüphanesi uzmanlarınca incelenmiştir. Yapılan inceleme sonucunda, bu yapıtın kütüphaneye (27 envanter numaralı) kayıtlı Kur'an-ı Kerim'e ait sayfalar olduğu saptanmıştır.

Uzmanların raporuna göre, Nuruosmaniye Kütüphanesi'nin Devr-i Hamidi Kataloğu'nda (26 ve 27 numaralı) kayıtlı Kur'an ciltleri aynı eserin iki cildi olarak bir arada vasıflandırılmıştır.

26: Mushaf-ı Şerif (Min Sureti'l-Bakara İla Sureti'l-Kehf)

27: Mushaf-ı Şerif (Min Sureti'l Kehf ila Ahiri'l Kur'anil Azim)

Her iki cilt ceylan derisi üzerine kûfi hatla Arapça yazılmış, tezhipli, sayfaları altın çerçevelidir ve yatay olarak okunmaktadır.

Bu eserlerden 26 envanter numaralı olanı kütüphane kayıtlarına göre 1950 tarihinden önce kayıp olarak görülmektedir. Bu Kur'an-ı Kerim'in Amerika Birleşik Devletleri Baltimore'da bulunan Eisenhower Kütüphanesi'nde olduğu Washington Büyükelçiliğimizce tespit edilmiş, yapılan görüşmeler sonucu 2000 yılında ülkemize iadesi sağlanmıştır.

27 envanter numaralı olan Kur'an-ı Kerim'in incelenmesi sonucunda toplam altmış iki yaprağının eksik olduğu anlaşılmıştır. Yapılan araştırmalardan kayıp sayfalardan bir tanesinin 1976'da Londra'da sergilendiği, Martin Lingse tarafından hazırlanan ve World of Islam Festival Trust tarafından yayınlanan, *The Quranic Art of Calligraphy and Illumination* adlı katalogda üç numarada yer aldığı tespit edilmiştir.

İNGİLTERE'DE SOTHEBY'S'İN ELİNDE BULUNAN KUR'AN YAPRAKLARI

11 Ekim 1991 tarihinde Sotheby's tarafından Londra'da düzenlenecek olan bir müzayedede söz konusu kitabın bir yaprağının satışa çıkacağı Süleymaniye Kütüphanesi Müdürlüğü'ne telefonla ihbar edilmiştir. İhbar, ceylan derisi Kur'anlar üzerine yaptığı araştırmalarla tanınan ve Kültür Bakanlığı'nın izniyle söz konusu Kur'an üzerinde de incelemeler yapmış olan Fransız araştırmacı François Deroche tarafından yapılmıştır.

Kayıp olan Kur'an yapraklarından birinin satışa çıkacağı müzayedenin kataloğu temin edilerek eser, katalog sayfasında tespit edilmiş ve Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla satışı durdurulmuştur. Eserimize ait sayfaların bulunabilmesi amacıyla yurtiçinde ve yurtdışında gerekli duyurular yapılmış ve İnterpol Bülteni'nde yayınlanması sağlanmıştır.

Londra Büyükelçiliğimizden alınan bilgiye göre, Sotheby's yetkilileri söz konusu sayfanın Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde bulunan bir Kur'an'ın parçasını teşkil ettiğini kabul etmişler, ancak bununla beraber konu açıklığa kavuşana kadar koleksiyonlarında muhafaza etmek istediklerini ifade etmişlerdir.

DANİMARKA DAVID'S KOLEKSİYONU'NDA BULUNAN KUR'AN YAPRAKLARI

Kopenhag Ulusal Müzesi'nin 1996 yılında gerçekleştirdiği İslam Sergisi'nin, *Sultan Shah and Great Mughal: The History and Culture of the Islamic World* adlı kataloğunun yüz kırk birinci sayfasında David's Koleksiyonu'na ait olduğu belirlenen iki Kur'an-ı Kerim yaprağının fotoğrafı yayınlanmıştır. Söz konusu yaprakların Nuruosmaniye Kütüphanesi koleksiyonunda 27 numarayla kayıtlı Kur'an-ı Kerim'e ait olduğu saptanmıştır (Resim: 53). İki adet yaprağın iadesi konusu David's Koleksiyonu'ndaki eserlerin iadesine ilişkin görüşmelerde gündeme getirilmektedir.

NEW YORK METROPOLITAN MÜZESİ'NDE BULUNAN KUR'AN YAPRAKLARI

Söz konusu Kur'an-ı Kerim'e ait iki yaprağın New York Metropolitan Müzesi'nin İslam Eserleri Bölümü'nde sergilendiği 8 Şubat 1997 tarihinde New York Başkonso-losluğumuzca tespit edilmiştir. Söz konusu Kur'an yapraklarının ülkemize iadesinin sağlanabilmesi için anılan müze yetkilileri ile ikili görüşmelerin başlatılması hususundaki görüşümüz Dışişleri Bakanlığı'na bildirilmiştir.

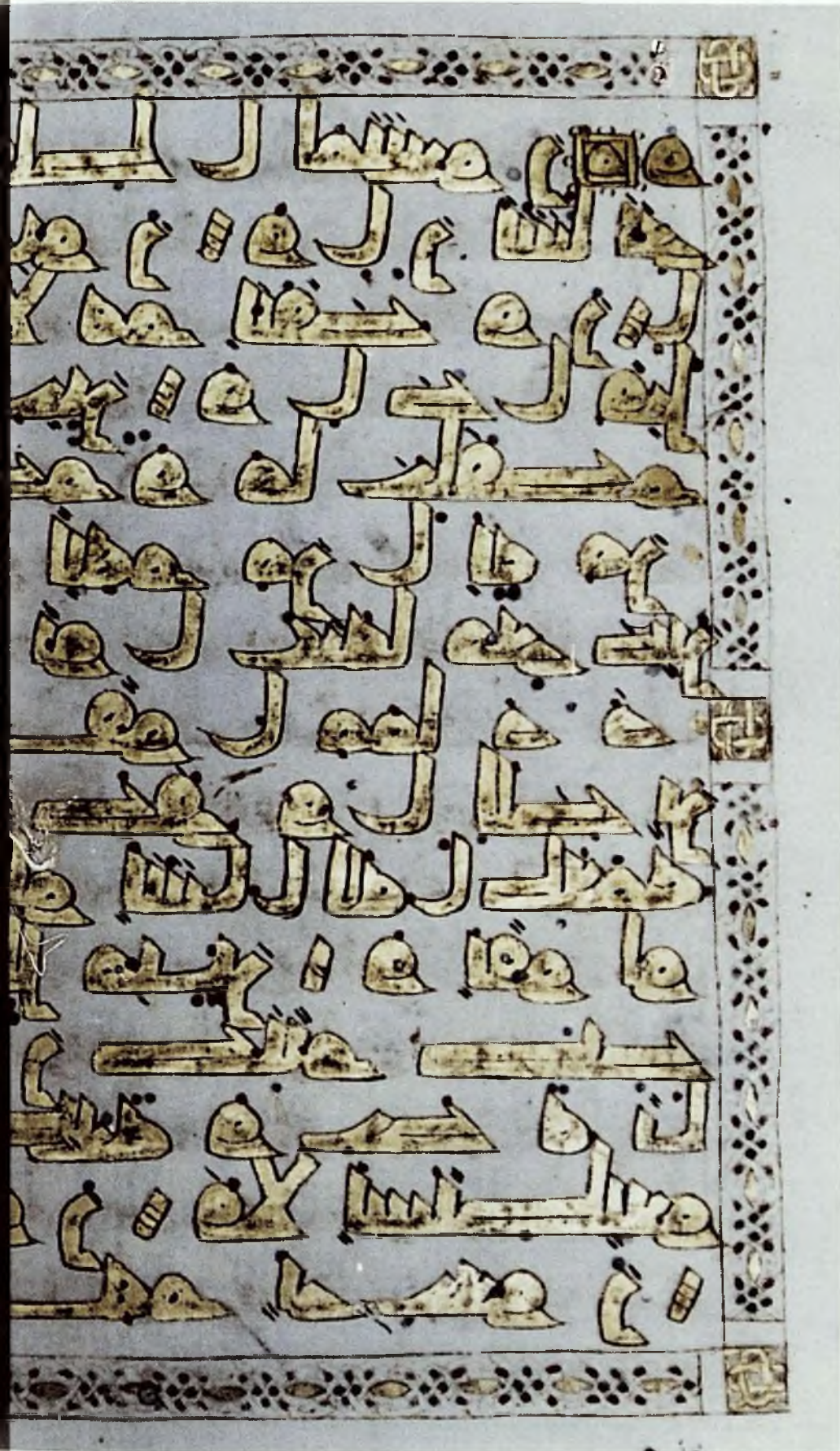
İNGİLTEREDE OLİVER HOARE VE KHALİLİ KOLEKSİYONU'NDA BULUNAN KUR'AN YAPRAKLARI

İçişleri Bakanlığı İnterpol Daire Başkanlığı tarafından Amerika Birleşik Devletleri İnterpolü aracılığı ile bir araştırma yapılmış, bu araştırma sonucunda, Metropolitan Müzesi'nde sergilenen yaprakların sahibi olan şahsın, bu yaprakları Londra'da İslami eser satıcılığı yapan Oliver Hoare isimli şahıstan satın aldığı ve adı geçen satıcıda aynı Kur'an'ın yapraklarından daha pek çok adet olduğu tespit edilmiştir.

New York'ta Metropolitan Müzesi ve Londra'da Oliver Hoare isimli şahısta bulunan Kur'an yapraklarımızın iadesi için gerekli diplomatik girişimlerde bulunulması Dışişleri Bakanlığı'ndan "Ceza İşlerinde Adli Yardımlaşma Avrupa Sözleşmesi" çerçevesinde, bir istinabe talebinin hazırlanması da Adalet Bakanlığı'ndan istenmiştir.

1999 yılında Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla Kültür Bakanlığı'na intikal eden bilgilerden; söz konusu Kur'an-ı Kerim'in beş yaprağının Londra'da bulunan Khalili Koleksiyonu'nda olduğu anlaşılmış ve yapraklardan biri koleksiyonun kataloğunda tes-

53. Nuruosmaniye Kütüphanesi'nden
Çalman Kur'an Yaprağı

pit edilmiştir. Söz konusu koleksiyonun sahibi David Nasser Khalili isimli şahsın Amerika Birleşik Devletleri'nin çeşitli kentlerinde açacağı sergi ile ilgili olarak, koleksiyon yetkililerinin Amerika'daki temsilciliklerimizle irtibata geçmiş olması dolayısıyla Dışişleri Bakanlığı'ndan söz konusu yaprakların iadesi için girişimde bulunulması istenmiştir. Halen görüşmeler sürmektedir.

Kur'an yapraklarımızın bulunabilmesi amacıyla yapılan çalışmalara ilişkin gelinen son aşamada söz konusu yaprakların, bir adedinin 1991 yılında Londra'da Sotheby's Müzayede Evi tarafından satışa çıkarıldığı tespit edilmiş ve satışı durdurulmuştur. İki tanesinin Danimarka'da David's Koleksiyonu'nda olduğu saptanmıştır. Bu konu aynı müzede bulunan eserlerimizin iadesi konusu ile birlikte değerlendirilmektedir. İki yaprak, New York Metropolitan Müzesi'nde sergilenmiştir. Müze yetkililerinin sergiden sonra İsviçre'ye gönderildiğini ifade etmesi üzerine İsviçre makamlarına istinabe talebi dosyası sunulmuştur. İslamî eserler alıp satan Oliver Hoare isimli şahısta bulunan çok sayıda Kur'an yaprağının iadesi ile ilgili istinabe talebi dosyası İngiliz makamlarına sunulmuştur.

İngiltere'de ikamet etmekte olan David Nasser Khalili isimli şahsa ait Khalili Koleksiyonu'nda aynı Kur'an-ı Kerim'e ait beş yaprağın daha olduğu saptanmıştır. Koleksiyon yetkilileri ile iade konusunda görüşmeler devam etmektedir.

Sonuç olarak, halen dünyanın çeşitli müze ve koleksiyoncularına dağılmış durumda olan MS 9. yüzyıla ait son derece değerli Kur'an sayfalarının ülkemize iadesinin sağlanması ve eksik olan Kur'an-ı Kerim'in tamamlanması için gerekli girişimler sürdürülmekte olup bu çalışmaların devamı sağlanacaktır.

KONYA BEYHEKİM CAMİİ MİHRABI

Konya ili, Selçuklu ilçesi, Beyhekim mahallesindeki 13. yüzyıla tarihlenen Beyhekim Camii'nin çini mozaikli mihrabı, 1907 yılında Dr. J. H. Loytved tarafından yasadışı yollarla yurtdışına götürülmüştür. 1900'lü yılların başında konsolos olarak Konya'ya atanan ve Selçuklu sanatını iyi bilen Alman bilgini Loytved'in *Konia, Inschriften der Seldschukischen Bauen* (Konya Selçuklu Eserlerinin Kitabeleri) adlı bir kitabı 1907 yılında Berlin'de basılmıştır.

Loytved Konya'daki görevi sırasında Beyhekim Camii'nin çini mozaik mihrabı üzerine de incelemeler yapmış ve Konya'daki pek çok Selçuklu eserin yanı sıra mihrabı da parçalar halinde sökerek yasadışı yollarla Berlin'e nakletmiştir. 3x2 m. boyutlarındaki eser, on yıl süren restorasyon çalışmaları sonunda Pergamon Museum'un İslam Eserleri Bölümü'nde sergilenmeye hazır hale getirilmiştir.

Beyhekim mahallesi muhtarının başkanlığında mahalle sakinleri 18 Mart 1991 tarihinde yazdıkları dilekçe ile eserlerinin ait oldukları yere iade edilmesi amacıyla Bakanlığımızdan istekte bulunmuşlardır. Konuya ilişkin bilgi ve belgelerin toplanmasından sonra 1991 yılında eserin ülkemize iadesi amacıyla Dışişleri Bakanlığı'ndan gerekli girişimlerin başlatılması istenmiştir. 23 Kasım 1991 tarihinde Dışişleri Bakanlığı kanalıyla Federal Almanya Dışişleri'ne muhtıra verildiği öğrenilmiş, sonucun bildirilmesi istenmiştir. Bir sonuç alınamaması üzerine 1996 yılında Alman heyeti ülkemize davet edilmiş, ancak söz konusu davete bir cevap alınamamıştır.

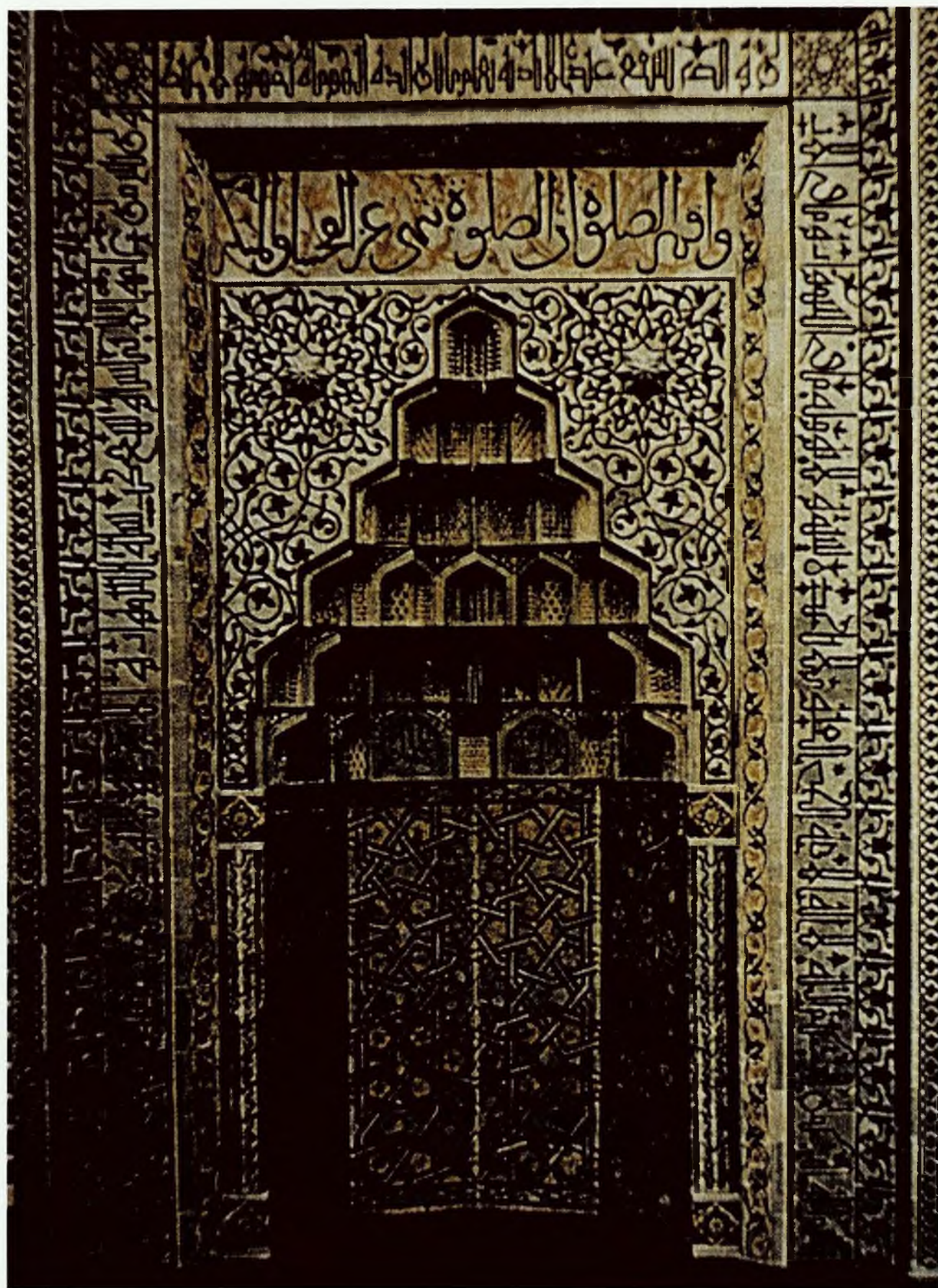
Dışişleri Bakanlığı kanalıyla yetkili bir Alman heyetinin ülkemize daveti yinelenmiştir. Ancak Almanya'da bulunan eserlerimizin iadeleri amacıyla yapılan ikili görüşmelerde hukukî zeminde anlaşmaya varılmasının zor olduğu, konunun siyasî boyutlarının da göz önüne alınması gerektiği ve Alman tarafının anılan toplantılara süreklilik kazandırmak istemedikleri, hukukî platformda kendilerini haklı gördükleri anlaşılmıştır.

Alman tarafının Almanya'da bulunan eserlerimizin iadesi ile ilgili konuya olumlu bakmadığı, toplantı önerilerini kabul etmeye yanaşmadığı öğrenilmiştir. Konunun 1998 yılı sonbaharında yapılacak UNESCO Kültürel Varlıkların İadesi Komitesi'nin 10. Dönem Toplantısı'nda, Boğazköy Sfenksi'nin yanı sıra gündeme getirilmesi önerilmiştir. Ancak Almanya, 1970 UNESCO sözleşmesini onaylamamış olması nedeniyle elindeki hiçbir eserimizi iade etmekle yükümlü olmadığını düşünmektedir. Ayrıca UNESCO'nun ülkeler üzerinde etkili bir yaptırım gücü bulunmamaktadır.

Almanya'da bulunan kültürel varlıklarımızın iadeleriyle ilgili olarak konunun hukuksal ve siyasal yönlerinin ele alınarak bir politika oluşturulması gerekmektedir.

MİHRABIN ÖZELLİKLERİ

Alâaddin Tepesi'nin batısındaki mahallede bulunan Beyhekim Camii, 13. yüzyıl Selçuklu dönemine aittir. Yapı üzerinde herhangi bir kitabe bulunmamakla birlikte, camiye adını veren Selçukluların ve Türklerin en büyük hekimlerinden birisi olan Beyhekim'in Hz. Mevlânâ'nın sevdiği insanlardan biri ve onun vefatına kadar dok-

torluğunu yapmış olan Nahçıvanlı tabib Ekmelüddin olduğu söylenmektedir. Mevlâ-nâ'nın kendisine yazdığı mektupları bulunmaktadır. Caminin cephesi kırmızımtırak iri ve kesme taşlarla yapılmıştır. Kapı söveleri ile kapının sağında ve solundaki pencere çerçeveleri mermerdir. Caminin iç kapısı ile sağdaki türbe ve soldaki oda kapılarının yanları baharın renklerini canlandıran Selçuklu çinileri ile süslü iken, bugün çoğu dökülmüştür. Sağdaki ve soldaki duvarların yukarısında eskiden bu kısımları örten kubbelerin dayanak noktaları olan kısımda Selçuklu çini ve tuğla işçiliğinin nadir örnekleri yer almaktadır. Caminin ahşap işlemeli pencere ve kapı kanatlarından bir kısmı bugün, Konya Müzesi'nde korunmaktadır. Odalardan birinde camiye yaptıranın mezarı bulunmaktadır. Mabnet gibi, türbenin ve sandukanın da hiçbir yerinde yapıldığı tarihi, yaptıranın adını ve ölüm yılını gösteren bir kitabe bulunamamıştır. Mabedin ön kısmında bulunan tonoz kubbe ve kısa minare zelzelede yıkılmış ve üstü kara damla örtülmüştür. Asıl yapı tek kubbeli olup çinicilik ve tuğla işçiliğinin en güzel örneklerinden biri olan mihrap kısmı boş olarak durmaktadır.¹

Selçuklu Devri mihraplarının en güzel örneklerinden biri olan ve Pergamon Museum'da sergilenen bu mihrabın dışında firuze zemin üzerine koyu mor renkte *lotus* ve palmetlerden bir bordür, onun üstünde de mor renkte iki düz çini arasında aynı renkte çinilerden kesilmiş palmet dolgulu bir bordür bulunmaktadır (Resim: 54). Bundan sonra mor çinilerden, küfî yazı ile Bakara Suresi'nden Âyet-ül Kürsî yazılmıştır. Çini mihrabın söveleri ve alınlığındaki âyetlerin (Tövbe suresi, âyet 18, Bakara Suresi, âyet 255, Ankebut Suresi, âyet 45) ve mihrap nişinde de bir hadisin yazılı olduğu belirtilmektedir.²

Ancak mihrap restore edilirken bazı kelimelerin ve harflerin yanlış yere konmuş olduğu bilinmektedir. Mihrabın köşe dolgularında birer madalyondan çıkan, firuze zemin üzerine mor renkte, çinilerden kıvrık dallar ve palmetlerle gelişen bitkisel bir kompozisyon yerleştirilmiştir. Madalyonların tam ortasında, firuze renkli, sekiz köşeli, birer yıldız şeklinde, iri kabartmalar bulunmaktadır. Mihrap nişinin içindeki mukarnasların her biri küçük, geometrik şekillerin yan yana alçı içine kakılmasıyla çeşitli şekillerde doldurulmuştur. Mihrap nişinin iki tarafında köşe sütunları vardır. Kaside ve başlıklardaki geometrik yıldız geçmeleri, mozaik tekniğiyle yerleştirilmiş sütunların üzeri firuze ve mor çinilerle dilimli bir şekilde kaplanmıştır. Mihrap nişinin içi çini üzerine firuze ve mor şeritlerden oluşan girift bir geometrik ağ örgüsü ile kaplanmıştır. Buna çok benzeyen geometrik bir geçme örgüsü Konya Aksaray Sultan Han'ın iç portalinde taş üstüne bulunmaktadır.³

¹ I. H. Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, 1964: 333.

² M. Önder, *Mevlana Şehri Konya*, 1962: 139.

³ Ş. Yetkin, *Anadolu'da Türk Çini Sanatının Gelişmesi*, 1972: 105-106.

HACI İBRAHİM VELİ TÜRBESİ SANDUKASI

Konya ili, Akşehir ilçesi, Alanyurt (Maruf) köyü, Mülhak Hacı İbrahim Veli Türbesi'ne ait sandukalardan birinin Almanya'ya kaçındığı vakıf mütevellisi Erkök Avcıoğlu'nun 3 Şubat 1995 tarihli dilekçesi ile bildirilmiştir.

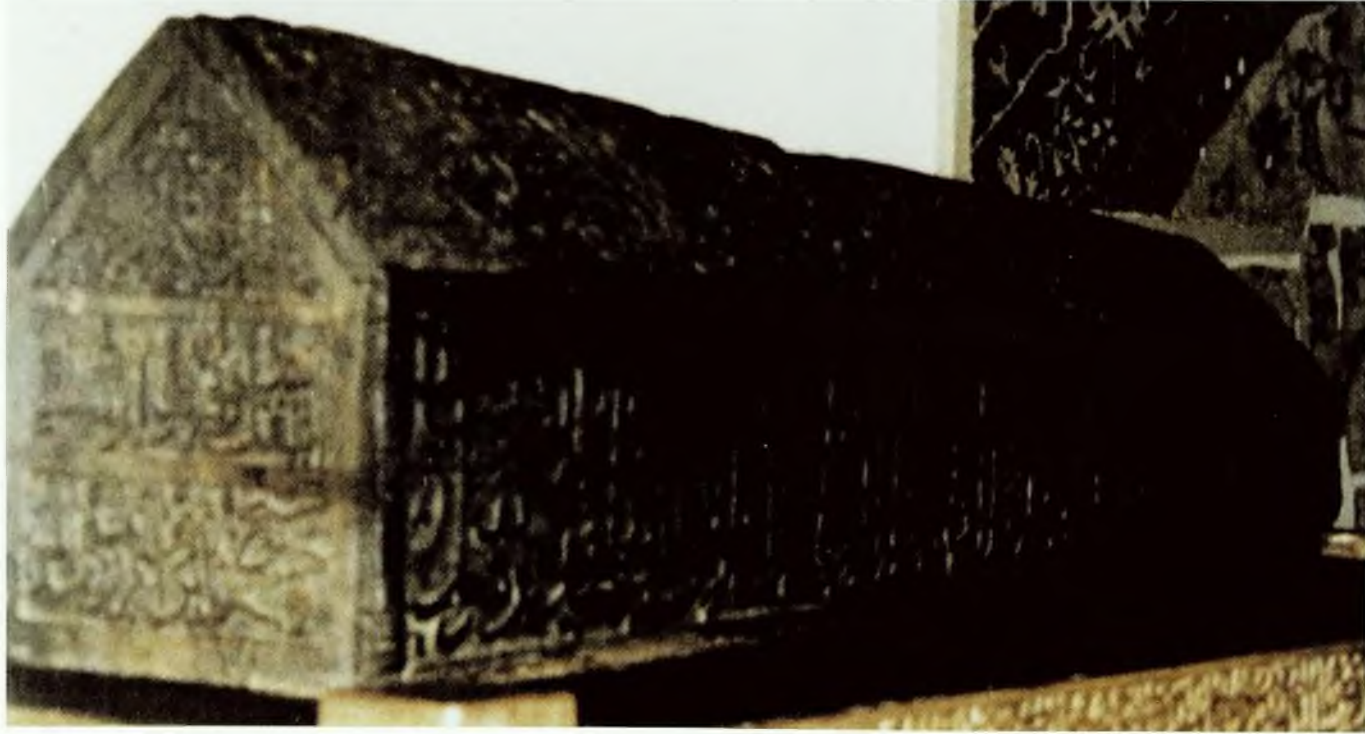
Sandukanın dönemin Alman Konsolosu tarafından 1905 yıllarında yurtdışına kaçırılarak Berlin'deki müzelerin birinde korunduğu İbrahim Hakkı Konyalı'nın *Nasreddin Hoca'nın Şehri Akşehir* adlı eserinde bahsedilmektedir.

1995 yılında Dışişleri Bakanlığı'ndan eserin hangi müzede olduğunun araştırılması istenmiş ve Berlin Başkonsolosluğumuzca Prusya Kültür Varlıkları Vakfı'nda yapılan araştırmada, sandukanın Berlin Doğu Asya ve İslam Sanatları Müzesi'nde olduğu, 1906 yılında deniz yoluyla İstanbul'dan getirilen eserler arasında bulunduğu, kimliği bilinmeyen bir şahıs tarafından müzeye hediye edildiği ve çeşitli aralıklarla eski Doğu Berlin'de sergilendiği anlaşılmıştır.

Başbakanlık Devlet Arşivleri, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı'nca yapılan incelemede konu ile ilgili bir kayda rastlanmadığı bildirilmiştir.

Berlin'deki sandukaya ait fotoğrafların, Hacı İbrahim Veli Türbesi'ne ait sanduka olup olmadığı hususunda Akşehir Müzesi ve Vakıflar Genel Müdürlüğü uzmanlarınca yapılan incelemede Berlin'de bulunan sandukanın Akşehir, Hacı İbrahim Veli

55. Hacı İbrahim Veli Türbesi Sandukası

Türbesi'ne ait olduğu anlaşılmıştır. Bunun üzerine, 1996 -1997 yıllarında söz konusu sandukanın ülkemize iadesi için gerekli girişimlerde bulunulması Dışişleri Bakanlığımızdan istenmiştir.

Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla 1997 yılında sanduka hakkında Bonn Büyükelçiliğimizce 30 Temmuz 1996 tarihinde Federal Dışişleri Bakanlığı nezdinde girişim yapılarak sandukanın iadesinin talep edildiği öğrenilmiştir.

Hacı İbrahim Veli Türbesi, Alanyurt köyünde etrafı duvarla çevrili bir avlunun ortasında bulunmaktadır. Düzgün kesme taşlardan yapılan türbenin üst örtüsü Türk üçgenleriyle geçişi sağlayan kubbe ile örtülüdür. Türbenin iç kısmının yüzeyi sıva ile kaplıdır. Doğuya açılan stalaktitli taç kapısının üstünde sülüsle yazılmış kitabesi bulunmaktadır. Kitabeye göre türbe Hicrî 771, Milâdî 1360 tarihinde vakfiyesinin tanziminden beş sene önce Hacı İbrahim'in emriyle yapılmıştır.

Türbenin güney, kuzey ve batısında birer penceresi vardır. Çift kanatlı kapısı, ahşap işçiliğinin güzel bir örneğidir. Kapının sağ ve sol kanadında, 'Allah bütün kapıları açar' yazılıdır. Türbede üç yatır bulunmaktadır. Bunlardan ağaç oymacılığı açısından bir sanat eseri olan Hacı İbrahim Veli'ye ait sanduka, Alman Konsolosu tarafından Savaş Köyü'nden (Bremen) iki kişiye çaldırılmıştır.

Eserin dönemin Anadolu-Bağdat Demiryolları Genel Müdürü'nün yardımlarıyla 1905 yılında Almanya'ya kaçırıldığı bilinmektedir. Türbede halen kitabesiz ve sade ahşaptan yapılmış iki sanduka bulunmaktadır. Türbede mevcut bulunan sandukaların yapıya ait olmadığı, orijinalleri çalındıktan sonra bunların türbeye konduğu bilinmektedir¹ (Resim: 55).

¹ İ.H. Konyalı, *Nasreddin Hoca'nın Şehri Akşehir*, 1945.

2. DAVA VE GÖRÜŞMELER YOLUYLA
İADESİ SAĞLANAN ESERLERİMİZ

BRONZ HEYKEL

Amerika Birleşik Devletleri'nde ülkemizi temsil eden avukatlarımızdan 27 Nisan 1998 tarihinde alınan bir yazıda, İngiliz makamlarınca bronz bir Dionysos Heykeli'nin ele geçirildiği ve bunun büyük bir olasılıkla ülkemizden kaçırılmış olduğu belirtilmektedir. Yapılan araştırma sonucunda, söz konusu heykelin Antalya Elmalı'dan kaçırılan ve Amerika'dan dava yoluyla iadelerini sağladığımız Elmalı Sikkeleri'nin yurtdışına pazarlanması olayında adı geçen ve uyuşturucu kaçakçılığı suçundan dolayı İngiltere'de tutuklu bulunan Edip Telli'nin kontrolünde bulunduğu İçişleri Bakanlığı tarafından bildirilmiştir.

Telli davasında görevli resmi memur İngiltere Yüksek Mahkemesi'nce İsviçre'de yakalanan heykeli almakla görevlendirilmiş, İsviçre makamlarının heykeli, çalındığı ülkeye iade edilmesi şartı ile, görevli şahsa teslim ettiği öğrenilmiştir.

Edip Telli'nin bir yakınının İngiltere Metropolitan Polis Servisi tarafından alınan ifadesinde, 1993 yılında Türkiye'de satışa çıkarılan bu heykeli Edip Telli ve arkadaşlarının ortaklaşa satın aldığı öğrenilmiştir.

Anadolu Medeniyetleri, Antalya, İzmir ve Efes Müze Müdürlüklerinin raporlarında söz konusu eserin büyük bir olasılıkla Anadolu kökenli olduğu ve kaçak kazıda bulunup, ülkemizden yurtdışına kaçırıldığı görüşüne yer verilmiştir. İçişleri, Dışişleri ve Adalet Bakanlıklarımızdan heykelin iadesi için gerekli girişimlerde bulunulması istenmiştir.

İngiliz polisince hazırlanan ifade tutanaklarında adı geçen ve ülkemizde çok sayıda eski eser kaçakçılığına adları karışan şahısların suç dökümleri İçişleri Bakanlığı'ndan alınarak Londra Büyükelçiliğimize gönderilmiştir. Yine aynı şahısların heykeli yurtdışına çıkarmaları ile ilgili olarak, Adalet Bakanlığımızca Kadıköy Başsavcılığı'na suç duyurusunda bulunulmuş, gerekli yasal soruşturma başlatılmış ve eserin ülkemize iadesi ile ilgili olarak Kadıköy Cumhuriyet Başsavcılığı'nın istinabe talebi 21 Ocak 2000 tarihinde ilgili ülke makamlarına gönderilmiştir.

Sara Elizabeth Dayman isimli İngiliz vatandaşının söz konusu bronz heykel üzerinde hak iddia ettiği, avukatından alınan bilgiye göre S. E. Dayman'ın heykelin tasarruf yetkisinin Nevzat Telliağaoğlu ile arasındaki borç ilişkisi çerçevesinde kendisine devredilmesi amacıyla mahkemeye başvurduğu ve Scotland Yard Örgütlü Suçlar Sanat ve Antika Birimi yetkilisinin ise Dayman'ın açtığı davaya ülkemizin bir İngiliz avukat aracılığıyla katılmasının yararlı olacağı Londra Büyükelçiliğimiz tarafından bildirilmiştir.

Söz konusu heykelin ülkemize iadesi açısından oldukça önemli olan duruşmada, Büyükelçiliğimizce önerilen Lane and Partners avukatlık şirketinden Sophie Eyree'nin ülkemizi temsil etmesi uygun görülmüş ve davada delil olarak ileri sürülecek bilgi ve belgeler gönderilmiştir. British Museum'da korunan söz konusu heykelin mülkiyet davası ile ilgili son duruşma 16 Ekim 2002 tarihinde yapılmış ve mahkeme taraflar arasında varılan uzlaşma çerçevesinde heykelin ülkemize iadesine karar vermiştir. Londra Büyükelçiliğimizden, Anadolu Medeniyetleri Müzesi Müdürüğü'ne ulaşmasına kadar geçecek süre için Başak Sigorta tarafından nakliyat sigortası teminatı verilen heykel, 23 Kasım 2002 tarihinde Londra Büyükelçiliğimizden, teslim alınarak aynı gün ülkemize getirilmiştir. Bronz heykel Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde koruma altına alınmıştır.

HEYKELİN ÖZELLİKLERİ

Söz konusu heykelin, Burdur ili, Gölhisar ilçesine bağlı İbecik köyünde bulunan antik Boubon kentine ait heykellere benzediği tespit edilmiştir. Söz konusu heykellerin bazılarının yurtdışına kaçırıldığı bilinmektedir.

Heykelin ülkemize aidiyeti ile ilgili bilimsel rapor hazırlanması amacıyla Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nden Profesör Cevdet Bayburtluoğlu ve Profesör Coşkun Özgünel, Selçuk Üniversitesi'nden Profesör Ramazan Özgan, Akdeniz Üniversitesi'nden Profesör Fahri Işık ile İstanbul Üniversitesi'nden Profesör Haluk Abbasoğlu'ndan oluşan bir komisyon kurulmuş ve yapılan inceleme sonucunda eserin büyük bir olasılıkla Anadolu kökenli olabileceği sonucuna varılmıştır.

Profesör Coşkun Özgünel'e göre ayakta, çıplak olarak betimlenmiş ve sağ kolu kırık olan erkek heykelinin başı üzerinde taşıdığı üzüm salkımlarını içeren saç bandı ile karakterize edilmesine Dionysos ikonografisinde rastlandığı, Tanrı'nın idealize edilmiş vücudunun ağırlığını sağ bacağın taşıdığı, sol bacağın geriye doğru çekilmiş ve ayağın tümüyle zemine basması bakımından eserin Polykleitos'un Diskophoros adlı eserine yakınlık gösterdiği, sağ bacak taşıyıcı olmakla birlikte vücut ağırlığının bir kısmının sol bacağı aktarılması nedeniyle Polykleitos'un diğer bazı eserlerindeki gibi güçlü olmadığı, vücudun sağ tarafa, dışa doğru itilmesinin de Polykleitos'un eserlerinde güçlü bir biçimde hissedilmediği ve heykelin kontraposttaki daha yumuşak eğilim ve vücudun şekillendi-

56. Bronz Heykel

57. Bronz Heykel

rilişi bakımından daha erken Roma dönemindeki kopyası olan Miletopolis Apollon'u ile kıyaslanabileceği belirtilmiştir (Resim: 56-57).

Profesör Özgünel, bronz Dionysos Heykeli'ne cepheden bakıldığında, gırtlak çukurundan başlayarak hançer kemiğinin ucundaki üçgenimsi alana kadar devam eden orta çizginin hafif bir kesintiye uğradıktan sonra bu alanı geçip göbek çukuruna kadar devam ettiğini, gövdeyi üst bölümünde boylamasına ikiye bölen orta çizginin (alba linea) Polykleitos'un eserlerindeki kadar keskin olmadığını, bu bakımdan Boubon Sebasteion'undan çıkarılmış Valerianus torsosu ile kıyaslanabileceği ve genel detay özelliklerinin Boubon eserleriyle benzerlik gösterdiğini, stilistik açıdan MS 2. yüzyılın ikinci yarısına ait olan bronz Dionysos Heykeli'nin buluntu yerinin güney, güneybatı Anadolu bölgelerinde, Boubon, Kibyra, Kremna gibi kentlerde ya da bu kentlerin *territorium*ları içinde olabileceğini ifade etmektedir.

Eserin fotoğraflarında heykel kaidesi gibi görünen dairesel platform üzerinde herhangi bir yazı görülmediği, şayet varsa Perge, Side, Boubon gibi Pamphylia, Pisidia ve Kibyrtis bölgeleri buluntularına benzediği, MS 2. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen ve Dionysos'a ait olan heykelin ölçüleri mevcut olmadığından nerede bulunmuş olabileceğini belirtmenin hayli güç olduğu, ancak normal boyutlarda ise buluntu yerlerinin Boubon, Kibyra, Kremna antik kentleri olabileceği Profesör Cevdet Bayburtluoğlu tarafından tespit edilmiştir.

Profesör Haluk Abbasoğlu, heykelin fotoğrafından bazı detaylar saptanamadığı için, eserin genel havası itibarıyla Erken Hellenistik orijinaline dayanan bir eser olarak değerlendirilebileceğini, Erken Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen heykellerle de benzerliklerin mevcut olduğunu, Anadolu'da Pamphylia, Pisidia, Lykia bölgelerinde, Boubon, Kremna ve Kibyra kentlerinde bu tip bronz heykellere rastlandığını belirtmiştir.

Tanın Dionysos'u betimleyen bronz heykeldeki saç modelinin eklettik-klasik özellikler içerdığı, bu nedenle Geç Helenistik-Erken Roma Dönemi ürünü olabileceği, aynı dönemlere ait benzer eserlerin Adana, İzmir, Bodrum ve Samsun müzelerinde olması nedeniyle Anadolu'dan gitmesi olasılığının büyük olduğu Profesör Fahri Işık tarafından belirtilmiştir.

Profesör Ramazan Özgan ise fotoğraflardan anlaşıldığı kadarıyla normal insan boyutlarının altında olduğunu düşünerek, başındaki üzüm salkımları motiflerinden dolayı Dionysos Heykeli'nin duruş biçimi ve yumuşak hatlardan oluşan gövdesinin MÖ 4. yüzyıl stilini anımsattığını, yüzdeki ifade şekli, yüz biçimi ile saç buklelerinin MÖ 5. yüzyıl, ciddi stil yontulmasını anımsattığını, heykelin MÖ 5. ve 4. yüzyıl özelliklerini içererek yapılmış olmasının bronz heykelin *pasticcio* olarak değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Gövde yapısına tezat görünen yüzdeki arkaik gülümseme ve hareketsiz yanaklar ve özellikle de şakaklardaki üst üste fakat düz olarak taranmış olan saç tellerinin erken ciddi stil döneminin bir özelliği olduğunu belirtmiştir. Profesör Özgan, Bursa Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmekte olan ve antik Miletopolis'te bulunmuş ve R. Stuperich¹ tarafından (Asia Minor Studien 1, 1990. 111 v.d. lev.11) arkeoloji dünyasına tanıtılmış olan bronz heykelin Londra'daki heykel ile gerek ölçü gerek stil-zamanlama, gerekse vücut yapısı, duruşu ve saç stili açılarından benzerlik gösterdiğini, MÖ 4. yüzyıl gövde stiliyle MÖ 5. yüzyıl özelliklerini içeren başın en iyi biçimde kombine edilerek birer "pasticcio" yapıtı kazanılmış olduğunu, Miletopolis yontusunun başındaki ciddi stil dönemini anımsatan alın ve şakaklardaki saç stilizasyonunun her iki yapıtın aynı atölyeden çıkmış olabileceğini gösterdiğini belirtmiştir.

¹ R. Stuperich, *Asia Minor Studien*, 1990:111.

LİDYA HAZİNESİ

Uşak ve çevresinde 1960-1965 ve 1968 yıllarında yapılan kaçak kazılar sonucu Lidya tümülüsleri soyulmuş, köylülerin yaptıkları bu yağma kazıları hem mezar odalarının, hem de bazı buluntuların tahribine neden olmuş, pek çok eser kaçakçıların eline geçmiştir. Bu eserler, İzmir'de 'Ali Baba' ismiyle tanınan Ali Bayırlar tarafından yurtdışına kaçırılmıştır.

1965-66 yıllarında Amerika'ya getirilen eserler J. Klejman tarafından Metropolitan Müzesi'ne satılmıştır. Uşak İkiztepe'de köylülerin kaçak kazılar yaptığı ihbarı üzerine Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü Kazılar Şubesi Müdürü Burhan Tezcan ve Kazılar Şubesi arkeoloğu M. Aykut Özet, kaçak kazı yapılan yeri incelemişler ve ele geçirilen eserleri mahkemeden alarak Ankara'ya getirmişler ve bilimsel kazıyı başlatmışlardır.¹ Kaçak kazılar sonucunda bulunmuş eserler arasında, gümüş *oinochoe* (sürahî), *phiale* (tas), *kyathos* (kepçe), süzgeçli kap, bir buhurdan ile bronz bir kap ve tripot bulunmaktadır. Ayrıca yeşim taşı tabak, lüle taşı ve dolomit Piksis (küçük kutu) ile kapağı ve pişmiş toprak at ve savaşçı başlı aryballoslar ele geçirilmiştir. Bütün bu buluntular MÖ 465-425 dönemine tarihlenmiştir (Resim: 58).

58. Uşak Güre'de (İkiztepe) Ele Geçirilen Eserler

1970 yılında Boston Globe gazetesi yazarlarından Robert Taylor ve Boston Müzesi yetkililerinden Profesör Emily Vermeule aracılığıyla Uşak ve çevresindeki tümülüslerden çalınan iki yüz on dokuz parça eserin 1966-67 ve 68 yıllarında Metropolitan Museum of Art tarafından satın alındığı öğrenilmiştir.

Metropolitan Museum'un sekiz parçalık bir koleksiyonu sergiye çıkarması üzerine ABD'ye davet edilen müzecilerden biri olan Burhan Tezcan müzeden fotoğraf ve bilgi talebinde bulunmuştur. 1984 yılında Metropolitan Museum of Art tarafından yayınlanan *A Greek and Roman Treasury* adlı yayında yer alan eserlerin Lidya kökenli olduğu, hatta İkiztepe'de bulunan eserlerle aynı analogiyi gösterdikleri saptanmıştır.²

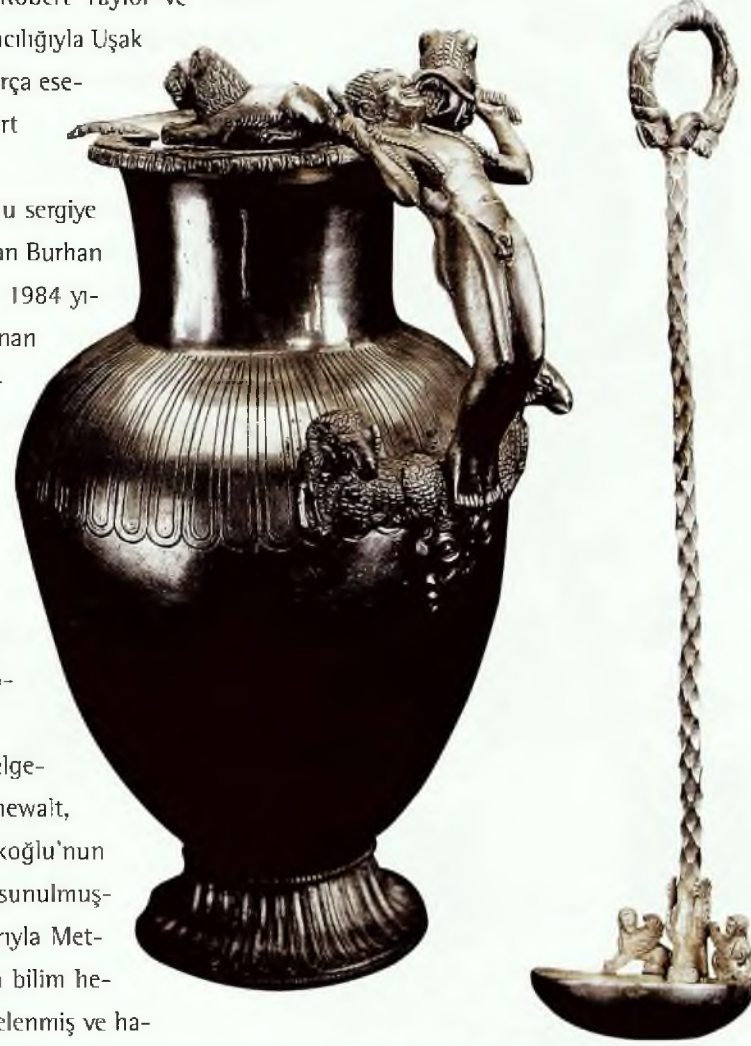
Bunun üzerine, Bakanlığımız, Metropolitan Museum of Art'a yazılı başvuruda bulunmuş ve eserlerin iadesini talep etmiştir. Metropolitan Müzesi'nin olumsuz tavrını sürdürmesi nedeniyle Türkiye Cumhuriyeti adına resmen dava açılması yoluna gidilmiş ve 1987 yılında Bakanlık davayı resmen başlatmıştır.

27 Ocak 1989 tarihinde taraflardan istenen görüş belgeleri ve Profesör Machteld J. Mellink, Profesör C. H. Greenwalt, Profesör Güven Bakır, Burhan Tezcan ve Kâzım Akbıykoğlu'nun eserlerin Anadolu'dan gittiğine dair raporları mahkemeye sunulmuştur. 1990 yılında New York Federal Mahkemesi'nin kararıyla Metropolitan Museum of Art depoları Bakanlığımızca seçilen bilim heyetine açılmış, Lidya eserleri uzmanlarımız tarafından incelenmiş ve hazırlanan rapor mahkemeye sunulmuştur. 1990 Temmuz ayında New York Federal Mahkemesi'nce "ara karar" alınmıştır. Ara kararda Metropolitan Museum'un zaman aşımı iddiası reddedilmiş, dava konusu eserleri uzun yıllar depolarında saklı tutan müzenin "iyi niyetli alıcı" sıfatıyla nitelendirilemeyeceği açıklanmıştır.

1993 yılı başlarında Metropolitan Museum of Art yetkilileri dava konusu olan Lidya eserlerini ülkemize iade etmeyi önermişlerdir. Yapılan görüşmeler sonucunda üç yüz altmış üç parçadan oluşan Lidya Hazinesi, davadan vazgeçilmesi üzerine iade edilmiş ve Ekim 1993'te Ankara'ya getirilmiştir. 19 Kasım-14 Şubat 1996 tarihlerinde Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde sergilenmiştir. 14 Şubat 1996 tarihinde Uşak'a nakledilen Karun Hazinesi 28 Haziran 1996 tarihinden bu yana Uşak Müzesi'nde sergilenmektedir.

TOPTETE TÜMÜLÜSÜ

1964-65 yıllarında bölgede ilk soyulan tümülüs, Toptepe (Haylaztepe) olmuştur. Tümülüsün mezar odasında gümüş bir *oinochoe* bulunmuştur. Bu *oinochoe* yonca ağızlı, üst kısmı dilimli oval gövdeli ve kaidelidir (Resim: 59a). Vazonun en büyük

59a. Toptepe Tümülüsü'nde
Bulunmuş Kouros
Kulplu Oinochoe

59b. Gümüş Kepçe

¹ B. Tezcan, "İkiztepe Kazısı" VIII. Türk Tarih Kongresi, 1976: 391-397.

² D. von Bothmer, "A Greek and Roman Treasury" *The Metropolitan Museum of Art Bulletin* 1984.

60a. Aslan Başlı
Cam Bilezik

60b. Meşe Palamut Sarkaçlı Altın-Cam Kolye

60c. Zincir Sarkaçlı Altın-Cam Kolye

özelliği, kulbunun çıplak bir *kouros* (genç erkek figürü) şeklinde yapılmış olmasıdır. Çıplak erkek figürü, iki yanındaki aslanları kuyruklarından tutmakta ve ayaklarıyla da her iki tarafta yatay kabartma olarak yapılmış koçların üzerine basmaktadır. Kulpun altında geleneksel ve palmetli bir bezeme bulunmaktadır. Başka bir buluntu bir *kyathos*'tur (kepçe) (Resim: 59b). Yüksekliği 22.7 cm. olan bu *kyathos*'un sapının iki tarafında kanatlı hybrid ile sfenksler bulunur. Bu buluntular dışında gümüşten yapılmış iki *phiale* daha vardır, bunlar *omphalos*'lu ve *lotus* bezemelidir.

Toptepe buluntuları süs eşyaları açısından çok zengindir. Bir çift mavi cam bilezik özellikle göze çarpıcıdır (Resim: 60a). Bileziğin uçlarına takılı altın aslan başları çiftli zincirle sağlamlaştırılmıştır. Bileziklerin çift olmasının bir Akhemenid geleneği olduğu bilinmektedir.³ Toptepe buluntuları arasında en gösterişli takı, şüphesiz, meşe palamutu sarkaçlı altın gerdanlıktır (Resim: 60b). Meşe palamutları arasındaki boncuklar bitkisel bezemelidir ve yaprak uçları birer güverse (granüle) ile tamamlanmıştır. Bu kolyede palamut pendantsların kabuk kısımları çapraz nokta bezemeli, alt kısmı ise altın veya renkli cam boncukludur. Toptepe Tümülüsü'nde bulunan başka bir çift kolye, üzeri yiv süslü yatay çubuklara takılı zincir ve uçları renkli cam boncuklardan oluşmaktadır (Resim: 60c).

³ Y. A. Meriçboyu, *Antik Çağda Anadolu Takıları* 2001:106.

Kuşkusuz, Toptepe buluntuları içinde en görkemli olanı *hippokampos* biçimli bir broştur. Bu altından yapılmış, kanatlı denizati biçimindeki broşun altına üç bölümlü üçer adet zincir takılmış olup bu sarkaçların uçlarına dokuz adet bitkisel bezemeli boncuk geçirilmiştir (Resim: 61).

Toptepe mezarında başka buluntular da ele geçirilmiştir. Bunlar arasında kayık biçimli ikişer çift altın küpe de bulunur⁴ (Resim: 62a). Üstü çengel biçimli halkalı bu küpeler MÖ 6. yüzyıl yapımı olmalıdır. Yan yüzleri kabartma halka bezemeli bir çift altın elbise süsü ile çeşitli plaka şekilli elbise süsleri de ele geçirilmiştir (Resim: 62b). Ölünün göğüs kısmına dağılmış olan bu pullar 0,8 cm. eninde kare plakalar şeklindedir. Elbiseye dikilmek üzere kenarlarında küçük delikler bulunan, ön yüzleri kabartma bezemeli bu plakaların elli-altmış kadar olduğu bilinmektedir. Bir çift altın saç süsü de bu mezardan sağlanan buluntular arasındadır (Resim: 62c).

62a. Kayık Biçimli Küpe

61. Hippokampos Biçimli Broş

62b. Plaka Şekilli Elbise Süsü

62c. Saç Süsü

⁴ Y. A. Meriçboyu, a.g.e. 2001: 164.

İKİZTEPE TÜMÜLÜSLERİ

63a. Altın Sarkaç

63b. Altından Oturan Koç Sarkacı

İkiztepe, Uşak ilinin 20 km. batısında antik adı Bageis (Bayis) olan Güre bucağına bağlı bir mahalledir. Yan yana iki tepe halindeki tümülüs, Beylerhanı köyü ile İkiztepe mahallesi arasında yer alır. Birinci mezar odasında bir lâhit ve antefiksli kapak vardır. İkinci mezarda ise yan yana iki mermer *kline* bulunur. İkiztepe mezarlarından biri iki kez kullanılmıştır. İkinci kullanımda ilk armağanlara dokunulmadığı bilinmektedir.⁵ Bu nedenle ilk gömünün Lidya döneminde olduğu, ikinci gömününse Pers devrinde yapıldığını buluntulara dayanarak söylemek mümkündür. İkiztepe Tümülüsü'nün erken evreye ait olan buluntuları daha çok süs eşyalarıdır. Özellikle üç sarkaç önemli buluntular arasında yer alır. Sarkaçlardan biri altın külçe sarkaçtır (Resim: 63a). Altından bir montürle bağlantı yapılmıştır. Altın külçe bereket sembolü olarak mezara bırakılmış olmalıdır. İkinci sarkaç bantlı akik taşından yapılmış, altın montürlüdür. Sardes'te bulunmuş benzer bir yapının MÖ 6. yüzyılın ilk yarısına belki de Kroisos devrine ait olabileceği belirtilmiştir.⁶ Üçüncü sarkaç ise altın halkalı, Sard taşından piramidal bir mühür olup üzerine karşılıklı iki grifon kazınmıştır. Bu erken evreye yerleştirilen koç biçimli gümüş ve altın sarkaçlar ise ayrı bir gruba aittir. Bu sarkaçların Lidya döneminde yapıldıkları bilinmekle beraber, Akhemenid döneminde de imal edildiğini gösterir kalıplar bulunmuştur.⁷ Oturan hayvan biçimli sarkaçların erkekler tarafından kullanıldığı ve koruyucu ya da güç sembolü oldukları sanılmaktadır. Bu oturan koçların boyunlarındaki boncuklu kolye bunları taşıyan kişilerin soylu olduklarını göstermektedir. Bu sarkaçlardan elektron olanı MÖ 7. yüzyılda, altından yapılmış olanı ise 6. yüzyılın ilk yarısında yapılmış olmalıdır. (Resim: 63b).

İkiztepe'de bulunduğu öne sürülen bir altın broş da bu erken evreye yerleştirilmektedir (Resim: 64a). Uçları volütlü yay motifinin değişik şekilde düzenlenmesi ile oluşturulmuştur. Lidya dönemine ait olması gereken fibula ve saç iğneleri de İkizte-

64a. Volütlü Altın Broş

64b. Elektron Fibula

64c. Altın Saç İğnesi

65. Pers Dönemi İkiztepe Eserleri

pe'de bulunmuştur (Resim: 64b-c). Bu elektron, gümüş ve altından yapılmış mezar armağanları ilginç formlara sahiptir. Uşak İkiztepe mezarının ikinci kullanım evresine ait pek çok Pers devri eseri ele geçirilmiştir (Resim: 65).

En göze çarpan yapıt, altın ve gümüş *phiale*dir. Bir Pers kralının canlandığı bu *omphaloslu phiale* Akhemenid eserleri grubuna girmekte ve MÖ 6. yüzyıla tarihlenmektedir (Resim: 66a-b).

Bunun dışında gümüş iki *phiale* gerçekten ilginç özelliklere sahiptir. Bu *phialelerin* dış yüzünde on sekiz adet kabartma sakallı ve bııklı baş bulunur. Başlar arasındaki çizgisel bezeme kazıma tekniğiyle yapılmıştır. Bu *omphaloslu* kâselerin alt yarısı dilimli yaprak bezemelidir (Resim: 67a-b).

Aynı mezarda bulunmuş, düz ağız kenarlı bir gümüş *oinochoe*, özellikle, yatay yivli gövdesi ve kulpu ile göze çarpmaktadır. Kulpun üst kısmı ağız kenarını ısırarak aslan başı, alt ucu ise Tanrı Bes olarak yapılmıştır (Resim: 68a). Grupta düz ağız kenarlı, kulpu ucuna stilize kartal başı betimlemeli bir *oinochoe* daha vardır. İkiztepe mezarında bulunduğu bilinen bir başka *oinochoe* yonca ağızlı ve makara kulpludur (Resim: 68b). Kulbun ağız kenarına bağlandığı yerde, vazanın içine doğru eğilmiş, yeleleri belirgin bir hayvan başı bulunur. Kulbun alt ucunda ise bir aslan başı ve ön ayaklarıyla üst gövde canlandırılmış ve kabartma olarak aşağıya doğru yerleştirilmiştir.

⁵ Y. A. Meriçboyu, *a.g.e.* 2001: 58.

⁶ Y. A. Meriçboyu, *a.g.e.* 2001: 58.

⁷ Y. A. Meriçboyu, *a.g.e.* 2001: 61.
İ. Özgen ve J. Öztürk, *Heritage Recovered/The Lydian Treasure*. 1996: 212-213.

66a. Pers Dönemi
İkiztepe Eserleri

66 b. Gümüş Üzerine Altın
Kaplama Plale (Detay)

67a-b. Kabartma Başlı
Gümüş Phiale

İkiztepe Tümülüsü'nde bulunduğu bilinen eserlerden biri de bir *alabastron*'dur. Bu çok gösterişli gümüş *alabastron* kazıma yöntemiyle bezenmiş beş frize ayrılmıştır (Resim: 69). Bunlardan dört tanesi figürlüdür. En üstteki friz karşılıklı horozları, ikinci friz aslan-boğa mücadelesini, üçüncü friz hoplitleri, en alt friz ise otlayan geyikleri göstermektedir. En alttaki friz bitkisel bezemeli olarak yapılmıştır. Bu *alabastronun* kulpları, kabartma ördek başı olarak işlenmiştir.

İki adet kapaklı içki kabının da İkiztepe grubuna ait olduğuna inanılmaktadır. Bunlardan birincisi bronzdan yapılmış, kapağı kulba geçmeli bir kaptır. Gümüşten yapılmış ikinci küçük sürahi ise kapağındaki dikey halka tutamakla özgün bir formdur. Bazı sosluk veya tabakçıkların da bu mezarda bulunduğu sanılmaktadır.

İkiztepe buluntuları arasında *kyathos* (kepçe) ve kaşıkların ayrı bir yeri vardır. Bunlardan 21 cm. uzunluğunda buzağı başlı bir kepçenin benzerlerine Batı Anadolu'da birçok yerde rastlanmıştır. Ayrıca kuğu başlı bir kaşık, zarif formu ile göze çarpar.

İkiztepe mezarında bulunmuş gümüş bir buhurdanlık (Resim: 70), yukarıda sözü edilen, ele geçirildikten sonra Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ne götürülmüş olan bir başka gümüş buhurdanlığa benzemektedir. Her iki eser de yapım tekniği ve form açısından birbirine çok yakındır. Metropolitan Museum tarafından iade edilen buhurdanlık, yatay dilimli, yüksek bir kaide üzerinde yer alan çanak tipi haznelidir. Kapağın yatay şeritlerinde duman çıkması için ok biçimi delikler, tepesinde ise bir horoz bulunmaktadır. Buhurdanlığın ayak kısmındaki, zincir takılı, geçme yerlerinde ördek başı vardır.

Aynı mezarda ele geçirilmiş bir başka buhurdanlık bronzdan yapılmıştır. Kaidesiz, elle tutulmak üzere yapılmış bu buhurdanlığın yatay sapı ile kapak arasında başı geriye dönük bir buzağı figürünü bulunmaktadır (Resim: 71).

İkiztepe mezarında bazı yüzükler de ele geçirilmiştir. Bu *scarabaeus* biçimli yüzüklerin üzerlerine mühür olarak kullanılmak üzere bazı motifler kazınmıştır. Bunlar sfenks, Pan, Herakles, atlet ve aslan figürleridir. Bunlardan birinde, Sard taşı üzerine kraliyet sfenksi kazınmış, kaşı altın bir çerçeve içine oturtulmuştur (Resim: 72a).

Bir başka yüzük üzerine ayakta, elinde kadeh ve çelenk tutan çıplak bir atlet kazınmış, mühür kısmı bir çerçeve içine alınmıştır (Resim: 72b). Bir diğer yüzük üzerinde ise Herakles figürü yer çizgisi üzerine basmaktadır (Resim: 72c). Bütün bu yüzük kaşları MÖ 5. yüzyıl başlarına ait olmalıdır.

Aynı özelliklere sahip bir sarkaç da altın montürlü kırmızı akik taşından olup alt yüzeyinde aslanla mücadele eden Herakles bir örgü bandı içine alınmıştır (Resim: 73). Bu buluntuların yanı sıra sadece altından yüzükler de bulunmuştur. Halkası aslan başlı ve oval kaşlı, kaşı üzerinde aslan olan bir yüzük ile kaşın üzerindeki aslanın önünde mühür sahibine ait işaret bulunan bir başka altın yüzük de diğerleri gibi MÖ 5. yüzyıl başında imal edilmiş olmalıdır. Yüzük kaşları üzerindeki betimlemeler mezarın bir erkeğe ait olduğunu göstermiştir.⁸

Bu süs eşyaları arasında bilezikler de bulunmaktadır. Bir altın bilezik, birkaç parçadan oluşan içi dolgu halka yapımıdır ve dönemin özelliklerini yansıtmaktadır. Mezar buluntuları arasında iki de gümüş bilezik bulunmuştur. Bunlar düz levhanın kıvrılmasıyla yapılmış uçları düz bitimlidir. Bu buluntular da yüzükler gibi MÖ 5. yüzyıla yerleştirilmiştir. İkiztepe buluntularına ait olduğu ileri sürülen gümüş bir piksis kaşık ve bir ayna, belirlenebilen son buluntuları oluşturmaktadır.

72a. Kaşlı Altın Yüzük

72c. Kaşlı Altın Yüzük

72b. Kaşlı Altın Yüzük

73. Aslanlı Altın Yüzük

⁸ Y. A. Meriçboyu Y. A., *a.g.e.* 2001: 128 - 133.

LİDYA BÖLGESİNDE SOYULAN DİĞER TÜMÜLÜSLER

Manisa ili Kırkağaç ilçesinde bugünkü Dönertaş'ta (Harta) isimli bir tümülüsün kaçak kazılar sonucu soyulduğu bilinmektedir. Lidya bölgesinin kuzey batısında yer alan bu bölgede Kaikos (Bakırçay) ve Lykos (Kumçayı) nehirleri bulunmaktadır.

Bu tümülüsün mezar odasına ait olan ve Metropolitan Museum tarafından iade edilen iki mermer sfenks bulunmaktadır. Sfenksler MÖ 5. yüzyılda bu mezar odası için özel olarak yapılmış olmalıdır.

Harta Tümülüsü'ne ait duvar resimlerinden Metropolitan Museum tarafından iade edilen freskler arasında iki erkek figürü bulunmaktadır (Resim: 74). Biri sakallı, bıyıklı ve kırmızı elbiseli, diğeri sakalsız, genç, mavi elbiseli, kırmızı *himation*ludur.

Uşak Güre yöresinde soyulan tümülüslerden biri de Aktepe'dir. Aktepe mezar odasına ait *kline* başı, iki volütlü İyon başlığı ve *kline* ayağına ait, iki yatmış buzağı veya karaca figürleri de Metropolitan Museum'dan iade edilen eserler arasındadır.

Aktepe Tümülüsü'ndeki mezar odasına ait olup kaçak kazılar sonucu soyularak yurtdışına kaçırılmış ve diğer buluntularla birlikte Metropolitan Museum tarafından iade edilen duvar resimlerinden de bazı örnekler bulunmaktadır. Bunlardan *klinenin* ayak ucunda yer alan kırmızı saçlı, mavi saç bandı ve küpesi olan, kırmızı bantlı, mavi elbiseli erkek figürü, çeşitli parçaların bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Bu figür bir elinde tuttuğu çiçeği koklamakta, diğer elinde ise uzun saplı bir zeytin da-

74. Harta Tümülüsü'nden Fresk

75a. Aktepe Tümlüsü Mezar Odası

75b. Aktepe Tümlüsü Fresk

lı tutmaktadır. *Klinenin* baş tarafında yer alan ve halen sadece baş kısmı bulunan fiğür ise bir kadına aittir. Mavi saçlı, kırmızı meander motifli, saç bantlı bu fiğür de elindeki zeytin dalını öne doğru uzatmaktadır (Resim: 75a-b).

Basmacı Tümülüsü Gediz Çayı'nın güneyinde yer almaktadır. 1968-69 yıllarında soyulmuştur. Soyguncular mezar odasında tahribata neden olmuşlardır. Burhan Tezcan'ın kısa bir çalışma yaptığı tümülüs 1989'da Kazım Akbıykoğlu tarafından tekrar kazılmıştır⁹ (Resim: 76a-b).

UŞAK-GÜRE'DEKİ TÜMÜLÜS BULUNTULARI

Metropolitan Museum tarafından iade edilen ve hangi tümülüse ait olduğu tam belirlenemeyen, ancak bu yöre tümülüslerinden çıktığı bilinen bir grup eser daha bulunmaktadır. Bunları da süs eşyaları ve gümüş kaplar olarak ikiye ayırmak mümkündür.

SÜS EŞYALARI

Uşak-Güre tümülüslerinden birinde bulunmuş elektron bir gerdanlık, iade edilen grupta yer almaktadır. Bu gerdanlık küresel boncukların arasında badem boncukların asılı olduğu, aralarda dört adet granüle boncuğun yerleştirildiği bir düzenlemeye sahiptir. MÖ 7.- 6. yüzyıllara tarihlenmiştir.¹⁰

Bu gruptan yine bir Lidya tümülüsünde bulunmuş yatay çubuklara asılı, boncuğu badem biçimli bir altın gerdanlık MÖ 7. yüzyılda yapılmış olmalıdır. Altın ve cam boncuklardan yapılmış, kayın kozalağı biçimli, sarkaçlı bir diğer gerdanlık ise MÖ 5. yüzyılın ilk yarısına aittir. Bu koleksiyonda yer alan kuşkusuz en görkemli takı ise kanatlı, güneş biçimli disk gerdanlıktır (Resim: 77a). Altın zincirin kanat uçlarındaki halkalara takılı olduğu bu gerdanlığın ortası portakal renklidir. Kenarları beyaz akik diskin etrafında kanatlar ve kuyruk bulunur. Bu bölümler akik, turkuvaz ve kahverengi metamorfik bir taşla bezenmiştir. Süs eşyaları arasında yer alan bir bilezikte ise, altın zincir ucuna takılı akikten, güneşi çağrıştıran disk, bileziğin ön yüzünü oluşturmakta ve bu motifin ne kadar gözde olduğunu göstermektedir (Resim: 77b). Güneş diskli bu süs eşyalarının benzerlerine Pers döneminde rastlamak olasıdır.¹¹

Güre tümülüslerinden birinde ele geçirilmiş bir çift altın bileziğin iki ucu aslan protomlu, halkası ise omega biçimlidir (Resim: 78). Bilezik halkalarının iç boşluğu renkli cam hamuru ile doldurulmuş olmalıdır. Bilezik uçlarındaki aslanların başları geriye dönüktür; yüzlerinde saldırganca bir ifade yer almaktadır. Bu çift altın bilezik bir erkek bileziği olup MÖ 5. yüzyılın ilk yarısına tarihlenmiştir.¹²

Bu gruptan altın spiral formlu yirmi bir boncuktan oluşan gerdanlığın her bir plakası, üzerine s biçimli spiraller yerleştirilmiştir. Bu kolyenin kenar boncukları granüle bezemelidir.

Uşak Güre yöresine ait çeşitli tümülüslerde bazı akik skrabeler bulunmuştur. Bunların mühür yüzeylerine boğa, aslan gibi hayvan figürleri kazınmıştır. Bir skrabe üzerine ise atın dizginlerinden tutan bir adam figürü işlenmiştir. Bu tümülüslerde al-

76a. Gümüş Kapak

76b. Basmacı Tümülüsü Kazı Buluntusu

⁹ K. Akbıykoğlu "Güre Basmacı Tümülüsü Kurtarma Kazısı", *I. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, 1990:123.

¹⁰ Y. A. Meriçboyu, *a.g.e.* 2001:53.

¹¹ İ. Özgen ve J. Öztürk, *a.g.e.* 1996: 175-176.

¹² İ. Özgen, ve J. Öztürk, *a.g.e.* 1996:179.

77a. Güneş Kursu Şeklinde Kolye

77b. Güneş Kursu Şeklinde Altın Bilezik

78. Aslan Başlı Altın Bilezik

tından çift makara biçimli buluntular ele geçirilmiştir. Bunların bir kısmı iki halka ile birbirine bağlı olup yan yüzlerinden biri rozetle süslenmiştir. Bazılarında ise bağlayıcı halka yoktur, bunların küpe sarkacı ya da saç süsü olabileceği ileri sürülmüştür. Bunlar MÖ 7. yüzyıla tarihlenirler.¹³ Bu tümülüslerde bulunmuş bazı disk biçimli altın ve gümüş volütlü aplikler elbise süsü olarak kullanılmış olmalıdır.

GÜMÜŞ VE BRONZ KAPLAR

Bu gruptan yonca ağızlı 23.6 cm. yüksekliğinde bir bronz sürahi, kulbun altındaki rozet ve üstündeki stilize hayvan başıyla göze çarpmaktadır. Bir başka gümüş sürahi ise üst kısmı kabartma dilimli gövdesiyle ve palmet bezemeli eşsiz kulbuyla göze çarpmaktadır. Benzer özelliklere sahip gümüş palmetli sürahiler de ele geçirilmiştir. Bu eserler arasında bazı *kyathoslar* da bulunmaktadır. Bunlardan biri sap ucundan *lotus* çıkan ve bitiminde karşılıklı iki aslan başı olan kepçedir, bir diğeri ise kepçe ucunda başları ters dönmüş ön ayakları ile birbirlerine tutunur durumdaki aslanlı buluntudur.

Bu tümülüslerde bazı tören kapları da bulunmuştur (Resim 79a-b). Bunlar stilize *lotus* çiçekleri arasında gözyaşı damlasını andıran kabartma lobların yer aldığı kâselerdir. Bir kâsenin dibine monogram kazınmıştır. Ayrıca çeşitli *alabastronlar* da iade edilen eserler arasındadır. Bunlardan tıpası ile birlikte ele geçirilmiş, dış yüzü şerit kazıma bezemeli *alabastron* ve benzerleri olağanüstü güzel eserler arasında yer almaktadır.

79a-b. Gümüş Phiale

¹³ İ. Özgen, ve J. Öztürk, *a.g.e.* 1996: 204-205.

KALIPLAR

Batı Anadolu'da ele geçirilen en erken kalıplar, bugün Uşak Müzesi'ndedir. Bunlar, Uşak-Güre çevresindeki tümölüslerde bulunmuştur. MÖ 5. yüzyıl başına tarihlenirler.¹⁴

Bu kalıplar Anadolu Pers devri eserleridir. Kalıpla çalışılırken ince metal bir levhanın kalıp üzerine yerleştirilmesi ve sonra levhanın çekilenecek kalıbın şeklini alması sağlanırdı. Ön ve arka kısımlar ayrı ayrı biçimlendirilerek lehimle birleştirilirdi.

Uşak çevresinden kaçınıp daha sonra iade edilen eserler arasında bronzdan yapılmış kadın biçimli bir kalıp bulunmaktadır (Resim: 80a). Ayrıca uzanmış koç biçimli kalıplar da buluntu grubu arasında yer almaktadır (Resim: 80b). Bunlar, İkiztepe'de bulunmuş ve yurtdışına kaçırılmış altın ve elektron eserlerin yapımında kullanılmış olmalıdır.

80a. Ayakta Duran Kadın Biçimli Kalıp

80b. Uzanmış Koç Biçimli Kalıp

¹⁴ Y. A. Meriçboyu, *a.g.e.*, 2001: 23.

Buluntular arasında bir grup bronzdan yapılmış ayakta kadın figürü vardır (Resim: 81a). Bunlar kolları iki yana yapışık, badem gözlü, arkaik gülüşlüdür. Üzerinde uzun bir tünik, bileklerinde bilezikler bulunur. Bu kalıplardan biri ise oturan bir kadın figürüdür.

Bu sıvama kalıpları dışında bazı bronz kakma kalıplar da vardır. Bunlar saplıdır, trapez biçimli dar yüzlerinde kabartma olarak yapılmış, ayakta bir kadın figürünü yer almaktadır. Bu kadın figürlerinin elleri iki yana yapışık, uzun elbiselidir. Bu kalıpların dışında bir sapın ucuna yerleştirilmiş boncuk kalıpları, kavun, meşe palamutu, küresel ve çiçek biçimi verilmiş kakma kalıpları da ele geçirilmiştir. Ayrıca kayık şeklindeki küpe yapımında kullanılan kalıplar ile kâselerin yapımında kullanılan gözyaşı damlası biçimli kalıplar da bu grupta yer almaktadır (Resim: 81b-c).

Uşak-Güre tümölüs buluntuları toplu olarak ele alınacak olursa, Metropolitan Museum tarafından iade edilen yüz doksan iki adet altın gümüş süs eşyaları ve çeşitli mezar hediyeleri, MÖ 6. yüzyıl, Lidya ve MÖ 5.-4. yüzyıllar Pers devrine tarihlenmektedir.¹⁵

81b. Kayık Şeklinde Küpe Kalıbı

81c. Boncuk Kalıbı

81a. Kakma Kalıbı

¹⁵ Metin içinde belirtilen sayılardaki farklılıklar, eserlerin envanter numarasına göre tek ya da çift olarak sayılmasından kaynaklanmaktadır. Bazı çift eserler tek numaraya kaydedilmiştir. Örneğin aslan başlı altın bilezik Env. No. I. 108.96 UM, 103.53.93 AMM, 68.11.20 MET; ya da 6 altın pendant gibi I. 113.96 UM, 103.100.93 AMM, 68 11.96 MET.

APHRODISİAS ESERLERİ

82. Aphrodisias Eros Heykelciği

1976 yılında Aphrodisias ören yeri müze deposundan çalınan sekiz eserden altısı Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunarak 1980 yılında ülkemize getirilmiştir. Halen Aphrodisias Müzesi'nde bulunmaktadır.

EROS HEYKELCİĞİ

Dört köşe bir desteğe dayanmış çıplak çocuk Eros'un heykeli, ince grenli beyaz mermerden yapılmıştır (Resim: 82). Küçük kanatları payandaya yapışmış, karın ve göğüs adalelidir, kollar dirsekten arkaya bükülmüş ve bağlanmıştır. Bağlı ellerinden elbise parçası sarmaktadır. Bacaklar diz üstünden itibaren kırık ve noksandır. Ağız ve burunda kırık vardır. 1970 yılında Aphrodisias kazılarında bulunan Eros heykelciği, özenle işlenmiş Aphrodisias heykeltıraşlık okulu özelliklerine uygun, nitelikli bir eserdir. Roma İmparatorluk çağına aittir.

Yükseklik: 46 cm. Genişlik: 17 cm. Derinlik: 19 cm.

MERMER TONDO BÜST

Orta boy, kristalli beyaz mermerden yapılmış sakallı erkeğe ait bir baştır (Resim: 83). Boyundan itibaren kırıktır. Kısa bukleli saç ve sakalı vardır. Ağız, gözler, burun ve çenede aşınma mevcuttur. Başın üzerinden yuvarlak profil bir bant dolanmaktadır.

Bu baş, Yunanca Pythagoras yazısının bulunduğu tondo-büst parçası üzerine uymaktadır. Baş boyundan kırılmış ve noksandır. Büst üzerinde *khiton* ve *himation* vardır. *Himationun* ucu sol omuzdan aşağı sarmaktadır. Tondonun üst kısmı boyun hizasından itibaren kırıktır. Sağ alt köşede küçük bir kırık vardır. Tondonun arkası yuvarlak bir şekilde oyulmuştur.

Muhtemelen matematikçi filozof olan Pythagoras'a ait bu tondo büst, Aphrodisias okulunun çok yönlü çalışmalarına bir örnektir. Eser, Geç Roma İmparatorluk çağına tarihlenmektedir.

Yükseklik: 31 cm. Genişlik: 21 cm. Derinlik: 20 cm.

83. Aphrodisias Tondoya Ait Büst Parçası

84a. Eros Figürlü Plaster Başlığı

PLASTER BAŞLIKLARI

Aphrodisias antik kentinden çalınan ve aşağıda yer alan plaster başlıkları *tetrapylon*a aittir. *Tetrapylon*, Geç Roma çağına MS 4. yüzyıla tarihlenmektedir.

EROS FİGÜRLÜ PLASTER BAŞLIĞI 1

İnce grenli beyaz mermerden yapılmış plaster başlığıdır. 1965 yılı kazılarında bulunmuştur. Eser altı parçadan oluşmuştur. *Acanthus* yaprakları arasında, ortada bir Eros figürü bulunmaktadır (Resim: 84a). Figür sağ tarafa doğru yönelmiştir. İki kolu aşağı doğru uzanmaktadır. Sol bacak figürün altına doğru kıvrılmıştır. Sağ bacak kalçadan dışa doğru uzatılmıştır. Baş abakusa tutturulmuştur. Sol elinin parmakları arasında tutulan nesnenin meşe palamudu olduğu düşünülmektedir.

84b. Eros Figürlü Plaster Başlığı

85. Apollo Figürlü Plaster Başlığı

Figür yuvarlak yüzlü, uzun geniş burunlu, sivri çenelidir. Göz bebekleri matkap oyukları ile belli edilmiştir. Bu başlığın ekhinusu yüksek, abakusu dar ve ortası eğimli olup kenarları da *acanthus* yaprakları ile sınırlanmıştır. *Acanthus* yaprağının uçları üstte kıvrılarak küçük bir volüt oluşturmuştur.

Yükseklik: 27 cm. Genişlik: 38 cm. Derinlik: 9 cm.

EROS FİGÜRLÜ PLASTER BAŞLIĞI II

Orta boy, kristalli beyaz mermerden yapılmış plaster başlığıdır (Resim: 84b). 1965 yılı kazılarında bulunmuştur. Merkezde yer alan Eros figürü bir numaralı başlıktaki figürden belirgin olarak küçüktür. Figürün başının tam üstünde yer alan üç küçük yaprak, abakusu süslemektedir. Ayrıca şerit üzerinde dalga motifleri de yer almaktadır.¹

Eros figürü yuvarlak yüzlü, sivri çenelidir. Saçları gür ve kıvrıktır. Yapraklardaki matkap izleri belirgindir.

Yükseklik: 25 cm. Genişlik: 38 cm. Derinlik: 7 cm.

APOLLO FİGÜRLÜ PLASTER BAŞLIĞI

İnce grenli beyaz mermerden yapılmıştır. 1965 yılında bulunmuştur. En altta bulunan lyon *kymationu* üzerinde yer alan kaide üzerindeki çıplak Apollo tasviri,

¹ G. Richter, *Yunan Sanatı*, 1984.

başlığın ortasında ayakta durmaktadır (Resim: 85). Bu figürün baş kısmı *acanthus* yaprakları ile çevrilidir. Tripod ve kithara atribüsü sayesinde bunun Tanrı Apollo'ya ait bir figür olduğu anlaşılmaktadır. Figürün ağırlığı sağ bacak üzerine verilmiştir. Sağ ayak kayıptır. Figürün sol eli, tripodun üzerine yerleştirilen kitharanın üzerinde durmaktadır. Bu kithara Apollo'nun sağ omzu üzerinden geçen ve göğsün etrafında dolanan bir kayış tarafından tutulmaktadır. Tripodun ayaklarına dolanmış biçimde bir yılan bulunmaktadır.²

Yükseklik: 29 cm. Genişlik: 43 cm. Derinlik: 9.5 cm.

APHRODİTE FİGÜRLÜ PLASTER BAŞLIĞI

Plaster başlığı, orta boy kristalli beyaz mermerden yapılmıştır. 1965 yılı kazılarında bulunmuştur. Merkezde *acanthus* yaprakları arasında ayakta Aphrodite figürü yer almaktadır (Resim: 86). İki taç yaprağı figürün başını çevrelemektedir. Vücudun ağırlığı sağ ayak üzerindedir ve sol bacak diz üzerine hafifçe kıvrılmıştır. Figürün yüzü oval olup saç ortadan ayrılmış, alında üçgen şeklinde biçimlendirilmiştir. Başı hafif sola dönüktür. Sol eliyle tuttuğu kıvrımlı kıyafeti *hydriamn* bir kısmını kapatmaktadır.

Burada yer alan Aphrodite figürü, Praksiteles'in (MÖ 4. yüzyıl) ünlü Knidos Aphrodite'sinin kopyalarından alınmadır. Antik çağda çok ünlü olan ve Roma çağında birçok kopyalan yapılmış olan Aphrodite heykelleri Aphrodisias'ın simgesidir.³

Bu başlık diğer örneklerle nazaran daha zarif ve kıvrımlar daha gösterişlidir. Acanthus yapraklarının ucu üst köşelerde volüt yapmış ve daha belirginleştirilmiştir. Matkap işleminin daha farklı olması bu parçaya daha zarif bir görünüm kazandırmıştır. En alt sırada İyon *kymationu* vardır. Bu eserin abakusu yüksek ve iki *faskialıdır*.⁴

Yükseklik: 30 cm. Genişlik: 42.5 cm. Derinlik: 9.5 cm.

86. Aphrodite Figürülü PlasterBaşlığı

² S. Dillon, "Figured Plaster Capitals from Aphrodisias" *AJA*, 1997: 731-769.

³ S. Dillon, *a.g.e.* 1997: 731-769.

⁴ S. Dillon, *a.g.e.* 1997: 731-769.

APHRODISİAS FRİZ BLOĞU

Bu friz bloğu, Aphrodisias ören yerinde, 1984 yılı kazı sezonunda bulunmuştur (Resim: 87). Tiberius portikosuna ait friz bloğunun New York'taki Fortune Fine Arts Galerisi'nde satışa çıkarıldığı, Aphrodisias kazısı başkanı Profesör R. R. R. Smith tarafından 11 Mart 1993 tarihinde bildirilmiştir.⁵

Eser beyaz mermerden yapılmış, ince grenlidir. Üst yüzeyi silmelidir. Girlandların arasında genç bir erkek maskı yer almaktadır. Girlandlar, meyve, yaprak ve çiçeklerle bezenmiştir. Saçlar dalgali olarak işlenmiş olup yanlardan aşağı doğru bukleler halinde sarmaktadır. Bantla tutturulmuş olan saçlar, yanlardan bandın üzerine taranmıştır. Saçların altında iki taraftan girlandlara ait kurdeleler sarmaktadır. Yüz hatları dolgun olarak tasvir edilmiştir. Göz bebekleri matkapla oyularak muhtemelen dolgu malzemesiyle kaplanmıştır. Günümüzde göz bebeklerinin olduğu kısım boştur. Eser MS 1. yüzyıla tarihlenmektedir.⁶

Yükseklik: 49 cm. Genişlik: 40 cm. Derinlik: 16 cm.

Eserin ülkemize iadesi amacıyla, Amerika'da ülkemizi temsil eden Herrick Feinstein avukatlık firması tarafından gerekli girişimler yapılmış ve konu FBI'a iletilmiştir. Konuyla ilgili olarak FBI tarafından soruşturma başlatılmış ve ülkemizin haklarının korunması amacıyla eser FBI tarafından koruma altına alınmıştır. Başlatılan soruşturma kapsamında friz bloğunun ülkemize ait olduğunu gösteren tüm bilgi ve belgelerin Amerika Birleşik Devletleri'ne iletilmesi sonucu eserin ülkemizden kaçırıldığı kanıtlanmıştır. Söz konusu, friz bloğu 14 Ağustos 1994 tarihinde ülkemize getirilmiş, Aydın Aphrodisias Müzesi'ne teslim edilmiştir.

⁵ A. S. Tulay, *Aphrodisias*, 1988: 18-19.

⁶ K. Erim ve J. Geniere, *Aphrodisias de Carie*, 1987: 135-154.

87. Aphrodisias Friz Bloğu

MELEAGER BAŞI

Aydın ili, Karacasu ilçesi, Aphrodisias ören yeri kazı evi bahçesinden 14 Nisan 1993 tarihinde kabartma bir pano üzerinde yer alan 80-134 kazı envanter numaralı insan figürüne ait başın çalındığı tespit edilmiştir.

Eserin yurtiçinde ve yurtdışında aranabilmesi amacıyla gerekli duyurular yapılmış, eser Interpol Bülteni'nde yayınlattırılmıştır. Eserle ilgili aramalar sürerken 1994 yılında Aphrodisias kazı başkanı Profesör R. R. R. Smith tarafından eserin New York'ta Selim Dere adlı bir Türk'ün sahibi olduğu Fortuna Fine Arts Galerisi'nde sergilendiği bildirilmiştir. Bunun üzerine Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün talimatları doğrultusunda FBI tarafından esere el konmuş ve 24 Ocak 1995 tarihinde ülkemize geri getirilmiştir.

Mitolojik bir av sahnesinin canlandırıldığı kabartma pano üzerindeki Meleager başı MS 1. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilmektedir.¹ (Resim: 88a) Eser 1980 kazı sezonunda Sebasteion Tapınağı'nda bulunmuş ve kabartma üzerindeki yerine oturtulmuştur.² Kabartma pano meander kaidelidir. Parçalar halinde bulunan eser restore edilmiştir. Pano üzerinde çıplak genç bir atlı avcı figürü yer almaktadır. Bu figür sol eliyle kılıcını, sağ eliyle atı yularından tutmuştur. Figür omzunda pelerini ile kompozisyonun sağında yer almaktadır. Pannonun sol tarafında atın bir ayağının altına gelecek şekilde iki adet köpek figürü vardır. 20-22 cm. yüksekliğinde, 14 cm. genişliğinde ve 14-15 cm. derinliğindedir. Meleager başında, saçlar bukleler şeklinde alna kıvrımlar halinde düşer, Julius Cladius devri özellikleri taşımaktadır (Resim: 88-b). Başta bir bant vardır, göz bebekleri işlenmemiştir. Burun kırık, çene yuvarlaktır.

88a. Aphrodisias Meleager Başı

88b. Aphrodisias Meleager Başı

¹ A. Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, 1989. Meleagros, "Kalydon Avı" diye anılan bir serüvenin kahramanıdır.

² K. Erim ve J. Geneire, *Aphrodisias de Carie*, Paris, 1987. Sebasteion, Aphrodisias'da bir İmparatorluk kült yapısıdır.

EFES MÜZESİ'NDEKİ BRONZ VAZO (OINOCHOE)

1974 yılında Efes Müzesi deposunda yapılan kontrolde tunç bir vazonun çalındığı tespit edilmiştir (Resim: 89). Eserin bir süre Metropolitan Museum of Art'ta teşhir edildiği ve daha sonra Cenevre'de avukat Roger Budin'e teslim edildiği öğrenilmiştir.

Yaklaşık olarak MÖ 470 yıllarına tarihlenen eser iyi korunmuştur. Yüksekliği 31.5 cm. olan eser, dairesel profilili kaideye, elips gövdeye ve uzun bir boyna sahiptir. Yonca ağızlı olan vazonun ağız kenarında İyon *kymationu* (yumurta dizisi) vardır. Kulp ağız kenarından başlayıp omuza kadar uzanır. Kulpun ağızla bittiği yerde elinde birer disk olan sfenks, kulpun alt kısmında ise uyuyan bir Eros figürü vardır¹ (Resim: 90). Eser, Efes Arkeoloji Müzesi'nde korunmaktadır.

¹ D. Von Bothmer, *Classical Art and Archaeology*, 1979: 63-67.

HERAKLES LÂHTİ'NİN BULUNUŞ VE TAMAMLANIŞ ÖYKÜSÜ

Herakles Lâhti, Perge'de kaçak kazılar sonucu ortaya çıkarılarak parçalar halinde kaçırılmıştır. Söz konusu lâhte ait olan ve yurtdışına kaçınılmak üzere İstanbul'a götürülen yedi adet lâhit parçasına emniyet güçleri tarafından el konmuş ve bunlar daha sonra İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ne teslim edilmiştir.

Yapılan soruşturma sonunda, lâhit parçalarının Antalya ili, Aksu bucağı yakınındaki Perge harabelerinin doğu nekropolünde kaçak kazı yapılmak suretiyle çıkarıldığı öğrenilmiştir. Söz konusu parçalar 1980 yılında Antalya Müzesi'ne teslim edilmiştir.

Kaçak kazı alanında Antalya Müzesi tarafından yapılan kurtarma kazısında Herakles Lâhti'nin kapak ve taban kısmı ele geçirilmiştir. Yakalanan parçalarla, kurtarma kazısında çıkarılan lâhit parçaları birleştirildiğinde, iki dar yanda ve bir uzun yüzde eksikler olduğu görülmüştür.

Yan yüze ait olan bir parçanın Amerika Birleşik Devletleri'nde Paul Getty Müzesi'ne ait bir dergide yayınlanması ve Profesör Jale İnan tarafından adı geçen müze- de yapılan incelemeler sonucu, eserin Anadolu'ya ait olduğu belirlenmiş, gerekli girişimlerden sonra, parça 1980 yılında Paul Getty Müzesi'nden geri alınmış ve Antalya Müzesi'ndeki lâhit parçaları ile birleştirilerek yerine konmuştur.

91. Herakles Lâhti'ne Ait Parça

92a. Herakles Lâhti'ne Ait Parça

Herakles Lâhti'ne ait diğer parçaların 1984 yılında ortaya çıkışı şöyle olmuştur: Almanya'nın Düsseldorf kentinde bulunan Henkel KGAA Şirketi bünyesindeki Has Schwarzkopf firması, koleksiyonu için, İtalyan bir satıcıdan Roma kökenli iki mermer kabartma satın almıştır. Bu satın alma işlemi, Hamburg'da, tanınmış müzelerden birisinde, yed-i emin olarak görev yapan Profesör Horn Bostel'in gözetimi altında yapılmıştır.

Adı geçen şahıs, 1997 yılında Türkiye'ye gelmiş ve Antalya Müzesi'ni ziyaret etmiştir. Antalya Müzesi'nde Perge'deki nekropolden çıkarılmış bir dizi lâhtin sergilenildiğini ve en önemli eserlerden birinin rölyefindeki bazı parçaların eksik olduğunu görmüştür. Aynı uzmanın verdiği bilgiye dayanılarak Schwarzkopf firması tarafından satın alınan rölyeflerin fotoğrafları incelendiğinde, bu parçaların Antalya Müzesi'nde sergilenen lâhte ait olduğu tespit etmiştir.

Schwarzkopf firması, lâhit parçalarının Türkiye'ye ait olduğunun kanıtlanmasına yönelik çalışmalar için, Türkiye'den bir uzman görevlendirilmesi gerektiğini 26 Ocak 1998 tarihli yazısıyla Bakanlığımıza bildirmiştir. Kültür Bakanlığı uzmanlarının Hamburg'da yaptığı inceleme sonucunda Perge Lâhti'ne ait olduğu teyit edilen iki parça, Henkel firması tarafından ülkemize iade edilmiş ve 6 Mart 1998 tarihinde İstanbul'a getirilmiştir. Bir süre İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde korunan lâhit parçaları, 28 Mayıs 1998 tarihinde Antalya Müzesi'ne teslim edilmiş ve lâhitte birleştirilmiştir.

Lâhtin Özellikleri

Herakles Lâhti Antalya Müzesi'nin lâhitler salonunda sergilenmekte ve üzerindeki kabartma bezemelerde Herakles'in on iki görevi sahneler halinde anlatılmaktadır. Lâhtin dördüncü sahnesi ile figürlerden üçünün başları hâlâ eksiktir.

Herakles, Zeus ve Alkmene'nin oğludur. Zeus'un kızı Hera, kocasının ihanetine kızar ve bu birleşmeden dünyaya gelen oğlu Herakles'ten nefret eder. Bu kırgınlıkla Herakles'e cinnet getirterek, kansımı ve çocuklarını öldürtür. Herakles kendine geldiğinde, bu günahlardan arınmak ister. Danıştığı kuzeni Eurystheus, Herakles'e birbirinden zor on iki görev buyurur.

Lâhit semerdam kapaklıdır. Tepe ve köşe akroterleri palmet şeklindedir. Kapağın üstü yassı kiremitlerle süslüdür. Kiremitlerin uzantıları aslan başlı çörtlenlerle son bulur. Lâhtin teknesi üzerinde yüksek kabartma figürler, lâhtin dört köşesinde ise birer adet burmalı sütun yer alır.

Birinci dar yanda, tam ortada öteki dünyayı sembolize eden iki kanatlı bir kapı yer alır. Bu, lâhtin kapısıdır. Kapı üzerinde yunuslar betimlenmiştir. Kapının

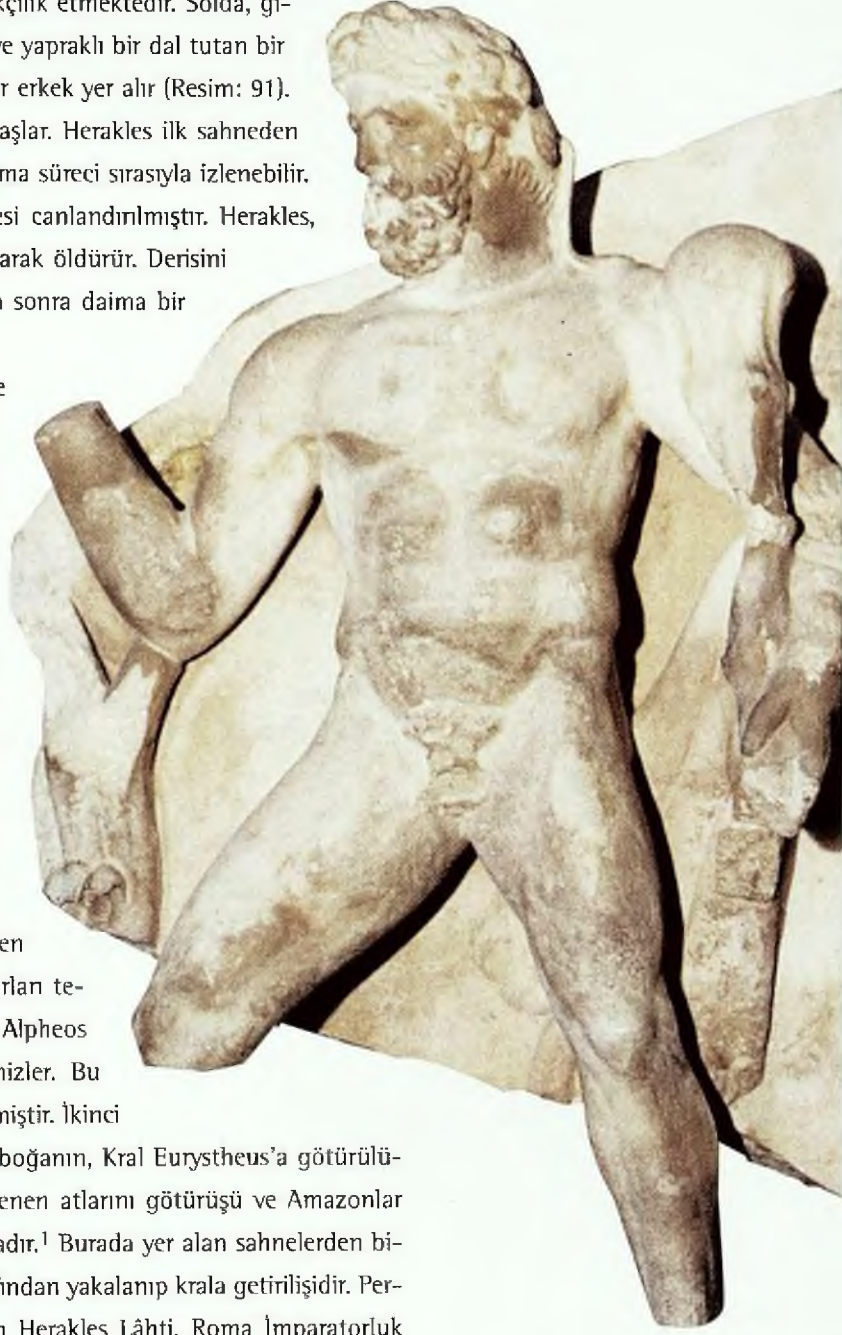
her iki tarafında yas tutan iki figür mezara bekçilik etmektedir. Solda, giyimli, elinde istiridye kabuğu şeklinde bir kap ve yapraklı bir dal tutan bir kadın ayakta durmaktadır. Sağda, yarı çıplak bir erkek yer alır (Resim: 91).

Birinci uzun yanda Herakles'in görevleri başlar. Herakles ilk sahneden itibaren fizyolojik değişimler gösterir ve yaşlanma süreci sırasıyla izlenebilir. Soldan sağa doğru: Nemea aslanının öldürmesi canlandırılmıştır. Herakles, derisine ok işlemeyen bu hayvanı elleriyle boğarak öldürür. Derisini yüzerek kendisine zırh yapar. Herakles bundan sonra daima bir aslan postuyla görülür.

Herakles'in Hydra adlı çok başlı yılanı ve Arkadia'nın Erymanthos Dağı'nda yaşayan korkunç yaban domuzunu öldürüşüyle ilgili sahne eksiktir. Uzmanlara göre, burada Artemis'e ait altın boynuzlu, tunç ayaklı, dişi ge-yiğin yakalanıp canlı olarak Kral Eurystheus'a götürülüşünü anlatan bir sahne daha olması gereklidir.

Paul Getty Müzesi'nce iade edilen parçada ise Stymphalos Gölü'nde yaşayan ve insan etiyle beslenen, gagaları, pençeleri ve kanatları tunçtan olan Ares'in kuşlarının öldürülmesi anlatılmaktadır (Resim: 92a).

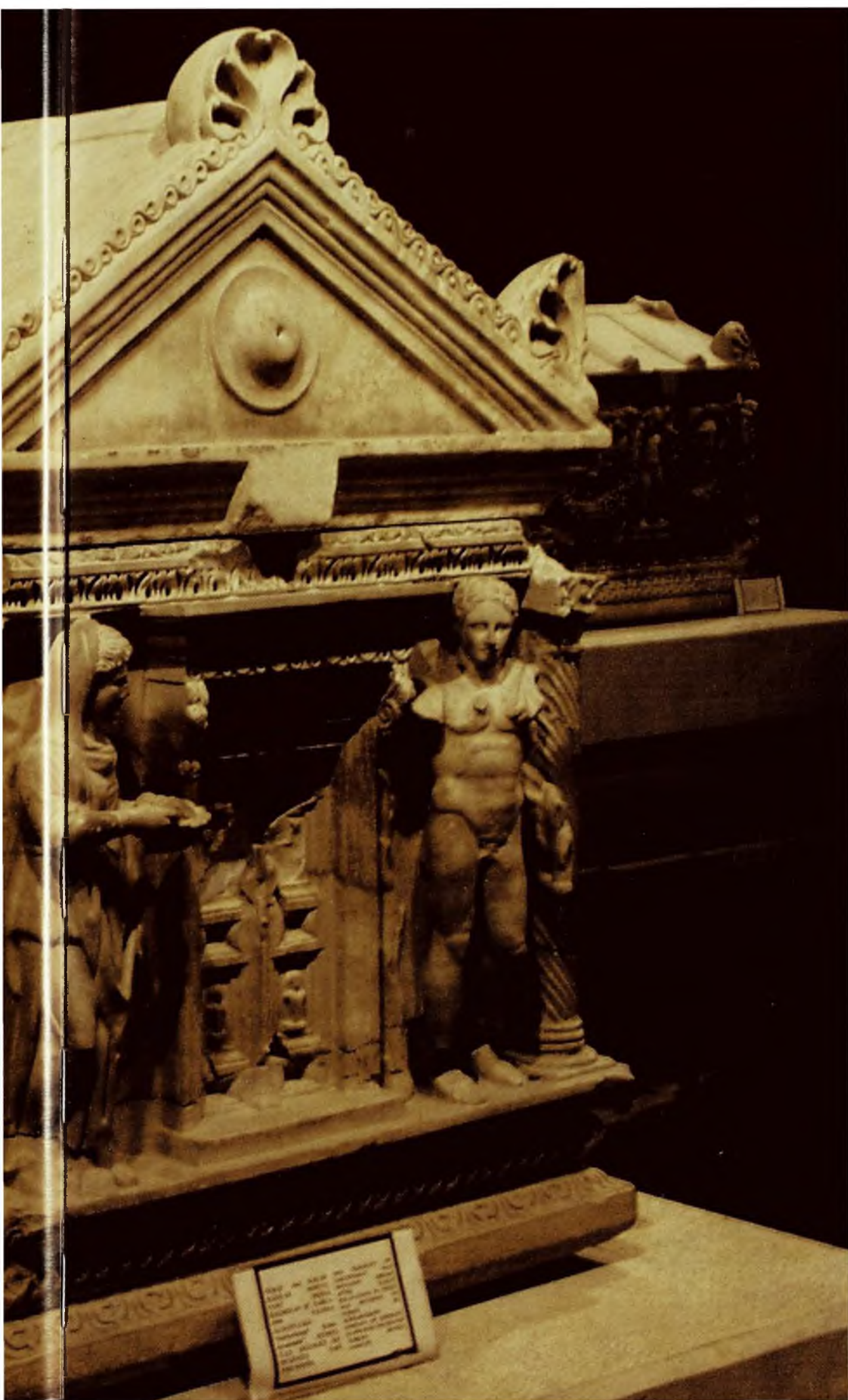
İkinci dar yanda Hesperid'lerin bahçesinden altın elmaların çalınması ve Kral Augias'ın ahırları temizlemesi sahnesine yer verilmiştir. Herakles, Alpheos Nehri'nin yatağını ahırlara yönlendirerek temizler. Bu sahnede Nehir Tanrısı sembolik olarak gösterilmiştir. İkinci uzun yanda Girit Kralı Minos'a ait kudurmuş boğanın, Kral Eurystheus'a götürülüşü, Trakya Kralı Diomedes'in insan etiyle beslenen atlarını götürüşü ve Amazonlar Kraliçesi Hippolyte'nin öldürülüşü anlatılmaktadır.¹ Burada yer alan sahnelerden biri de, üç başlı köpek Kerberos'un Herakles tarafından yakalanıp krala getirilişidir. Perge Nekropolü'nün görkemli lâhitlerinden olan Herakles Lâhti, Roma İmparatorluk çağı yapımı olup MS 2.-3. yüzyıllara tarihlenmektedir (Resim: 92b-93).

92b. Herakles Lâhti'ne Ait Parça

¹ P. Grimal, *Mitoloji Sözlüğü*, Yunan ve Roma, 1997: 251-283.

93. Herakles Láhti

GİRLANDLI LÂHİT

94. Girlandlı Lâhit

1986-1987 yıllarında ülkemizden kaçırılan Girlandlı Lâhtin, (Resim: 94) 1987 yılında New York'ta Nevzat Telli tarafından koleksiyoner Damon Mezzaccappa adlı şahsa satıldığı ve onun da bu lâhti, teşhir edilmek üzere Brooklyn Müzesi'ne ödünç verdiği gazeteci Özgen Acar'ın 16 Temmuz 1990 tarihli mektubu ile Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğüne bildirilmiştir. Lâhit ile ilgili olarak Profesör Fahri Işık, Dr. Nuşin Asgari ve Kayhan Dörtlük tarafından hazırlanan bilimsel raporlar Dışişleri Bakanlığı'na gönderilmiştir.

Brooklyn Müzesi'ndeki lâhit, Antalya Müzesi'ndeki A.16 envanter numaralı Perge Lâhti ile aynı özellikleri taşıdığından, anılan lâhte ilişkin fotoğraflar, 1 Kasım 1990 tarihinde New York Başkonsolosluğumuza ivedi olarak gönderilmiştir. Söz konusu müzenin mütevelli heyeti eserin kökenine ilişkin yeterli kanıt bulunmaması nedeniyle konuyu askıya aldığını bildirmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki avukatlarımızca Girlandlı Lâhit ve diğer bazı eserlerin ülkemize iadesi Damon Mezzaccappa'nın elinde bulunan Girlandlı Lâhtin The American-Turkish Society Inc.'a bağışlanması, Brooklyn Müzesi'nde iki yıl sergilenmesi koşuluyla sağlanmıştır. 31 Aralık 1991'de mülkiyeti American-Turkish Society'e geçen lâhit, 18 Nisan 1994 günü ülkemize getirilerek Antalya Müzesi'nde sergilenmeye başlanmıştır.

Söz konusu eser, tipik girlandlı lâhit örneklerindendir. Bu tip lâhitlere Pamphylia tipi lâhitler de denir. Perge atölyesinin özgün bir üretimi olduğu bilinmektedir.

Lâhtin üzerinde semerdam şeklinde kapak vardır (Resim: 95). Tekne üzerinde, köşelerinde Nikeler, uzun yanlarında podyum üzerinde duran Eros'lar vardır. Ayrıca, lâhtin teknesini çepeçevre girland dolanmaktadır. Köşelerdeki Nikeler, sfenksler üzerinde durur. Girlandlar taenialarla (şerit) süslenmiştir. Dar yüzlerde birer Medusa başı, uzun yüzlerde, girlandlar arasında, ortada Medusa başı, her iki yanında masklar yer almaktadır. Dekoratif amaçlı girlandlar arasındaki bu öğeler, mezarı korumak için yapılmıştır. Kapak çatıya benzetilmiş, kiremit ayrıntıları ile işlenmiştir. Yassı kiremitlerin uçları bitki ve mask formu çörtenler ile son bulmaktadır. Tepe ve köşe akroterleri palmet şeklindedir. Her iki alnlıkta kalkan yer almaktadır. Tekne kaidesinde *ant-hemion* (lotus-palmet) ve inci dizisi, üzerinde meander motifi bulunmaktadır.

Lâhtin teknesinin uzunluğu 220 cm., genişliği 100 cm., yüksekliği 90 cm.'dir. Lâhtin kapağının uzunluğu 201 cm., genişliği 90 cm., yüksekliği 42 cm.'dir. Perge Girlandlı Lâhti Roma İmparatorluk çağına, MS 2. yüzyıla tarihlenmektedir.

95. Girlandlı Lâhit

BOĞAZKÖY TABLETLERİ

Hititlerle ilgili ilk bilgiler Tevrat'tan alınmıştır. 1887 yılında Mısır'da Tell el Amarna kazılarında bulunan tabletler, Hititlere duyulan ilgiyi artırmış ve bu ülkenin yeri araştırılmaya başlanmıştır. Fransız Mimar Charles Texier, Anadolu gezileri sırasında Boğazköy'ü keşfetmiştir.¹ 1893-94 yıllarında Fransız Kültür Bakanlığı adına Ernest Chantre Çorum'da, Alacahöyük-Boğazköy ve Kayseri, Kültepe'de ilk çalışmalarını başlatmış, bu çalışmalar sırasında Kültepe'de bulunmuş bazı tabletleri satın almıştır.² Boğazköy'de ise Büyük Saray yakınında bazı tabletler bulmuştur. Bu çivi yazılı tabletlerin Akad dilinde yazılmış olanları o zaman okunabiliyordu. Ancak aynı durum Boğazköy metinleri için geçerli değildi.

Boğazköy'de ilk kazılar, Müze-i Hümayûn adına Theodor Makridi Bey ve Alman Arkeoloji Enstitüsü adına Hugo Winckler tarafından 1905 yılında başlatılmıştır. Alman-Osmanlı ortak kazıları şeklinde sürdürülen bu kazılarda ilk yıl otuz beş tablet bulunmuş, 1906 yılı kazılarında ise "Büyük Kale" olarak bilinen Yüksek Kale'de çivi

96a. Temizlik Ritüeli Metni (Ön Yüz)

96b. Temizlik Ritüeli Metni (Arka Yüz)

¹ C. Texier, *Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, 2002.

² E. Chantre, *Mission en Cappadoce*, 1894.

yazılı tabletlerden oluşan büyük bir arşiv ortaya çıkarılmıştır.³ Boğazköy kazılarına 1907, 1911 ve 1912 yıllarında devam edilmiştir. Bu yıllarda yaklaşık on bin dört yüz civarında Hitit tableti bulunarak İstanbul Müzesi'ne gönderilmiştir. Bunların bir kısmı tam, bir kısmı da kırık durumda ele geçirilmiştir. Bazıları yangın nedeniyle pişmiş ise de bir kısmının pişirilerek konservasyonlarının yapılmasına gerek duyulmuştur. Almanlarla yapılan anlaşma gereği tabletler ve iki sfenks, 1915-1917 tarihinde iki parti halinde otuz üç sandık içinde temizleme, onarım ve yayın çalışmaları yapmak için, iade edilmek koşuluyla, Berlin'e gönderilmiştir. Konservasyonları bitirilen üç bin civarında tablet Kültür Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün girişimleri sonucunda 1924-1943 yıllarında dokuz parti halinde İstanbul'a gönderilmiştir.

Birinci Dünya Savaşı öncesi yapılan kazılarda bulunan on binden çok tablet assyriologlar tarafından incelemeye alınmıştır. Dönemin önde gelen çivi yazısı araştırmacısı Rahip Jean Vincent Scheil, İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde yaptığı çalışmalar sırasında Boğazköy'de Chantre tarafından bulunmuş tabletlerin çivi yazısı ile yazılmış olduğunu ve Hititçe olabileceğini belirtmiştir. Bir çek bilgini olan B. Hrozný, Hititiçeyi çözmeyi başarmıştır.⁴

97b. Doğum Ritüeli Metni (Arka Yüz)

97a. Doğum Ritüeli Metni (Ön Yüz)

³ H. Winckler, "Vorläufige Nachrichten über die Ausgrabungen in Bogazköi" *MDOG*, 1907.

⁴ B. Hrozný, "Die Lösung der Hethitischen Problems", *MDOG*, 1915: 17-50.

98a. Tanrıça İstar'a Ait
Kült Metni (Ön Yüz)

98b. Tanrıça İstar'a Ait
Kült Metni (Arka Yüz)

Hint-Avrupa dil ailesine ait olan Hititçenin okunması, Hitit tarih ve kültürünün anlaşılmasına yol açmıştır. Boğazköy'den önceki ilk Hitit merkezi Neşa'nın (Kaniş) arşivlerinde keşfedilen ve yayın çalışmaları süren on yedi binden fazla Asurca çivi yazılı tablet, Hatti ve Hititlerin birlikte yaşadıklarını göstermiştir.

Hititçede hece işaretlerinin yanı sıra kelimelerin yerine geçen işaretler de bulunmaktadır. Bunların her dilde değişik şekilde okunmalarına karşın anlamları değişmemektedir. Çivi yazısı en geç MÖ 16. yüzyılda Eski Hitit dönemi başlangıcından itibaren, Babil etkisindeki Kuzey Suriye yoluyla Orta Anadolu'ya geçmiştir. Eski Hititli kâtipler bile Akadça yazarlardı. Bu dilde daha çok arazi bağış belgeleri ve tarihî olayları anlatan metinler kaleme alınır. Bu çağda Akadça diplomasi dili olduğu için, resmî yazışmalarda bu dil kullanılırdı. Tapınakların bazılarında ortaya çıkarılan çivi yazılı tabletler arasında edebî metinler de bulunmaktadır. Hurrice ve Hititçe olarak iki dilde yazıya dökülmüş bu metinler mitolojik bir söylence ya da hayvan masallarıdır. Bu öyküler, pazar yerinde hikâyeler anlatan bir kişinin ağzından anlatılmaktadır.

99. Hatti Krahna Ait
Bilgi Metni

100. Antlaşma Metni

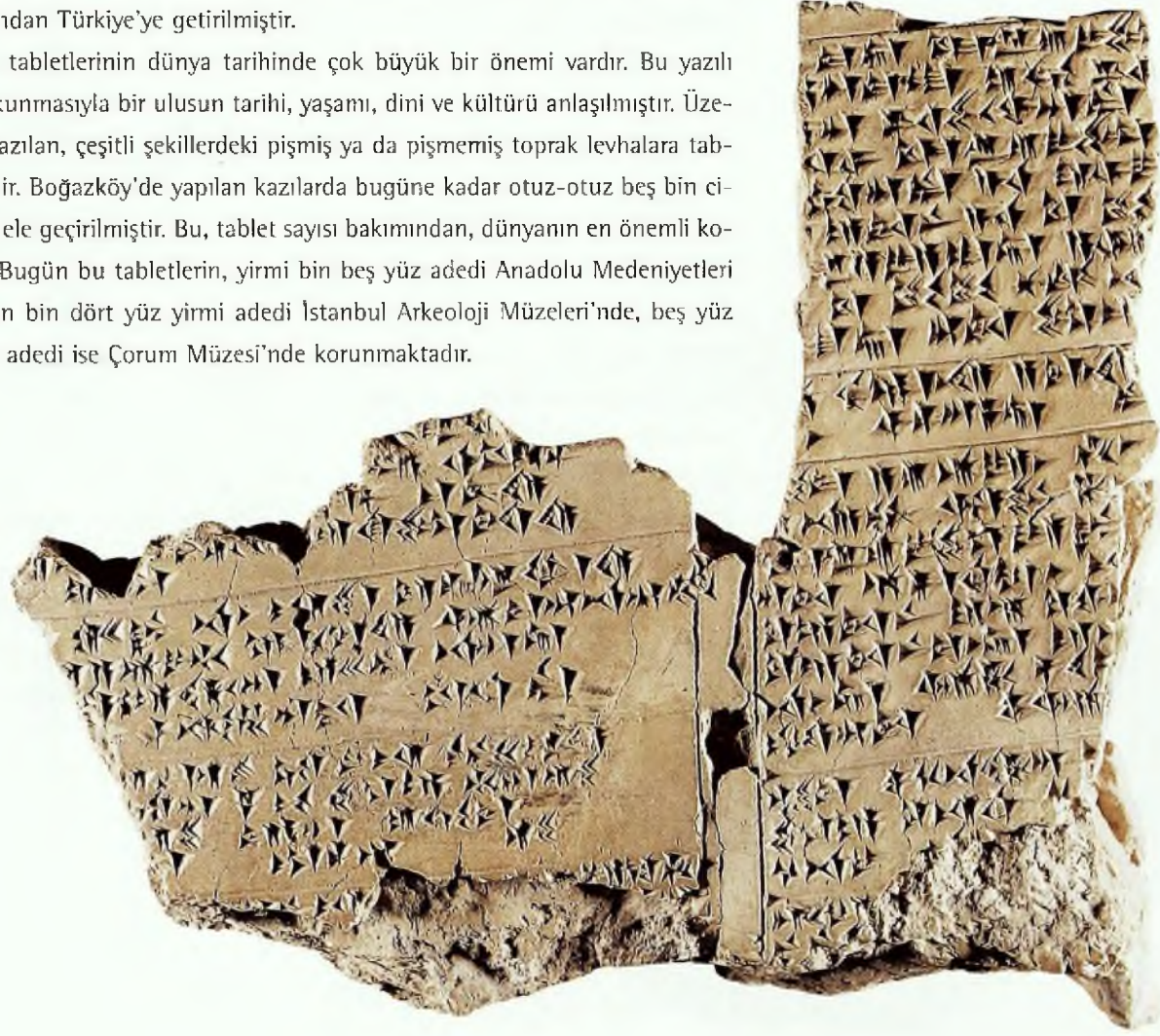
101. Fırtına Tanrısı'na Ait Dinî Tören Metni

O çağda konuşulan diller arasında Hititçeden başka Kuzey Anadolu'da Palaca, Güney ve Batı Anadolu'da Luvice, Güney Doğu Anadolu'da Hurrice vardı ve ayrıca daha eski Anadolu dili olan Hattice de konuşuluyordu. Bunların çivi yazılı tabletlerle kaydedilmiş örnekleri bulunmaktadır. Tabletler üzerinde yer alan mühür baskıları, tabletleri yazdıran kişilerin, adlarını hem çivi yazısı hem de hiyeroglif olarak iki ayrı dille yazdırdıklarını belgelemektedir.

Boğazköy kazılarında Birinci Dünya Savaşı nedeniyle ara verilmiş, savaşın bitiminden uzun bir süre sonra Almanlar tarafından Kurt Bittel başkanlığında 1932-39 yıllarında çalışmalara yeniden başlanmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla kazıya yine ara verilmiş, 1952 yılında Kurt Bittel başkanlığında kazılara tekrar başlanmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda Almanya'nın Doğu ve Batı olarak ikiye bölünmesi sonucunda tabletler Doğu Berlin'deki Kraliyet Müzeleri'nde korunmaya devam etmiş ve Kültür Bakanlığımız iadeleri için girişimlerini sürdürmüştür. 1978 ve 1979 yıllarında Kültür Bakanlığı temsilcisi olan Müsteşar Yardımcısı Murat Katoğlu ve Genel Müdür Vekili Aykut Özet'in tabletleri geri alma çabalarını takiben, Bakanlığımızın çeşitli girişimleri sonucunda, 1987 yılında yedi bin beş yüz civarında tablet ülkemize iade edilmiştir. Tabletler İstanbul Arkeoloji Müzeleri Sümerologu Veysel Donbaz tarafından Türkiye'ye getirilmiştir.

Boğazköy tabletlerinin dünya tarihinde çok büyük bir önemi vardır. Bu yazılı kaynakların okunmasıyla bir ulusun tarihi, yaşamı, dini ve kültürü anlaşılmıştır. Üzerine kamyıla yazılan, çeşitli şekillerdeki pişmiş ya da pişmemiş toprak levhalara tablet denmektedir. Boğazköy'de yapılan kazılarda bugüne kadar otuz-otuz beş bin civarında tablet ele geçirilmiştir. Bu, tablet sayısı bakımından, dünyanın en önemli koleksiyonudur. Bugün bu tabletlerin, yirmi bin beş yüz adedi Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde, on bin dört yüz yirmi adedi İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde, beş yüz doksan dokuz adedi ise Çorum Müzesi'nde korunmaktadır.

102. Yönerge Metni

103. Yönerge Metni

104. Tutanak Metni

105. Bir Ritüele Ait Metin

Hitit Devlet Arşivi'ne ait kayıtları içeren tabletler, Hitit İmparatorluk devrine aittir (MÖ. 1650-1200) ve konuları çok çeşitlidir. Bunlar, devletlerarası antlaşmaları, kanun kodekslerini, kral yıllıklarını, tıp ve astronomi ile ilgili belgeleri, mektupları, ilahileri, duaları, mahkeme kararlarını, ayinleri, destanları, iki dilli yazıt ve sözlükleri, Akadcadan çevrilmiş çeşitli edebî türleri, falları, büyüleri, reçeteleri kapsamaktadır. Ülkemize iade edilen tabletlerde; yeraltı ile bağlantılı olarak cinayete, kirliliğe ve yalan yere yemine karşı yapılan temizlik ritüeli (Resim: 96a-b); doğum ritüeli (Resim: 97a-b); Kizzuwatna ülkesinde, Tannça İştara'ya ilişkin kült organizasyonu (Resim: 98a-b); Hatti kralına, sınır beyleri Haşduili, Tarupışni ve Marduk-Lama'nın raporu (Resim: 99); yemin tanrılarının ve lanet formunun yer aldığı bir antlaşma metni (Resim: 100); efsanevi Nerik şehri Fırtına Tanrısı için yapılan bir dinî tören anlatılmakta ve yazı şöyle devam etmektedir: "Nerik şehri Fırtına Tanrısı kızdı ve çukurun içine girdi. Maraşşanta (Kızılırmak) Nehri eskiden akardı..., fakat şimdi Fırtına Tanrısı onun yönünü değiştirdi" (Resim: 101); yönerge metni (Resim: 102); rahipler ve tapınak hizmetlileri için yönergeler (Resim: 103); yer ve kişi isimlerinin de yer aldığı, eşyaların sayımına dair tutanak (Resim: 104); KÁ.GAL HUR.SAG ile Hulaniya ve Appala şehirlerinin yer aldığı bir rituel (Resim: 105) bulunmaktadır.

Dünya kültür mirasında önemli bir yere sahip olan Boğazköy'de bulunmuş Hitit çivi yazılı tabletlerinin UNESCO tarafından 2001 yılında "Dünya Belleği" kaydına alınması, ülkemizin kültür varlıklarının tanıtımı ve belgelenmesi açısından çok önemli bir adımdır.

“YÜZYILIN DEFİNESİ” ELMALI SİKKELERİ

18 Nisan 1984 tarihinde Antalya, Elmalı ilçesi, Bayındır köyünde kaçak kazılar sonucunda yaklaşık bin dokuz yüz adet gümüş sikkeyi kapsayan büyük bir define bulunmuştur. Bu kaçak kazının ihbar edilmesi sonucunda, kazıyı yapanlar ve pazarlayanlar malî polis tarafından takibe alınmışlar ve tutuklanarak çeşitli cezalara çarptırılmışlardır. Ancak yurtdışına kaçan Fuat Üzülmaz, Edip Telliğaoğlu ve Nevzat Telliğaoğlu hakkında gıyabî tutuklama kararı bulunmasına karşın, definenin yurtdışına kaçırılması engellenememiştir.

İlk olarak, 10 Mart 1988 yılında Los Angeles'ta antik sikke müzayedecisi Numismatic Fine Arts adlı şirketin çıkardığı katalogda on adet Elmalı sikkesi yayımlanmıştır. Katalogda bu sikkeler “Güney Anadolu'da 1984 yılında bulunmuş” cümlesiyle tanımlanmıştır. Bunun üzerine, Türk hükümeti açık artırmaya müdahale ederek, sikkelerin satışını durdurmuştur. Söz konusu on adet sikkelerin ülkemizden kaçırıldığının avukatlarımız aracılığı ile firma sahibine bildirilmesi üzerine, sikkeler herhangi bir bedel ödenmeksizin ve dava yoluna gidilmeksizin ülkemize iade edilmiştir.

Aynı yıl 26 Mayıs 1988 tarihinde İsviçre, Zürih'te üç adet Elmalı sikkesi Bank Leu adlı müzayede firmasınınca satışa çıkarılmıştır. Mayıs 1991 tarihinde Zürih'te bir başka müzayede firması olan Tkalec üç adet sikkeyi açık artırmaya çıkarmıştır. Los Angeles'ta gerçekleştirilen girişimler Zürih'te tekrarlanarak sikkelerin iadesi sağlanmıştır. Türk hükümetinin avukatları aracılığı ile yapılan müdahale sonucu sikkeler herhangi bir bedel ödenmeksizin ve dava yoluna gidilmeksizin iade edilmiş, 1993 ve 1996 yıllarında birer adet Elmalı sikkelerinin daha bu sikkelere sahip iyi niyetli kişiler tarafından ülkemize hibe edilmesinden sonra toplam on sekiz adet Elmalı sikkesi geri alınmıştır.

Elmalı sikkelerinin büyük bir bölümünün Amerikalı işadamı koleksiyoncu William Koch'ta olduğu saptanarak yaklaşık bin sekiz yüz sikkelerin, Koch'un da içinde olduğu OKS Partners Şirketi'nce satın alındığı belirlenmiştir. Adı geçen koleksiyoncudan sikkelerin iadesi talep edilmiş, ancak olumlu sonuç alınamaması üzerine, 1989 yılında ABD Massachusetts Eyalet Mahkemesi'nde dava açılmıştır. Bu davayı ABD'de “Lidya Eserleri” davasını da takip eden Herrick Feinstein Avukatlık Firması'nın takip etmesi kararlaştırılmış ve bu hususta New York Başkonsolosluğumuz yetkili kılınmıştır.

Uzun süren hukukî mücadeleden sonra nihayet her iki tarafın avukatları anlaşma yoluna vararak davayı bitirmişlerdir. 4 Ocak 1999 tarihinde dönemin Kültür Bakanı'nın imzaladığı bir anlaşma ile Türk hükümetine verilen toplam bin altı yüz altmış bir adet sikke 29 Nisan 1999 tarihinde ülkemize getirilmiştir. Böylece “Yüzyılın Definesi” olarak adlandırılan bu defineye ait bin altı yüz yetmiş dokuz sikke ait olduğu topraklara kavuşmuştur. Ancak Elmalı sikkeleri grubundan yüz elli-iki yüz kadar sikkelerin nerede olduğu halen bilinmemektedir.

ELMALI SİKKELERİNİN ÖZELLİKLERİ VE TARİHÇESİ

Bu definedeki sikkelerin büyük bir kısmı ticari amaçla yapılmamış olup sikke bilimi açısından çok önemlidir. Bu nedenle sikke uzmanları tarafından "Yüzyılın Definesi" olarak nitelendirilmiştir. Şu anda Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde korunmakta olan bin altı yüz yetmiş dokuz sikkenin bin üç yüz kırk sekiz adedi Anadolu, iki yüz seksen yedi adedi Orta ve Kuzey Yunanistan, kırk dört adedi ise Ege Adaları'ndaki yerleşim merkezlerinde basılmış örnekleri içermektedir. Defineye ait bir veya birkaç adet sikkesi olan merkezler hariç tutulursa, genel aynım şu şekilde söylenebilir: Anadolu basımı sikkeler, Likya bölgesine ait olanlar dokuz yüz altmış iki adettir. Ephesos'a ait olanlar on iki, Kamirus'a (Rodos) iki yüz seksen üç, Samos'a ait olanlar kırk bir adettir. Yunanistan sikkelerinin Atina'da basılanları yüz altmış beş, Bisaltai'de elli dokuz, Akanthus'da otuz bir, Abdera'da on beş, Thasoz'da sekiz, Ege Adaları ve Paros'ta kırk dört adettir (Resim: 106).

106. Elmalı Sikkelerinden Bir Grup

MÖ 5. yüzyılda Perslerin Yunanistan'ı istila etmelerinden sonra Atina Şehir Devleti'nin önderliğinde Akdeniz çevresi şehirlerinden oluşan bir birlik kurulmuştu. Attika-Delos Deniz Birliği adını taşıyan bu birliğin bir merkezi ve bütçesi vardı. Her ülke kendi bastığı gümüş sikkeden gücü oranında katkıda bulunuyordu.

Elmalı sikkelerine yüzyılın defnesi denmesinin en önemli nedeni, define içinde anı paralarının bulunmasıdır. Yunanlılar Persleri yendikleri için bir anı parası çıkarmışlardı. Normal olarak o zamanın para birimi bir drahmi ve en değerli sikke dört drahmi iken, anma nedeniyle on drahmilik (dekadrahmi) para çıkarılmıştı (Resim: 107a-b). Dekadrahmiler çok az sayıda basılmıştır. 1984 yılına kadar dünyada sadece on üç tanesinin varlığı bilinmekteydi. Elmalı defnesinde ise bunlardan on dört tane bulunmaktaydı.

MÖ 5. yüzyılın ilk yarısına ait tarihi ve siyasi bilgiler oldukça azdır. Elmalı defnesi bu döneme ait sikkeleri içerdiğinden kalıp baskılarının, ağırlık sistemlerinin yeni kral ve sülale adlarının önemi büyüktür. Bu sikkelerde öncelikle incelenmesi gereken konu ağırlık ayarlarıdır. Likya sikkeleri üzerinde çalışan sikke uzmanlarından Six, Likya bölgesinde birkaç farklı ağırlık ayarının kullanıldığını belirlemiştir.¹ Daha sonra Markholm yeni bir teori geliştirmiştir.² Bu teoriye göre, farklı coğrafi bölgelerde farklı ayarlar kullanılıyordu. Örneğin Doğu Likya'da, 10 gramın hemen altında bir ağırlık, Batı Likya'da ise 8 gram civarında bir ağırlık kullanılıyordu. Ayrıca 11 gram ağırlığında birkaç sikke de Pers standardına göre basılmıştı. Elmalı defnesindeki örnekler ise durumun biraz daha farklı ve yeni açıklamalar gerektirecek şekilde olduğunu göstermektedir.

Elmalı defnesinde Erken Likya dönemine ait birkaç sikke bulunmaktadır. Erken Likya sikkelerinde, ön yüzde, genellikle domuz protomu, arka yüzde, içinde çizgiler olan *quadratum incusum* (derin kare çukur) mevcuttur. Daha önce bulunmuş başka defnelerde yer alan örneklerin daha erken tarihli olduğu, Elmalı defnesindeki ya-

107a. Attika Dekadrahmi (Ön Yüz Miğferli Athena)

107b. Attika Dekadrahmi (Arka Yüz Cepheden Baykuş)

¹ J.P. Six, *Revue Numismatique*, 1886-87.

² D. Markholm, "The Classification of Lykian Coins Before Alexander the Great" *JGN* 1964:65-76.

108a. Likya Stater (Ön Yüz İki Yunus Balığı)

108b. Triskeles

109a. Rodos (Ön Yüz Stater İncir Yapağı)

109b. Arka Yüz: İki Bölümlü Derin Çukur

ban domuzu betimlemeli üç sikkenin ise daha geç tarihli olduğu anlaşılmıştır. Bu da bu sikkelerin serinin en geç tipleri olduğunu göstermektedir. Daha sonra gelen serideki armalar genelde her iki yüzü hayvan betimli olup çoğunlukla yazısızdır. Yaban domuzları ve kanatlı atlar ön yüzdeki en popüler motiflerdir. Arka yüzde çeşitli hayvanlar veya başları yahut protomaları yer alır. Asyut ve Noe tarafından yayınlanan defneler bu dönemin tipik örneklerindendir.³ Ön yüzü iki yaban domuzu ve arka yüzü triskeles tipli olanlar bu serinin en erken örnekleri olup Asyut ve Noe defnesinde aynı kalıp yapımlı olanları ve benzerleri bulunmaktadır (Resim: 108a-b). Bu tipler, Elmalı defnesinin gömülme tarihine kadar devam etmiş olup çok iyi resmedilmiştir.

110. Ephesos Drahmi
(Ön Yüz Anı - Arka Yüz 4'lü zımba)

Likya sikkelerine genel olarak bakıldığında, değişik tipte yazılı ve yazısız sülale sikkelerinin mevcudun yaklaşık yüzde kırkını, az sayıda tipi içeren, fakat birbirleriyle kalıp bağı olan sikkelerin ise geriye kalan yüzde altmışını oluşturduğu görülür. Bunların çoğu önceden bilinen veya birkaç örneği tanınan sikkelerdir. İki ana seri uzun bir sikke bağı oluşturur. Diğer seriler ise birbirleriyle çok az bağlantılıdır. Tek bir ön yüz kalıbı birkaç kez yenilenecek arka yüz kalıbı ile birlikte kullanılmıştır.⁴

Elmalı definesinde sikke bağı en kuvvetli olan grup Rodos (Kamirus) sikkeleridir (Resim: 109a-b). Bu sikkelerin yaklaşık yüzde ellisi birbirleri ile ön yüz veya arka yüz kalıbı açısından bağlantılıdır, diğer yüzde ellisi ise tamamen aynı ön ve arka yüz kalıbından basılmıştır. Buradan çıkan sonuç ise Kamirus sikkelerinin dolaşıma girmeden defineye dahil edilmiş olduklarıdır. Efes drahmisi de bu grupta yer alan ilginç eserlerdendir (Resim: 110).

Sonuç olarak, Elmalı definesi içinde değişik merkezlere ait farklı örnekler yer almaktadır. Çoğunluğu ise, birkaç büyük merkeze ait, çok sayıda ve birbirleriyle bağı olan sikkelerden oluşmaktadır. Buradan, sikkelerin kondüsyon ve kalıp bağlantıları göz önüne alınarak, uzun bir zaman dilimi içinde biriktirilmediği, ticarî bir amaç veya banka amaçlı olarak toplanmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü sikkeler doğrudan doğruya darphaneden geliyorsa, çok çeşitli kalıp (darp) örnekleri beklemek imkansızdır.

Definede bulunan Orta ve Kuzey Yunanistan, Trakya, Ege Adaları ve Kuzeybatı Anadolu (Likya) sikkeleri çağdaştır. Aynı zamanda, bu sikkeler her şehri belli bir oranda temsil eder şekilde bir araya getirilerek gömülmüş gibi gözükmemektedir.

³ M. Preis ve N. Waggoner, *Archaic Greek Coinage the Asyut Hoard*, 1975.

⁴ Ön ve arka yüz kalıplarından biri değişince öteki her zaman değiştirilmemekte ve aynı kalan arka yüz kalıbı ile bağlantı kurulabilmektedir.

MARSYAS HEYKELİ

111. Marsyas Heykeli

Manisa ili, Sangöl ilçesi, Bağlıca köyünde 1987 yılında yapılan kaçak bir kazı sonucu Marsyas Heykeli'nin bulunduğu ve yasadışı yollarla yurtdışına çıkarıldığı tespit edilmiştir (Resim: 111).

Abdurrahman Çetin adlı şahıs tarafından bulunan ve Ali Kolaşın adlı şahsa satılan heykelle ilgili olarak, olaya Yusuf Aykanat, Mehmet Şakir Canitez ve Ertuğrul Atasoy'un adlarının karıştığı tespit edilmiş ve sanıklar hakkında Sangöl Ağır Ceza Mahkemesi'nde dava açılmıştır.

Bakanlığımızca yapılan araştırmalar sonucunda, ABD'de Atlantis Antika Galerisi'nde bulunduğu ve sahiplerinin Jonathan Rosen ile Robert Hecht olduğu anlaşılan eserin, ülkemizden kaçırıldığına ispatlanması halinde heykelin iade edilebileceği açıklanmıştır. Bunun üzerine sanıklar hakkında Sangöl Ceza Mahkemesi'nin verdiği kararlara ilişkin dava dosyası ABD'deki avukatlarımıza gönderilmiştir. Jonathan Rosen eseri New York'taki "The American-Turkish Society" adlı vakfa bağışlamayı kabul etmiş ve iki yıl süreyle anılan vakıfta sergilenen Marsyas Heykeli 14 Ağustos 1994 günü ülkemize iade edilmiştir.

Marsyas, bütün Anadolu çobanlarının atasıdır. Kavalı olağanüstü bir yetenekle çaldığı söylenir. Apollon ile yaptıkları müzik yarışmasını kazanmıştır. Ancak, Apollon, Marsyas'ı bileklerinden bir ağaca asırıp derisini canlı canlı yüzdürmüştür. Heykel Marsyas'ı bu ceza sahnesinde göstermektedir.

Eser, Marsyas'ı dikdörtgen şeklinde silmeli ve dört ayaklı bir kaide üzerinde bir ağaç dalına ellerinden asılmış sakallı ve çıplak olarak betimler (Resim: 113). Yerde, diz çökmüş vaziyette elinde bıçağını bilemekte olan bir İskit erkek figürü vardır (Resim: 112). Kaidenin üzerine iki borulu bir kaval, ağaç dallarından birine bir hayvan postu asılmıştır. Arkada yivli ve silmeli, başlıklı paye bulunmaktadır. Eser, üç parça halinde kırık olup parçalar birleştirilmiştir. MS 2. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilmiş olan heykelin yüksekliği 1.20 cm., genişliği ise 38 cm.'dir. Marsyas Heykeli 2002 Eylül ayında Manisa Müzesi'ne yapılan bir saldırı sonucu çalınmış, yapılan takipler sonucu 30 Eylül 2002'de İstanbul'da bulunmuş ve Manisa Müzesi'ne iade edilmiştir.

112. Marsyas Heykeli (Iskikli Erkek Figürü)

113. Marsyas Heykeli (Detay)

MERMER KADIN BAŞI

114. Mermer Kadın Başı

İzmir ili, Selçuk ilçesi, Efes ören yerinde 1964 yılı kazılarında ortaya çıkan mermer bir heykele ait kadın başının 1965 yılında kazı deposunda olmadığı, dönemin kazı başkanı Profesör Dr. Fritz Eichler tarafından anlaşılmıştır. Eser tüm aramalara rağmen bulunamamıştır. Eser çalınmadan önce, incelenmiş ve yayını yapılmıştır.

Efes kazı ekibinden, taş eserler uzmanı Dr. Maria Aurenhammer, bu başın İsviçre'de Basel Eski Eserler Müzesi'nde olduğunu belirlemiş ve Efes Müzesi'ne gerekli bilgileri vermiştir.¹

Halen Efes kazısı başkanı ve daha önce Avusturya Arkeoloji Enstitüsü Başkanı olan Profesör Fritz Krinzinger, İsviçre, Basel Eski Eserler Müzesi Müdürü ile gerekli görüşmeleri yapmış ve 1997 tarihinde söz konusu baş, Viyana Kültür Müşavirimize teslim edilmiştir.

Halen bu heykel başı, Efes Müzesi Müdürlüğü'nde korunmaktadır.

Tanrıça Başının Özellikleri

İnce grenli beyaz mermerden yapılmış, Klâsik çağ özelliklerini taşıyan bu ideal kadın başının sağ kulak çevresinde, çene ve burun üzerinde kırık ve eksikler vardır (Resim: 114). 21 cm. yüksekliğindeki başın genişliği 15 cm. ve derinliği 19 cm.'dir. Ortadan ayrılmış olan saç, yanlarda geniş dalgalar halinde arkaya uzanmakta ve gevşek bir topuz şeklinde toplanmaktadır.

Saçın bir bölümünün baş ortasından yukarıya doğru toplanması ve saçın alt kısımda dikey çizgiler şeklinde işlenmesi bazı tanrıça başlarını, özellikle Nike heykellerini akla getirmektedir. Alın üçgen, gözler derin olarak işlenmiştir. Gözbebekleri belirtilmemiştir. Burun düzdür. Dudak kıvrık, ağız kapalı, çene yuvarlaktır. Baş, boyun altından kırılmıştır. Başın dış yüzeyinde yer yer bozulmalar ve ufak zedelenmeler vardır.

Erken Roma İmparatorluk çağına ait, normal boydan küçük bir heykele ait bu baş, MÖ 5. yüzyıla tarihlenen Klâsik çağ heykeltıraşlığının bir repliği olarak, büyük olasılıkla MS 1. yüzyılda yapılmış olmalıdır.²

¹ E. Berger, "Die Hauptwerke des Basler Antikenmuseums Zwischen 460 und 430 v. Chr.", *Antike Kunst*, 1968: 73-77.

² R. Fleischer, "Grabungen in Ephesos von 1960-1969" *Jahresheften des Österreichischen Archäologischen Institutes*, s. 431-446.

KURŞUN MÜHÜR

Merkezi ABD'de bulunan Classical Numismatic Group tarafından 2-3 Aralık 1997 tarihinde New York'ta düzenlenen müzayedede İznik kökenli bir kurşun mühürün satışa sunulacağı, Amorium Kazı Başkanı Dr. Chris Lightfoot'tan öğrenilmiş ve durum Dışişleri Bakanlığı kanalıyla New York Başkonsolosluğumuza bildirilmiştir.

Söz konusu eserin müzayededen çekilmesi için Başkonsolosluğumuzca gerekli girişimler yapılmış, fakat olumlu bir sonuç alınamamıştır. Ancak, New York'ta faaliyet gösteren Kiska İnşaat Şirketi sorumlusu Erdem Arkan eseri müzayededen satın almış ve ülkemize hibe etmiştir. Mühür 26 Aralık 1997'de ülkemize getirilmiştir.

Söz konusu mühür Bizans dönemine ait olup, 28 x 4 mm. ölçüsünde ve 15.2 gr. ağırlığındadır. Mühür üzerinde Meryem, kucağında çocuk İsa ile birlikte cepheden gösterilmiştir (Resim: 115). Meryem'in başı hâleli ve üzerinde maphorion vardır. Başının sağ ve sol yanındaki boşluklarda Meryem'in monogramı yer almaktadır. Eserin arka yüzünde ise altı satır Yunanca yazıt bulunmaktadır (Resim: 116). Söz konusu eser Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde bulunmaktadır.

115. Kurşun Mühür (Ön Yüz)

116. Kurşun Mühür
(Arka Yüz)

MANŞ DENİZİ BATIĞINDAKİ ESERLER

117. Roma Kadın Başı

118. Roma Tanrıça Başı

The Independent adlı İngiliz gazetesinin 16 Mayıs 1995 tarihli sayısında yer alan bir haberden, bir grup amatör dalgıcın Manş Denizi yatağında 1894 yılında batan Castor adlı gemiden Roma dönemine ait bir grup eser çıkardığı öğrenilmiştir.

Hollanda'nın Leiden şehrindeki Ryks Museum yetkilileri eserlerin, dönemin Hollanda'nın İzmir Konsolosu ve antika toplayıcısı Alfred Van Lennep tarafından İzmir, Sultanhisar (Nysa) çevresinden satın alındıktan sonra Hollanda'ya götürülürken gemiyle birlikte battığını ifade etmiş ve eserlerin Hollanda'ya verilmesini İngiliz makamlarından istemişlerdir.

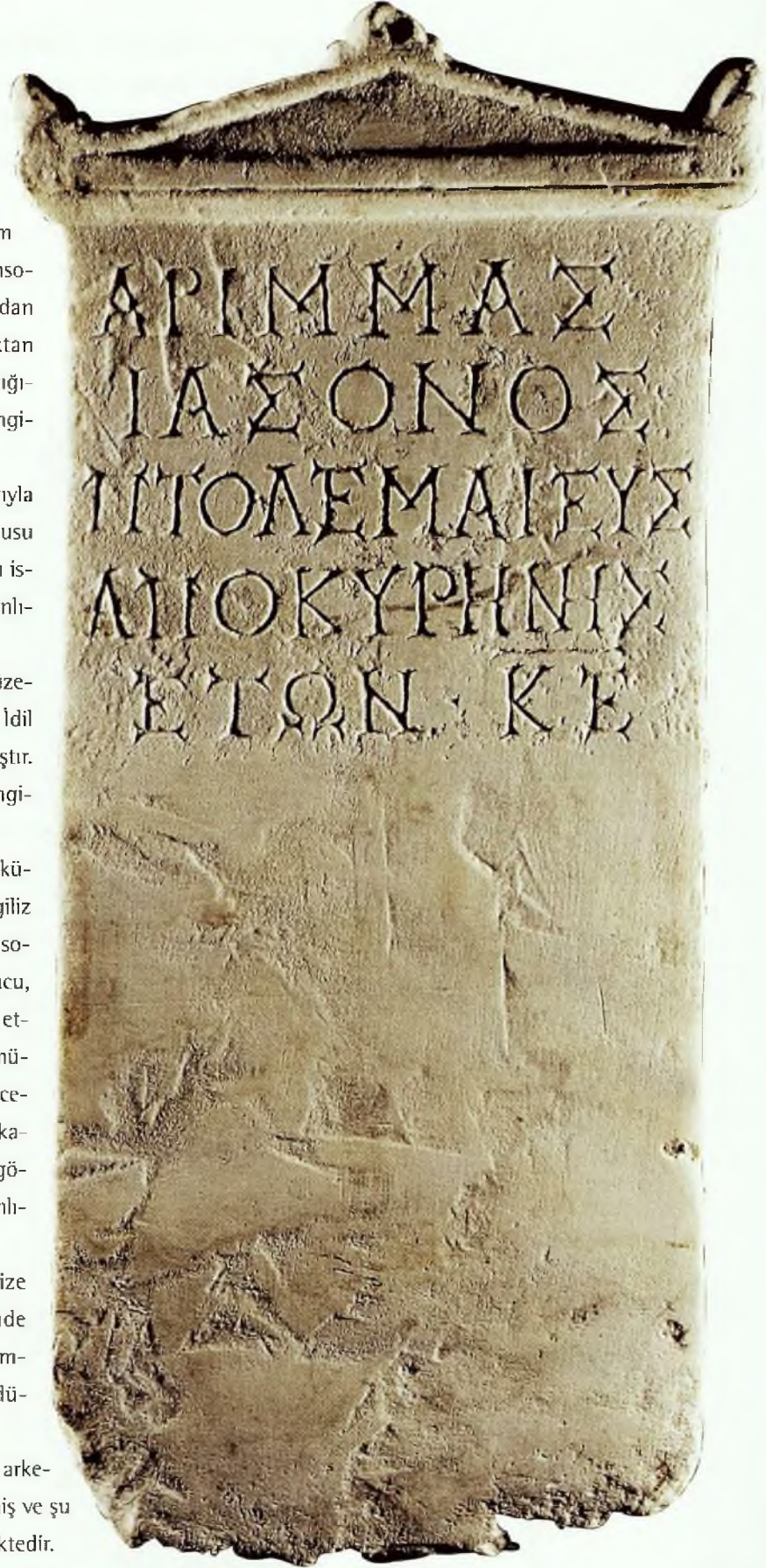
Kültür Bakanlığı'nca, Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla Londra ve Lahey Büyükelçiliklerimizden söz konusu eserlerle ilgili bilgi, belge ve fotoğrafların sağlanması istenmiş, ayrıca İçişleri Bakanlığı, İnterpol Daire Başkanlığı'ndan da bilgi talep edilmiştir.

Eserlerin fotoğrafları, Anadolu Medeniyetleri Müzesi uzmanları ve Nysa kazısı başkanı Profesör Vedat İdil tarafından incelenmiş ve iki ayrı rapor hazırlanmıştır. Eserlerin geri alınabilmesi için söz konusu raporlar İngiliz makamlarına iletilmiştir.

Londra Büyükelçiliğimiz yetkililerinin gerekli dokümanları, söz konusu eserleri elinde bulunduran, İngiliz Sahil Muhafaza Teşkilatı'na bağlı Receiver of Wreck sorumlularına ilettiği ve yapılan ikili görüşmeler sonucu, karşı tarafın eserlerin Anadolu'ya ait olduğunu kabul ettiğini; eserlerle ilgili kimyasal temizleme, depolama, müzede sergileme, uzman kuruluşlara yaptırılan değer incelemesi gibi harcamaların ve buna ilâve olarak eseri çıkaranlara verilecek olan ikramiyenin Deniz Kanunu'na göre tarafımızdan ödenmesi gerektiği Dışişleri Bakanlığı'nca bildirilmiştir.

Söz konusu meblağ Londra Büyükelçiliğimize transfer edilmiş, eserlerimiz 26 Mayıs 1998 tarihinde anılan Büyükelçiliğimizce teslim alınmış ve 15 Temmuz 1998 tarihinde Büyükelçiliğimizde bir tören düzenlenmiştir.

Manş Denizi'ndeki batıktan çıkarılan yedi adet arkeolojik eser, 9 Mayıs 1999 tarihinde ülkemize getirilmiş ve şu anda Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde sergilenmektedir.

119. Batı Anadolu Kökenli Stel

120. Tamamlanmamış Stel

Eserlerin Özellikleri

Castor adlı batıkta bulunan eserler iki baş ve beş adet yazıttan oluşmaktadır. Bu grup içinde yer alan mermer kadın başı bir heykele ait olup boyun kısmından kırılmıştır (Resim: 117). Saçları ortadan ayrılmış dalgalar halinde arkada toplanmıştır, göz bebekleri işlenmiş, burnu kırık, ağzı hafifçe açıktır. Başın portre özellikleri taşıması bakımından bir İmparatoriçe başı, belki de İmparator Hadrianus'un karısı Sabina olması olasılığı üzerinde durulabilir. MS 2. yüzyıla tarihlenmektedir.

İkinci heykel başı, boyundan kırık ve ince grenli mermerden yapılmıştır (Resim: 118). Bukleli saçlı, saçın ortasında Mısır heykellerini anımsatan bir atribü vardır. Belki bir tanrıça heykeli olabilir. Yüz ve göz bebekleri işlenmiş, burun kırık ve çene yuvaraktır. MS 2. yüzyıl sonuna Flaviuslar devrine ya da MS 3. yüzyıl başına ait olabilir.

Bu grupta yer alan yazıtlar, Anadolu özellikleri göstermektedir. Bunlardan dikdörtgen bir mezar steli, etrafı akroterlerle çevrilmiş üçgen bir alınlıkla taşlandırılmıştır (Resim: 119). Ön yüzünde beş satır Yunanca yazıt bulunmaktadır. Bu yazıttan "Kyreneli Ptolemaios ailesinden Iason oğlu Armmas"a ait olduğu anlaşılmaktadır. Kuzey Afrika'dan Batı Anadolu'ya gelen Armmas'a ait bu stelin Smyrna'da yapılmış olması büyük bir olasılıktır.

121. Dikdörtgen Mezar Steli

Bir başka stel üzerinde altı satır Yunanca yazıt vardır. Bu stel hazırlanmış, ancak henüz ham bloktan kesilmemiş durumdadır. Bu üçgen alınlıktaki ilginç yazıttan, bu stelin gladyatör Klados için karısı Tyhprice tarafından, onun cesaretinin anısına yaptırıldığı anlaşılmaktadır (Resim: 120). Klados adı Smyrna yazıtlarında geçmektedir. Bu nedenle bu stel, Batı Anadolu kökenli olmalıdır.

Bir diğer dikdörtgen mezar steli üzerinde sekiz satır Yunanca yazıt vardır (Resim: 121). Lukios Iulius Maximus adlı Romalının henüz hayatta iken bu yazıtı kendisi, karısı, çocukları ve torunları için yaptırdığı anlaşılmaktadır. Büyük bir olasılıkla stel Smyrna'da yapılmış olmalıdır.

Bir diğer dikdörtgen şeklindeki stelde ise dört satır Yunanca yazıt bulunmaktadır (Resim: 122). Yazıtta Thyateira'dan (Akhisar) Statios oğlu Maskos ile Mashion'un çok yaşamaları dileği yer alır. Thyateira Lidya'da bir antik kenttir. Bu nedenle Batı Anadolu kökenlidir. Bu grup içinde bir de tam okunamayan yazıtlı kırık bir mezar steli bulunmaktadır (Resim: 123).

122. Batı Anadolu Kökenli Stel

123. Kırık Stel

MENİL KOLEKSİYONU'NDAKİ ZEUGMA MOZAİĞİNE AİT PARÇALAR

1993 yılında Gaziantep ili, Nizip ilçesi, Belkıs köyünde yer alan Zeugma ören yerinin aşağı kısımlarında, Birecik Barajı gölü sularının basması üzerine kurtarma kazısı yapılmıştır. Kazı sırasında aşağı şehirde bir Roma villasının mozaik döşemeli terasının ortasında yer alan panonun alt kısmında iki adet giyimli figürün dizden yukarısının ve soldaki figürün üst kısmında yer alan yazının yarısının sökülme suretiyle çıkarılmış olduğu görülmüştür. Pano, orta boşluğu ile birlikte Gaziantep Müzesi'ne taşınmış ve teşhire konmuştur.

Söz konusu parçaların bulunabilmesi amacıyla Bakanlığımızca araştırmalar başlatılmıştır. 1994 yılı Ekim ayında Gaziantep Müzesi'nde bir çalışma yapmak üzere ül-

124. Zeugma Mozaïği (Metiokhos Parthenope)

kemize gelen, Kanada, Toronto'daki Pontifical Institute of Medieval Studies'den Sheila Campbell, müzede bulunan mozaik panoyu incelemiş ve eksik olan iki parçanın ABD'nin Houston kentinde, Rice Üniversitesi Menil Koleksiyonu'nda bulunduğunu belirlemiş ve durum, Gaziantep Müzesi tarafından Bakanlığımıza bildirilmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde ülkemizi temsil eden avukatlarımızdan konu ile ilgili bir araştırma yapmaları istenmiş, avukatlarımızca yapılan inceleme sonucunda, iki parça mozaığın otuz yıl önce kaçak bir kazı sonucu çıkarıldıktan sonra, Amerika'ya kaçırıldığı tespit edilmiş ve adı geçen müzede bulunduğu anlaşılmıştır.

Rice Üniversitesi ile yapılan yazışmalar sonucunda, anılan üniversite yetkililerinin, parçaların, Zeugma mozağına ait olduğunun ispatlanması halinde iade edileceğini ifade etmeleri üzerine, aynı kanıyı taşıyan tüm Türk ve yabancı uzmanların raporları ve konuya ilişkin yayınlar Houston Başkonsolosluğumuz aracılığıyla ilgili müzeye iletilmiştir.

Söz konusu eser, bir Roma villasının mozaik döşemeli terasına aittir. İri beyaz taşlı zemine tek sıra siyah taşlarla çizgi desenli, geometrik motifler işlenmiştir. Eser iç içe bordürlerin çevrelediği alanda, orta kısımda daha küçük taşlarla saç örgüsü bordür ile sınırlanmıştır. Mozaik, kareye benzer figürlü bir panodan oluşmaktadır.

Panoda elbiseleri ayaklarına kadar inen iki figür yer almaktadır (Resim: 124). Elbiseler kalın kumaştan yapılmış, dalgalı kıvrımlarla gösterilmiştir. Üzerine düşen ışık, panoya canlılık kazandırmıştır. Mozaik üzerindeki figürlerin başlarının hizasında Metiokhos ve Parthenope sözcükleri yazmaktadır. Metiokhos ve Parthenope antik Roma mitolojisinde bir aşk hikâyesinin kahramanlarıdır ve onlarla ilgili bilgilere MS 2. yüzyıla ait papirüslerde rastlamak mümkündür.

Menil Müzesi Küratörü Dr. Bertrand Davezac, incelemelerde bulunmak üzere 1997 Eylül ayı içerisinde ülkemize gelmiş, Ankara ve Gaziantep'te incelemelerde bulunmuş, yetkililerle görüşmüştür. Davezac kendi koleksiyonlarında bulunan iki mozaik figürünün ülkemizden kaçırılmış olduğunun hiç şüpheye yer bırakmayacak kadar açık olduğunu, iki parçanın, halen Gaziantep Müzesi'nde bulunan mozaik figürün geri kalan parçası ile birleştirilmesinin sanata olan saygılarının bir gereği olduğunu belirtmiş; konunun değerlendirilmesi ve prensip mutabakatının kesinleştirilmesi için tekrar Türkiye'yi ziyaret edeceğini bildirmiştir.

Menil Müzesi Müdürü Paul Winkler ile Müze Küratörü Dr. Bertrand Davezac, 7-8 Aralık 1998 tarihlerinde ülkemize gelerek bir kez daha yetkililerle görüşmüşlerdir. Ülkemizde yaptıkları görüşme ve incelemelerin sonucunda; söz konusu mozaikleri iade etmeye hazır olduklarını Houston Başkonsolosluğumuza bildirmişlerdir. Menil Müzesi yetkililerinin eserlerimizin iadesi ile ilgili kararı Bakanlığımızca memnuniyetle karşılanmış ve söz konusu iki parça mozaik, Bakanlığımız görevlisi tarafından teslim alınarak, 19 Haziran 2000 tarihinde ülkemize getirilmiş ve Gaziantep Müzesi'ne teslim edilmiştir.

OKLAHOMA GÜMRÜĞÜ'NDE ELE GEÇİRİLEN ESERLER: I

125a. Urartu Bronz Bilezik

125b. Bronz Fibula

1997 yılının Ekim ayında Güney California'da bir antika galerisine götürülmek istenen yüz otuz üç parça kültür varlığına Oklahoma City'de, ABD Gümrük Servisi görevlilerince el konmuştur. Ülkemizden kaçınılan eserlerle ilgili gerekli girişimler yapılmış ve 1 Haziran 1998 tarihinde emniyet kuvvetlerince Adana'da gerçekleştirilen bir operasyon ile aralarında İncirlik Üssü'nde görevli bir binbaşının da bulunduğu, kaçakçılık şebekesi yakalanmıştır.

Güney California'da bir galeri sahibinin, söz konusu eserlerin alıcısı sıfatıyla yargılanmasından sonra, ABD Dışişleri Bakanlığı'nda 1 Mart 2000 tarihinde düzenlenen bir törenle Hitit, Urartu, Yunan, Roma, Bizans gibi çeşitli uygarlıklara ait yüz otuz üç parça eser, dönemin Kültür Bakanı'na teslim edilmiştir. 10 Mart 2000 yılında Topkapı Müzesi uzmanı refakatinde ülkemize getirilen eserler, bugün İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde bulunmaktadır.

Bu eserler arasında taş balta (Geç Neolitik), kalıp, bileği taşı (Kalkolitik), zıpkın ucu (İlk Tunç Çağı), ağırlıklar, düğmeler ve bir mühür yer almaktadır. Bronz ejder başlı bilezikler, döküm tekniğiyle yapılmış fibula ve koşum parçaları, Doğu Anadolu Urartu kökenli olarak MÖ 9. yüzyıla tarihlenmiştir (Resim:125a-b).

126. Helenistik Dönem
Pişmiş Toprak Mask

Pişmiş topraktan yapılmış çocuk yüzlü bir mask Helenistik çağa ait olabilir (Resim: 126). Yakalanan kültür varlıklarının yirmi ikisi cam koku şişeleridir. Bunlar parfüm, merhem veya ilaç koymak için kullanılan şişelerdir. Mezar armağanı olarak da kullanılmışlardır. Açık yeşil, mavi, geçirgen cam hamurlu şişeler serbest üfleme tekniğiyle yapılmış, ağız kenarı kesildikten sonra kıvrılmıştır. Boyun altında alet izleri vardır. Şişeler tüp gövdeli, uzun armudi, konik veya küre biçimli olup iki tanesi konkav, biri ise düz diplidir^{1,2} (Resim: 127a –b). Bu yapıtların Roma İmparatorluk çağında Anadolu'da imal edilmiş benzerlerine birçok müzemizde rastlanmaktadır.

Bu gruptaki insan ve aslan yüzü kabartmalı pişmiş toprak aplikler, kuş heykelciği ve bronz Hermes heykelciği, Roma İmparatorluk çağına tarihlenmektedir (Resim: 128-129). Ayrıca, bronz dirhemler, midye kabuğu biçimli bir ağırlık, bronz haç sarkaçlar ve Bizans çağına tarihlenen, yaprak formu, tutamak üzerinde balık bezemesi olan bronz bir kandil bu grupta yer almaktadır.

127a. Cam Roma Şişesi

127b. Tüp Biçimli Cam Unquantarium

128. Bronz Hermes Heykelciği

129. Kuş Pendantif

¹ A. Özet, *Dipten Gelen Parlı, Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi Cam Eserleri*, 1998.

² B. Gürler, *Tire Müzesi Cam Eserleri*, 2000.

OKLAHOMA GÜMRÜĞÜ'NDE ELE GEÇİRİLEN ESERLER: II

130a. Pişmiş Toprak Hayvan Başı

Yüz otuz üç parça tarihi eserin ABD makamlarınca iade edilmesinden sonra Washington Büyükelçiliğimizle temasa geçen ABD Gümrük İdaresi yetkilileri, önceki eserlerle bağlantılı başka eserlerin de ele geçirilmiş olduğunu bildirmiştir.

Söz konusu eserler, Houston Başkonsolosluğumuz tarafından teslim alınmış ve Dışişleri Bakanlığı kuryesi ile ülkemize getirilmiştir. 2 Mayıs 2001 tarihinde Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü uzmanlarınca Dışişleri Bakanlığı'ndan teslim alınmıştır. Eserler bugün Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde bulunmaktadır. Anadolu Medeniyetleri Müzesi uzmanlarınca hazırlanan rapora göre, bronz panter başı, pişmiş toprak boğa başı ve kurşun kartal figürü Roma çağına tarihlenmiştir (Resim: 130a-b). İki adet pişmiş toprak Pers atlısı başı ise MÖ 5.-4. yüzyıllara aittir (Resim: 131a-b).

130b. Kurşun Kartal Figürü

131a. Pişmiş Toprak Pers Atlısı Başı

131b. Pişmiş Toprak Pers Atlısı Başı

HEATHROW HAVAALANI'NDA ELE GEÇİRİLEN ESERLER

Londra, Heathrow Havaalanı'nda 7 Mart 1996 tarihinde, İstanbul'da Tekin Ticaret'in sahibi Abdülkerim Tekin tarafından gönderilen eski eserlerin Londra Büyükşehir Polisi tarafından ele geçirildiği ve anılan şahsın eserleri geri almak için, İngiliz avukatlar tuttuğu Londra Büyükelçiliğimiz tarafından bildirilerek, Türk Hükümeti'nin de İngiltere'de tutacağı avukatlar aracılığıyla gerekli girişimlerde bulunabileceği belirtilmiştir.

İçişleri Bakanlığı tarafından sağlanan fotoğraflar üzerinde Anadolu Medeniyetleri Müzesi uzmanları tarafından yapılan ön incelemede ele geçirilen eserlerin çoğunluğunun Anadolu kökenli olduğu tespit edilmiştir.

2863 sayılı yasaya muhalefet suçundan yurtiçinde sabıkası olduğu tespit edilen Abdülkerim Tekin hakkında Bakırköy İkinci Sulh Ceza Mahkemesi'nce gıyabî tevkif müzekkeresi çıkarılmış ve Bakırköy Cumhuriyet Başsavcılığı'nca da söz konusu eserlerin İngiltere'den iadesi talebinde bulunulduğu Adalet Bakanlığı tarafından bildirilmiştir.

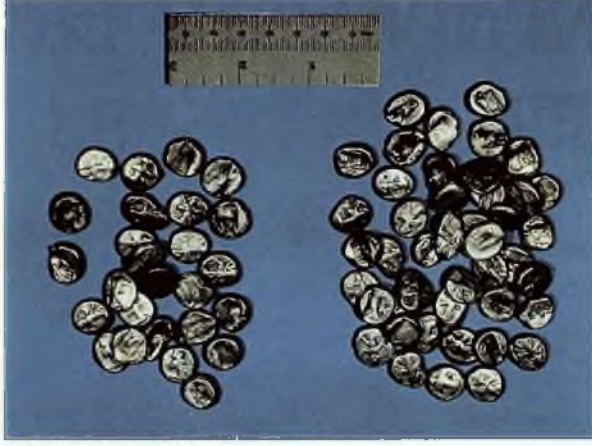
1996 yılında Bakanlığımız onayı gereği Londra Büyükelçiliğimizce Türk hükümetini temsilen bir avukat tutularak mahkemeye resmî başvuruda bulunulmuş ve Anadolu

132b. Hellenistik Dönem Sikkesi

132a. Muhtelif Dönemlere Ait Sikkeler

132c. Çeşitli Pers Sikkeleri

Medeniyetleri Müzesi Müdürlüğü'nden Doğu Mermerci ve M. Tevfik Göktürk, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü'nden İ. Günay Paksoy uzman olarak eserleri yerinde incelemişler ve 15 Ağustos 1996 tarihinde yapılan duruşmaya katılmışlardır. Daha sonra dava Sulh Mahkemesi'nde görüşülmek üzere ileri bir tarihe atılmıştır.

Londra'da görevlendirilen uzmanlarımız tarafından yapılan incelemede; sanık Abdülkerim Tekin'in, Tekin Ticaret'in antetli kâğıdına yazıp imzaladığı üç bin altı yüz otuz dört adet eserin ülkemizden derlenen eserlerden olduğu tespit edilmiştir.

Bu eserler arasında bulunan bir grup sikke Anadolu'da darp edilmiştir. Bunlar Troas bölgesi (on dört adet), Lampsakos, Pitane, Kyme, Miletos gibi Batı Anadolu kentlerine aittir. Ayrıca Rodos sikkeleri ile Patara ve Termessos sikkeleri de vardır. Bunun dışında Yunan ve Roma çağlarına tarihlenen Hamaksitus, Bergama, Astra, Anazarbus, Apameia, Tarsus, Side, Bizya, Silendos gibi Anadolu şehir baskısı olanlar da vardır. Öte yandan Miletos, Kolophon gibi şehir darphanelerinde basılmış Büyük İskender drahmileri de bu grup içinde yer almaktadır. Ayrıca Bizans İmparatoru I. Anastasius döneminde Konstantinopolis, Nikomedia, Antiokheia gibi üç Anadolu şehrinde basılan altın sikke örnekleri de bu grupta yer almaktadır (Resim: 132 a-b-c).

Eserler arasında Geç Roma – Bizans mühür baskılı, Kilikya kökenli, pişmiş toprak bullalar, Anadolu lokal üslubunda yapılmış, Alanya Müzesi'nde çok yakın bir benzeri bulunan Roma dönemine ait bronz Herakles heykeli, (Resim: 133) Doğu Anadolu kökenli, Urartu dönemine ait, küre biçimli kahverengi akik boncuklar, MÖ 8. yüzyıldan kalma bronz ve gümüş bilezikler, (Resim: 134) bronz kandil ve pişmiş toprak tanrı figürü, Geç Frig dönemine ait *omphaloslu phialeler*, Bizans dönemine ait kenan yazılı tepsi, gümüş ve bronz, Roma dönemine ait kaşlı yüzükler, taş balta koleksiyonu ve taş ağırşaklar, Roma dönemine ait gümüş kuş figürleri ve kurşun

133. Bronz Herakles Heykeli

134. Bronz Bilezikler

135. Roma Dönemi Kâse ve Şişeler

136. İslamî Dönem Sikkeleri

amphoriskos, müzelerimizde benzerleri bulunan Roma dönemine ait altın küpeler ile cam kaplar, (Resim: 135) örneği müzelerimizde bulunan bronz Hitit İmparatorluk çağına ait bir mühür, Roma dönemine ait bronz çocuk figürü ve Bizans çağına ait röliker, Roma ve Urartu dönemlerine ait bronz ve kemik tıp aletleri, iğneler, taş boncuklar, Roma ve Bizans dönemlerine ait çeşitli dirhemler, Bizans döneminden kalma bronz anahtar ve rölikerler, Osmanlı, Süleymaniye işi şamdan ayağı ve şamdan parçaları, Osmanlı dönemine ait bronz anahtar ve terzi yüksükleri ve bronz Mevlevî nekâresinin bulunduğu müze uzman raporu ile belirlenmiştir.

Bu grupta yer alan Selçuklu sikkeleri ise sayıca çok ve önemlidir. İki bin yüz kırk adet İslamî gümüş sikkeden oluşan define değişik dönemlerden günümüze kalmıştır. Bunların İlhanlı hükümdarı Ebu Said Bahadır Han dönemi (683-690 H./ 1284-1291 M.); Aragon Han dönemi Anadolu baskılı gümüş sikkeleri (683-690 H./1284-1291 M.); Satı Bek Han dönemi (738-741 H./1337-1340 M.); IV. Rükneddin Kılıçarslan dönemi (655-663 H. /1257-1264 M.); III. Gıyaseddin Keyhüsrev dönemi (663-

137. Selçuklu Dönemi Sûrahi

681 H. / 1264-1282 M.) Konya Erzincan baskılı sikkeleri ve Kadı Burhaneddin Ahmed dönemi (728-801 H./ 1380-1398 M.) sikkeleri oldukları belirlenmiştir (Resim: 136).

Söz konusu bu definenin Anadolu kökenli olduğuna ilişkin bilgiler, uzman Günay Paksoy tarafından ilgili mercilere bildirilmiştir. Ayrıca bu grup içinde yer alan bir Selçuklu Dönemi sûrahi ilginç örneklerden birini teşkil etmektedir (Resim: 137).

Londra'da ülkemizi temsil eden Harper Odell firması avukatı Reza Hussein'in karşı tarafın avukatı ile yaptığı görüşmelerde, A. Kerim Tekin'in eserleri ülkemize iade edeceğini, ancak ileride Türkiye'de kendisi hakkında bu konu ile ilgili dava açılmayacağı teminatının verilmesini istediği Dışişleri Bakanlığı tarafından bildirilmiştir.

Ülkemizde 2863 sayılı kanuna muhalefet suçundan birçok kez hüküm giymiş olan bu şahsa böyle bir teminat verilmeyeceği, şahsın eserleri iade etmeyi kabul etmemesi durumunda davaya devam edileceği Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla Londra Büyükelçiliğimize iletilmiştir.

A. Kerim Tekin eserlerin tümünü ülkemize iade etmeyi kabul etmiş ve Anadolu kökenli eserler Haziran 2000'de ülkemize getirilmiş ve Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ne teslim edilerek koruma altına alınmıştır.

BREMEN'DE ELE GEÇİRİLEN ESERLER

Alman Federal Cumhuriyeti makamlarınca Bremen'de dört adet seramik eşya ile bir adet altın taç ele geçirilmiştir. Ülkemizden kaçırıldığının ispatlanması durumunda eserlerin iade edileceği bildirilmiştir. Anadolu Medeniyetleri Müzesi Müdürlüğü uzmanlarınca yapılan incelemede bu eserlerin Anadolu kökenli olduğu tespit edilmiş ve iadeleri talep edilmiştir.

Kaçırılan eserlerin Alman makamlarından geri alınabilmesi için bunların tartışmasız şekilde Anadolu kökenli olduklarına ve bu tarihî eserlerin yurtdışına çıkarılabilmesi için 2863 sayılı kanun uyarınca söz konusu şahıslara herhangi bir izin verilmediğine ilişkin istenen bilgi Alman makamlarına gönderilmiştir.

Eserler Hannover Başkonsolosluğumuza iade edilmiş ve Dışişleri Bakanlığı'nın Merkez Binası Kurye Şubesi'nce 24 Nisan 2001 tarihinde, Anadolu Medeniyetleri Müzesi uzmanlarına teslim edilmiştir.

Söz konusu eserler; bir adet taç, bir adet *lagynos* (pişmiş toprak kap), bir adet kâse ve bir adet *unguentarium* (koku şişesi) parçasından oluşmaktadır. İnce bir şerit üzerine tutturulmuş üçlü yaprak gruplarıyla süslenmiş, yaprakları basit çizgilerle detaylandırılmış altın taç İÖ 1. yüzyıla tarihlenmektedir (Resim: 138). Taçların ilk ör-

138. Altın Diadem

139. Lagynos

nekleri önceleri zeytin, meşe, mersin ağacının dal ve yapraklarından, daha sonra da metalden yapılmıştır. Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ndeki 13508 envanter numaralı taş ile benzerlik göstermektedir.¹ Pişmiş toprak *lagynos*, deve tüyü rengi hamurlu, dışa çekik ağız kenarlı, silindirik boyunlu, yayvan basık gövdeli, düz kaidelidir (Resim: 139). Tek kulpludur. Gövde üzerine boya ile kuş motifi yapılmıştır. Pişmiş toprak Roma çağı kâsesi (*terra sigillata*), deve tüyü rengi hamurlu, kırmızı astar boyalıdır.² Yuvarlak ağız kenarlı ve gövdelidir. Küçük düz diplidir.

Pişmiş toprak Roma çağı *unguentarium*, kiremit rengi hamurlu, kırmızı astar boyalıdır. Dışa çekik ağız kenarlı, silindirik boyunlu, oval gövdeli olup, gövdesinde kırık ve eksikler vardır. Kaidesi kırık ve enine yivlidir. Bir *unguentariuma* ait oval biçimli gövde parçası, deve tüyü rengi hamurlu, kırmızı astar boyalıdır (Resim: 140-141). Bu eserler Akdağ kurtarma kazısında rastlanan *unguentariumlar*la benzerlik göstermektedir.³

Bu kültür varlıkları batı ve güney Anadolu'da sık rastlanan malzemelerden olup kaçak kazılar sonucu soyulan mezarlardan ele geçirilmiş olmalıdır.

140. Unguentarium, Terra Sigillata Kâse

141. Unguentarium

¹ I. Bingöl, *Antik Takılar Anadolu Medeniyetleri Müzesi*, 1999: 33 - 54.

² J. W. Hayes, *Roman Pottery. A Catalogue of Roman Fine Wares*, 1975.

³ F. Küçükçoban, "2000 Yılı Akdağ Kurtarma Kazısı" 12. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu, 2002: 251.

MERMER KABARTMA LEVHA

1998'de Almanya Interpolü'nün Osman ve İmdat Günay adlı iki Türk vatandaşında bir kültür varlığı ele geçirdiğini bildirmesi üzerine, eserin fotoğrafları temin edilmiş ve Anadolu Medeniyetleri Müzesi uzmanlarıyla, Profesör Cevdet Bayburtluoğlu ve Profesör Hasan Malay'a gerekli incelemeler yaptırılmıştır.

Bu kurum ve kişilerin verdikleri raporlara göre, Yunanca yazıtlı ve Roma İmparatorluk dönemine ait olan eserin Batı Anadolu kökenli olduğu anlaşılmış ve yakalanan kişiler hakkında Mersin Birinci Ağır Ceza Mahkemesi'nde dava açılmıştır. Uzman raporları mahkemeye sunulmuş ve eserin ülkemize iadesi için hazırlanan istina-be evrakı Köln Başkonsolosluğumuza iletilmiştir.

Köln Başkonsolosluğumuza teslim edilen eser, 2001 tarihinde ülkemize getirilmiş ve İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü'nde koruma altına alınmıştır (Resim: 142).

Çift frizli, yazıtlı olan bu tabuların yüksekliği 95 cm., genişliği 155 cm., kalınlığı 15 cm.'dir. Alt ve üst sahneyi ayıran silme ve üst kenar silmesi üzerinde Yunanca yazıt bulunmaktadır.

142. Mermer Kabartma Levha

1. Yazıt iki satırdan oluşmaktadır:
 ΑΝΤΩΝΙΑΑΡΤΕΜΕΙΣΙΑΤΡΕΙΝΗΑΝΤΩΝΙΩΧΑΡΙΤΩΝΙΑΝΔΡΙΠΙΔΙΩΚΑ-
 ΙΤΕΚΝΟΙΣΚΑΙΘΡΕΠΤΟΙΣΜΝΕΙΑΣΧΑΡΙΝ

ΑΝΤΩΝΙΣΧΑΡΙΤΩΝΑΓΑΘΗΨΥΧΗΠΑΣΙΦΙΛΟΙΣΧΑΙΡΕΙΝΠΑΡΟΔΕΙΤΑΙΣ-
 ΔΕΜΑΛΙΣ...

2. Yazıtın transkripsiyonu şöyledir: 'Αντωνία 'Αρτεμεις ιατρεινή 'Αντωνίφ Χαρίτωνι άνδρί ίδίφ καί τέκνοις καί θρεπτοίς μνείας χάριν.

'Αντώνις Χαρίτων, άγαθηψύχη, πάσι φίλοις χαίρειν, παροδείταις δέ μάλιο [τα].

3. Yazıtın çevirisi şöyledir: Hekim Antonia Artemeis (bu mezarı) kocası Antonios Chariton ve çocukları ve evlatlıklarının anısı için (yaptırdı). İyi kalpli Antonios Chariton'dan tüm dostlara ve özellikle gelip geçene selam!

Yazıtın ilk satırından, bu mezar taşının Artemeis adlı bir kadın hekim tarafından kocası Antonis (=Antonios) Chariton, çocukları ve evlatlıkları için yaptırıldığı anlaşıl-maktadır. İkinci satır ise ölü Antonis Chariton'un konuşmasına ayrılmıştır.

Kabartmanın üst bölümünde, tüm aile toplu olarak yer almaktadır. Solda, bir postament üzerinde daha önce ölmüş ailenin iki kızı, ellerinde leylek veya turna türü bir kuşu tutar şekilde betimlenmiştir. Yanlarında, henüz yaşayan, bir elinde çelenk tutan, saçları örgülü kızları ile merkezde karı koca yan yana betimlenmiştir. Anneleri ile kızlar *khiton* ve *himation* giymiştir. Baba figürünün üzerinde ise tunika ve *khlamys* bulunmaktadır. Sol elinde bir rulo tutmaktadır. Gür saçları, hemen hemen kaşlarına kadar inmektedir. Yanında, başında takke bulunan, *himationa* sarmış oğ-lu yer alır. Onun yanında, gene daha önce ölmüş, yuvarlak kaide üzerinde duran er-kek çocuk, elinde bir lotus çiçeği tutmaktadır. Kabartmanın sonunda bir at ve atın dizginlerinden tutan seyis yer almaktadır.

Yazıtlı silmenin altındaki friz kuşağı, üst frize göre farklı boyuttur. İki baştaki erkek çocuklar arasında on iki adet genç kız, ikili gruplar oluşturacak şekilde sıralan-mıştır. Bu tabula üzerindeki kadın ve erkek betimlemeleri, giysileri, saç tuvaletleri ve işçilik özellikleri göz önünde tutularak, MS 3. yüzyıla, Severus'lar dönemine tarih-lenmektedir. Eserin büyük bir olasılıkla Pisidia bölgesinden, belki de Denizli (Laodikeia) civarından kaçırıldığı düşünülmektedir. Eserdeki özensiz işçilik, bunun yerel bir eser olduğunu göstermektedir.

Artemeis adındaki bir hekim kadından söz edilmesi, yazıtı, tıp tarihi açısından önemli kılmaktadır.¹ Çünkü antik dünyada hekimlik mesleğini icra eden kadınlardan söz eden yazıt sayısı oldukça azdır.² Üç özelliği, yazıtın Anadolu kökenli olduğuna işaret etmektedir: Birincisi Artemeis, büyük bir olasılıkla Artemis'in adından türetilen theophorik bir kadın adıdır ve Anadolu'ya özgüdür.³ İkincisi evlatlık anlamına gelen *threptos* sözcüğü, Roma İmparatorluk devrinde Anadolu'da pek yaygın olan, köle satın alma yerine evlat edinme uygulamasını yansıtmaktadır.⁴ Üçüncüsü yazıtın sonunda yer alan "gelip geçene selam" anlamındaki mezar formülüne özellikle Frigya'daki Laodikeia (Denizli) ve civarında bulunan yazıtlarda rastlanmaktadır.⁵ Roma İmparatorluk dönemine ait olan bu mezar yazıtı, bulunduğu yerin sosyo-kül-türel özelliklerini yansıtmayı bakımından önemlidir.

¹ Ü. Serdaroğlu, *Eskiçağda Tıp*, 1996: 13.

² L. Robert, *Les Stèles Funéraires de Byzance Gréco-Romaine*, 1964: 175-178.

³ T. Drew-Bear, C. Thomas, M. Yıldıztüran, *Phrygian Votive Steles*, 1999: 393. O. Masson, "Pape-Benseleriana IX-Madame Artemis" *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, 1986: 128-130.

⁴ A. Cameron, "ΘΡΕΠΤΟΣ and Related Terms in the Inscription of Asia Minor", *Anatolian Studies*, 1939: 27.

⁵ L. Robert, *Laodicée du Lycos, Le Nymphée*, 1969: 352-353.

PİŞMİŞ TOPRAK HEYKELCİK

Karlsruhe Başkonsolosluğumuza ve Bakanlığımıza, yurtdışına kaçırılmış eserlerle ilgili olarak yapılan bir ihbar sonucu, ihbarda adı geçen şahıs tarafından, pişmiş topraktan yapılmış bir Aphrodite Heykelciği, anılan Başkonsolosluğumuza teslim edilmiştir. Daha sonra heykelcik, 10 Mayıs 2001 tarihinde ülkemize getirilmiş ve İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü'nde korumu altına alınmıştır.

Aphrodite Heykelciği'nin yüksekliği 37 cm., kaide genişliği 14 cm.'dir (Resim: 143). Sağ eliyle drapesini yukarıda tutmaktadır. İki yanında ellerinde meyve tabakları tutan Eros'lar bulunmaktadır. Kırmızı hamurlu, krem bej astarlıdır. Sol el kırık ve noksandır. Eserin MS 89 yılına ait olması muhtemeldir.

Adak, mezar hediyesi gibi çeşitli amaçlar için kullanılan pişmiş toprak heykelcikler, Anadolu'da ve Akdeniz ülkelerinde çok sevilmiş ve yaygın olarak kullanılmıştır. En güzel örneklerini Anadolu'da başta Myrina olmak üzere, birçok antik kentimizde görmek mümkündür.

143. Pişmiş Toprak Heykelcik

İZMİR MÜZE MÜDÜRLÜĞÜ BAHÇESİNDEN ÇALINAN KADIN HEYKELİ

İzmir Müze Müdürlüğü bahçesinde 565 envanter numarası ile açık teşhirde sergilenen Roma Dönemi'ne ait kadın heykeli, 28 Şubat 1994 tarihinde çalınmıştır. Eserin yurtiçi ve yurtdışında aranması için gerekli duyurular yapılmış, fotoğraflı envanter bilgileri gönderilerek bunun, Interpol ve "The Art Loss Register" adlı uluslararası çalıntı sanat eserleri bültenlerinde yayınlanması sağlanmıştır. Heykel, İsviçre Interpolü'nce Zürih'te ele geçirilmiş, Bakanlığımızın girişimleri sonucu eserin iadesi konusunda olumlu sonuç alınmıştır.

İzmir Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmekte olan mermerden kadın heykeli, 84 cm. yüksekliğinde, 100 kg. ağırlığındadır (Resim: 144). Baş kısmı omuz hizasına kadar kırıktır. Kıvrımlı ve plili bir *khiton* giymiştir, onun üzerinde dizlerine kadar uzanan bir *himation* vardır, sağ kol dirsekten bükülü vaziyette, göğüs üzerinde ve *himationun* altındadır. Sol el ise hafif bükük vaziyette kalça hizasındadır. Vücut ağırlığını sol bacak taşımaktadır. Sol ayak tarak kısmından kırık, sağ ayağı ise uç kısmı hafif yukarıya kalkık biçimde betimlenmiş, mermerden yapılmış bir kadın heykelidir. Roma dönemine tarihlenmektedir. Magnesia veya Efes ören yerinden 1927 tarihinde müzeye getirilmiştir.

144. İzmir Müze Müdürlüğü Bahçesinden Çalınan Kadın Heykeli

ERDEK AÇIK HAVA MÜZESİ'NDEN ÇALINAN TORSO

Balıkesir ili, Erdek ilçesi, Açık Hava Müzesi'nde bulunan mermer Torso, 1983-1989 tarihleri arasında kaybolmuş ve yasadışı yollarla yurtdışına çıkarılmıştır (Resim: 145).

1992 yılı içinde İngiliz Sotheby's müzayede firmasınınca düzenlenen bir açık artırmanın zamanında Bakanlığımıza ulaşmayan katalogunun ilgili sayfa fotokopisinden eserin Erdek Açık Hava Müzesi'nden çalınan torso olduğu tespit edilmiş, ancak satışı durdurmak için zamanın geçmesi nedeniyle gerekli girişimlerde bulunulamamıştır. Daha sonra Dışişleri Bakanlığı kanalıyla anılan esere ilişkin envanter bilgileri çerçevesinde eserin ülkemize iadesi istenmiş, ancak olumlu yanıt alınamamıştır.

İngiliz Sotheby's müzayede evinin 14 Aralık 1993'te New York'ta gerçekleştirileceği müzayedede söz konusu torsoyu satışa sunacağı öğrenilmiştir. Adı geçen torsonun envanter kayıtlarının bulunması sebebiyle Bakanlığımız, Amerika'daki Herrick Feinstein Avukatlık Firması'nı yetkili kılarak, heykelin satışı durdurulmuştur. FBI ile temas sağlanarak, esere ilişkin fotoğraflı envanter bilgilerinin yanı sıra, Profesör Machteld Mellink'in *American Journal of Archaeology*'de 1977 yılında konu hakkında yayınlanan ve torsonun Anadolu kökenli olduğunu bildiren makalesi gönderilerek, heykelin iadesi girişimlerine başlanmıştır. Bakanlığımızın yakın takibi ve ikili görüşmelerdeki ısrarlı talebi sonucunda, söz konusu eser Kasım 1995 tarihinde ülkemize iade edilmiştir ve İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü'nde korunmaktadır.

Anılan eser; 64 cm. boyunda, 29 cm. genişliğinde mermer bir torso dur. Vücut duruş ve işleniş tarzı olarak, arkaik *kouros* özelliklerini yansıtmaktadır. Ön kısmı oldukça aşınmıştır, arka kısmı çok muntazamdır. Sırt çizgisi bellidir, yan tarafları düzeltilmiştir. Kyzikos'ta bulunarak, müzeye getirilmiştir.¹ MÖ 6. yüzyıla tarihlenmektedir.

145. Erdek Açık Hava Müzesi'nden
Çalınan Torso

¹ J. M. Mellink, "Archaeology in Asia Minor" *AJA*, 1977: 313.

TUTLİNGEN’DE ELE GEÇİRİLEN ESERLER

146. Altın Diadem

29 Eylül 1998 tarihinde, Tutlingen polisince bir vatandaşımızın arabasında Yunan-Bizans dönemine ait eserler ele geçirilmiştir. Konuyla ilgili olarak Denizli Ağır Ceza Mahkemesi’nde dava açılmış ve eserlerin iadesi için Alman makamlarından adli yardım talep edilmiştir.

Söz konusu tarihî eserler adli yardım talebimiz çerçevesinde; Dışişleri Bakanlığı Hukuk Dairesi’nin girişimiyle, Berlin Büyükelçiliğimizce teslim alınmış ve Denizli İkinci Ağır Ceza Mahkemesi’ne iletilmek üzere Büyükelçiliğimizce diplomatik kargo olarak ülkemize getirilmiştir. Şu an eserler, mahkeme sonuçlanıncaya kadar Anadolu Medeniyetleri Müzesi’nde koruma altına alınmıştır. Bu eserler arasında, uzun oval şekilli, altın bir diadem yer almaktadır (Resim: 146). Ortasında kabartma olarak yapılmış kadın figürü vardır.

Diğer eserler ise seksen altı adet gümüş sikke (Rodos), iki adet elektron sikke (Foça) ve Bizans Dönemine ait üç adet altın ile bir adet gümüş sikkedir (Resim: 147 a-b-c).

147c. Bizans Sikkeleri

147a. Rodos Sikkeleri

147b. Rodos Sikkeleri

BURSA OSMANLI EVİ MÜZESİ'NDEN ÇALINAN ŞAMDANLAR

Londra Sotheby's müzayede firması tarafından 24 Nisan 1991 günü düzenlenen Islamic and Indian Art konulu açık artırmada, 989 ve 990 katalog numarası ile satışa çıkarılan onaltıncı yüzyıl Osmanlı dönemine ait tombak şamdanların 22 Haziran 1989 tarihinde Bursa Muradiye Osmanlı Evi Müzesi'nden çalınan iki adet şamdan olduğu tespit edilmiştir.

Londra Büyükelçiliğimize, söz konusu şamdanlara ait envanter bilgileri ve fotoğraflar gönderilerek ülkemize iadesi konusunda gerekli girişimler başlatılmıştır. Dışişleri Bakanlığı ve Dış Temsilciliklerimiz aracılığıyla yapılan ikili görüşmeler sonucu eserler 1991 yılında ülkemize iade edilmiş ve Bursa Müzesi'nde koruma altına alınmıştır.

Bursa Muradiye Osmanlı Evi baş odasında 484 envanter numarası ile sergilenen bakır şamdanın kaidesi çan şeklindedir. Boynu silindiriktir, ağız kısmı boğumlu olup dışa doğru taşkındır. Altın yaldızları dökülmüştür.

Adı geçen müzenin baş odasında 3041 envanter numarası ile sergilenen bakır tombaklı şamdanın çan şeklindeki kaidesi üzerinde bilezikler vardır. Boyun kısmı yivli ve bilezikli olup ağız düz kenarlıdır. Her iki şamdan da Osmanlı dönemine aittir ve 16. yüzyıla tarihlenmektedir (Resim: 148).

148. Bursa Osmanlı Evi Müzesi'nden Çalınan Şamdanlar

KONYA EŞREFOĞLU CAMİİ KAPISININ ÇALINAN SÜSLEME PANOLARI

Konya ili, Beyşehir ilçesi, İçerişehir mahallesinde bulunan Eşrefoğlu Camii, 1297 yılında Emir Süleyman oğlu, Emir Eşref tarafından yaptırılmıştır.

Ahşap camilerin en büyük ve orijinali olan yapı, mukarnas başlıklı kırk sekiz ağaç direk üzerine mihraba dikey, yedi neflidir. Geniş ve yüksek orta nefi, ayrıca mihrap önü kubbesi, karlık işi gören açık orta bölümle, hem içten hem dıştan kuvvetle belirtilmiştir. Eşrefoğulları'nın konik kümbeti, doğu cephesinden camiye bitişiktir. Doğu köşesindeki, esas portalin solunda sebil, sağında minare vardır.

Caminin taş ve ağaç işlemleri, kalem işleri, mozaik çini süslemeleri, Selçuklu sanatının son ve en olgun üslubu içinde ahenkli bir bütün meydana getirmiştir. Bu açılardan firuze, lacivert ve mor renkli mozaik çinilerle bezemeli mihrabı ve kıvrık dallar, rumiler, geometrik süslemeler ve çeşitli yazılarla tezyin edilmiş minberi caminin ihtişamına uygundur.

Ana giriş portelinde yer alan çift kanatlı ahşap kapı da, bu süslemelerle paralellik gösterir. Üstte Zümer Suresi'nin işlendiği iki pano, altta ise geometrik ve bitkisel bezemenin oluşturduğu iki pano mevcuttur (Resim: 149a-b).

149a. Ahşap Süsleme Pano

149b. Ahşap Süsleme Pano

Cami kapısının süsleme panoları 1996 yılında çalınmıştır. Bakanlığımızca çalın-tı ihbarının alınması üzerine, konunun araştırılması Konya Müzesi Müdürlüğü'nden istenmiştir. Konya Müzesi Müdürlüğü'nce gönderilen fotoğraf ve raporun incelen-mesinden söz konusu kapıya ait üzerinde Zümer Suresi'nin yazılı olduğu iki panonun çalındığı anlaşılmıştır. Bakanlığımızca söz konusu panoların yurtiçinde ve yurtdışında arattırılması sağlanmıştır. Ayrıca Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden çalın-ma olayı ile ilgili tüm bilgi ve belgeler talep edilmiştir. Bu panoların fotoğraflarının ilgili kurumlarda bulunmaması üzerine Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü arşivinden temin edilmiştir.

Kopenhag Büyükelçiliğimizce söz konusu panonun David's Samling Müzesi'nde olduğu tespit edilmiş ve müze yetkilileri, yapılan ikili görüşmelerde çalınan eserlerin prensipte envanterlerine geçirilmediğini belirterek iade etmeyi kabul etmişlerdir. Söz konusu panolar, 6 Temmuz 1999 tarihinde Kopenhag Büyükelçiliğimizce teslim alın-mış olup 8 Temmuz 1999 tarihinde ülkemize getirilerek, Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde koruma altına alınmıştır.

DİVRİĞİ ULU CAMİİ'NE AİT AHŞAP PANELLER

Anadolu'daki Selçuklu devri eserleri içinde önemli bir yeri olan, UNESCO tarafından Dünya Kültür Mirası listesine alınan Sivas Divriği Ulu Camii'nin hünkâr mahfeli korkuluk panellerinden beş adedi Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce İstanbul Yenikapı Mevlevihanesi'nde koruma altına alınmıştı. Ancak Mevlevihane'de 7 Mayıs 1997 tarihinde çıkan yangında, panellerin de yanmış oldukları düşünülmüş ise de 27 Mart 1998 tarihinde New York'ta düzenlenen Üçüncü Uluslararası Asya Sanat Fuarı'nda Anadolu kökenli eserlerin satışa çıkarılacağı öğrenilmiş ve eserler arasında bulunan bir ahşap panelin Divriği Ulu Camii'ne ait olduğu tespit edilmiştir. Konu Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla New York Başkonsolosluğumuza iletilmiş, eserin satışı durdurulmuş, ülkemize ait olduğu ve iadesini talep edeceğimiz ısrarla vurgulanmıştır.

Konunun müzakerelerle çözümlenemeyeceği; çözümlenebilmesi için hukukî girişimlerde bulunulması gerektiğinin Başkonsolosluğumuzca bildirilmesi üzerine Amerika Birleşik Devletleri'nde ülkemizi temsil eden avukatlarımıza yetki verilmiştir. Bu çerçevede avukatlık firmamızdan ve Başkonsolosluğumuzdan yetkililer fuarı ziyaret etmiş ve eserimizin Londra'da İslamî eserler satıcılığı yapan Oliver Hoare'un standında sergilendiğini, ancak daha sonra satıştan çekildiğini ve fuardaki yerinin boş kaldığını tespit etmişlerdir.

Avukatlarımızca, konu hukukî boyutta araştırılırken, Bakanlığımızca da paneller ilgili olarak; eserin ülkemizden kaçırıldığına ve Divriği Ulu Camii'ne ait olduğuna delil olabilecek tüm belgeler avukatlarımıza iletilmiştir. Avukatlarımız tarafından Oliver Hoare şirketine bir mektup gönderilmiş, mektubun bir örneği ise şirketin Londra temsilciliğine iletilmiştir. Şirket sahibinin Londra'daki avukatından alınan 1 Nisan 1998 tarihli cevabî mektupta, panelin ABD sınırları içinde olmadığını ifade edilmesi üzerine, bu kez, Londra'da olabileceği düşüncesiyle avukatlarımız İngiliz Polis Teşkilatı Scotland Yard ile irtibata geçmişlerdir. Scotland Yard dedektiflerinden Richart Ellis Londra'da konu ile ilgili araştırmalarına başlamıştır.

Bu bilgiler ışığında FBI yetkilileri Oliver Hoare ile görüşmüş, görüşmede adı geçen paneli satmamasına ve FBI'a teslim edilmek üzere New York'a göndermesine işaret edilmiştir. FBI ve ABD savcılık bürosunun araştırmaları sonucunda panelin sergilenmek ve satılmak üzere New York'a getirildiği, Türkiye Cumhuriyeti'nin Oliver Hoare ve Asya Sanat Fuarı organizatörlerine mülkiyet hakkı konusunda yaptığı ihbar sonrasında İsviçre'ye gönderildiği, FBI tarafından saptanmıştır. Bunun üzerine ABD savcılığı; cezai soruşturmanın yanında Amerika'nın da taraf olduğu UNESCO Sözleşmesi'nin ilgili hükümlerini uygulayarak, paneli geri almaya çalışacağını ifade etmiştir. Bu ifade üzerine eseri geri almak için dava açılmamış, görüşmelerin ve cezai soruşturmanın sonucunun beklenmesine karar verilmiştir.

150a. Sivas Divriği Ulu Camii'ne Ait Ahşap Panel

Belgelere göre New York'a Asya Sanat Fuarı için söz konusu ahşap panel ile birlikte dört panelin daha getirildiği ve yine birlikte geri gönderildiği anlaşılmıştır. Bu dört panelin de Divriği Ulu Camii'ne ait olduğu ve Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün envanter listesinde yer aldığı saptanmıştır.

Tüm bu araştırmalar çerçevesinde Asya Sanat Fuarı'nda satışa çıkan yetmiş iki envanter numaralı panel ABD'ye getirilmiş ve FBI'a teslim edilmiştir. Oliver Hoare, kendisine gönderdiğimiz tüm belgeleri ve çevirileri incelemesi sonucunda, panellerle ilgili her tür talepten vazgeçtiğini ve ABD Savcılığı cezai soruşturması biter bitmez panelin teslim edileceğini ifade etmiştir. Diğer yandan dört panelin Londra'da olduğu Scotland Yard dedektifi tarafından tespit edilmiştir. Panellerin Türkiye Cumhuriyeti envanterinde bulunduğu ve Divriği Ulu Camii'ne ait olduğunun bel-

150b. Ahşap Paneller

gelenmesi üzerine dedektif Richard Ellis, Oliver Hoare'un bu dört paneli de iade etmeyi kabul ettiğini ve panelleri Scotland Yard'a teslim ettiğini bildirmiştir.

Divriği Ulu Camii'ne ait olan ve Oliver Hoare isimli antika satıcısının elinde bulunan ahşap panellerin ülkemize iadesi ile ilgili çabalarımız dava açılmasına gerek kalmadan başarıyla sonuçlanmıştır. Bunda, gerek Amerikan gerekse İngiliz otoritelerinin lehimize yaklaşımı ve dış temsilciliklerimiz tarafından kurulan olumlu diyaloglar ve avukatlarımızın başarılı çalışmaları büyük rol oynamıştır.

New York'ta bulunan bir adet panel Amerikalı yetkililer tarafından 27 Nisan 1999 günü düzenlenen törenle dönemin Kültür Bakanı İstemihan Talay ve Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Nuri Yılmaz'a sunulmuş, 29 Nisan 1999 günü Elmalı Sikkeleri ile birlikte ülkemize getirilmiştir. Londra'da bulunan dört adet panel ise Kültür Bakanlığı Müsteşarı ve Vakıflar Genel Müdürlüğü yetkilisi tarafından teslim alınarak Manş Denizi'nde bulunan Castor Batığı'ndan çıkan yedi parça Roma dönemine ait eserle birlikte 9 Mayıs 1999 günü ülkemize getirilmiştir.

Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası 1228-29 yıllarında Mengüceklerden Ahmet Şah ve karısı Turan Melik tarafından yaptırılmıştır.¹ Ahşap panellerin ait olduğu hünkâr mahfeli ise caminin doğu nefinin güney duvarı ile birleştiği bölümdedir.²

¹ Vakıflar Genel Müdürlüğü, *Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası*, 1978.

² Y. Önge, "Divriği Ulu Camii'nin Hünkâr Mahfeli" *Önasya*, 1969:49.

150c. Ahşap Panel

Mahfelin korkuluğunu süsleyen ahşap panolar ceviz ağacından yapılmıştır (Resim: 150a-b). Üçüncü Asya Fuarı'nda satışa çıkacakken satışı durdurulan ve ABD'den iadesi sağlanan yetmiş iki envanter numaralı panel, 54x54 cm. ölçülerinde kare çerçeve içerisinde daire formudur (Resim: 150c). Dış bordürde daireler içerisine yan yana mühr-i Süleyman motifleri işlenmiştir. İçte, ajur (delikleme) tekniği ile bir hilalden çıkan bir palmet ve rumî motiflerin oluşturduğu kompozisyon yer alır. Bitkisel motiflerin (yaprakların) üzerinde oyma tekniği ile damarlar ve daha küçük bitkisel motifler işlenmiştir. Panelin yüzeyi orijinalde yeşil-kırmızı renk boyalı olduğu kalan izlerden anlaşılmaktadır. Merkezdeki palmetin yüzeyinde daireler içerisinde yazılar vardır.

ABD ve İngiltere'den iade edilen panellerde görülen palmet ve yaprak motifleri Milattan önceki bin yıllık devrede Orta Asya Türk sanatı çevrelerinde ortaya çıkmış

³ Z. C. Özsayiner, "Divriği Ulu Camii Hünkâr Mahfeli Ahşap Korkulukları", *Antik Dekor*, 1999: 84-88.

⁴ H. Denizli, *Sivas Tarihi ve Anıtları Sivas Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası*, 1978: 234.

ve Milattan sonraki dönemlerde özellikle İslamî çevrelerde giderek yaygınlık kazanmıştır.³ Bu özgün panel-lerin iade edilmesi ABD basınında "Sultanların Dua Paneli ABD tarafından Türkiye'ye iade edildi" başlığıyla yayınlanmıştır.

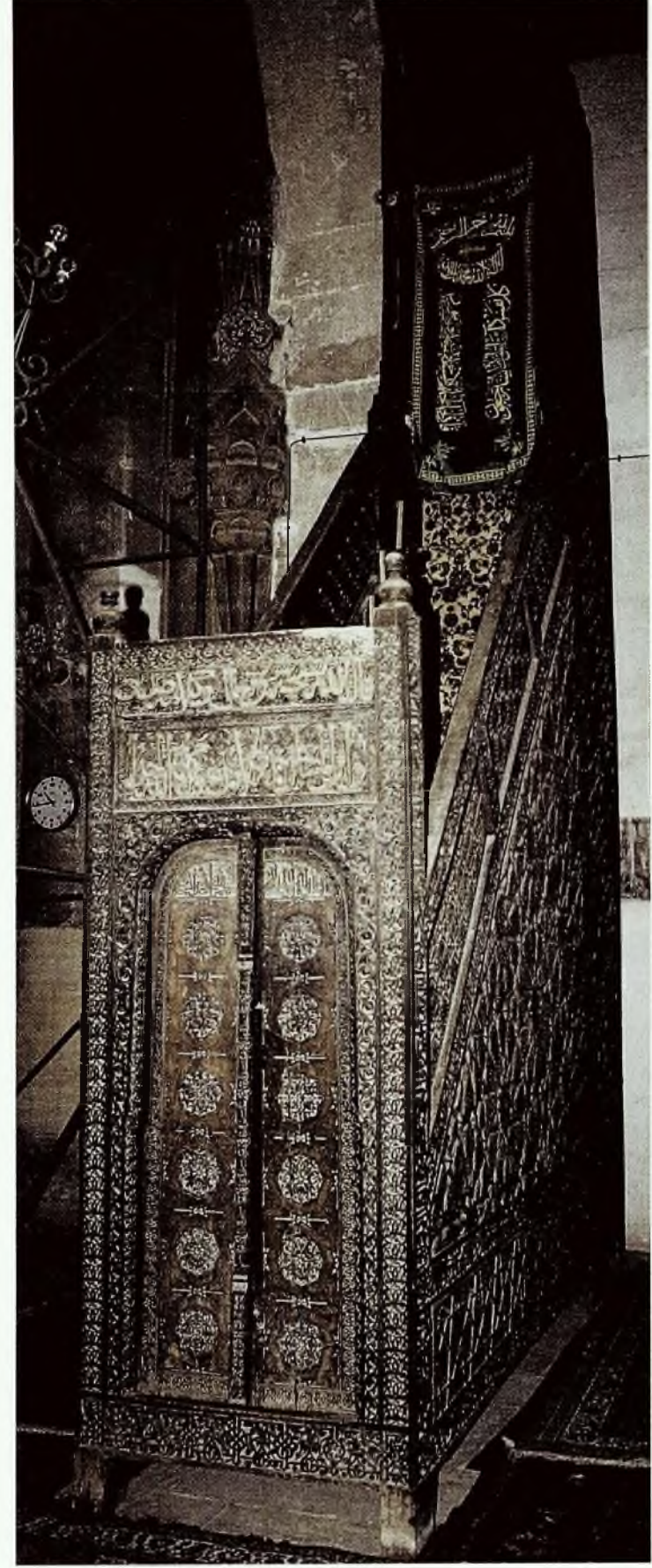
Divriği Ulu Camii'nden çalınan minber kapıları Selçuklu sanatının üstün eserlerindendir (Resim: 150d). Selçuklu sanatının Anadolu'da uyguladığı bezeme örnekleri esas alınarak yapılmıştır. Ahşap işçiliği çok ustadır, üzerinde birçok hadis ve ayet bulunmaktadır.⁴ Minber kündekâri teknikle (ince marangozluk sanatı) yapılmış, üzeri oyma ve kabartmayla bezenmiştir. Beş ve on iki köşeli yıldız biçimi levhacıklarla kaplanmıştır. Minber şerefesi ise dört sütuncuk üzerinde yükselen on iki dilimli ahşap bir kulakla son bulmaktadır.

Minberin mihraba bakan yüzünde yaptıran kişinin adı geçmektedir. Yüce Tanrı'nın hoşnutluğunu kazanmak için, halifenin yardımcısı Hüsamü'd-dünyâ veid-din Ahmet Şah bin Süleyman Şah buyurdu, denmektedir. Tarih Hicrî 638'dir (M1240-41). Ayrıca minberin üzerinde hattatın ismi de Kâtip Mehmed olarak geçmektedir.

Sivas ili, Divriği ilçesinde bulunan, Anadolu'daki Selçuklu devri eseri olan 1228 tarihinde inşa edilmiş, Divriği Ulu Camii'ne ait ahşap minber kitabesi ve giriş kapısının 21 Haziran 2002 Cuma gecesi çalındığı haberi alınmış, söz konusu ahşap eserlerin, Jandarma Genel Komutanlığı ve Emniyet Genel Müdürlüğü'ne bağlı ekiplerce aranması ve suçluların tespiti için İnterpol ile imzalanan bir yazı İçişleri Bakanlığı'na gönderilmiştir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce söz konusu eserlerin yurtiçinde arattırılması ve yurtdışına çıkarılma olasılığına karşı gerekli tedbirlerin alınması amacıyla ilgili kurumlara gerekli duyuruların 25 Haziran 2002 tarihinde yapıldığı öğrenilmiştir. Divriği Ulu Camii ahşap minber kitabesi ve giriş kapısı 21 Haziran 2002 tarihinde çalınmış, yapılan araştırmalar sonucu ahşap pano İstanbul'da 13 Ekim 2002'de bulunarak Sivas'a getirilmiş ve yerine monte edilmiştir.

150d. Sivas Divriği Ulu Camii Ahşap Minber Kapısı

TOPKAPI SARAYI MÜZESİ'NDEN ÇALINAN KUR'AN-I KERİM

İstanbul, Topkapı Sarayı Müzesi'nde, el yazması ve padişah portrelerinin sergilendiği salondan 2 Kasım 1999 günü teşhirdeki bir Kur'an-ı Kerim'in çalındığı tespit edilmiştir. Topkapı Sarayı Müzesi'nden çalınan el yazması, 34x25 cm. dış ebadında, Hicri 484, Miladi 1092 yılına ait Osman El Hüseyin El Varak El-Gaznevi tarafından Farsça yazılmış olan, 239 kanattan oluşan Kelam-ı Kadim isimli altın işlemelidir (Resim:151).

Eserimiz yurtiçi ve yurtdışında aranmakta iken 27 Mart 2000 tarihinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Ercan Hava Limanı'nda düzenlenen bir operasyon sonucu ele geçirilmiş, 2 Haziran 2000 tarihinde ülkemize getirilmiş Topkapı Sarayı Müzesi'ndeki yerine konmuştur.

Detay

الْقَوْمَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالْعَهْدِ
الَّذِينَ عَاهَدُوا لَكَ وَاللَّهُ عَالِمُ
الْمُنْفَرِقِينَ

اَوْفُوا بِالْعَهْدِ كَمَا كُنتُمْ
تَعَاهِدُونَ فَاُولَٰئِكَ
يَكُونُ عَهْدُكُمْ

عِنْدَ اللَّهِ عَهْدًا
مُحْكَمًا

وَالَّذِينَ كَفَرُوا
بِالْعَهْدِ الَّذِي
عَاهَدُوا لَكَ

وَالَّذِينَ كَفَرُوا
بِالْعَهْدِ الَّذِي
عَاهَدُوا لَكَ

وَالَّذِينَ كَفَرُوا
بِالْعَهْدِ الَّذِي
عَاهَدُوا لَكَ

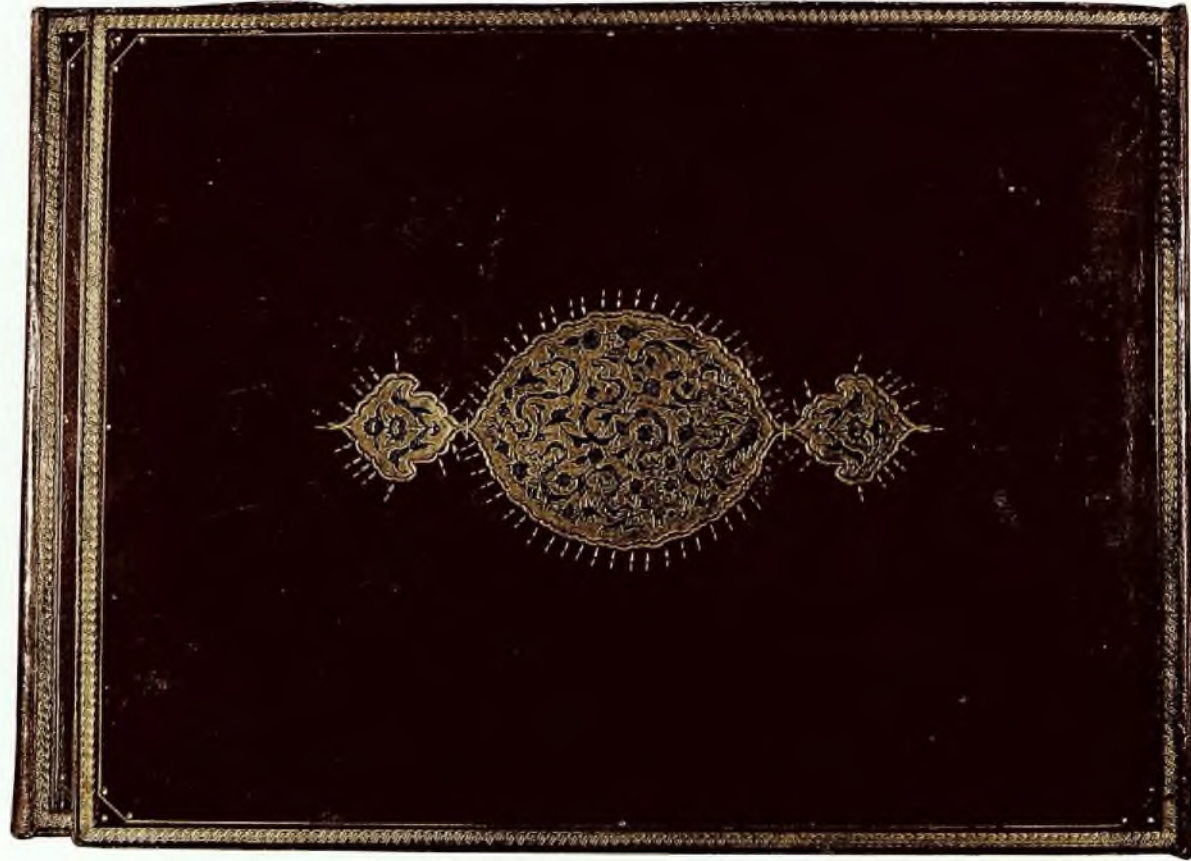

ABD BALTIMORE EISENHOWER KÜTÜPHANESİ'NDEN İADESİ SAĞLANAN KUR'AN-I KERİM

Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'ne bağlı Nuruosmaniye Yazma Eserler Kütüphanesi fihristine 1755-1756 yıllarında iki cilt olarak 26 envanter numaralı eser, Kur'an-ı Kerim'in kayıp olan birinci cildinin ABD Baltimore'da bulunan John Hopkins Üniversitesi'ne bağlı Milton S. Eisenhower Kütüphanesi'nde olduğu Washington Büyükelçiliğimizce tespit edilmiş ve konu Dışişleri Bakanlığı'nca 9 Nisan 1997 tarihinde Kültür Bakanlığı'na bildirilmiştir.

Konuyla ilgili olarak Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'nce yapılan araştırmada; 9. yüzyıla tarihlenen, Arapça, ceylan derisi üzerine Kufî hatla, altın yaldızla yazılmış, on beş satırlı, Bakara Suresi'nden Kehf Suresi'nin sonuna kadar olan bölümü içeren Kur'an-ı Kerim'in 26 envanter numarasına kayıtlı olan birinci cildinin kayıp olduğuna dair 22 Aralık 1950 tarihinde düzenlenen bir tutanağın Nuruosmaniye Yazma Eserler Kütüphanesi'nde mevcut olduğu saptanmıştır (Resim: 152a-b-c).

152a. Nuruosmaniye
Kütüphanesi, Kur'an-ı Kerim

Uzmanların raporuna göre; Nuruosmaniye Kütüphanesi'nin Devr-i Hamidi Kataloğu'nda 26 ve 27 numarayla kayıtlı Kur'an ciltleri aynı eserin iki cildi olarak bir arada vasıflandırılmıştır:

26: Mushaf-ı Şerif (Min Sureti'l-Bakara İla Sureti'l-Kehf)

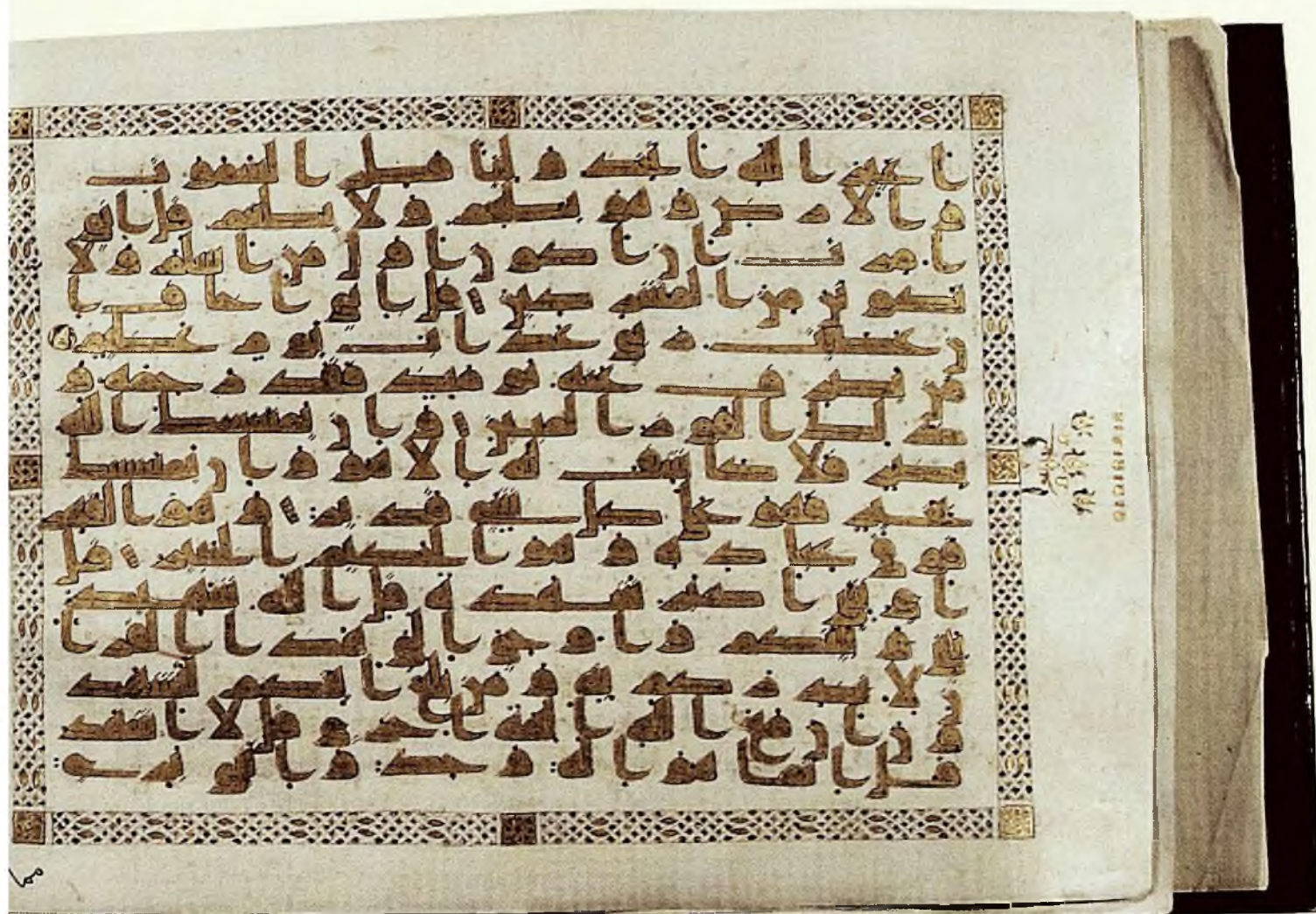
27: Mushaf-ı Şerif (Min Sureti'l Kehf İla Ahiri'l Kur'anil Azim)

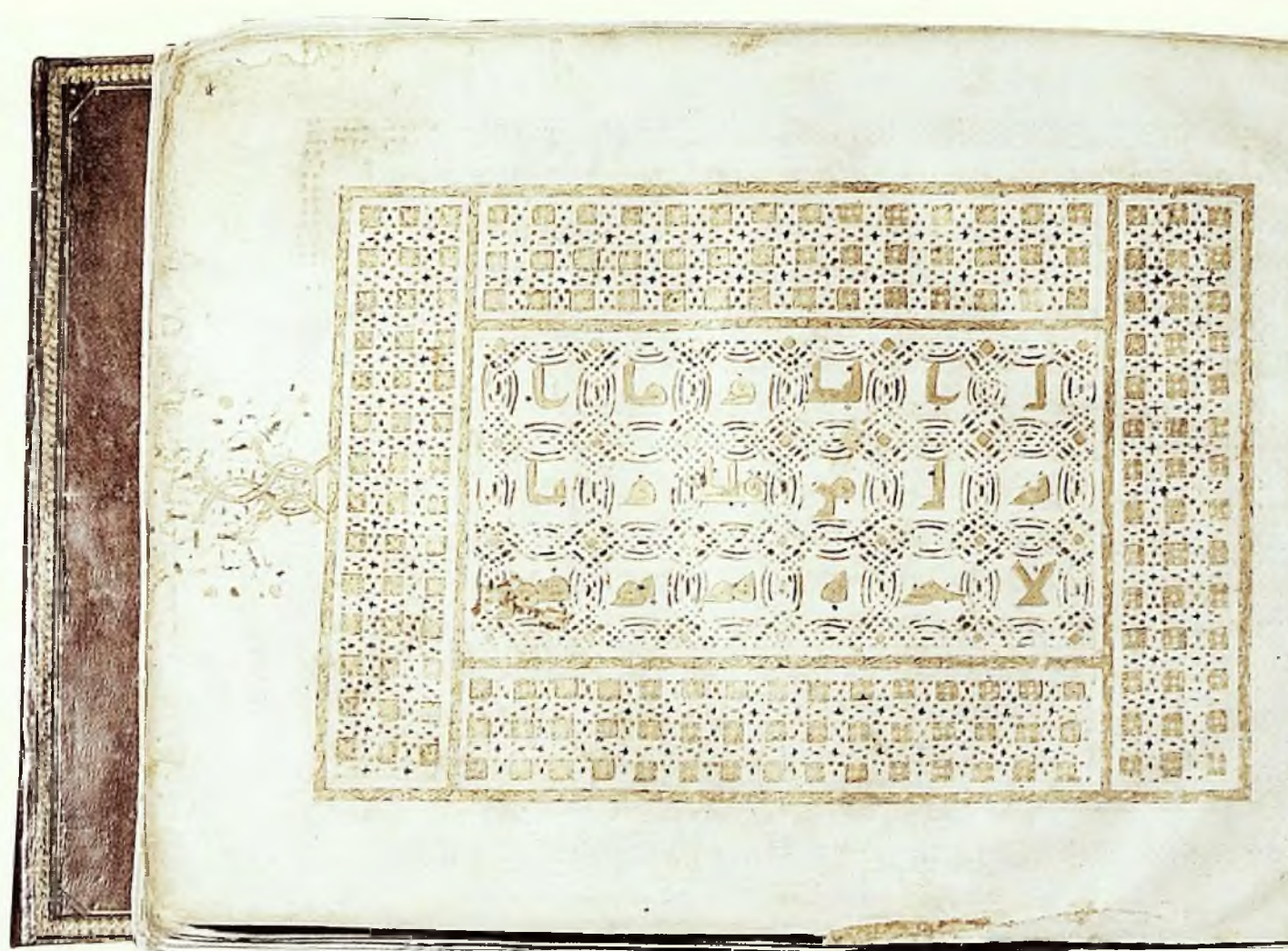
Bu eserlerden 26 envanter numaralı olanı kütüphane kayıtlarına göre 1950 tarihinden önce "kadimen zayı" (önceden kayıp) olarak görülmektedir. Söz konusu Kur'an-ı Kerim'in 27 envanter numarasına kayıtlı ikinci cildinin ise altmış iki yaprağı çalınmış olup konuya ilişkin araştırmaya Kültür Bakanlığı'nca başlatılmıştı.

Washington Büyükelçiliğimiz Müsteşarı'nın Eisenhower Kütüphanesi yetkililerine söz konusu 26 envanter numaralı Kur'an-ı Kerim'in her iki cildinin Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde kaydının bulunduğu, halen Eisenhower Kütüphanesi'ndeki cildin sahibinin de Türkiye olduğu ifade edilmiş ve kitabın nasıl, ne şekilde, hangi tarihte kendilerine ulaştığı sorulmuştur.

Eisenhower Kütüphanesi özel koleksiyonlar sorumlusu, söz konusu el yazması Kur'an-ı Kerim'in daha önce Baltimore'lu zengin işadama ve Princeton Üniversitesi müteveli heyeti eski üyelerinden Robert Garrett'e ait "Garrett Koleksiyonu"nun bir parçasını teşkil ettiğini belirterek, adı geçen bu koleksiyonunu 1930'lu yıllarda Princeton Üniversitesi'ne bağışladığını söylemiştir. Yine aynı şahıs, 1942 yılında oğlu Garrett'in aracılığı ile biri söz konusu Kur'an-ı Kerim olmak üzere iki adet eserin satışının John Hopkins Üniversitesi'ne bağış yapıldığını, o tarihten beri kitabın Eisenhower Kütüphanesi'nde kayıtlı görüldüğünü, söz konusu kitabın "Garrett Koleksiyonu"na nasıl dahil olduğuna ve ilk ne zaman ve nereden satın alındığına ilişkin olarak kütüphane kayıtlarında herhangi bir bilginin bulunmadığını Dışişleri Bakanlığı'na bildirmiştir.

Emniyet Genel Müdürlüğü, Interpol Daire Başkanlığı'nca irtibata geçilen ABD Interpol'ünce yapılan tahkikat sonucunda kitabın Eisenhower Kütüphanesi'nde bulunduğu teyit edilmiş ve iadesi için diplomatik girişimlerde bulunulmasının gerektiği Dışişleri Bakanlığı'na bildirilmiştir. Washington Büyükelçiliğimiz Müsteşarı, Kur'an-ı Kerim'in ülkemize iadesine yönelik temaslar çerçevesinde 1 Şubat 1999'da FBI Çalınmış Sanat Eserleri Birimi yetkilileri ile bir görüşme yapmış, muhataplarına konunun evveliyatı ve ne aşamada olduğu hakkında bilgi vermiştir. Büyükelçiliğimiz Müsteşarı eserimizin iadesi konusunda FBI tarafından sağlanabilecek destek ve yardımları memnuniyetle karşılayacağımızı ifade etmiştir. Ancak polise ve adli yollara başvurmadan önce eseri elinde bulunduran ve saygın bir eğitim kurumu olan Johns Hopkins Üniversitesi nezdinde bir girişimde bulunulmasının uygun olacağı düşünülmüş, üniversite ile dostane bir çözüme ulaşma ümidiyle, gerekli görüşmelere başlanmıştır. Kültür Bakanlığı ve Dışişleri Bakanlığı'nın çabaları ile Johns Hopkins Üniversitesi Rektörlüğü'nün duyarlı yaklaşımı sonucu, söz konusu Kur'an-ı Kerim'in ülkemize iadesi konusunda uzlaşmaya varılmıştır. Kur'an-ı Kerim, 28 Şubat 2000 tarihinde dönemin Kültür Bakanı İstemihan Talay ile Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürü Dr. Alpay Pasinli'nin hazır bulunduğu törende Washington Büyükelçiliğimiz yetkililerine teslim edilmiş ve Kültür Bakanı tarafından ülkemize getirilmiştir.

152c. Kur'an-i Kerim

BİRGİ AYDINOĞLU MEHMET BEY CAMİİ MİNBERİ

İzmir ili, Ödemiş ilçesi, Birgi Aydınolu Mehmet Bey Camii'nin üzerinde bitkisel süslemeler ve dua yazıtı bulunan minber kapısının 15 Mayıs 1993 tarihinde çalındığı tespit edilmiştir. Çalınan kapı, künde-kâri tekniğiyle yapılmış olup, yekpare levhadan girift rumî desenlidir.

Yurtiçinde ve yurtdışında aranan minber kapısı, Londra'da bir operasyon sonucu bulunmuş ve 9 Kasım 1995 tarihinde Londra Büyükelçiliğimizde, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürü'nün de hazır bulunduğu bir törenle teslim alınmıştır. 11 Kasım 1995 tarihinde tekrar yerine konmak üzere ülkemize getirilmiştir.

Camilerin en önemli kısımlarından olan minber, kapı (taç, aynalık, kapı kanatları, yan söveler), gövde (korkuluk, merdiven, yan aynalık şerefe altı) ve şerefe (sahanlık, külah, âlem)den meydana gelir.¹

Camii, H.707/M.1307 yılında Birgi'yi zapteden Mehmet Bey yaptırmıştır. Mehmet Bey adaletli, cesaretli, ilme, ulemaya hürmetkâr bir hükümdar olup H.734/M.1333 yılında vefat etmiştir. Birgi Ulu Camii minberi, büyük boy ve şaheser minberlerdendir. Caminin inşa tarihinden (H.712/M.1312) on yıl sonra, H.722/M.1322 yılında yapılmıştır. Bunun başlıca sebebi, malzeme ve para yokluğundan ziyade sanatkâr bulunamamasıdır.²

Minberi yapan usta, Muzafferü'd-Din bin Abdül Vahid bin Süleyman el-Uranî'dir.³ Ceviz ağacından, künde-kâri (çatma – geçme) tekniği ile inşa edilmiş olan minberin uzunluğu 4.50 m., külah tepesine kadar boyu 7 m., eni ise 1.15 m. olup çalınan kapı kanatları da 0.43m. x 1.56 m.'dir (Resim: 153). Minberde, çeşitli ahşap oyma tekniklerinin uygulandığı görülmektedir.⁴ Kapı çerçevesi üzerindeki alınlık yekparedir. Şerefe kısmı, üçgen ahşap panoların bir araya getirilmesiyle oluşturulmuş, ana hatlarıyla piramidal, dokuz kenarlı bir külahla örtülüdür. Aynalıklar ve şerefe altındaki geometrik örnekli kompozisyonlarda, üç, beş, sekiz ve on sivri kollu yıldızlar, altıgenler, sekizgenler ve baklava şekilli dörtgenler seçilmektedir. Bu geometrik yüzeylerden her birinin içi, kıvrım dal örnekleriyle doldurulmuştur. Aynalık üzerindeki düzgün sekizgenlerden üçünde, üzerleri bitkisel örneklerle bezenmiş kabaralar vardır.⁵

Minber, bütün ahşap tekniklerini ihtiva etmesi, külahının orijinalitesi, desen zenginliği, günümüze kadar sağlam gelmesi ince ve temiz işçiliği ile Selçuklu geleneğini devam ettiren Beylikler döneminin en önemli ahşap eserleri arasındadır.⁶

Minberin çeşitli kesimlerinde, çoğu dinsel içerikli çok sayıda Arapça kitabe vardır. Minberin kitabelerini ilk olarak İ. H. Uzunçarşılı, daha sonra R. M. Riefstahl, H. Akın, M. Zeki Oral yayınlamıştır.⁷

153. İzmir Birgi Aydınolu
Mehmet Bey Camii Minberi

¹ A. H. Bayat, "Birgi Ulu Camii Minberi" *Vakıflar Dergisi*, 1991: 133-134.

² M. Z. Oral, Anadolu'da Sanat Değeri Olan Ahşap Minberler, Kitabeleri ve Tarihçeleri" *Vakıflar Dergisi*, 1962: 60-62

³ A. H. Bayat, *a.g.e.* 1991: 134.

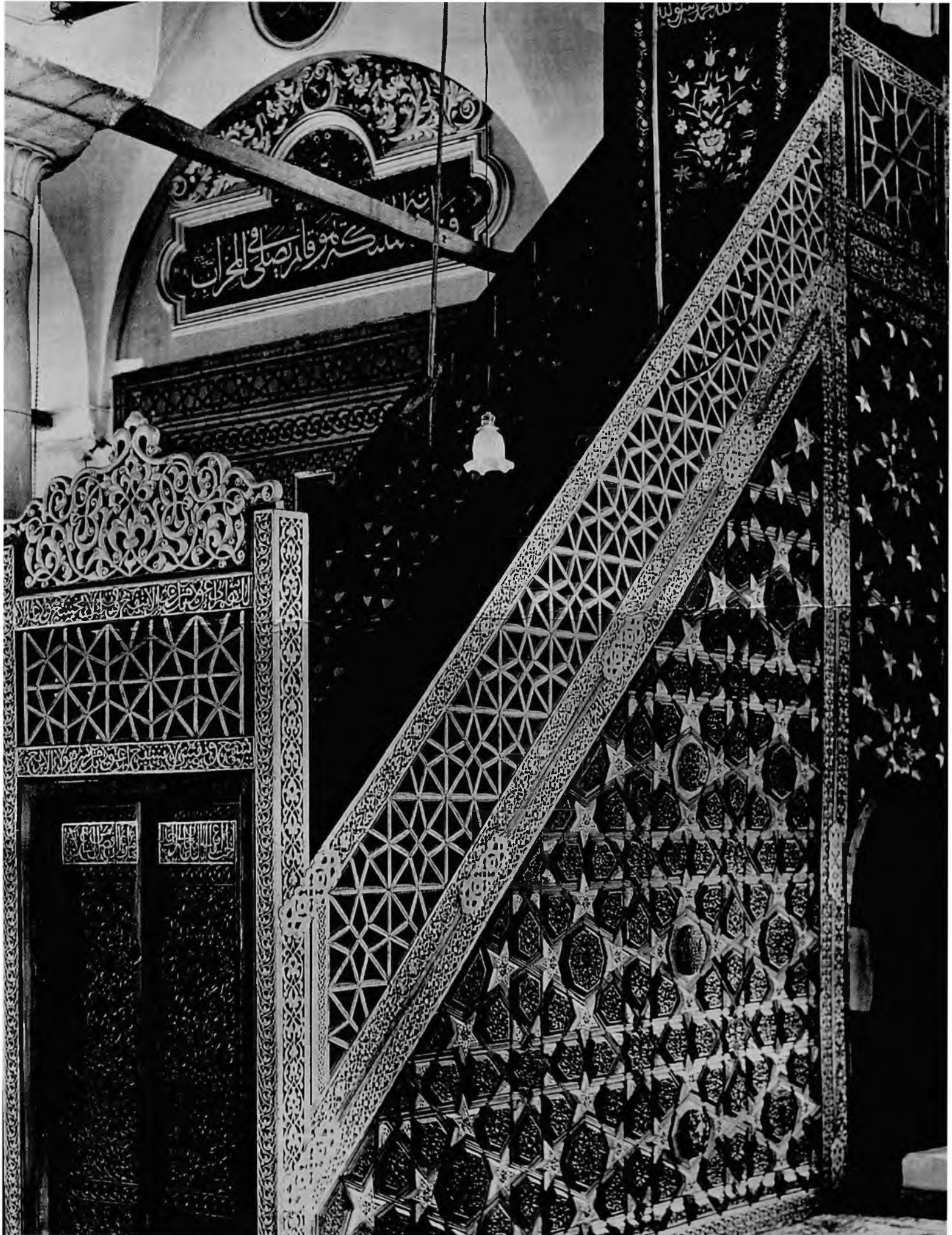
⁴ R. H. Ünal, *Birgi* 2001: 72.

A. H. Bayat, *a.g.e.* 1991: 135.

⁵ R. H. Ünal, *a.g.e.* 2001: 72.

⁶ A. H. Bayat, *a.g.e.* 1991: 137.

⁷ R. H. Ünal, *a.g.e.* 2001: 76.

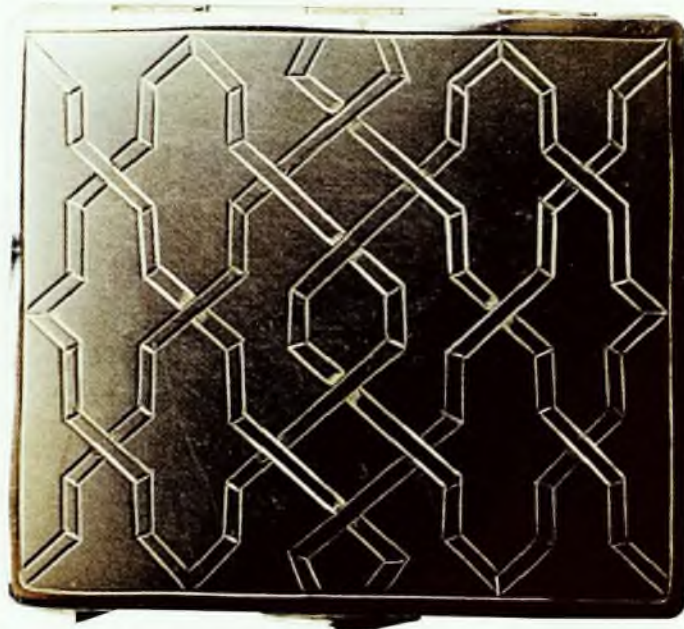

ATATÜRK'ÜN GÜMÜŞ SİGARA TABAKASI

New York'ta Sotheby's müzayede şirketi tarafından 19-27 Şubat 1998 tarihlerinde York Dükü ve Düşesi'nin eşyaları için düzenlenen bir müzayedede, satışa sunulan eserler arasında Atatürk'ün İngiltere Kralı VIII. Edward'a hediye ettiği gümüş sigara tabakasının da bulunduğu öğrenilmiştir. Söz konusu tabaka Başkonsolosluğumuz adına müzayedeye katılan KİSKA İnşaat Şirketi New York Temsilciliği'nden bir görevli tarafından bedeli Kültür Bakanlığı'nca ödenmek üzere satın alınmış ve Dışişleri Bakanlığı kuryesi ile ülkemize getirilmiştir.

Eser, dikdörtgen formlu, menteşeli, iki parçalı, kapaklı madeni bir sigara tabakasıdır (Resim: 154a). Kapağın üst yüzünde birbirine geçmeli rezerve tekniği ile yapılmış geometrik motifler yer almaktadır. İç yüzeyinin sol üst köşesinde ise yukarıya doğru kazıma tekniği ile K. Atatürk ve 4 Eylül 1936 tarihi yazılıdır (Resim: 154b). Alt parçanın tabanında ise üst kapaktaki geometrik motifin tek bir formu yer almaktadır. Kapağın orta kısmında ve alt kısmın sol köşesinde plastik çıkıntı halinde açma tutamakları bulunmaktadır. Boyutları, kapalı uzunluk 8.3 cm., kapalı genişlik 7.2 cm. ve kapalı yükseklik 1 cm.'dir.

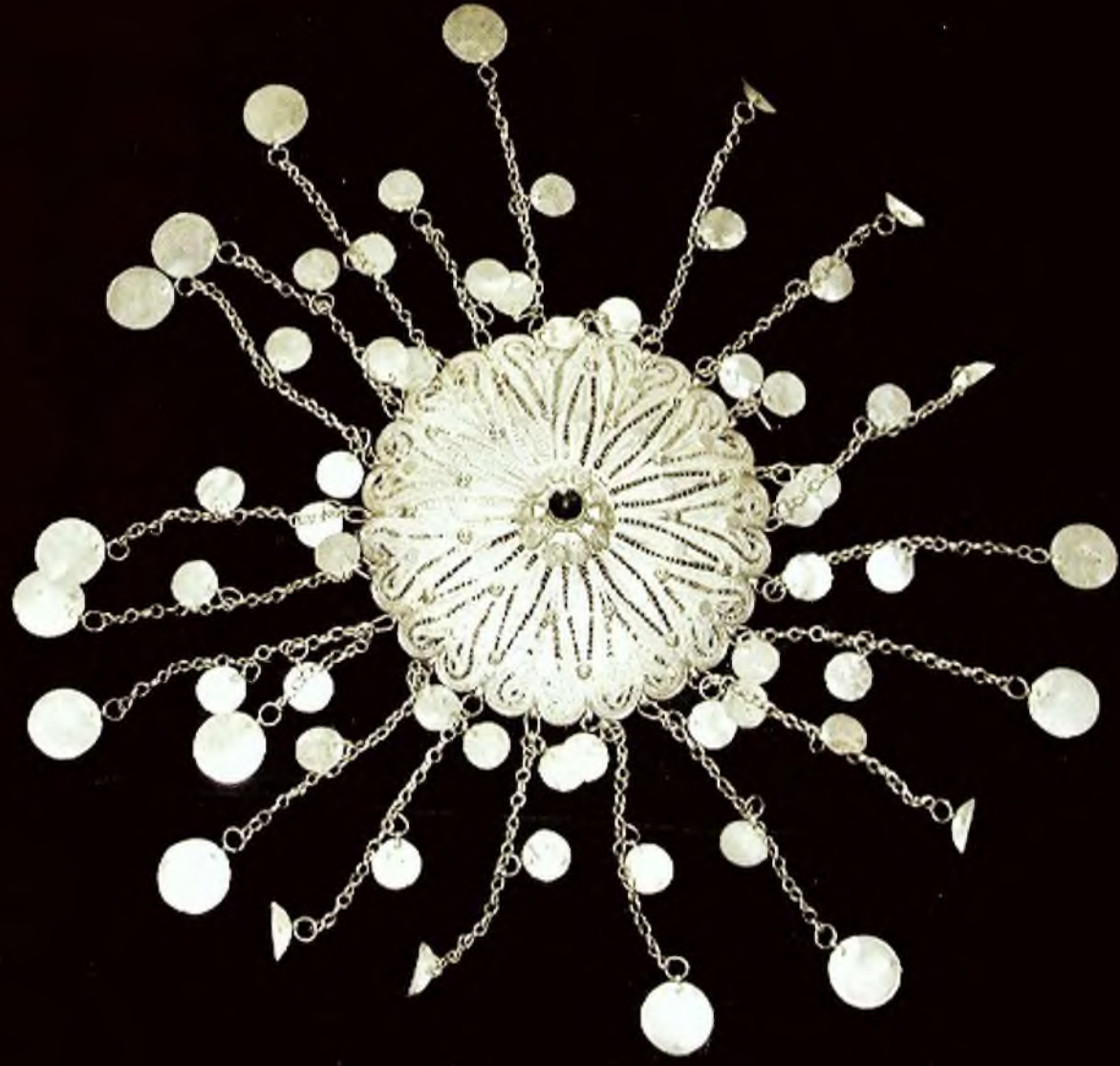
Sigara tabakası 26 Mart 1998 günü Dışişleri Bakanlığı'ndan teslim alınmış, bir süre Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Müzeleri Müdürlüğü'nde korunduktan sonra Anıtkabir Müzesi'ne teslim edilmiştir.

154a. Atatürk'e Ait
Sigara Tabakası

154b. Atatürk'e Ait Sigara Tabakası

3. ÜLKEMİZE HİBE EDİLEN ESERLER

BRONZ VAZO

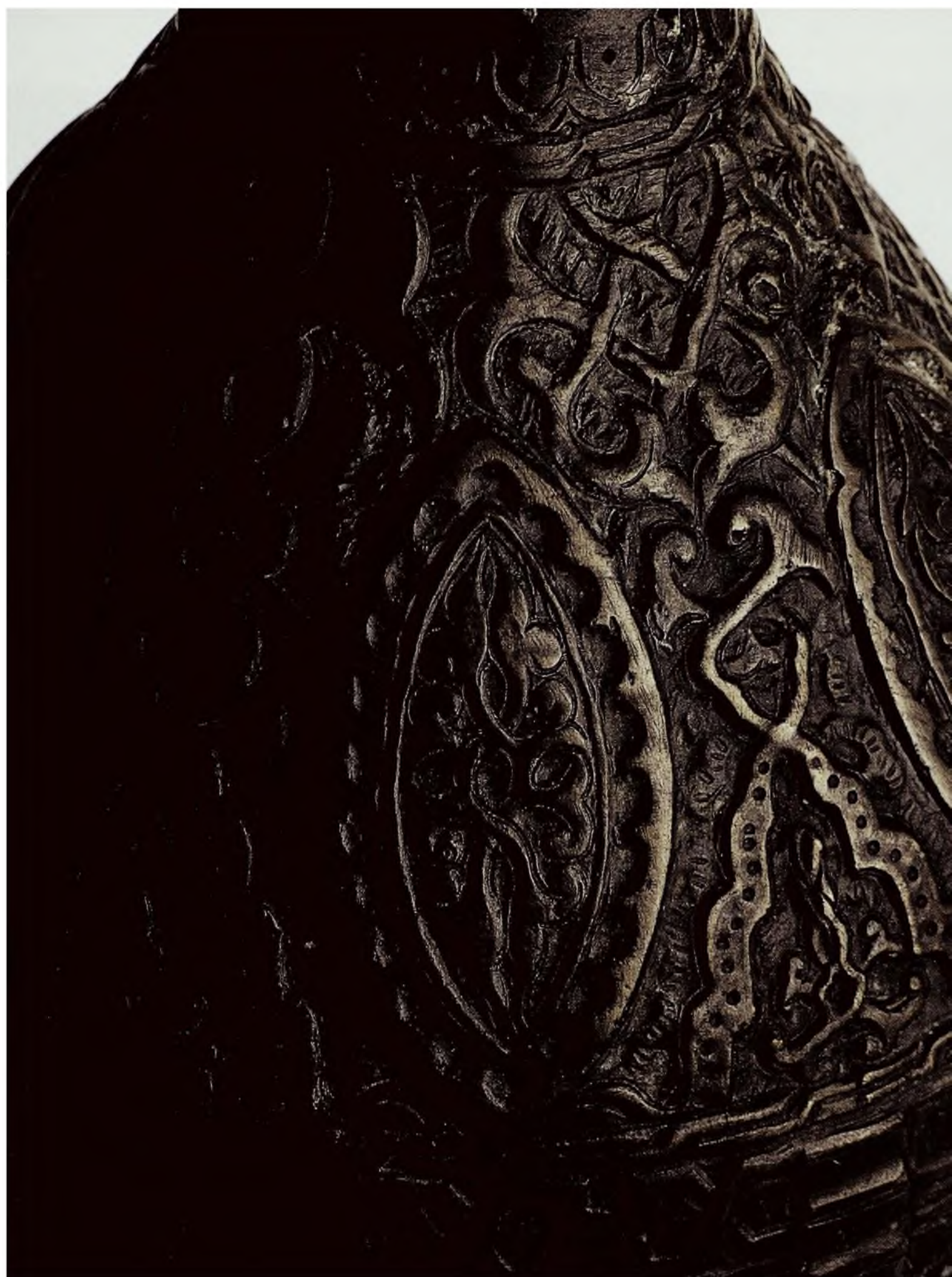
155a. Bronz Vazo

İstanbul'da doğup büyümüş olan Antonio Perini adlı bir İtalyan vatandaşı, kendisine ait bir bronz vazoyu benzer örneklerinin bulunduğu İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğü'nde sergilenmek üzere ülkemize hibe etmiştir. Eser, 1991 yılında ülkemize getirilmiş, Topkapı Sarayı Müzesi'nde koruma altına alınmıştır.

Vazo döküm tekniğiyle yapılmış olup iki kulpludur (Resim: 155a). Form olarak Kuzey Afrika tipindedir. Eserin gövde çapı: 53 cm., yüksekliği: 35 cm., ağız çapı: 8 cm., alt kaide çapı: 10 cm.'dir. İnce bir boyun, geniş bir karın kısmı ve yine boyun inceliğinde kaide kısmı bulunmaktadır. Karın kısmından yassı ve geniş bir şekilde çıkan kulplar vazanın ağız kısmının hemen altında incelenerek boyunla birleştirilmiştir. Kulp üzerinde rumî ve palmet gibi süslemeler vardır. Gövdesi tamamen Kuzey Afrika ahşap süsleme sanatına göre işlenmiştir. Oval madalyonlar içerisinde rumî ve palmet süslemeleri görülmektedir. Boyun ve kaide üzerinde geometrik ve bitkisel desenlerden oluşan bordürler yer almaktadır. Gövdenin üst kısmında kûfî yazı taklidi süslemeler vardır (Resim: 155b).

Bu vazo tipinin 14. yüzyılın başlarında Kuzey Afrika'da çıktığı düşünülmektedir. Bunların ilk görülen tipleri seramik eserlerdir. Söz konusu eser, metal ve döküm olduğundan 18. yüzyıl sonlarına tarihlenebilmektedir.

155b. Bronz Vazo (Detay)

1. ANTİOKHOS'A AİT BAŞ PARÇASI

156a. Antiokhos'a Ait Baş Parçası

17 Haziran 1991 tarihinde dönemin Nemrud Dağı proje başkanı olan Profesör Sencer Şahin, Almanya'da Profesör Friedrich Karl Dörner'e bir konferansı sırasında dinleyicilerden birinin bir kabartma parçasını verdiğini, Dörner'in de bu eseri kendisine iletmiş olduğunu Bakanlığımıza bildirmiştir. Kimliği belirlenemeyen bu şahıs, Nemrud Dağı'nı ziyareti sırasında kabartma parçasını yerde bulmuş ve çantasına koyarak yurtdışına çıkarmıştır. Parça, Nemrud Dağı batı terasında selamlaşma sahnelerinden Antiokhos – Herakles kabartma stelinde bugün kırık durumda bulunan Antiokhos'un baş kısmına aittir (Resim: 156a).

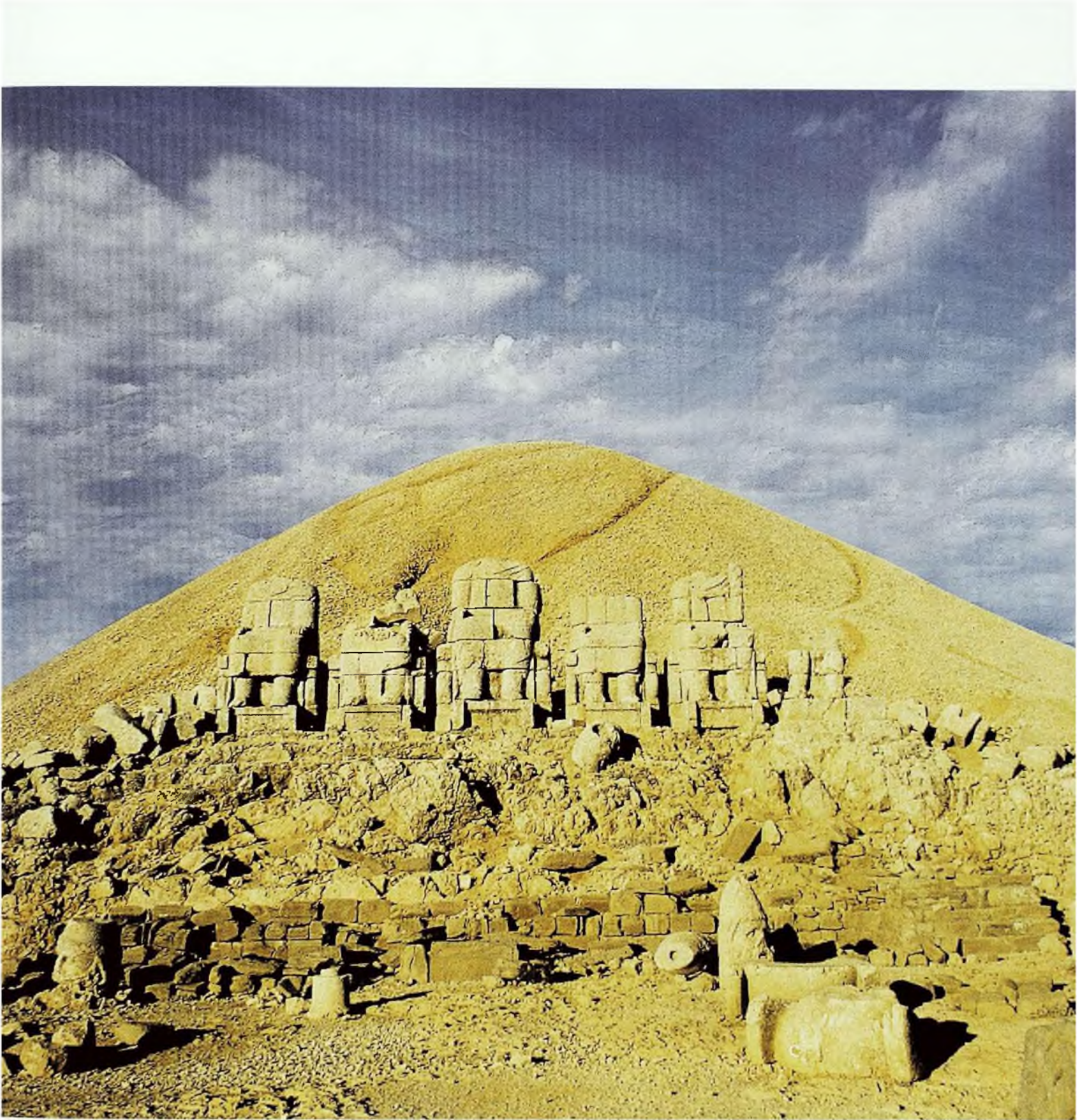
Münster Arkeoloji Müzesi'nde düzenlenen Nemrud Dağı Jeofizik Araştırmaları sergisinde iade edilmek üzere emaneten bulunan eser, Profesör Sencer Şahin tarafından Münster Başkonsolosluğumuza 4 Ağustos 1991 tarihinde teslim edilmiştir. 26 Aralık 1991 tarihinde ülkemize getirilen eser, Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde koruma altına alınmıştır.

Adıyaman ili Kahta ilçesinin kuzeydoğusundaki Ankar Dağları'nın arasında uzanan ve denizden 2206 m. yüksekte bulunan Nemrud Dağı'nın doruğunda I. Antiokhos Epiphanes'in (MÖ 1. yüzyıl) tümülüsü ve *hierotheseionu* bulunmaktadır.

Yığma taşlarla yapılmış olan tümülüs, doğuda, batıda ve kuzeyde sert kayaya oyulmuş teras biçiminde üç avlu ortasında yer almaktadır. Doğudaki avlu mimarlık ve heykeltıraşlık anıtlarının en önemli topluluğunu oluşturmaktadır. Avlu, Antiokhos'un Persli ve Makedonyalı atalarını betimleyen orthostatlarla çevrilidir¹ (Resim: 156b).

Bu avlunun doğusunda yer alan ve şu anda dört-beş basamaklı yarı piramit şeklindeki kumtaşı sunak bölümü ve yine avlunun batısında yer alan ve dev heykellerin altında sağda ve soldaki kumtaşı merdivenler Nemrud Dağı'nda ilk araştırma yapan Theresa Goell tarafından sonradan restore edildiği için *in situ* durumları hakkında

¹ E. Akurgal, *Anadolu Uygarlıkları*, 1995: 482-483.

kesin bilgimiz yoktur. Halen Nemrud araştırmalarında alışan Dr. Migeul-John Versylus tarafından Goell'in günlükleri ve alan üzerinde yapılan incelemeler sonucunda T. Goell'in stellerin dizilişi üzerine yaptığı yorumların, bazı stellerin eksik olduğu izlenimini verdiği tespit edilmiştir. İncelemeler halen devam etmektedir.

Profesör Karl Dörner tarafından yapılan araştırmalarda, orthostatlar üzerindeki kabartmalardan, Antiokhos'un hem baba (Persli), hem de ana (Seleukos-Makedon-

156b. Nemrud Dağı

156c. Nimrud Dağı

yalı) tarafından soy ağacı saptanmıştır. Doğu avludaki dev heykeller iyi korunmuş durumdadırlar ve arkalarında bulunan yazıtlar halen okunabilmektedir, ancak Geç Hellenistik dönemin en güzel örneklerini yansıtan heykel başlarının hepsi teras üzerinde yer almaktadır. Kommagene'nin her tanrısı syncretism (eşleşme) ilkelerini izleyerek diğer tanrılarla eşleştirilmiştir. İskender zamanından başlayarak Makedonyalıların, Perslerin ve diğer halkların tanrılarını Helen tanrıları ile eşleştirmeye çalışmışlardır. Yazıtlara göre büyük heykeller soldan sağa; Apollon-Mithra, Tykhe, Zeus Oromasdes, Antiokhos, Herakles-Artagnes olup iki yanda birer kartal ve arslan heykeli yer almakta ve tanrılar Pers tiarası taşımaktadırlar.²

² E. Akurgal, *a.g.e* 1995; 484.

Batı terastaki heykeller de doğudakiler gibi, aynı şekilde, sıralanmışlardır (Resim: 156c). Herakles, Zeus, Tykhe ve Apollon'un başları burada daha iyi korunmuştur. Farklı topografik yapıdan dolayı, atalarının yazıtlarını ve kabartmalarını taşıyan orthostatlar farklı biçimde dizilmişler, kralın Persli atalarının kabartmalarını taşıyan kumtaşı levhalar, batı terasın güney sınırına, Makedonyalı ataları ise anıtsal heykellerin karşısına yerleştirilmişlerdir. Batı avluda Antiokhos'un tanrılarla el sıkışma sahneleri -Antiokhos ile Apollon-Mitra; Antiokhos ile Zeus Oromasdes; Antiokhos ile Herakles-Artagenes- diğerine göre daha iyi korunmuş durumdadır. Bu terastaki aslan kabartmasının üzerinde astronomik simgeler bulunmaktadır. Aslanın göğsü üzerinde yer alan hilal biçimli ay ile yıldızların (Jüpiter, Merkür, Mars) bir araya geldiği yılla işaret ettiği bunun da Antiokhos'un tahta geçmesi ile aynı yıl olduğu bilinmektedir.³

Bakanlığımızca iadesi sağlanan parça, Antiokhos-Herakles el sıkışma sahnesinde yer alan Antiokhos'un başlığının ve yüzünün bir kısmının tasviridir. Önde aslan tasvirli bir bant arkaya doğru devam etmekte ve onun üzerinde bitkisel motiflerle süslü taç bantı yer almaktadır. Taç bantının üstündeki başlık kısmında olduğu düşünülen aslan tasvirinin yalnızca ayakları görünmektedir. Başlığın altında alnı, yanağın üst kısmı ve gözü burun kısmına kadar mevcut olup kabartmaya yapıştırılabilecek durumdadır.⁴

Dünya Anıtlar Fonu'ndan bilimsel konservasyon danışmanı Dr. A. Elena Charola Nemrud'da yaptığı inceleme sonucunda; kireçtaşı ve kumtaşı olmak üzere Nemrud'da iki çeşit taş bulunduğunu, kireçtaşından yapılmış dev heykellerin de kumtaşı orthostatların da açık hava koşulları nedeniyle yıpranmaya devam ettiğini, özellikle kumtaşı olanlara acil bir çözüm getirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Yine Dünya Anıtlar Fonu tarafından görevlendirilen Makedonya, "St. Cyril and Methodius" Deprem ve Sismoloji Üniversitesi'nden Dr. Predrag Gavriloviç, Nemrud'daki heykeller üzerinde yaptığı araştırmada, Nemrud'da o dönemde büyük olasılıkla bir deprem olduğunu belirterek, Doğu Terası'ndaki heykel parçalarının birbirine geçmesi için bağlantılarının olduğunu, bu yüzden bunların çoğunluğunun ayakta olduğunu, Batı Terası'ndakilerin ise üst üste bulunduğu birbirini tutacak bağlantılarının olmadığını, dolayısıyla büyük bir çoğunluğunun yıkıldığını tespit etmiştir.

³ E. Akurgal, *a.g.e.* 1995: 484-485.

⁴ S. Şahin ve J. Wagner, "Das Grabmal von König Antiochos I. Von Kommagene auf dem Nemrud Dağ" *Antike Welt* 1989: 56.

ÜLKEMİZE İADE EDİLEN GEÇ OSMANLI DÖNEMİ ETNOGRAFİK ESER KOLEKSİYONU

157. Osmanlı Giysi Koleksiyonu
(Üçetek Elbise)

1935-1938 yılları arasında İzmir'de ABD Konsolosu olarak görev yapmış olan Charles William Lewis Jr., ülkemizde bulunduğu yıllarda derlediği Osmanlı Dönemine ait çeşitli örtü, giysi ve takılardan oluşan koleksiyonunu Amerika'ya dönerken beraberinde götürmüştür.

Ölümünden sonra kızı Nancy Lewis Brown'a intikal eden söz konusu koleksiyon, daha iyi korunmaları gerektiği inancıyla ülkemize bağışlanmıştır.

Washington'dan, 22 Ocak 1992 günü *Circa 1492* adlı sergide görevli Kültür Bakanlığımız temsilcisi Mehmet Taşlıalan tarafından Ankara'ya getirilmiş olan eserler, Ankara Etnografya Müzesi Müdürlüğü'ne teslim edilmiştir. Bu koleksiyonda yer alan eserler, 18. ve

19. yüzyıllara ait yerli eliş, kaftan,

cepken, pelerin, camedan, ceket, yelek, üstlük,

salta, üçetek entari, şalvar, potur, tozluk, kuşak, gibi giysiler ve

kemer, bilezik, tepelik, muskalık ve sürmedan kapağı gibi süs eşyaları ile döşemelik örtü, yastık gibi doksan üç parçadan oluşmaktadır.

ESERLERİN ÖZELLİKLERİ

Osmanlı İmparatorluğu'nun son zamanlarına ait kadın ve erkek giysilerinden oluşan bu koleksiyon, dönemin giyim özelliklerini yansıtmaktadır. Bunlarla ilgili pek çok bilgi çeşitli kaynaklardan ve minyatürlerden elde edilebilmektedir. Bu yayınlarda görüldüğü gibi, şalvar üstüne giyilen üçetek entari, 19. yüzyılın başlarından itibaren beğeni ile kullanılmıştır.¹ O çağda erkek giysileri ise genellikle kaftan, cepken, şalvar, potur v.s. den oluşurdu.

¹ *Çağlar Boyu Anadolu'da Kadın*, 1993: 257.

KADIN KIYAFETLERİ

Bu koleksiyonda on dört adet üçetek bulunmaktadır. Koleksiyonun en göz alıcı kıyafeti, Kütahya çevresine ait bir gelin kıyafetidir (Resim: 157). "Süpürgeli-pullu" olarak adlandırılan bu kıyafet, koyu pembe ipek kumaştandır. Üzeri sarı sim işlidir. Uç kısımları dilimli süslemelidir. Kol kenarları ve etekleri simli harçlıdır. Yaka kenarında ilik ve düğmeleri vardır. Diğer örnekler ise sıklamen, mor, pembe, eflatun, krem, mavi renklerde, sevai ve brokar kumaştan yapılmıştır. Sim işli, bitkisel motifli, şal desenli olup kenarları, etekleri ve kol ağzları dilimlidir (Resim: 158-159). Bunların bazılarının yakaları dik, kolları yırtmaçlıdır. Astarları düz dokuma ya da saten kumaştan yapılmıştır. Kol ağzlarının iç kısımları değişik renk ve desenedir ve bazıları sim işlidir. Yaka kenarında ilik ve düğmeleri bulunan örnekler de bulunmaktadır.

Bu koleksiyonda yer alan tek elbise, Avrupa tarzının kopyası olarak imal edilmiştir. Bunların ilk örneklerinin İspanya'da yapıldığı, daha sonra Fransa'ya geçtiği, oradan da Anadolu'ya ulaştığı bilinmektedir. Kirli sarı renkli satenden etek uçları nervürlü ve dantelden yapılmış, kahverengi ve beyaz astarlıdır. Bu grupta bulunan bir yelek ise, arka içi mavi kumaştan, diğer iç kısımları bitkisel motifli kırmızı kumaştan, dış kısmı ise siyah kadife üzerine sim işli olarak yapılmıştır.

Elbise üzerine giyilen palto, pelerin gibi üstlük olarak kullanılan giysiler üç adettir. Biri bordo renkli ipek kadifeden yapılmıştır. Beden bezden parçalara ayrılmış olup parçalar arasında simli şeritler bulunmaktadır. Bedenin ön kenarları ve kolların tüm yüzeyi sim klaptanla kaytan işi işlemelidir. Bütün kenarlara sim dokuma şerit ve sim örgülü harç geçirilmiştir. İç sütü kahve zeminli, kırmızı mavi, beyaz renkli bitkisel motifli kumaş astarlıdır. Diğer iki adet Rumeli işi üstlük ise lacivert çuha üzerine sim klaptanla kaytan işi iri çiçek desenlidir (Resim: 160 a-b). Tüm kenarlar sim harçlı ve saç örgüsü bordürlüdür. İç renkli, yollu, bitkisel desenli astarlıdır. Motifler arasında pullar bulunmaktadır.

158. Osmanlı Giysi Koleksiyonu (Üçetek Elbise)

159. Osmanlı Giysi Koleksiyonu (Üçetek Elbise)

Bu gruptaki tek ceket, kadife üzerine kol uçları ön ve etek etrafı ile cep ağızları sarı sarma tekniği ile sim işlemeli olup, işlemler bitkisel motiflidir. Astarı krem renkli satendir. Çift ceplidir.

Kadın giysileri içinde yer alan dört adet şalvar ipekten yapılmıştır. Bunlar çingene pembesi, hardal ve mor renkte olup üzerlerinde sarı simli bitkisel motifler, kaytan işi çarkıfelek motifleri ile nar çiçeği motifleri yer almaktadır.

Bunlara ilaveten altı adet kuşak vardır. Bunlardan biri pembe ve mavi renkte iki ayrı parçadan oluşmuş, üzeri gümüş simli bitkisel motifli, iki kenarı simli-pullu saçaklı biçimlidir. İkincisi, bir yüzü pembe, bir yüzü mavi ipekli kumaştan, üzeri sarı simli karanfil işli ve sim saçaklıdır. Başka bir şal ise, iki uzun değişik renkli parçadan oluşan inceli kalınlı çubuklar şeklinde dokunmuş olup dar kenarları saçaklıdır. Bu kuşaklar içinde yer alan üçgen şal ise bir yüzü mor, bir yüzü koyu pembe sim, bitkisel desenli sevai kumaştandır. Yine inceli, kalınlı, çubuklu ipekli kumaştan yapılmıştır. İki kenarında uçları renkli püsküllü saçakları bulunan kuşak ile mor kadifeden üzeri klaptan ve kaytan işi bitkisel motif bulunan, sim saçaklı bir kuşak da bu koleksiyon içinde yer almaktadır.

İki kemerden biri, sim işlemeli kumaştan yapılmıştır. Tokaları yuvarlak formu bafondandır. Üzerinde ayrıca kafes örgülü süslemesi, ortasında madalyonu vardır. Tokaları birleştiren kısım yuvarlak ve yüksekçe olup ortasında kırmızı taşı bulunmaktadır. İkinci kemer ise krem renkli kumaş üzerine kiremit kırmızısı iplikle kanaviçe işi stilize bitkisel motif işlemelidir; düğmeleri bordo renklidir.

ERKEK KIYAFETLERİ

Bu grup içinde yer alan tek kaftan, ipek kumaştan yapılmış, sarı zemin üzerine beyaz kartuşlar içinde renkli çiçek motifleri bulunan bir örnektir. İki kenarları sıklaştırmak için astarlıdır. İlik ve düğmelidir. Yine tek örnek olan ve Osmanlı İmparatorluğu döneminde daha çok gemiciler ve tersane çalışanları tarafından giyilen ve salta olarak adlandırılan kısa cepken mor ipek kadifeden yapılmıştır.² Saltanın bedeni eteğe doğru, kollar ise aşağı doğru genişlemektedir. Bütün kenarlara sim klaptanla bitkisel motif işlenmiş olup içi bej renkli çizgili kumaş astarlıdır.

O dönemde camedan olarak adlandırılan kısa ve kolsuz, ön tarafı çapraz kavuşan bir yelek, erkek giysileri arasında sevilen bir giysidir.³ Mor kadife kumaş üzerine sim klaptanla kaytan işi yapılmıştır. Ayrıca kol ve beden kenarlarına sim dokuma harç ve sim örgülü harç geçirilmiştir. Ön kenarlar on üç adet klaptan sanılarak yapılmış, üzerleri mercan boncuklu düğmelerle süslenmiştir. İçi kırmızı ve krem yollu bitkisel motifli pamuklu kumaşla astarlanmıştır.

Bu koleksiyonda yer alan çocuk giysilerinden biri de sünnet pelerinidir (Resim:161). Bu pelerin, içi saten dışı çuha krem renkli üzeri altı dilim simli bitkisel motif işlidir. Tek erkek şalvar mavi çuhadan yapılmıştır. Siyah klaptanla yapılan kaytan işlemler cep kenarlarında, paçalar ve önde sıvama olarak yapılmıştır. Şalvar paçalara doğru daralmakta olup paçalar tozluk görünümündedir. Bel kısmında uçkur şeridi, bordo renkli ipekli kumaştan yapılmıştır. Şalvarın astarı krem renklidir. Paçalarda her iki taraf kopçalıdır.

² R. E. Koçu, *Türk Giyim ve Kuşam Sözlüğü*, 1969.

³ R. E. Koçu, *a.g.e.* 1969: 49-50.

160a-b. Osmanlı Giysi Koleksiyonu
(Pelerin)

161. Osmanlı Giysi Koleksiyonu (Pelerin ve Cepken)

162. Osmanlı Giysi
Koleksiyonu (Cepken ve
Ayakkabı)

Yine tek örnek olan potur, mavi çuhadan yapılmıştır. Vücudun belden aşağı kısmına giyilen potur, kırma ve buruşuk anlamındaki pot isminden gelmektedir. Arka tarafı kırmalı, bacağa gelen yerleri dardır.⁴ Her iki yanda ve paça kenarlarında, siyah klaptanla kaytan işi bitkisel motifler işlenmiştir.

Bu grupta bir de tozluk bulunmaktadır. Tozluk, dizden ayak bileğine kadar inen çuha veya kadifeden yapılmış giysidir. Mavi renkli çuha üzerine siyah klaptanla kaytan işi yapılmış olan tozlüğün içi kahverengi keçe astarlı, arka kenarları kopçalıdır.

Osmanlı toplumunda kadın ve erkeklerin üstlük olarak giydikleri cepken bu koleksiyonda oldukça çok sayıda olup yirmi bir adettir. Bunlar, kadife, ipek kadife, çuha, saten, ipek saten, ipek ve canfes kumaştan yapılmıştır. Bu cepkenler sarı sim işli olup bitkisel motifli ve şal desenli veya çarkıfelek motifli, sim veya renkli klaptanla kaytan işlidir. Bordo, siklamen, koyu mavi, mor, lacivert, pembe, sarı, yeşil, gül kurusu, sarı ve beyaz kendinden dokuma çiçek motifli, somon, yavruağzı, çingene pembesi, taba ve siyah renklerde dir. Kollar uzun ve geniş kesimlidir. Kol ve beden kenarları dilimli olup sim örgülü, harçlı olanları vardır. Astarları pamuklu, saten veya bordo muare, çizgili veya desenli kumaştandır. Çocuk cepkenleri de kadife ve çuha kumaşlardan yapılmış olup sim harçlıdır.

Bu grupta bulunan bir çift ayakkabının arkası ve burnu açıktır, krem rengi dokuma üzerine sarı sim iplikle sarma işi bitkisel motifle işlenmiştir (Resim: 162). Üzerlerinde küçük birer fiyonk vardır. Orijinal işli malzeme kullanılarak yeniden yapılmıştır. Ahşaptan yapılan iki adet nalın ise sedef kakmalı olup üzerinde geometrik ve bitkisel motifler bulunur. Üzerinde bandı yoktur. Diğer bir nalın ise yine ahşap üzerine gümüş tel kakma stilize bitkisel motiflidir. Burun ve topuk kenarlarında şerit şeklinde plakalar vardır. Tasmaşı bordo renkli kadife üzerine beyaz boncukla bitkisel motif işlemelidir.

⁴ R. E. Koçu, a.g.e. 1969: 193-194.

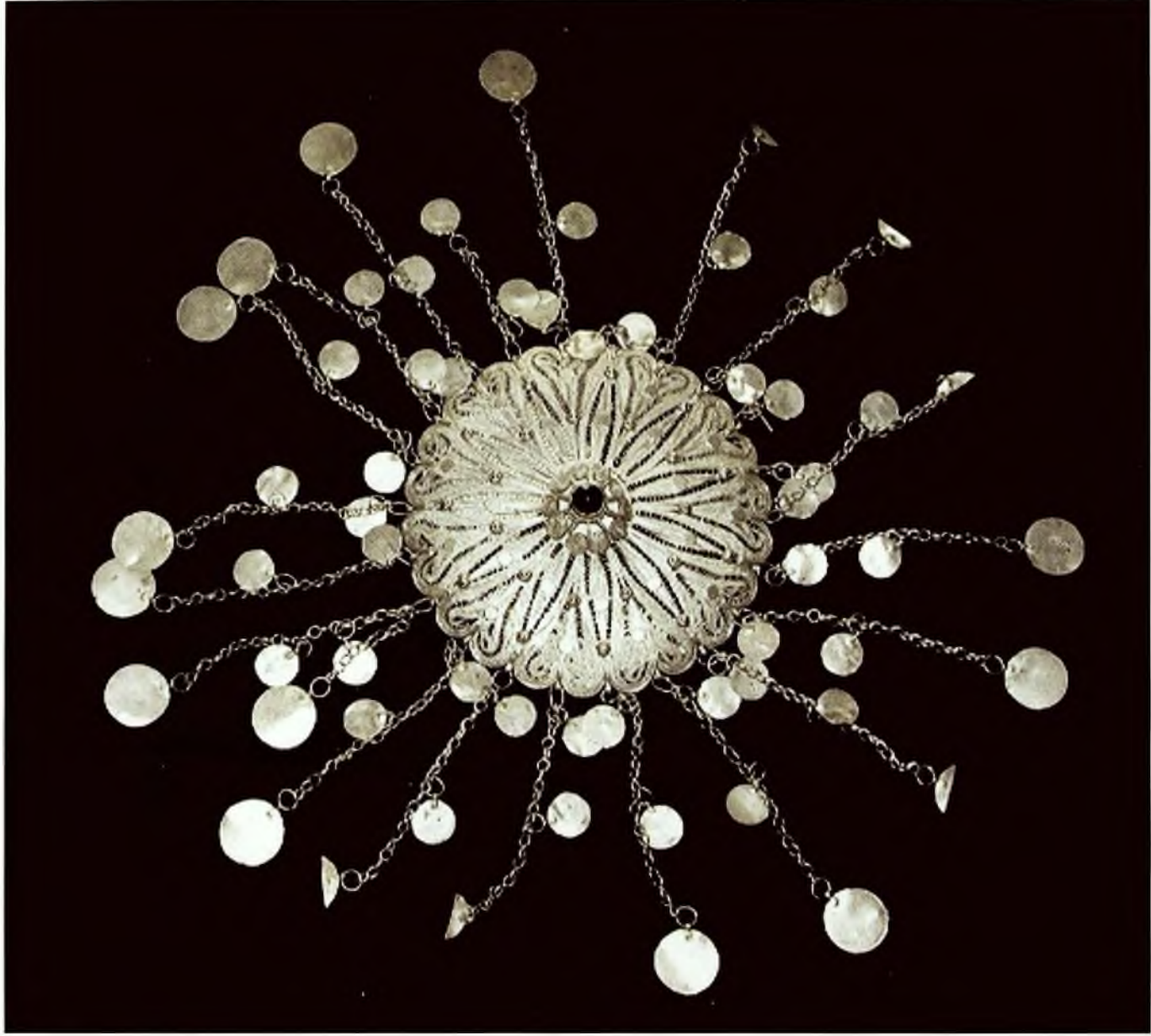
SÜS EŞYALARI

Bu koleksiyonun ilginç bir grubunu da gümüşten yapılmış bilezik, tepelik, muskalık gibi süs eşyaları oluşturmaktadır (Resim: 163a). Bilezikler, üzeri çiçek motifli, tokalı, kabaralı, damgalı, rozet şeklinde süslemeleri olan etnografik malzemeler arasında yer almaktadır. Bunlardan birinde siyah taşın üzerinde Siyamlı kadın motifi vardır.

Tek bir örnek olan tepelik, kadınların feslerinin ya da doğrudan saçlarının üzerine taktıkları etrafına ve altına gelecek yerlerinde gümüş ve altın paralar veya değişik süslemeler bulunan başlıktır. Tepelik telkâri işlemeli, bitkisel motifli, yuvarlak formlu olup tam ortasında yeşil bir taş ile kenarında yirmi iki adet zincir, uçlarında üçer adet penes bulunmaktadır (Resim: 163b).

163a. Gümüş Süs Eşyaları

163b. Tepelik

Muskalık olarak adlandırılan ve kişinin inançsal korunma amaçlı olarak taktığı, içinde dua veya ayetler bulunan muhafazalık ise bir adettir. Gümüştedir. Üçgen şeklinde olup üzerinde kabartma vazodan çıkan çiçek desenleri vardır. Üzerinde üç sıra zincir bulunmaktadır, ayrıca kolye kısmında iki sıra zincir vardır.

Sürmedan, içine göz sürmesinin konduğu küçük bir kaptır. Koleksiyonda bulunan sürmedan kapağı gümüş, ucu iğne şeklinde, tepesi ajur motifli olup ortasındaki delikten bir halka geçmektedir.

DÖŞEMELİK EŞYALAR

Osmanlı İmparatorluğu'nda kullanılan döşemelik kumaşlar, bürümcük, canfes, abani, çatma, damasko, ipek kadife, sof, şal, diba gibi çeşitli kumaş örneklerinden oluşmaktadır.⁵

O çağda bir kumaşın dokuma ve süslemesinden o kumaşın nereye ait olduğu anlaşılırdı. Desen olarak daha çok bitkisel sarmaşık, kavak veya çiçekler; lale, karanfil, sümbül, gül gibi örneklerin yanı sıra tavus tüyü, stilize ejder, çintemani (üç benekli bulut motifi), güneş, köşeli yıldız, rumî, hatayi gibi desenlere de yer verilirdi. Renk olarak en çok kırmızı, ayrıca mavi, yeşil, mor, siyah, beyaz, bej, sarı ve bunların çeşitli tonları çok kullanılırdı.

Döşemelik kumaşlar en çok sedir örtüleri, yastık yüzleri, döşek, yorgan yüzü, perdeler ve bohçalar için kullanılırdı. Bu koleksiyonda bulunan örnekler yatak örtüsü, masa örtüsü, yastık kılıfı ve kırlent kılıflar v.b. şeklindedir. Bu örtüler şal kumaş ile ipek kadife kumaştan yapılmıştır. Bunların şal desenli ya da sarma sim teknikli bitkisel süslemeler bulunan çeşitleri vardır. Motifli olanlar, karanfil, sümbül, gül gibi çeşitli çiçekler kullanılarak bezenmiştir.

164. Masa Örtüsü (Detay)

⁵ Osmanlı kumaşları konusunda yararlandığımız Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğü uzmanlarından Hülya Tezcan, yaptığı çeşitli yayınlarda bunların özelliklerini belirtmiş ve tanımlamıştır.

Bu koleksiyonda bulunan örtülerden biri, kiremit rengi kumaş üzerine beyaz, sarı, siyah, mavi ipek ipliklerle süzünî kashnak tekniğiyle işlenmiştir. Bütün yüzey üzerinde dal ve çiçek motifleri kullanılmıştır (Resim: 164). Örtü, yuvarlak ve kenarları dilimlidir. Ortasındaki bir sepet içinden çiçekler çıkmaktadır. Masa örtüsü olarak kullanıldığı tahmin edilmektedir.

Diğer iki örtü, dikdörtgen ve üçgen biçiminde olup bordo ve mor kadife üzerine sarma sim teknikli bitkisel bezemeler içermektedir.

İki adet yatak örtüsü ise şal kumaştan dokunmuştur. Kırmızı, bordo açık mavi, açık yeşil, krem, pembe, koyu mavi, yeşil, siyah, sarı, lacivert renklerden oluşmuş, şal desenli ve bitkisel motiflidir. Bunlara ilaveten mor kadife ipek üzerine sarı sim iplik, kırma tel ve pul ile sarma işi asma yapraklı ve üzüm desenleri işlenmiş yastık yüzü, mavi kumaştan yapılmıştır. Ayrıca üzerinde yeşil, bordo, sarı, krem renkli iç içe yuvarlak daireler işli kırılent yüzü ile çeşitli örtüler de bulunmaktadır.

164. Masa Örtüsü

GEMİCİ FENERİ

20. yüzyılın başında İstanbul'dan satın alınan bir gemici fenerini, 1992 yılında Rachel A. Cecka adlı bir kişi, ülkemize vermeyi teklif etmiş ve eseri New York'taki avukatlık firmamıza teslim etmiştir (Resim: 165).

Ülkemize getirilen gemici feneri, 29 Eylül 1994 tarihinde Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğü'ne teslim edilmiştir. Form olarak dörtgen olup gövdenin kaide ve üst kısmı kademeli bir şekilde daralarak devam etmektedir. Üst tarafında yaprak şeklinde süslemeler yer almaktadır. Alt ve üst dar bölümündeki delikli yüzey süslemesizdir. Fenerin dört tarafındaki camlar mavi, yeşil ve kırmızı renklere sahiptir. Eserin yüksekliği 45 cm. genişliği ise 25 cm.'dir.

165. Gemici Feneri

YAYINDA YER ALAN ESERLER

1. Harpyler Anıtı

2. Nereidler Anıtı

3. Mausolos ve Karısı
Artemisia

4. Mausoleum
Kabartmaları

5. Tanrıça Demeter
Heykeli

6. Ephesos Artemision

7. Troya Hazinesinden Bir
Örnek

8. Troya Hazinesi

9. Bergama Sunağı

10. Bergama Athena
Kutsal Alanı Giriş Kapısı

11. Trysa Anıtı Kabartmalı
Frizleri

12. Priene Athena
Tapınağı

13. Milet Güney Agora
Giriş Kapısı

14. Didyma Apollon
Tapınağı

15. Sardes Artemis
Tapınağı

16. Boğazköy Sfenksi

17. Boğazköy Sfenksi

18. Bergama Sunağı

19. Bergama Sunağı
(Görünüm)

20. İhtiyar Balıkçı Heykeli

21. Sarkaçlı Büyük Diadem

22. Çift Kulplu Altın Sos
Kabı

23. Dar Boyunlu Altın
Küçük Şişe

24. Antropomorfik Bronz
Vazo

25. Altın Alın Bandı

26. Sepet Şeklinde
Pendantifli Altın Küpe

27. Altın Saç Buklesi
Halkası

28. Altın Küpe

29. Çift Spiralli Altın Tork

30. Minik Altın Boncuk
ve Pandantiflerden
Oluşan Kolye

31. Altın Bilezik

32. Mantar şeklinde
objeler

33. Altın Kadeh

34. Herakles Heykeli
(Üst Kısım)

35. Herakles Heykeli
(Üst Kısım)

36. Herakles Heykeli
(Üst Kısım)

37. Herakles Heykeli
(Alt Kısım)

38. Kumluca Eserleri
(Yazıtlı Lamba)

39. Kumluca Eserleri
(Kandil)

40. Kumluca Eserleri
(Tepsi)

41. Kumlucu Eserleri
(Başlıklı Sütun)

42. Kumlucu Eserleri
(Censer)

43. Kumlucu Eserleri
(Kitap Kabil)

44. Gümüş Pers Phialesi

45. Buzacı Başlı Altın
Küpe

46a. Cam Koku Şişesi

46b. Cam Bardak

47. Bronz Demeter Başı

48. Altın Gümüş Bronz
Sikke Örnekleri

49. Lidya Yazıtı

50. Seyyid Mahmut
Hayranî Türbesi'ne Ait
Sanduka

51. Selçuklu Bronz Sfenks
Figürini

52. Cizre Ulu Camii Kapı
Tokmağı

53. Nuruosmaniye
Kütüphanesi'nden Çalınan
Kur'an Yaprağı

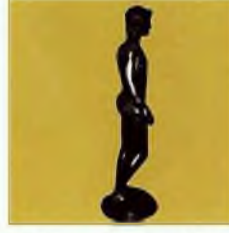
54. Konya Beyhekim
Camii Mihrabı

55. Hacı İbrahim Veli
Türbesi Sandukası

56. Bronz Dionysos Heykeli

57. Bronz Dionysos Heykeli

58. Uşak Güre'de
(Ikiztepe) Ele Geçirilen
Eserler

59a. Töptepe
Tümölüsü'nde Bulunmuş
Kouros Kulplu Oinochoe

59b. Gümüş Kepçe

60a. Aslan Başlı Cam
Bilezik

60b. Meşe Palamudu
Sarkaçlı Altın-Cam Kolye

60c. Zincir Sarkaçlı Altın-
Cam Kolye

61. Hippokampos Biçimli
Broş

62a. Kayık Bıçimli Küpe

62b. Plaka Şekilli Elbise Süsü

62c. Saç Süsü

63a. Altın Sarkaç

63b. Altından Oturan Koç Sarkacı

64a. Volütlü Altın Broş

64b. Elektron Fibula

64c. Altın Saç İğnesi

65. Pers Dönemi İkiztepe Eserleri

66a. Pers Dönemi İkiztepe Eserleri

66 b. Gümüş Üzerine Altın Kaplamalı Phiale (Detay)

67a. Kabartma Başlı Gümüş Phiale

67b. Kabartma Başlı Gümüş Phiale

68a. Aslan ve Bes Kulplu Öinochoe

68b. Makara Kulplu Gümüş Öinochoe

69. Gümüş Alabastron

70. Buhurdanlık

71. Yatay Kulplu Buhurdanlık

72a. Kaşlı Altın Yüzük

72b. Kaşlı Altın Yüzük

72c. Kaşlı Altın Yüzük

73. Aslanlı Altın Yüzük

74. Harta Tümülüsü'nden Fresk

75a. Aktepe Tümülüsü Mezar Odası

75b. Aktepe Tümülüsü Fresk

76a. Gümüş Kapak

76b. Basmacı Tümülüsü
Kazı Buluntusu

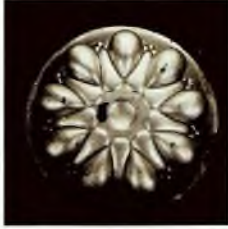
77a. Güneş Kursu
Şeklinde Kolye

77b. Güneş Kursu
Şeklinde Altın Bilezik

78. Aslan Başlı Altın
Bilezik

79a. Gümüş Phiale

79b. Gümüş Phiale

80a. Ayakta Duran Kadın
Biçimli Kalıp

80b. Uzanmış Koç Biçimli
Kalıp

81a. Kakma Kalıbı

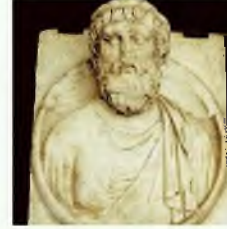
81b. Kayık Şeklinde Küpe
Kalıbı

81c. Boncuk Kalıbı

82. Aphrodisias Eros
Heykelciği

83. Aphrodisias Tondo

84a. Eros Figürlü Plaster
Başlığı

84b. Eros Figürlü Plaster
Başlığı

85. Apollo Figürlü Plaster
Başlığı

86. Aphrodite Figürlü
Plaster Başlığı

87. Aphrodisias Friz Bloğu

88a. Aphrodisias
Meleager Kabartması

88b. Aphrodisias Meleager
Başı

89. Bronz Vazo

90. Bronz Vazo

91. Herakles Lâhdi'ne Ait
Parça

92a. Herakles Lâhdi'ne
Ait Parça

92b. Herakles Lâhdi'ne Ait Parça

93. Herakles Lâhdi

94. Girlandlı Lâhit

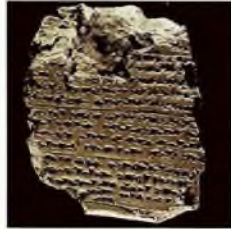
95. Girlandlı Lâhit

96a. Temizlik Ritüeli Metni (Ön Yüz)

96b. Temizlik Ritüeli Metni (Arka Yüz)

97a. Doğum Ritüeli Metni (Ön Yüz)

97b. Doğum Ritüeli Metni (Arka Yüz)

98a. Tannıça İstar'a Ait Kült Metni (Ön Yüz)

98b. Tannıça İstar'a Ait Kült Metni (Arka Yüz)

99. Hattî Kralına Ait Bilgi Metni

100. Antlaşma Metni

101. Fırtına Tanrısına Ait Dinî Tören Metni

102. Yönerge Metni

103. Yönerge Metni

104. Tutanak Metni

105. Bir Ritüele Ait Metin

106. Elmalı Sikkelerinden Bir Grup

107a. Attika Dekadrahmi (Ön Yüz Miğferli Athena)

107b. Attika Dekadrahmi (Arka Yüz Cepheden Baykuş)

108a. Lykia Stater (Ön Yüz İki Yunus Balığı)

108b. Triskeles

109a. Rodos (Ön Yüz Stater İncir Yaprağı)

109b. Rodos (Arka Yüz: İki Bölümlü Derin Çukur)

110. Ephesos Drahmi (Ön Yüz Arı - Arka Yüz 4'lü Zimba)

111. Marsyas Heykeli

112. Marsyas Heykeli
(İskitli Erkek Figürü)

113. Marsyas Heykeli
(Detay)

114. Mermer Kadın Başı

115. Kurşun Mühür (Ön Yüz)

116. Kurşun Mühür (Arka Yüz)

117. Roma Kadın Başı

118. Roma Tanrıça Başı

119. Batı Anadolu Kökenli Stel

120. Tamamlanmamış Stel

121. Dikdörtgen Mezar Steli

122. Batı Anadolu Kökenli Stel

123. Kırık Stel

124. Zeugma Mozaïği
(Metiokhos Parthenope)

125a. Urartu Bronz Bilezik

125b. Bronz Fibula

126. Helenistik Dönem
Pişmiş Toprak Mask

127a. Cam Roma Şişesi

127b. Tüp Biçimli Cam
Unquentarium

128. Bronz Hermes
Heykelciği

129. Kuş Heykelciği

130a. Pişmiş Toprak
Hayvan Başı

130b. Kurşun Kartal
Figürü

131a. Pişmiş Toprak Pers
Atlısı Başı

131b. Pişmiş Toprak Pers
Atlısı Başı

132a. Çeşitli Dönemlere Ait Sikkeler

132b. Helenistik Dönem Sikkesi

132c. Çeşitli Pers Sikkeleri

133. Bronz Herakles Heykeli

134. Bronz Bilezikler

135. Roma Dönemi Kase ve Şişeler

136. İslamî Dönem Sikkeleri

137. Selçuklu Dönemi Sûrahi

138. Altın Diadem

139. Lagynos

140. Unguentarium, terra sigillata kase

141. Unguentarium

142. Mermer Kabartma Levha

143. Pişmiş Toprak Heykelcik

144. İzmir Müze Müdürlüğü Bahçesinden Çalınan Kadın Heykeli

145. Erdek Açık Hava Müzesi'nden Çalınan Torso

146. Altın Diadem

147a. Rodos Sikkeleri

147b. Rodos Sikkeleri

147c. Bizans Sikkeleri

148. Bursa Osmanlı Evi Müzesi'nden Çalınan Şamdanlar

149a. Konya Eşrefoğlu Camii Kapısı'nın Çalınan Süsleme Panosu

149b. Ahşap Süsleme Pano

150a. Sivas Divriği Ulu Camii'ne Ait Ahşap Panel

150b. Ahşap Panel

150c. Ahşap Panel

150d. Sivas Divriği Ulu Camii Ahşap Minber Kapısı

151. Topkapı Sarayı Müzesi'nden Çalınan Kur'an-ı Kerim

152a. Nuruosmaniye Kütüphanesi, Kur'an-ı Kerim

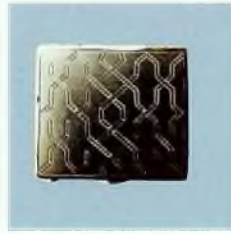
152b. Kur'an-ı Kerim

152c. Kur'an-ı Kerim

153. İzmir Birgi Aydınoğlu Mehmet Bey Camii Minberi

154a. Atatürk'e Ait Sigara Tabakası

154b. Atatürk'e Ait Sigara Tabakası

155a. Bronz Vazo

155b. Bronz Vazo (Detay)

156a. Antiokhos'a Ait Baş Parçası

156b. Nemrut Dağı

156c. Nemrut Dağı

157. Osmanlı Giysi Koleksiyonu (Üçetek Elbise)

158. Osmanlı Giysi Koleksiyonu (Üçetek Elbise)

159. Osmanlı Giysi Koleksiyonu (Üçetek Elbise)

160a. Osmanlı Giysi Koleksiyonu (Pelerin)

160b. Osmanlı Giysi Koleksiyonu (Pelerin)

161. Osmanlı Giysi Koleksiyonu (Pelerin ve Cepken)

162. Osmanlı Giysi Koleksiyonu (Cepken ve Ayakkabı)

163a. Gümüş Süs Eşyaları

163b. Tepelik

164. Masa Örtüsü

165. Gemici Feneri

KAYNAKÇA

GİRİŞ

Akurgal, E., *Anadolu Uygarlıkları*. Net Turistik Yayınları, İstanbul, 1988.

Akurgal, E., *Griechische und Römische Kunst in der Türkei*. Hirmer Verlag, Münih 1987.

Albayrak, M., *Osmanlı-Alman İlişkilerinin Gelişimi ve Bağdat Demiryolunun Yapımı*. 1995.

Ashmole, B., "Demeter of Knidos", *JHS* 71:13-28, 1951.

Bammer, A., *Das Heiligtum der Artemis von Ephesos*. Graz, 1984.

Bommelaer, J. F., "Le monument des Néréides et l'analyse architecturale", *BCH* 110:249-271, 1986.

Cezar, M., *Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi*. İş Bankası Kültür Yayınları, Sanat Dizisi 8, İstanbul, 1983.

Childs, A. P. W., *The City- Reliefs of Lycia*. Princeton Umversity press, New Jersey, 1978.

Couge, P. ve Demargne P., *Fouilles de Xanthos 3: Le monument des Néréidés, L'architecture*. Paris, 1969.

Ebrcioğlu, İ., "Türkiye'den Batı Ülkelerine Götürülen Arkeolojik Eserler", *Türkiye Ansiklopedisi* cilt I, İstanbul, 1983.

Fıratlı, N., "Antika Kaçakçılığında Yeni Gelişmeler ve Önleme Çareleri", *T.T.O.K. Belleteni* 13:2-10, 1967.

Gerçek, F., *Türk Müzeciliği*. T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999.

Haselberger, L., " Bericht über die Arbeit am Jüngeren Apollontempel von Didyma," *Ist. Mitt.* 33:90-123, 1983.

Luttrell, A., *The Maussoleion at Halikarnassos*. cilt 2:143-214, Aarhus University, 1986.

Kahler, H., *Der Grosse Fries von Pergamon*. Mann Gebr., Berlin, 1948.

Karaduman, H., "Eski Eser Kaçakçılığı", *1988 Yılı Anadolu Medeniyetleri Konferansları*:5-58, Ankara, 1988.

Lloyd, S., *Türkiye'nin Tarihi*. Tübitak Popüler Bilim Dizisi, Ankara, 1997.

Mansel, A. M., "Halil Edhem ve Sard Eserleri", *Halil Edhem Hatıra Kitabı*, 1948.

Mumcu, A., "Eski Eserler Hukuku ve Türkiye", *Ankara Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1969.

Su, K., *Osman Hamdi Bey'e Kadar Türk Müzesi*, 1965.

ULUSLARARASI ANTLAŞMALAR

Akipek, S., *Ulusal ve Uluslararası Hukuk Açısından Kültür Malları*. Turhan Kitabevi, Ankara,1999.

Akzambak, M., *Lozan'dan Günümüze Taraf Olduğumuz Tüm*

Sözleşmeler. cilt I, TBMM Basımevi, Ankara, 1998.

Akzambak, M., *Lozan'dan Günümüze Taraf Olduğumuz Tüm*

Sözleşmeler. cilt IV, TBMM Basımevi, Ankara, 1998.

Avrupa Topluluğu Sözlüğü. Pelin Ofset ve Matbaacılık, Ankara, 1984.

Eski Eserler ve Müzelerle İlgili Mevzuat. Genç Ofset, Ankara, 1996.

Karakaş, T. *Taşınır ve Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Mevzuatı*. Tüze Yayıncılık, Ankara, 1997.

Özel, S., *Uluslararası Alanda Kültür Varlıklarının Korunması*. Alkım Yayınları, İstanbul. 1998.

BOĞAZKÖY SFENKSİ

Bittel, K., "Boğazköy, Die Kleinfunde der Grabungen" 1906-1912.

WVDOG 60, Leipzig 1937 (Yeni basım 1967).

Bossert, H. Th., *Altanatolien*. Berlin, 1942.

Darga, M., *Hitit Sanatı*, Akbank Kültür ve Sanat Yayınları, Anadolu Sanat Yayınları, İstanbul, 1992.

Puchstein, O., " *Boghaskoi. Die Bauwerke*." WVDÖG 19, Leipzig, 1912.

BERGAMA SUNAĞI

Akurgal, E., *Anadolu Uygarlıkları*. Net Turistik Yayınlar A.Ş., İstanbul, 1990.

Bayburtluoğlu, C., *Arkeoloji*. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara,1982.

Dörner K.F. ve E. Dörner, *Von Pergamon Zum Nemrud Dağ*. Verlag Philip von Zabern, Mainz am Rhein,1989.

Chronik der Ausgrabungen Von Pergamon, Ardey Verlag Dortmund,1963.

Der Pergamon Altar, Entdeckt, Beschrieben und Gezeichnet

Von Carl Humann. Arder Verlag, Dortmund, 1959.

Radt, W., *Pergamon*. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002.

Radt, W., *Pergamon Geschichte und Bauten einer antiken Metropole*. Darmstadt, 1999.

Richter, G. *Yunan Sanatı* Cem Yayınevi, İstanbul, 1984.

Vanderberg, P., *Das Versunkene Hellas, Die Wiederentdeckung Des Antiken Griechenland*. Münih, 1984.

TROYA ESERLERİ

Siebler, M., *Troia-Homer-Schliemann, Mythos und Wahrheit*. Philip von Zabern, Mainz am Rhein, 1990.

The Russian Federation Puskhin State Museum of Fine Arts, *The Treasure of Troy*. Moskova, 1996.

Troia Kazı Başkanlığı, *Troia Rehberi*. Ege yayınları, İstanbul, 1999.

Troia Traum und Wirklichkeit, Konrad Theiss Verlag GmbH, Stuttgart, 2001.

Troia Efsane ile Gerçek Arası Bir Kente Yolculuk, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002.

KUMLUCA ESERLERİ (Sion Eserleri)

Boyd, S., *The Sion Treasure, Status Report*. Dumbarton Oaks, Washington D.C.

Handbook of Byzantine Collection. Dumbarton Oaks, Washington D.C., 1967.

Fıratlı, N., "Un trésor trouve à Kumluca, En Lycie" içinde *Akten des VII. Internationalen Kongresses für Christliche Archæologie*, Triers, Eylül 1965.

İSVİÇRE'DE ELE GEÇİRİLEN ESERLER

Arslan, M., *Roman Coins*. Kültür Bakanlığı, İstanbul, 1992.

Arslan, M. ve C. Lightfoot, *Greek Coins' Hoards in Turkey*. UDAŞ, Ankara 1999.

Bingöl, I., *Antik Takılar, Anadolu Medeniyetleri Müzesi*. Kültür Bakanlığı, Ankara, 1999.

Lightfoot, C., "Roman Glass Flask in Gaziantep Museum", *Anatolian Studies* XXXV:123-129, Ankara, 1985.

Sear, D. R., *Byzantine Coins and Their Values*. Londra,1987.

LİDYA YAZITI

Malay, H., "Three Notes on Christian Inscriptions from Asia Minor", *Epigr. Anat.* 20:112-116, 1992.

Nollé, J., " Epigraphische und Numismatische Notizen", *Epigr. Anat.* 10:101-110, 1987.

SEYYİD MAHMUT HAYRANİ TÜRBESİNE AİT SANDUKA

Konyalı, İ. H., *Nasrettin Hoca'nın Şehri Akşehir Tarihi Turistik Kılavuz*. Nümune Matbaası, İstanbul, 1945.

SELÇUKLU BRONZ SFENKS FİGÜRİNİ

Dişarbekirli, N., "Dişarbakır Müzesindeki Tunç Sfenks", *Türk Kültürü* VI, Ankara, 1968.

Erginsoy, Ü., *İslam Maden Sanatının Gelişmesi*. İstanbul, 1978.

Yetkin, Ş., " Bir Tunç Sfenks", *Türk Kültürü* II, Ankara, 1964.

CİZRE ULU CAMİİ KAPI TOKMAĞI

Önder, M., "Selçuklu Ejderi", *T.T.O.K. Belleteni* 8:287, 1966.

KONYA BEYHEKİM CAMİİ MİHRABI

Konyalı, İ.H., *Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*. Konya, 1964.

Önder, M., *Mevlana Şehri Konya*. Yeni Kitap Basımevi, 1962.

Yetkin, Ş., *Anadolu'da Türk Çini Sanatının Gelişmesi*. İstanbul Üniver-sitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No:1631, İstanbul, 1972.

HACI İBRAHİM VELİ TÜRBESİ SANDUKASI

Konyalı, İ.H., *Nasreddin Hoca'nın Şehri Akşehir Tarihi Turistik Kılavuz*. İstanbul.

LİDYA HAZİNESİ

- Akbiyikoğlu, K., "Güre Basmacı Tümülüsü Kurtarma Kazısı" *Arkeoloji ve Sanat* 64/65:2-8, 1994.
- Akbiyikoğlu, K., "Güre Velişin Tepe Tümülüsü Kurtarma Kazısı", *III. Kurtarma Kazıları Semineri*, s. 53-63, Ankara, 1993.
- Akbiyikoğlu, K., "Güre Basmacı Tümülüsü Kurtarma Kazısı", *I. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, s. 1-23, Ankara, 1991.
- Akurgal, E., *Ancient Civilizations and Ruins of Turkey*. Ankara, 1978.
- Boardman, J., "Pyramidal Stamp Seals in the Persian Empire", *Iran* 8, 1970.
- Boardman, J., *Greek Gems and Finger Rings: Early Bronze Age to Late Classical*. Londra, 1970.
- Bingöl, I., *Antik Takılar, Anadolu Medeniyetleri Müzesi*. Kültür Bakanlığı, Ankara, 1999.
- Curtis, C. D., *Jewelry and GoldWork 1910-1914*. Sardis XIII, Roma, 1925.
- Greenewalt, Jr. C., "Two Lydian Graves at Sardis", *Classical Antiquity* 5:134-135, 1972.
- Hanfmann, G. M. A., *Sardis from prehistoric to Roman Times : Results of the Archaeological Exploration of Sardis 1958-1975*. Harvard University press, Cambridge, 1983.
- Kaylan, M., "Lidya Definesini Kim Çaldı?". *Arkeoloji ve Sanat* 42/45:2-13, 1989.
- Meriçboyu, Y. A., *Antik Çağda Anadolu Takıları*. Akbank Kültür ve Sanat Kitapları, İstanbul, 2001.
- Mertens, J. R., *Greece and Rome*. The Metropolitan Museum of Art, New York, 1987.
- Özet, M. A., "The Tomb of A Noble Woman from the Hekatomnid Period", *Halikarnasian Studies* II s.88-96, 1994 .
- Özgen, I ve J. Öztürk, *Heritage Recovered/The Lydian Treasure*. İstanbul, 1996.
- Özkan, T., " Lydia'da ele geçen bir Greko-Pers Buluntu Gurubu " içinde Erol Atalay Memorial. H. Malay (der.) Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, *Arkeoloji Dergisi* Özel Sayı 1:131-135, İzmir, 1991.
- Ramage, A., "Gold Refining in the Time of The Lydian Kings at Sardis", *The Proceedings of the Xth International Congress of Classical Archaeology*, Ankara-Izmir 23-30/IX/1973:729-735, TTK Basımevi, Ankara, 1978.
- Schmidt, E. F., *Persopolis I: Structures, Reliefs, Inscriptions*. The University of Chicago Oriental Institute Publications, LXVIII, Chicago, 1953.

Steiner, M. A., Bondi, S. F. ve Ö. Acar, "Ritorna il 'Resoro de Creso' ", *Archeo* 2(120):60-89,1995.

Tezcan, B., " İkiztepe kazısı ", *VIII Türk Tarih Kongresi Raporları*, s. 391-397, Ankara, 1976.

Toker, A., *Metal Vessels*. Ministry of Culture General Directorate of Monuments and Museums, Ankara, 1992.

Vermeule, C., *Greek Imperial Art in Greece and Asia Minor*. Dell Knapp Press, Harvard, 1968.

Von Bothmer, D., "A Greek and Roman Treasury", *The Metropolitan Museum of Art Bulletin* 42, New York, 1984.

Von Bothmer, D., "Les Trésors de l'Orfèvrerie de la Grèce Orientale au Metropolitan Museum de New York", *Academie des Inscriptions et Belles Lettres, Comptes Rendus*, Avril Juin:194-207, 1981.

Von Bothmer, D., "An Etruscan Bronze in New York", *Foundation Eugene Piot, Monuments et Memories* 61:45-53, 1977.

Von Bothmer, D., "A Curator's Choice" içinde T. Hoving (der.) *Chase, the Capture Collecting at the Metropolitan*. Metropolitan Museum of Art, New York, 1975.

Von Bothmer, D., "A Gold Libation Bowl", *Metropolitan Museum of Art Bulletin* 21:154-166, 1962.

Von Bothmer, D., *Ancient Art from New York Private Collections*. New York, 1961.

APHRODISİAS ESERLERİ

Dillon, S., "Figured Plaster Capitals from Aphrodisias", *AJA* 101/4:731-769, 1997.

Erim, K., *Aphrodisias*. Net Turistik Yayınlar A.Ş., İstanbul, 2002.

Geniere, J. ve K. Erim, *Aphrodisias de Carie*. Editions Recherche sur les Civilisations, Paris, 1987.

Richter, G., *Yunan Sanatı*. Cem Yayınevi, İstanbul, 1984.

BRONZ VAZO

Erdemgil, S., *Ephesus, Ruins and Museum*. Net Turistik Yayınlar A.Ş., İstanbul, 1999.

Ephesus Museum, DO-GÜ Yayınları, İstanbul 1997.

Von Bothmer, D., "A Bronze Oinochoe in New York", *Studies in Classical Art and Archaeology, A Tribute to P. H. von Blanckenhagen*, New York, s. 63-67,1979.

PERGE-HERAKLES LAHDİ

Antalya Museum. Turkish Republic Ministry of Culture. Ankara, 1998.
Antalya Müzesi Rehberi. Antalya Turizm, Eski Eserler ve Müzeleri
Sevenler Derneği, Antalya, 1931.

BOĞAZKÖY TABLETLERİ

Akurgal, E., *Hatti ve Hitit Uygarlıkları.* İstanbul, 1995.
Alp, S., *Hititlerin Mektuplaşmaları.* Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları,
İstanbul, 1997.
Darga, M., *Hitit Sanatı.* Akbank Kültür ve Sanat Kitapları, İstanbul, 1992.
Klinger, J., "Hititoloji", *Die Hethiter und Ihr Reich- Hititler ve Hitit
İmparatorluğu 1000 Tanrılı Halk.* (Almanca-Türkçe, Sergi
Katalogu):394-395, Bonn, 2002.
Özgüç, T., "Excavations at the Hittite Site Maşat Höyük, Palace, Archives,
Mycenaean Pottery", *AJA* 84:305-309, 1980.
Secher, J., "Unutulmuş Bir Kültür Yeniden Canlanıyor" , *Die Hethiter und
Ihr Reich- Hititler ve Hitit İmparatorluğu 1000 Tanrılı Halk.*
(Almanca-Türkçe, Sergi Katalogu.):390, Bonn, 2002.
Wilhelm, G. "Hitit İmparatorluğu'nun Dilleri", *Die Hethiter und Ihr
Reich-Hititler ve Hitit İmparatorluğu 1000 Tanrılı Halk.* (Almanca-
Türkçe, Sergi Katalogu):404-405, Bonn, 2002.

ELMALI ŞİKKELERİ

Christopher, H., *Sikkelerin Işığında Eskiçağ Tarihi.* Homer Kitabevi ,
İstanbul, 1998.
Morkholm D., "The Classification of Lycian Coins Before Alexander the
Great", *JNG* 14:65-76, 1964.
Oğuz, T., *Antik Nüsmizmatik ve Anadolu Arkaik ve Klasik Çağları,*
Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1992.

MARSYAS HEYKELİ

Akurgal, E., *Griechische und Römische Kunst in der Türkei.* Hirmer
Verlag, Münih, 1987.
Erhat, A., *Mitoloji Sözlüğü.* Remzi Kitabevi, İstanbul, 1989.

MERMER KADIN BAŞI

Berger, E., "Die Hauptwerke des Basler Antikenmuseums Zwischen 460
und 430 v. Chr", *Antike Kunst* 11: 73-77, Basel, 1968.
Fleischer, R., "Grabungen in Ephesos von 1960-1969", *Jahresheften des
Österreichischen Archaeologischen Institutes*, Band .L:431-446,
Viyana.

MENİL KOLEKSİYONUNDAKİ ZEUGMA MOZAIĞI

Ergeç, R., "1993-1994 Belkis-Zeugma Kurtarma Kazıları " *IV. Müze
Kurtarma Kazıları Semineri,* Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü,
s. 357-359, Ankara, 1996.
Wagner, J., *Seleukeia am Euphrat- Zeugma.* Wiesbaden, 1976.

OKLAHOMA GÜMRÜĞÜNDE

ELE GEÇİRİLEN ESERLER (I)

Gürler, B., *Tire Müzesi Cam Eserleri.* Kültür Bakanlığı, Anıtlar ve Müzeler
Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2000.
Özet, A., *Dipten Gelen Parıltı Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi Cam
Eserleri.* Kültür Bakanlığı, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü
Yayınları, Ankara, 1998.

BREMEN'DE ELE GEÇİRİLEN ESERLER

Bingöl l., *Antik Takılar, Anadolu Medeniyetleri Müzesi.* Kültür Bakanlığı
Yayınları, Ankara, 1999.
Hayes, J. W., *Roman Pottery. A Catalogue of Roman Fine Wares.* Londra,
1975.
Küçükçoban, F., "2000 Yılı Akdağ Kurtarma Kazısı", *XII. Müze
Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu*, s.251-262,
Ankara, 2002.

MERMER KABARTMA LEVHA

Cameron, A., "ΘΡΕΠΤΟΣ and Related Terms in the Inscriptions of Asia
Minor" *Anatolian Studies* 27, 1939.
Drew- Bear T., Thomas C. ve M. Yıldızıuran, *Phrygian Votive Steles,* The
Museum of Anatolian Civilizations. Ministry of Culture, General
Directorate of Monuments and Museums. Ankara, 1999.
Masson, O., "Pape-Benseleriana IX-Madame Artemis", *Zeitschrift für
Papyrologie und Epigraphik* 66:120-130, 1986.
Robert, L., *Laodicée du Lycos, Le Nymphée.* Quebec-Paris, 1969.

Robert, L., *Les Stèles Funéraires de Byzance Gréco-Romaine*. Paris, 1964.
Serdaroğlu, Ü., *Eskiçağda Tıp. Eski Çağ*. Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1996.

ERDEK AÇIKHAVA MÜZESİ'NDEN ÇALINAN TORSO

Mellink, M. J., "Archaeology in Asia Minor", *AJA* 3: 313, 1977.

DİVRİĞİ ULU CAMİİNE AİT AHŞAP PANELLER

Denizli, H., *Sivas Tarihi ve Anıtları Sivas, Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası*. Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1978.

Önge, Y., "Divriği Ulu Camii'nin Hünkar Mahfeli", *Önasya* 5:49, 1969.

Özsayiner, Z. C., "Divriği Ulu Camii Hünkar Mahfeli, Ahşap Korkulukları", *Antik Dekor Dergisi* 51:84-88, 1999.

KONYA EŞREFOĞLU CAMİİ SÜSLEME PANOLARI

Aslanapa, O., *Türk Sanatı*. Remzi Kitabevi, İstanbul, 1989.

Akok, M., "Konya Beyşehirde Eşrefoğlu Camii ve Türbesi", *Türk Etnografya Dergisi* XV:5-34, 1976, Ankara.

Akyurt, Y. "Beyşehir Kitabeleri ve Eşrefoğlu Camii ve Türbesi", *Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi* IV:91-129, İstanbul, 1940.

İZMİR BİRGİ AYDINOĞLU MEHMET BEY CAMİİ MİNBERİ

Bayat, A. H., "Birgi Ulu Camii Minberi 712/1322", *Vakıflar Dergisi* XXII:133-150, 1991.

Oral, M. Z., "Anadolu'da San'at Değeri Olan Ahşap Minberler, Kitabeler ve Tarihçeleri" *Vakıflar Dergisi* V:60-62, 1962.

Ünal, R. H., Birgi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001.

TOPKAPI SARAYI'NDA BULUNAN BRONZ VAZO

Circa 1492 -Art in the Age of Exploration. National Gallery of Art, Sergi Kataloğu, Washington D.C., 1991.

Earthly Beauty Heavenly Art, Art of Islam. Sergi Kataloğu, Amsterdam, 2000.

ANTİOKHOS 'A AİT BAŞ PARÇASI

Akurgal, E., *Anadolu Uygarlıkları*. İzmir, 1995.

Şahin S. ve J. Wagner, "Das Grabmal von König Antiochos I.Von Kommagene auf dem Nemrud Dağ", *Antike Welt* 20/1:56, 1989.

GEÇ OSMANLI DÖNEMİ ETNOGRAFİK ESER KOLEKSİYONU

Çağlarboyu Anadolu'da Kadın. Sergi Kataloğu. Kültür Bakanlığı Yayınları. İstanbul, 1993.

Koçu, R. E., *Türk Giyim ve Kuşam Sözlüğü*. Sümerbank Kültür Yayınları, Ankara, 1969.

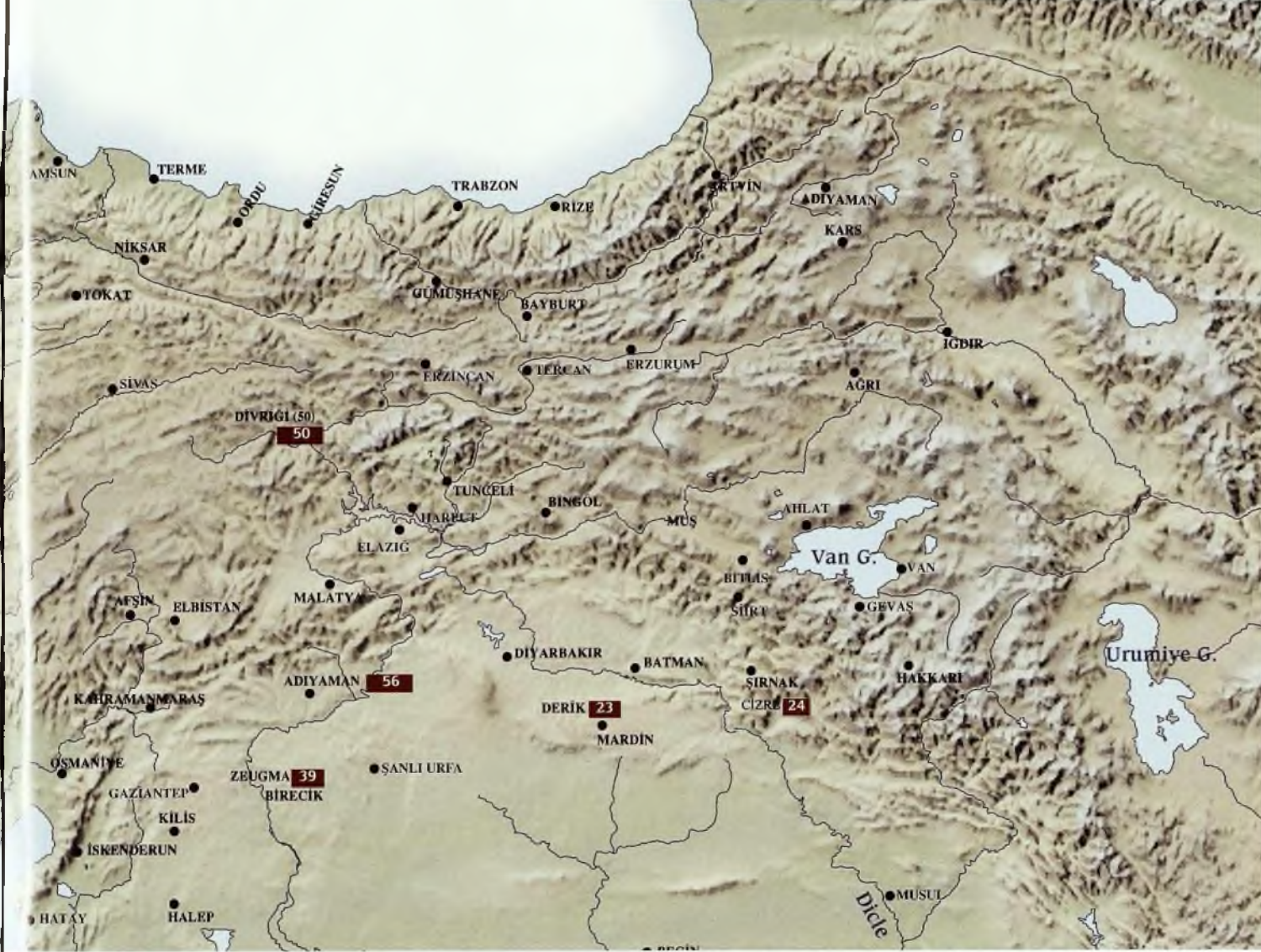
Tezcan, H., Osmanlı İmparatorluğu'nda Ev Tekstilinin Tarihçesi, *Art Dekor Dergisi*, 8:49, 1993.

Tezcan, H., "Çuha, Gezi, Kadife, Türk Kumaş Sanatı" *Arredamento Dekorasyon Dergisi*, 8:102-104, 1989.

- 1 Harpyler Anıtı-Antalya-Kimik-Ksanthos
- 2 Nereidler Anıtı-Antalya-Kimik-Ksanthos
- 3 Mausolos ve Kansı Artemisia-Muğla-Bodrum-Halikarnassos
- 4 Mausoleum Kabartmaları-Muğla-Bodrum-Halikarnassos
- 5 Tanrıça Demeter Heykeli-Muğla-Datça-Knidos
- 6 Ephesos Artemision-Izmir-Selçuk-Ephesos
- 7 Troya Hazinesi-Çanakkale-Hisarlık-Troya
- 8 Bergama Zeus Sunağı-Izmir-Bergama
- 9 Bergama Athena Kutsal Alanı-Izmir-Bergama
- 10 Trysa Anıtı Kabartmalı Frizleri -Antalya-Gölbasi-Trysa
- 11 Priene Athena Tapınağı Aydın-Söke-Priene
- 12 Milet Güney Agora Giriş Kapısı Aydın-Söke-Milet
- 13 Didyma Apollon Tapınağı-Aydın-Söke-Didyma
- 14 Sardes Artemis Tapınağı-Manisa-Sardes
- 15 Boğazköy Sfenksi Çorum-Boğazköy
- 16 İhtiyar Balıkçı Heykeli-Aydın-Karacasu-Aphrodisias
- 17 Herakles Heykeli-Antalya-Perge
- 18 Kumluca Eserleri-Antalya-Fimike-Korydalla
- 19 Bronz Heykel-Burdur-Göhlisar-Bubon

- 20 İsviçre'de Ele Geçirilen Eserler: Anadolu'nun çeşitli ören yerlerinde yapılan kaçak kazılar sonucu yurtdışına kaçırılan eserler, Hellenistik, Roma, Bizans Dönemlerine aittir.
- 21 Lidya Yazıtı-Manisa-Saraycık-Saittai
- 22 Seyyid Mahmut Hayranî Türbesine Ait Tabut-Konya-Akşehir
- 23 Selçuklu Bronz Sfenks Figürini-Mardin-Derik
- 24 Cizre Ulu Camii Kapı Tokmağı-Cizre
- 25 Nuru Osmaniye Kütüphanesi'nden Çalınan Kuran Yaprakları-Istanbul
- 26 Konya Beyhekim Camii Mihrabı-Konya
- 27 Hacı İbrahim Veli Türbesi Sandukası-Akşehir
- 28 Lidya Hazinesi-Uşak
- 29 Aphrodisias Eserleri-Aydın-Aphrodisias
- 30 Bronz Vazo
- 31 Herakles Lâhdi-Antalya-Perge
- 32 Girlandlı Lâhit-Antalya-Perge
- 33 Boğazköy Tabletleri-Çorum-Boğazköy
- 34 Elmalı Sikkeleri-Antalya-Elmalı
- 35 Marsyas Heykeli-Manisa-Sarıgöl
- 36 Mermer Kadın Başı-Izmir-Ephesos

- 37 Kurşun Mühür- İznik kökenli- Bizans Dönemi
- 38 Manş Denizi Batıdaki Eserler
- 39 Zeugma Mozaigi-Gaziantep-Zeugma
- 40 Oklahoma'da Ele Geçirilen Eserler I-II Ülkemize iadesi sağlanan I. ve II. grup eserler Hitit, Urartu, Yunan, Roma ve Bizans Dönemlerine tarihlendirilmektedir.
- 41 Heatrow Havaalanında Ele Geçirilen Eserler: Ülkemize iadesi sağlanan eserler Hitit, Frig, Urartu, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerine aittir.
- 42 Bremen'de Ele Geçirilen Eserler: Ülkemize iadesi sağlanan eserler Batı ve Güney Anadolu'da sık rastlanan malzemelerden olup Roma Dönemine aittir.
- 43 Mermer Kabartma Levha-Pisidia ya da Denizli Laodikeia çıktığı düşünüyor.
- 44 Pişmiş Toprak Heykeltik-Izmir-Aliaga-Myrina
- 45 İzmir Müze Müdürlüğü Bahçesinden Çalınan Kadın Heykeli: Eser Roma Dönemine tarihlendirilmekte olup Magnesia ya da Efes ören

- 46 Erdek Açık Hava Müzesi'nden Çalınan Torso-Bahkesir-Kyzikos
- 47 Tutlingen'de Ele Geçirilen Eserler: Anadolu'nun çeşitli yerlerinde görülen eser ve sikkelerden oluşmaktadır.
- 48 Bursa Osmanlı Evi'nden Çalınan Şamdanlar
- 49 Konya Beyşehir Eşrefoğlu Camii'nden Çalınan Kapı Süsleme Panoları-Konya-Beyşehir
- 50 Divriği Ulu Camii'nden Çalınan Ahşap Paneller-Sivas-Divriği
- 51 Topkapı Sarayı Müzesi'nden Çalınan Kuran-ı Kerim-Istanbul
- 52 Nuru Osmaniye Kütüphanesi'nden Çalınan Kuran-ı Kerim-Istanbul
- 53 İzmir Birgi Aydınoglu Mehmet Bey-Izmir-Ödemiş
- 54 Atatürk'ün Gümüş Sigara Tabakası
- 55 Bronz Vazo (Afrika'dan geldiği düşünülmektedir.)
- 56 I. Antiokhos'a Ait Baş Parçası-Adıyaman-Nemrut
- 57 Geç Osmanlı Dönemi Etnografik Eser Koleksiyonu
- 58 Gemicik Feneri

Not: 20-37-38-40-41-42-43-44-45-47-54-55-57-58 numaralı eserler haritada belirtilmemiştir.

ISBN 975-17-3057-0

